اصلاحي

مدلل تقريرونه

اول جلد

دَقرآن کريم. نبوي احاديثو او دامت داسلافو دقيمتي اقوالو اصلاحي نصيحتونو، علمي لطائِفو او دعِبرت نه ډک زړه راښکونکي معتمده واقعاتو [illegible] د عصر [illegible] خوف خدا، حقوق الله او حقوق العبادو اهميت او د دارينو دسعادت او نيک بختئ په باره کی .دعلماو. طلباو. مقررينو او عامو مسلمانانو دپاره يوه مفصله معتمده علمي او تحقيقي ذَخِيره :

تاليف أبو الشمس مولانا نور الهدیٰ عفی عنه

مدرس دار العلوم فيض القرآن اکاخيل کالونی کاټلنګ روډ مردان

زيراهتمام

کفايت الله ارماني

0344-9995990

مکتبه اعزازيه محله جنګی پښاور

جاده ميوند پخته فروشی کابل: 0764857797

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

📚 کفایت دینی کتب خانه 📚
په دی چینل کی دټلیگرام کتابونه نشرکیږی
دحنفی مذهب په رڼاکی
لکه تفاسیر شریف
اوفقه شریفه
اوفتاوی؟
د درجوں کتابونه
اوداسی نور کتابونه لکه.
صرف اونحو
اومنطق
اوعقائد
نوهیله لرم چی دالینک دثواب په خاطر نشر کڑی
https://t.me/kafayat2395

کفایت الله واٹس ایپ نمبر 03052488551

د دا کتاب pdf کول خاص د الله تعالیٰ د رضا د پاره دی

د ټولو لوستونکو او فایده اخستونکو
د دعا په هیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

أ

دَ قرآن کریم، نبوي احاديثو او د امت د اَسلافو د قیمتي اقوالو، اصلاحي نصیحتونو، عِلمي لطائِفو او د عِبرت نه ډَك زړه راښکُونکو مُعتمدو واقعاتو په رڼا کې. د معاشرې د اِصلاح، خَوفِ خُدا، د حقوق الله او حقوق العبادو اَهمیت او د دارینو د سَعادت او نیک بختۍ په باره کې. د علماو، طلباو، مُقرّرینو او عامو مسلمانانو د پاره یوه مفصّله مُعتَمَده عِلمي او تحقیقي ذَخِیره:

اِصلاحي مُدَلَّل تَقرِیرُونَه

جلد ۱

تالیف

اَبُو الشَّمس مولانا نُورُ الهُدیٰ عُفِيَ عَنهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی، مردان

مکتبۂ اعزازیہ محلہ جنگی پشاور
0344-9985990

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د کتاب نوم: اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِیْرُوْنه

مؤلف: اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی مردان

کمپوزر: مؤلف پخپله

د کتاب ټول حقوق په حق د ناشر کې محفوظ دی۔

ناشر: مکتبه اعزازیه

زیراهتمام: کفایت الله (ارمانی)

موبائیل نمبر: 0344-9995990

پته: قصه خوانی بازار محله جنګی پشاور۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

اجمالي فهرست

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱.	سريزه	۱
۲.	د تقرير مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب	۵
۳.	**۱ . د توبې اهميت ، فضيلت او احکام**	۸
۴.	فقهي مسائل	۴۶
۵.	د توبې په باره کې نور معتمَد واقعات	۵۱
۶.	**۲ . د الله جل جلاله رحمت او مهرباني**	۶۵
۷.	د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه پورې معتمد واقعات :	۱۰۳
۸.	**۳ . د ګناهونو نقصانات :**	۱۱۱
۹.	په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات:	۱۶۷
۱۰.	**٤ . د علم فضيلت او اهميت**	۱۸۰
۱۱.	فقهي مسائل	۲۱۵
۱۲.	د علم د اهميت متعلق نور معتمَد واقعات	۲۱۹
۱۳.	**۵ . د علماو او طلباو مقام**	۲۴۰
	فقهي مسائل	۲۸۷
۱۴.	د اهلِ علمو د پاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات:	۲۸۹
۱۵.	**٦ . د درود شريف فضيلت او اهميت**	۳۱۴
۱٦.	د درودِ شريف متعلق فقهي مسائل :	۳۳۹
۱۷.	د درودِ شريف متعلق نور بهترين واقعات:	۳۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

تفصيلي فهرست

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱.	سریزه	۱
۲.	د تقریر مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب	۵
۳.	**۱ . د توبې اهمیت ، فضیلت او احکام**	۸
۴.	**د توبې تعریف**	۱۰
۵.	د علامه طیبي رحمه الله تحقیق	۱۰
۶.	دعلامه قرطبي رحمه الله تحقیق	۱۱
۷.	د علامه تقي عثماني دامت برکاته تحقیق	۱۱
۸.	**د توبې حکم :**	۱۲
۹.	دامام قرطبي رحمه الله وینا	۱۲
۱۰.	د امام نووي رحمه الله وینا	۱۲
۱۱.	د امام غزالي رحمه الله وینا	۱۲
۱۲.	د آیت تشریح	۱۳
۱۳.	د حافظ جلال الدین سیوطي رحمه الله تحقیق	۱۳
۱۴.	د علامه قرطبي رحمه الله تحقیق	۱۴
۱۵.	د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقیق	۱۴
	د توبې فضایل او فوائد:	۱۵
۱۶.	۱. په توبې سره د انسان مخکیني ټول ګناهونه معاف کیږي	۱۵
۱۷.	حدیث قدسي	۱۶
۱۸.	د بني اسرائیلو د سلو (۱۰۰) کسانو د قاتل تُوبه	۱۶
۱۹.	د اسلام راوړو په وجه کافر ته بخښنه	۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۰.	الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی	۱۹
۲۱.	د عرش چاپيره کلمات	۲۰
۲۲.	د حضرت موسی عليه السلام د يو گناهګار امتي د توبې واقعه :	۲۰
۲۳.	د گناهګارانو د پاره د اُميد آيت	۲۲
۲۴.	د حضرت علي رضی الله عنه وينا	۲۲
۲۵.	د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا	۲۲
۲۶.	د آيت شانِ نزول	۲۳
۲۷.	د بنده په نافرمانۍ د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض	۲۴
۲۸,	۲. توبه کوونکي سره الله جل جلاله محبت کوي	۲۵
۲۹.	د حضرت عمر ﷺ په دورِ خلافت کې ديو بودا سندرغاړي د توبې واقعه	۲۶
۳۰	۳. په توبې سره الله جل جلاله ډير خوشحاليږي	۲۸
۳۱.	۴. توبه د انسان د فلاح او کاميابۍ ذريعه ده	۲۹
۳۲.	۵. انسان ته ښکلې ژوند او د دنيا نعمتونه نصيبه کيږي	۲۹
۳۳.	د حضرت هود عليه السلام خپل قوم ته نصيحت	۳۰
۳۴.	۶. د انسان زړه د گناه د خيري نه صفا کيږي	۳۰
۳۵.	د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې	۳۰
۳۶.	د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي	۳۱
۳۷.	د ابليس قَسَم او د الله جل جلاله جواب	۳۱
۳۸.	د بني اسرائيلو د يو ځوان د توبې واقعه	۳۲
۳۹.	حديثِ قدسي	۳۳
۴۰.	د کُرد قبيلې د يو ډاکو واقعه	۳۳
۴۱.	حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي	۳۵
۴۲.	د هندوستان د يو بُت پرست د توبې واقعه	۳۶
۴۳	د زنکدن په حالت کې توبه نه قبليږي	۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۴۴.	د توبې نه روستو الله ﷻ دانسان ګناه د حفَظه فرشتو او اندامونو نه هم هیره کړي	۳۷
۴۵.	د دنيا او د الله تعالى په عدالت کې فرق	۳۸
۴۶.	الله جل جلاله بار بار ګناه معاف کوي	۳۹
۴۷.	حديثِ قدسي	۴۰
۴۸.	د حبيب ابن الحارث رضى الله عنه واقعه	۴۰
۴۹.	نبي عليه الصلوة والسلام هم توبه ويسته	۴۲
۵۰.	بار بار توبه ويستونکې مُصِر ندی	۴۲
۵۱.	د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق	۴۳
۵۲.	د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق	۴۳
۵۳.	وعيد	۴۴
۵۴.	**د توبې طريقه**	۴۴
۵۵.	د امام قرطبي رحمه الله تحقيق	۴۴
۵۶.	د حضرت علي رضى الله عنه نه پوښتنه	۴۵
۵۷.	**فقهي مسائل**	۴۶
۵۷.	اوله مسئله: حقوق العباد تَش په توبه نه معاف کيږي	۴۶
۵۸.	د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق	۴۶
۵۹.	ذ امام نووي رحمه الله تحقيق	۴۷
۶۰.	دويمه مسئله: د هرې ګناه نه توبه د همغې ګناه موافق وي	۴۷
۶۱.	د صاحب د هدايې وينا	۴۷
۶۲.	دريمه مسئله: که حقدار ته خپل حق واپس نکړي نو قيامت کې به د ده نه نيکۍ اخيستلې شي.	۴۷
۶۳.	څلورمه مسئله: که صاحب د حق وفات يا معلوم نوي د هغې نه د توبې طريقه	۴۸
۶۴.	د امام غزالي رحمهُ الله وينا	۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۶۵.	پنځمه مسئله : په توبې سره حرام مال نه حلالېږي .	۴۹
۶۶.	شپږمه مسئله : په کوچني والي کې د شوې ګناه حکم	۴۹
۶۷.	خلاصه	۵۰
۶۸.	**د توبې په باره کې نور معتمد واقعات**	۵۱
۶۹.	د کفل د توبې واقعه	۵۱
۷۰.	څلويښت کاله د الله ﷻ د نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه	۵۲
۷۱.	د شرابو په سرکه باندې بدليدلو واقعه	۵۴
۷۲.	د يو کفن کش د توبې قبليدلو واقعه	۵۵
۷۳.	په توبه کوونکي ځوان باندې د وريځې د سُوري واقعه	۵۸
۷۴.	د قارون په واقعه کې عبرت	۵۹
۷۵.	د يو شرابي د توبې واقعه	۶۱
۷۶.	واقعه : په معافي غوښتلو سره په هماغه ځای ګناه معاف کيدل	۶۲
۷۷.	د زاذان سندرغاړي د توبې واقعه	۶۳
۷۸.	**۲ . د الله جل جلاله رحمت او مهرباني**	۶۵
۷۹.	د الله ﷻ سل رحمتونه دي	۶۸
۸۰.	د الله ﷻ رحمت په دنيا کې هر شي ته عام دی	۶۹
۸۱.	د بني اسرائيلو د يو کفن کش واقعه	۷۰
۸۲.	د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دی	۷۱
۸۳.	الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه ډير مهربانه دی	۷۲
۸۴.	واقعه	۷۳
۸۵.	د مور د شفقت واقعه	۷۴
۸۶.	د يو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه	۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۸۷.	د الله ﷻ مهرباني	۷۶
۸۸.	د پیغمبر علیه السلام نه د یوې ښځې پوښتنه	۷۷
۸۹.	یواځې د توحید په ګواهۍ ورکولو سره د الله ﷻ بې شمار نعمتونه	۷۹
۹۰.	حدیثِ قدسي	۸۲
۹۱.	حضرت داؤد علیه السلام ته د الله جل جلاله وحي	۸۲
۹۲.	د یو ځوان شرابي د حفاظت واقعه	۸۳
۹۳.	د بني اسرائیلو د یو بزرګ واقعه	۸۵
۹۴.	الله ﷻ ډیر صبر کوونکې ذات دی	۸۶
۹۵.	حدیثِ قدسي	۸۶
۹۶.	د الله ﷻ نه د ډَرې او اُمید فضیلت	۸۷
۹۷.	د قیامت په ورځ مومنانو ته د الله ﷻ اوله خبره	۸۷
۹۸.	الله ﷻ نه د ښه امید لرلو په وجه جنت ته داخلیدل	۸۸
۹۹.	د قیامت په ورځ د الله ﷻ رحم	۹۰
۱۰۰	د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کیدل ندي پکار	۹۱
۱۰۱	د حضرت موسی علیه السلام د الله ﷻ نه سوال	۹۲
۱۰۲	نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کول ندي پکار	۹۳
۱۰۳	د یو شاعر وینا	۹۵
۱۰۴	الله جل جلاله په خپل بنده ډیر مهربانه دی	۹۵
۱۰۵	د ازغي داره ځانګې په لرې کولو سره مغفرت	۹۶
۱۰۶	په ترږي سپي باندې اُوبو څکلو سره مغفرت	۹۶
۱۰۷	د زبیده خاتون د مغفرت واقعه	۹۷
۱۰۸	د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه	۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۰۹	ضروري تنبيه	۱۰۰
۱۱۰	سپین ګيري سړي ته هم د الله ﷻ نه حياء په کار ده	۱۰۱
۱۱۱	**د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه پورې معتمد واقعات :**	۱۰۳
۱۱۲	د قيامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي(۹۹) دفترونه معاف کيدل	۱۰۳
۱۱۳	د الله ﷻ په نزد د سپين ګيري مسلمان قدر	۱۰۵
۱۱۴	د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت	۱۰۶
۱۱۵	د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مکالمه	۱۰۷
۱۱۶	د يو مَچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت	۱۰۹
۱۱۷	**۳ . د ګناهونو نقصانات :**	۱۱۱
۱۱۸	د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دی	۱۱۳
۱۱۹	د مخکيني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو	۱۱۴
۱۲۰	د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره	۱۱۴
۱۲۱	عبرت	۱۱٦
۱۲۲	ګناه ته ګناه نه ويل خطرناک دي	۱۱٦
۱۲۳	د حضرت آدم عليه السلام د توبې قبليدو وجه	۱۱٦
۱۲۴	د ابليس د لعنتي کيدو وجه	۱۱۷
۱۲۵	د مريض مثال	۱۱۹
۱۲٦	حضرت عزير عليه السلام ته وحي	۱۱۹
۱۲۷	د اصحاب السبت د هلاکت واقعه	۱۲۰
۱۲۸	د ګناه کولو سبب	۱۲۲
۱۲۹	اول مثال	۱۲۲
۱۳۰	دويم مثال	۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۳۱	د يو ځوان واقعه	۱۲۳
۱۳۲	د صحابه کرامو د نظرونو ښکته ساتلو واقعه	۱۲۴
۱۳۳	د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کيدلو واقعه	۱۲۵
۱۳۴	د امام غزالي رحمه الله وينا	۱۲۷
۱۳۵	**د ګناهونو دنيوي نقصانات :**	۱۲۷
۱۳۶	۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل	۱۲۷
۱۳۷	حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان	۱۲۸
۱۳۸	د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه وينا	۱۲۸
۱۳۹	د حضرت عائشی رضی الله عنها وينا	۱۲۹
۱۴۰	د مجاهد بن عوض رحمه الله وينا	۱۲۹
۱۴۱	د يو شاعر وينا	۱۲۹
۱۴۲	۲. په زمکه کې فساد خوريدل	۱۳۰
۱۴۳	دا معلومول، چې دا مصيبت عذاب دی او که امتحان؟	۱۳۱
۱۴۴	د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۵	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۶	۳. د زړه اطمينان ختميدل، او ژوند تنګيدل	۱۳۲
۱۴۷	۴. د عبادت نورانيت ختميدل	۱۳۳
۱۴۸	اول مثال	۱۳۳
۱۴۹	دويم مثال	۱۳۴
۱۵۰	د امام مالک رحمه الله وصيت	۱۳۴
۱۵۱	۵. د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کيدل	۱۳۵
۱۵۲	په کافرانو او ظالمانو لعنت	۱۳۵
۱۵۳	په شرابي لعنت	۱۳۵
۱۵۴	په سود اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۵۵	په رشوت اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶
۱۵۶	د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت	۱۳۷
۱۵۷	د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو ، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت	۱۳۸
۱۵۸	په مړي ژړا کوونکو ښځو باندې لعنت	۱۳۸
۱۵۹	په لوطي او عاق الوالدين لعنت	۱۳۸
۱۶۰	نور د لعنت واله ګناهونه	۱۳۹
۱۶۱	عبرت	۱۴۰
۱۶۲	په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وايي	۱۴۰
۱۶۳	۶ . د دشمنانِ خدا وارث جوړېدل	۱۴۰
۱۶۴	۷. معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميدل	۱۴۱
۱۶۵	د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه	۱۴۱
۱۶۶	اول مثال : په غارِ ثور کې د الله ﷻ معيت	۱۴۱
۱۶۷	دويم مثال : د حضرت موسى عليه السلام سره د الله ﷻ معيت	۱۴۲
۱۶۸	۸ . د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيدل	۱۴۳
۱۶۹	۱۰. د مخ رونق ختميدل ، او عقل کمزوري کيدل	۱۴۴
۱۷۰	د امام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت	۱۴۵
۱۷۱	۱۱ . بار بار ګناه کولو سره د توبې توفيق نه ملاويږي	۱۴۶
۱۷۲	۱۲ . د الله ﷻ حفاظت نه وتل ، او شيطان پرې مسلط کيدل	۱۴۷
۱۷۳	۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبويه کيدل	۱۴۷
۱۷۴	۱۴ . د بعضو ګناهونو اثر واپس په ده او دده په کور واله راځي	۱۴۹
۱۷۵	د زَرګر د ښځې واقعه	۱۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۷۶	**د ګناهونو اُخرَوي نقصانات:**	۱۵۱
۱۷۷	د هرې ګناه نقصان شته	۱۵۲
۱۷۸	واقعه: د ګناه نه د بچ کيدو په وجه د بدن نه د مُشکو خُوشبوئي تلل	۱۵۳
۱۷۹	د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د يو ځوان توبه	۱۵۴
۱۸۰	واقعه: د جهنم د ويرې نه د يو غر ژړا	۱۵۷
۱۸۱	**د بعضو شُبهو جوابونه:**	۱۵۸
۱۸۲	۱. الله ﷻ غفور رحيم دی، توبه به اوباسم	۱۵۹
۱۸۳	۲. اوس لا ځوان يم، چې بوډا شم بيا به توبه اوباسم	۱۵۹
۱۸۴	۳. دا ګناه زما په تقدير کې ليکلې وه	۱۶۰
۱۸۵	۴. که په قِسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړشم، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم	۱۶۱
۱۸۶	۵. الله ﷻ مستغني ذات دی، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته	۱۶۱
۱۸۷	۶. مونږ د فلاني بزرګ اولاد يو، يا د هغه مريدان يو	۱۶۲
۱۸۸	۷. مونږ نورو ته نصيحت کوو، يا مونږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي	۱۶۳
۱۸۹	۸. د ډيرو چلو او مجاهَدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته	۱۶۴
۱۹۰	**په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات:**	۱۶۷
۱۹۱	په مخکيني امتونو د عذاب بيان	۱۶۹
۱۹۲	د حضرت نوح عليه السلام د قوم انجام	۱۶۹
۱۹۳	د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) انجام	۱۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۹۴	د حضرت هود عليه السلام د قوم (عاديانو) انجام	۱۷۱
۱۹۵	د حضرت لوط عليه السلام د قوم انجام	۱۷۲
۱۹۶	د حضرت شعيب عليه السلام د قوم انجام	۱۷۴
۱۹۷	د فرعون او دده د ملګرو انجام	۱۷۵
۱۹۸	د اَبرهه او دده د ملګرو انجام	۱۷۷
۱۹۹	د قومِ سبا د هلاکت واقعه	۱۷۸
	٤. د علم فضيلت او اهميت	۱۸۰
۲۰۰	د حضرت آدم عليه السلام د خلافت او تعظيم وجه علم وُ	۱۸۲
۲۰۱	د امام رازي رحمه الله وينا	۱۸۳
۲۰۲	اولنۍ وحي	۱۸۴
۲۰۳	نبي عليه السلام ته هم د عِلم د زياتوالي طلب کولو حکم شوې وُ	۱۸۵
۲۰۴	د علم د اهمت په باره کې واقعه	۱۸۵
۲۰۵	نبي عليه السّلام د تعليم او تدريس مجلس غوره کړو	۱۸٦
۲۰٦	د عِلمي مجلس فضيلت	۱۸۷
۲۰۷	د حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوي ته نصيحت	۱۸۸
۲۰۸	علم د انبياو ميراث دې	۱۸۸
۲۰۹	د علم يو باب زده کول د زرو (۱۰۰۰) رکعتو قبول شو نفلو نه ډير بهتر دی	۱۹۰
۲۱۰	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۹۱
۲۱۱	لږ علم د ډير عمل نه بهتر دې	۱۹۱
۲۱۲	ضروري علم په هر مسلمان باندې فرضِ عين دی	۱۹۱
۲۱۳	ضروري تنبيه	۱۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۱۴	د علم حقیقت	۱۹۲
۲۱۵	په علم او معلوماتو کې فرق دی	۱۹۳
۲۱۶	علم لوي نعمت دی	۱۹۴
۲۱۷	د الله ﷻ په نزد د علم مقام	۱۹۵
۲۱۸	د یو طالب العلم واقعه	۱۹۶
۲۱۹	د عِلم باوجود په اِحساسِ کمتَرۍ کې مبتلاء کیدل نه دي په کار	۱۹۸
۲۲۰	علم د الله صفت دی	۱۹۸
۲۲۱	د عِلم په برکت زړه وَر کیدل	۱۹۹
۲۲۲	عِلم یو قوت دی	۲۰۰
۲۲۳	د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت او زیرې	۲۰۱
۲۲۴	د علم زده کړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده	۲۰۲
۲۲۵	د علم زده کړه او بل ته خودل بهترینه صدقه ده	۲۰۳
۲۲۶	علمي مجالس د جنت باغیچې دي	۲۰۴
۲۲۷	د عِلم خَورولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسي	۲۰۴
۲۲۸	د علم په طلب کولو سره ګناه معاف کیدل	۲۰۵
۲۲۹	د علم زده کړه بهترین عمل دی	۲۰۶
۲۳۰	علم د مال نه په اووه (۷) وجوهاتو سره بهتر دی	۲۰۷
۲۳۱	عِلم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته ورکوي	۲۰۸
۲۳۲	د علم د حصول جذبه فطري ده	۲۰۹
۲۳۳	د علم د حصول دپاره کوشش په کار دی	۲۰۹
۲۳۴	**د علم د حصول د پاره تکلیفونه برداشت کول**	۲۱۱
۲۳۵	د امام بخاري رحمه الله تکلیفونه برداشت کول	۲۱۲
۲۳۶	د امام شافعي رحمه الله د دین د پاره مشقت برداشت کول	۲۱۳
۲۳۷	د شاه عبد القادر رائي پوري رحمه الله واقعه	۲۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۳۸	د تقرير خلاصه	۲۱۴
۲۳۹	**فقهي مسائل**	۲۱۵
۲۴۰	اوله مسئله : د فرضِ عين علم تعين	۲۱۵
۲۴۱	دويمه مسئله : كه والدين بچي د عِلم نه منع كوي د هغې حكم	۲۱۶
۲۴۲	دريمه مسئله : د دين تبليغ فرضِ كفايه دى	۲۱۷
۲۴۳	څلورمه مسئله : دُنياوي فنون عِلم نه دى	۲۱۷
۲۴۴	**د علم د اهميت متعلق نور معتمد واقعات**	۲۱۹
۲۴۵	**د علم د حصول شوق**	۲۱۹
۲۴۶	د امام ابويوسف رحمه الله د علم سره شوق	۲۱۹
۲۴۷	د زنكدن په حالت كې علمي مشغله	۲۱۹
۲۴۸	د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق	۲۲۰
۲۴۹	د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق	۲۲۱
۲۵۰	د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق	۲۲۲
۲۵۱	د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق	۲۲۲
۲۵۲	د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق	۲۲۳
۲۵۳	د يو طالب العلم د مطالعې سره سخته مينه	۲۲۳
۲۵۴	د شاه عبدالعزيز رحمه الله عِلمي شوق	۲۲۴
۲۵۵	د علامه ابن تيميه رحمه الله د سبق سره مينه	۲۲۵
۲۵۶	د مولانا انورشاه كشميري رحمه الله عِلمي حرص	۲۲۵
۲۵۷	د علامه منذري رحمه الله د احاديثو سره مينه	۲۲۶
۲۵۸	**د علم د زده كړې د پاره علمي سفرونه كول**	۲۲۷
۲۵۹	د حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ د يو حديث د پاره څلويښت ورځې سفر كول	۲۲۷
۲۶۰	صرف د حديث سَند اوچتولو د پاره نهه سوه ميله لرې سفر كول	۲۲۷
۲۶۱	د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه كول	۲۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
٢٦٢	**د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول**	٢٢٩
٢٦٣	د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه ولږه برداشت کول	٢٣٠
٢٦٤	د امام بخاري رحمه الله مشقت برداشت کول	٢٣٠
٢٦٥	د امام طبري رحمه الله محنت	٢٣١
٢٦٦	د امام ابوحاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول	٢٣١
٢٦٧	د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله مشقت برداشت کول	٢٣٢
٢٦٨	د امام ابن جوزي رحمه الله محنت	٢٣٤
٢٦٩	په درې ديرش (٣٣) کاله کې صرف اته (٨) مسئلې زده کول	٢٣٤
٢٧٠	د طالب علمۍ په دوران کې اکثر تکليفونه وي	٢٣٨
٢٧١	د نابينا کسانو علمي کارنامې	٢٣٩
	٥. د علماؤ او طلباؤ مقام	٢٤٠
٢٧٢	**د علماو مقام**	٢٤٢
٢٧٣	الله جل جلاله د علماؤ درجې اوچتوي	٢٤٢
٢٧٤	د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (٧٠٠) درجې زياته ده	٢٤٢
٢٧٥	د عالِم فضيلت په عابِد باندې زيات دی	٢٤٣
٢٧٦	واقعه:	٢٤٤
٢٧٧	عالم او غير عالم سره برابر نه دي	٢٤٤
٢٧٨	الله جل جلاله د خپلې او د فرښتو د گواهۍ سره د علماؤ گواهي هم يو ځای ذکر کړې	٢٤٥
٢٧٩	د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا	٢٤٦
٢٨٠	د عالم ذکر په دويمه مرتبه کې	٢٤٦
٢٨١	د علماؤ مغفرت	٢٤٦
٢٨٢	د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه	٢٤٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۸۳	د سيبويه د مغفرت واقعه	۲۴۷
۲۸۴	علماء د الله ﷻ نه ويريږي	۲۴۸
۲۸۵	اهلِ علمو ته دُعا	۲۴۹
۲۸۶	رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا کړې	۲۵۰
۲۸۷	د قيامت په ورځ به د علماو سياهي د شهيدانو په وينې دَرَنه وي	۲۵۱
۲۸۸	په معاشره کې د علماؤ مقام	۲۵۱
۲۸۹	د علماو ضرورت	۲۵۲
۲۹۰	عالم به د قيامت په ورځ شفاعت کوونکې وي	۲۵۳
۲۹۱	د فقيه درجه	۲۵۳
۲۹۲	په مخ د زمکه فقهاء او علماء اولياء الله دي	۲۵۵
۲۹۳	انسان صرف هغه دې چې علم ورسره وي	۲۵۵
۲۹۴	د علماؤ تعظيم په کار دی	۲۵۶
۲۹۵	صحابه کرام او د استاذ ادب	۲۵۸
۲۹۶	په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کار دی	۲۵۹
۲۹۷	حضرت موسی عليه السلام ته تنبيه	۲٦۰
۲۹۸	د علمي اختلاف باوجود د يو بل ډير ادب کول	۲٦۱
۲۹۹	د حضرت علي رضي الله عنه وينا	۲٦۱
۳۰۰	حديث د حضرت جبرائيل عليه السلام	۲٦۲
۳۰۱	امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله او د استاذ ادب	۲٦۲
۳۰۲	مولانا عبدالقدوس گنگوهي رحمه الله او د استاذ ادب	۲٦۲
۳۰۳	د استاذ د ځوي ادب کول	۲٦۵
۳۰۴	د عالم سره د ناستې فضيلت	۲٦۵
۳۰۵	د عالم مخ ته کتل عبادت دی	۲٦٦
۳۰۶	د علماؤ سره د محبت فائده	۲٦۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۰۷	د عالم وفات کيدل لويه حادثه ده	۲٦۸
۳۰۸	د علماو پورې ټوقې کوونکي کس منافق دی	۲٦۹
۳۰۹	علماؤ ته د تکليف رسوونکو خلقو سزا	۲۷۰
۳۱۰	د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام	۲۷۱
۳۱۱	امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پسې د بد رَد ويلو سزا	۲۷۱
۳۱۲	د عالم د توهين سخته سزا	۲۷۲
۳۱۳	د بزرګانو او نيکانو نه د مخ اړوونکي کس انجام	۲۷۴
۳۱۴	د اهلِ علمو سره د احسان کولو فائده	۲۷۵
۳۱۵	**د طالبُ العلم مقام**	۲۷٦
۳۱٦	فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي	۲۷٦
۳۱۷	د امام قرطبي رحمه الله تحقيق	۲۷٦
۳۱۸	په حديث پورې د مسخره کوونکي سرې سزا	۲۷۸
۳۱۹	په حديث کې د شک کوونکي کس انجام	۲۷۸
۳۲۰	طالب العلم ته د حج ثواب حاصليدل	۲۸۰
۳۲۱	د علم د زده کړې په وخت د وفات کيدونکي کس مرتبه	۲۸۰
۳۲۲	د علم حاصلولو شوق	۲۸۱
۳۲۴	د طالب العلم مقام.	۲۸۲
۳۲۵	د طالب العلم د دُعا قبليدو واقعه:	۲۸۳
۳۲٦	د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دُعا درخواست	۲۸۵
۳۲۷	د احاديثو په طالبانو د انواراتو راوريدل	۲۸٦
۳۲۸	د تقرير خلاصه	۲۸٦
۳۲۹	**فقهي مسائل**	۲۸۷
۳۳۰	اوله مسئله: علماؤ سره د بُغض لرونکي او دوی ته د کنځل کوونکي کس حکم	۲۸۷
۳۳۱	دويمه مسئله: ديني کتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حکم	۲۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۳۲	**د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات:**	۲۸۹
۳۳۳	**۱. د اهلِ علمو د پاره استقامت په کار دې:**	۲۸۹
۳۳۴	د شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله قرباني	۲۸۹
۳۳۵	د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دين د حفاظت دپاره قرباني	۲۹۱
۳۳۶	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت	۲۹۳
۳۳۷	**۲. د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی:**	۲۹۵
۳۳۸	حسن بصري رحمه الله ته د يو ماشوم نصيحت	۲۹۵
۳۳۹	د امام بخاري رحمه الله احتياط	۲۹۵
۳۴۰	**۳. د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي په کار ده:**	۲۹۷
۳۴۱	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع	۲۹۷
۳۴۲	د مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله تواضع	۲۹۸
۳۴۳	د بايزيد بسطامي رحمه الله تواضع	۲۹۸
۳۴۴	د حاجي امداد الله مهاجر مکي رحمه الله تواضع	۲۹۹
۳۴۵	د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله تواضع	۲۹۹
۳۴۶	**۴. د علم سره ادب په کار دې:**	۳۰۱
۳۴۷	د علامه انورشاه کشميري رحمه الله ادب	۳۰۱
۳۴۸	د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله ادب	۳۰۲
۳۴۹	د شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله ادب	۳۰۳
۲۵۰	د استاذ ادب داسې په کار دی	۳۰۴
۲۵۱	د استاذ څپلی په سَر ايښودل	۳۰۴
۲۵۲	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب	۳۰۵
۲۵۳	هر استاذ ته د قدر په نظر کتل په کار دي	۳۰۶
۲۵۴	امام مالک رحمه الله او د احاديثو ادب	۳۰۷
۲۵۵	د احاديثو د ادب په وجه مقبوليت	۳۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۵۶	د بې ادبۍ په وجه انسان د علمي فيض نه محرومه کيږي	۳۰۸
۲۵۷	د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل	۳۰۸
۲۵۸	علماء د انبياو وارثان دي	۳۰۹
۲۵۹	**۵ . د علم سره استغناء په کار ده :**	۳۱۱
۲۶۰	د حضرت سالم رحمه الله استغناء	۳۱۲
۲۶۱	د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله استغناء	۳۱۳
۲۶۲	**۶ . د درود شريف فضيلت او اهميت**	۳۱۴
۲۶۳	د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق	۳۱۶
۲۶۴	د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق	۳۱۷
۲۶۵	**د درود شريف فضائل**	۳۱۸
۲۶۶	۱ . د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده	۳۱۸
۲۶۷	حضرت موسى عليه السلام ته وحي	۳۲۰
۲۶۸	۲ . د نبي عليه السلام د شفاعت ذريعه ده	۳۲۰
۲۶۹	د فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله وينا	۳۲۱
۲۷۰	۳ . د نيکيو د زياتوالي د گناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده	۳۲۱
۲۷۱	د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت	۳۲۲
۲۷۲	د درود شريف په وجه د يو کاتب مغفرت	۳۲۲
۲۷۳	د درود شريف په وجه د يو گناهگار مغفرت	۳۲۳
۲۷۴	۴ . د نبي کريم ﷺ سره د نزديکت ذريعه ده	۳۲۳
۲۷۵	۵ . د مصيبتونو او غمونو د ازالې ذريعه ده	۳۲۴
۲۷۶	د درود شريف په برکت د مصيبت نه د نجات واقعه	۳۲۵
۲۷۷	۶ . د دُعا تبليدو ذريعه ده	۳۲۷
۲۷۸	اهمه نُکته	۳۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۷۹	د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي	۳۲۹
۲۸۰	۷. د درود شريف په وجه اعزاز	۳۳۰
۲۸۱	نبي كريم ﷺ د درود ويونكي څله چپ (بشكل) كړي	۳۳۰
۲۸۲	د يو درود شريف د ثواب په وجه د غونډي مقبرې واله نه عذاب پورته كيدل	۳۳۱
۲۸۳	**د درودِ شريف نه ويلو نقصانات**	۳۳۳
۲۸۳	۱. د نبي كريم ﷺ د خيرو سبب دى	۳۳۳
۲۸۴	۲. د حضرت جبرائيل عليه السلام د بَد دُعايي ذريعه ده	۳۳۳
۲۸۵	۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارك اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دي	۳۳۵
۲۸۶	د نبي عليه السلام نوم مبارك سره درود نه ليكونكي ته وعيد	۳۳۶
۲۸۷	۴. د جنت نه د محروميتيا سبب دى	۳۳۷
۲۸۸	۵. په قيامت كي د پښيمانتيا سبب دى	۳۳۷
۲۸۹	**د درودِ شريف متعلق فقهي مسائل:**	۳۳۹
۲۹۰	مسئله ۱:	۳۳۹
۲۹۱	مسئله ۲:	۳۴۰
۲۹۲	مسئله ۳:	۳۴۰
۲۹۳	مسئله ۴:	۳۴۰
۲۹۴	مسئله ۵:	۳۴۲
۲۹۵	مسئله ٦:	۳۴۲
۲۹٦	مسئله ۷:	۳۴۲
۲۹۷	**د درودِ شريف متعلق نور بهترين واقعات:**	۳۴۳
۲۹۸	د درود ويونكي د قبرا وكورنه د مُشكو خوشبوي تلل	۳۴۳
۲۹۹	حضرت موسى عليه السلام ته وحي	۳۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۰۰	د درود شريف په وجه حاجتونه پوره کېږي	۳۴۴
۳۰۱	د حضرت حواء رضی الله عنها په مَهر کې درود شريف مقررول	۳۴۵
۳۰۲	د درود شريف په برکت د يوې فرښتې معاف کيدل	۳۴۵
۳۲۳	خوشخبري	۳۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سريزه

اَلْحَمْدُ لله الَّذِيْ خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَعَلَّمَهُ الْبَيَان ، أَرْسَلَ الرُّسُلَ وَالْأَنْبِيَاءَ لِهِدَايَتِهِ وَسَعَادَتِهِ فِيْ كُلِّ حِيْنٍ وَّزَمَان .

وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ قَالَ : " أَنَا خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَلَانَبِيَّ بَعْدِيْ ، وَعُلَمَاءُ أُمَّتِيْ كَأَنْبِيَاءِ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا " هِدَايَةً وَّرَحْمَةً لِّلْإِنْسِ وَالْجَان ، وَشَرَّفَ الْعُلَمَاءَ بِوِرَاثَةِ الرُّسُلِ وَالْأَنْبِيَاءِ لِتَبْلِيْغِ مَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ بِالْقَوْلِ وَاللِّسَان .

وَعَلٰى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ هُمْ مَعَايِيْرُ الْحَقِّ فِي الْعِلْمِ وَالْإِيْمَان ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ إِلٰى يَوْمِ الْجَزَآءِ وَالْإِحْسَان . وَبَعْدُ !

الله تعالى په مخ د ځمکه انسانان پيداکړل ، د دوي د رُشد او هدايت لپاره يې دوي ته پيغمبران راوليږل ، چې دا سلسله د حضرت آدم عليه السلام نه شروع او په حضرت محمد صلى الله عليه وسلم باندې ختمه شوې ، ددې نه وروسته د امت عالمان به تر قيامته پورې دا دين خلکو ته رسوي او همدوي د دين په رسَولو کې د پيغمبرانو عليهم السلام وارثان هم دي .

پيغمبرانو عليهم السلام به د وعظ او نصيحت د لارې خلک دين ته رابلل ، او الهي پيغامونه به يې خلکو ته رسول ، الله تعالى فرمايي :

﴿ يَتْلُوْ عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾ (١)

البته د اُمت د علماو د دعوت او تبليغ د پاره نور مختلف ذرايع هم شته ، کله په خُولې سره وعظ او نصيحت وي ، کله په قلم سره د کتابونو او جرائدو وغيره په شکل کې وي ، خو په دې ذرائعو کې عامه او مؤثره ذريعه کومه چې د پيغمبرانو عليهم السلام معمول هم وو هغه وعظ ، تقرير او خطابت دى چې په مختلفو مواقعو کې علماء خلکو ته وعظ او نصيحت کوي ، الهي او نبوي پيغامونه خلکو ته رسوي .

په وعظ او نصيحت سره د خلکو آفکار بدليږي ، صورت او سيرت بدليږي ، جامعه او ټولنه بدليږي ، نظام بدليږي او د خلکو شقاوت په سعادت بدليږي .

---

(١) آل عمران ١٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا دا ضروري ده چې واعِظ او خطيب بايد داسې وعظ وکړي چې د خلکو فکرونه د بې دينۍ نه ديندارۍ طرف ته راواړوي ، د خلکو په صورت او سيرت کې نيک بدلون راشي ، جامعه د نيکو خلکو نه عبارت وګرځي ، د ټولنې شقاوت په سعادت بدل شي ، د علاقې ، وطن او مُلک نظام بدل شي .

او دا هغه وخت کيدې شي چې د علماؤ سره د وعظ او نصيحت لپاره داسې علمي آثار موجود وي چې په هره موضوع کې د علماو علمي ضرورتونه پوره کړي .

په هر وخت کې ديني عالمانو د وعظ او نصيحت په هکله مؤثِرې ليکنې کړي ، خصوصًا په عربۍ او اُردو کې ډير مفصّل او تحقيقي کتابونه موجود دي . البته په پښتو ژبه کې زما د علم مطابق داسې جامع او تحقيقي آثر وجود نه لري چې په ليدو يې علمي تنده ماته شي .

نو دا ضروري ده چې داسې يو کتاب ترتيب شي چې د مساجدو امامانو او خطيبانو ته په آسانه د علمي او مؤثِر تقرير مواد برابر شي ، تر څو مسلمانان د ديني احکاماتو او معلوماتو نه مستفيد شي او عمل پرې وکړي .

که يو طرفته په عِلمي دُنيا کې نظر وکړو نو د عِلم د زَوال او اِنحطاط دوَر دی ، د اهلِ علمو همتونه ، استعدادونه او شوقونه دومره ضعيفه شوي چې د مساجدو زيات امامان او خطيبان د فن معتمَد او علمي کتابونه ، نه مطالعه کوي ، بلکه په رسالو او سَرسري معلوماتو اکتفاء کوي او وخت پرې تيروي ، بلکه ډير علماء خو تقليدي بيانونه کوي ، د يو عالم انداز خپل کړي او د هماغه نه اوريدلي معلومات د هماغه په انداز کې بيانوي .

بل طرفته که وګورو نو د اِفراط او تفريط دوَر دی ، بعضې علماء يواځې فضائل بيانوي چې په نتيجه کې خلکو ته په ګناهونو جرأت حاصل شو ، يواځې په مستحباتو تکيه کوي ،

او بعضې علماء په وعظ و تقرير کې دومره سختي کوي چې په اوريدو يې خلک د الله تعالى د رحمت نه مايوسه شي ، د الله تعالى سره تعلق پريږدي ، او د خپل خالق نه پردَي شي ، په وعظ کې هغه مناسب توازن ختم شوې کوم چې د دين د اسلافو او اکابرو په وعظ کې ؤ ، نتيجه يې دا شوه چې د وعظ په اوريدو سره په خلکو کې هغه بدلون نه راځي کوم چې مناسب وي .

زما عاجز بنده په زړه کې دا داعِيه او تمنّا ډير وخت نه موجوده وه چې زه په دې موضوع يوه داسې علمي او تحقيقي ليکنه وکړم چې د ذکر شوو ټولو مشکلاتو حل او جواب په کې موجود وي ، د قرآن کريم په آيتونو ، نبوي احاديثو او د امت د اَسلافو او اکابرو علماو په قيمتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارشاداتو مشتمل وي . که يو طرف ته دد اسې ليکنې ضرورت او اهميت ډېر وُ خو بل طرف ته زما عِلمي استعداد د دارنګې ګران پيچيده علمي خدمت ايجاب نه کولو .

البته ددې نه وړاندې چې کله زما يوه رساله د " اَلْأَسْئِلَةُ وَالْأَجْوِبَةُ الْفَاضِلَة لِتَشْحِيْذِ الْأَذْهَانِ الْكَامِلَة " په نامه په علمي مَحضَر کې وجود ته راغله ، نو په علمي حلقو کې په ډېر کم وخت کې د ډېرې استفادې سبب وګرځيده ، او په خواصو او عوامو کې يې د توقع نه زيات مقبوليت حاصل کړ ، اَن تر دې چې اُردو او فارسي ته تَرجمه او چاپ شوه ، چې دې سره زما حوصله او چته شوه او په دې پيچيده موضوع د ليکنې جُرأت راته حاصل شو .

نو په دې خاطر چې په عِلمي ميدان کې موجوده کمې پوره شي ، په عِلمي حلقو کې علماو ، امامانو او خطيبانو ته فائده وشي ، د هرې موضوع په هکله عام مسلمانان د قرآني آيتونو ، نبوي تعليماتو ، او د اکابرو د اِرشاداتو نه خبر شي ، په وعظ او نصيحت کې توازن پيدا شي ، اِفراط او تفريط ختم شي ، د وعظ نه مطلوبه نتيجه تر لاسه شي ، دې او ديته وَرته نورو وجوهاتو له مخې مو په مهربان ذات توکل وکړ او د يوې داسې علمي او تحقيقي مُسَوّدې په تيارولو مو شروع وکړه چې د اهلِ علمو علمي تنده پرې ماتيږي او ددې د پاره مو نوم کيښود " اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنَه " .

الله تعالی دې اِسم او مُسمّی سره مطابق وګرځوي ، او الله تعالی دې زما دا علمي خدمت په خپل دربار کې قبول او منظور کړي ، زما او زما د والدينو ، استاذانو ، مشرانو او د ټول امت مسلمه لپاره دې د مغفرت ذريعه او د فلاح و نجات سبب وګرځوي ، او الله تعالی دې د علماو ، طلباو ، امامانو ، خطيبانو ، مقررينو او عامو مسلمانانو لپاره د ډېرې فائدې او اِصلاح ذريعه وګرځوي . وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللهِ بِعَزِيْزٍ .

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ .

إِنْ أُرِيْدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيْقِيْ إِلَّا بِاللهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيْبُ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْنَ

ابو الشمس نور الهدیٰ عفي عنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د كتاب ځانګړ تياوې

ددې كتاب په ليكنه كې مې د لاندينې خبرو لحاظ ساتلې :

۱. په هره موضوع كې مې د قرآن كريم آيتونه او د هغې تفسير او تشريح د مختلفو تفاسيرو نه ، سره د حوالې نقل كړي .

۲. د هرې موضوع سره مناسب احاديث مې د عربي عبارت ، ترجمې او تشريح سره ، د احاديثو د معتمدو كتابونو نه نقل كړي .

۳. د هرې موضوع متعلق مسائل مې د مُعتمدو بَاوَري كتابونو او نورو شروحاتو نه نقل كړي ، او فقهي مسائلو كې مې د فقهاو كتابونو او فتاوو ته رجوع كړې .

۴. د سامعينو په ذهنونو كې د مضمون په ښه طريقې سره اچولو ، او د خلقو د دلچسپۍ دپاره مې د موقع مناسب د هرې موضوع سره مُستَنَد او د عبرت نه ډك واقعات را نقل كړي . ځكه د عمل جذبه راپيدا كولو د پاره چې واقعاتو ته كوم اهميت حاصل دى هغه هر عاقل ته د رُوښانه ورځې په شان ښكاره دى .

بل دا چې معتمد واقعات يو قسم رُوحاني غذا هم ده ، او د انسان په فطرت كې هم داخبره داخله ده چې په مثال يا واقعې سره كومه خبره بيان شي هغه دده په پوهه كې زر راځي .

دغه وجه ده چې د قرآن كريم ډېر حصه په واقعاتو او امثالو هم مشتمله ده ، ځكه په تيرو واقعاتو كې د انسان دپاره غټ سبق او عبرت پروت دى .

۵. هرې غټې خبرې ته يو عنوان وركړې شوې دى .

۶. د هرې موضوع په آخر كې د همدې موضوع متعلق نور سبق آموز واقعات هم سره د حوالې ذكر شوي چې هر واعظ او مقرر يې د خپل وعظ او تقرير مؤثر كرځولو د پاره د خپلې خوښې مطابق ځانته پكې انتخاب كولې شي .

په آخر كې زه دا خبره واضح كول غواړم چې زه خو نه څه خاص مقرر يم ، او نه په دې خپل كتاب كې بلافائده د مُقفّى او مُسَجّع الفاظو راوړلو شوقي يم ، بلكه په عام فهمه او مؤثر انداز كې مې داسې قيمتي عِلمي ملغلرې د تاليف په تار كې پاڅللي چې په لوستو او اوريدو سره يې د انسان عِلمي تنده ماتيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د تقرير مُؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب

د تقرير او خِطابت دا فن چونکه ډیر اهمیت لري، او بیا خاصکر په دې موجوده دَور کې خو د علماو او طلباو دپاره ډیر زیات ضروري دی، ځکه چې په موجوده وخت کې د علماو ذمه داري نوره هم زیاته شوې، هرطرفته فتنې او فسادونه خواره دي. غیرمسلمه د مسلمانانو په ذهنونو کې د اسلام متعلق ډیر شکوک او شبهات اچوي او مسلمانان گمراه کوي.

نو د تقرير په ذريعه په ډيره آسانه طريقې سره د مسلمانانو اصلاح کيږي، د باطلو عقيد و نه يي نفرت پيدا کيږي او په مسلمان قوم کې د باطل سره د مقابلې قوت هم پيدا کيږي.

لهذا د علماو او طلباو دا ذمه داري بلکه فريضه ده چې دا فن ياد کړي، او په دې کې پوره مهارت حاصل کړي.

اوس به لاندې څه ضروري اصول او آداب ليکلې شي چې د تقرير په دوران کې که مقرر د دې اصولو لحاظ او ساتي نو تقرير به يي ډير مؤثر او جاذِب او گرځي:

۱. د ټولو نه اول د مُقرِر دپاره حوصله، استقامت، خُود اعتمادي او مستقل مزاجي پکار ده ځکه په ابتداء کې اکثر هر مقرِر څه نا څه ويره محسوسوي، او دا خيال کوي چې گنې دا خلق د ده اِحتساب کوي، نو بې اختياره يې په خُوله کې الفاظ اونخلي او تقرير يې گډوډ شي. لهذا حوصله مضبوطه پکار ده.

بل دا چې که دې حوصله او نه بائلي نو د يو څو جملو ويلو نه روستو دې دا مرحله يقيني طريقې سره په آسانۍ پاس کولې شي.

او که يو، پيره، دوه پيرې دې ناکام هم شي نو بيا هم هِمت د لاسه ورکول نه دي پکار، بلکه د دوباره تياری نه پس دې بيا ميدان ته راشي، آخر خو به کله هم کامياب شي، او د دې د پاره په خارِج کې څه مثالونه هم شته:

اول مثال: ماشوم چې کله اول د اودريدو يا تللو کوشش کوي نو دې بار بار راغورځيږي خو دې بيا هم هِمت نه بائلي او بار بار کوشش کوي، آخر دا چې روان شي. اوس که چيرته دا ماشوم خپله حوصله د لاسه ورکړي، يا يې مور او پلار منع کړي نو هيڅکله به دا هلک روان نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم مثال: د لامبو زده کولو نه مخکې اوبو ته کوزيدل خو ضروري دي بغير د دينه نه خو لامبو نشي زده کيدې. نو دغه شان د تقرير زده کولو دپاره هم دې ميدان ته وَردانګل ضروري دي.

۲. مُقرر به د موضوع متعلق پوره علمي معلومات لري، او موضوع به مُدَلَّلــه برابروي، ځکه د دلائلو بيانولو سره د مقرر رُعب نور هم زياتيږي.

۳. مُقرِر ته پکار دي چې د مجلس د خلقو د ذهني سطحې مطابق بيان وکړي او د تقرير الفاظ د سامعينو د استعداد موافق استعمال کړي. دې دپاره چې اوريدونکي ورباندې په آسانه پوهه شي. حديث شريف کې دي:

كَلِّمِ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُوْلِهِمْ.

خلکو سره د دوی د عقلونو او پوهې په اندازه خبرې کوئ.

۴. خطيب له د موقع مناسب لاسونو ته حرکت ورکول هم پکار دي. ځکه که لاسونه يې صرف په سينه باندې ايښي وي، او سَريې ښکته کړې وي نو دا تقرير دومره مؤثِر او جالِب نه ګرځي.

البته د ډيرو ټوپونو او چغو سُورو نه به هم ځان ساتي، ځکه چې په دې سره د مُقرِر شخصيت مَجرُوحه کيږي او عزت يې ختميږي.

۵. تقرير په صفا او واضحه طريقې سره کول پکار دی. ځکه ډير زيات مَواد جَمع کول او زَر زَر ويل، د دينه هغه لږ تقرير ښه دی چې په صفا او واضحه طريقې سره اوکړې شي.

۶. د تقرير په دوران کې د سامعينو توجه پيدا کولو او بيدارولو دپاره خونده وَر د عبرت نه ډک اشعار، مثالونه او معتمد دِلچسپ واقعات بيانول هم ضروري دي.

ځکه د معتمدو واقعاتو په بيانولو سره مضمون د سامِع په ذهن کې په آسانې طريقې سره کيني او په زړونو باندې ښه اثر هم کوي.

۷. تقرير لفظ په لفظ يادول ندي پکار ځکه که د تقرير په مينځ کې يوه جمله هيره شي نو په دې سره په مقرِر ويره راځي او بې اعتمادي راپيدا کيږي، چې په نتيجه کې ټول تقرير ګډوډ او خراب شي. البته که اشارتي نوټس او اهمې نکتې د ځان د پاره اوليکلې شي نو دا خير دی.

۸. مُقرِر له د بل چا طرز اختيارل هم نه دې پکار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹. کوم آیت یا حدیث چې مُقرِر ته ښه یاد وي نو هغه دې اول ووایي . ځکه په ابتداء کې بعضې خطیبان څه نا څه ویره محسوسوي. لهذا اول هغه آیت یا حدیث ویل پکار دي کوم چې ورته ښه یاد وي .

۱۰. مُقرِر له د خپلو جامو او خپل بدن لحاظ ساتل هم پکار دي ځکه په ښه او صفا لباس سره د عامو خلقو په نظر کې د مقرِر عزت او وَقار نور هم زیاتیږي .

۱۱. خطیب چې کله قرآني آیت وایي نو داسې به نه وایي : ''قال الله تعالی اَعُوذُ بالله من الشیطٰن الرجیم'' ځکه دلته د "قَالَ" مقوله "اَعُوذُ بالله ..." راځي، نو د پناه غوښتلو نسبت الله تعالی ته کیږي ، چې دا نسبت جائز ندی .

۱۲. د تقریر نه مخکې د بُوج واله خوراک پکار ندی ځکه په دې سره په مُقرِر بُوج راځي او تقریر کې یې فرق راځي . البته که شُوده (پَی) یا بل سپَک خوراک او کړي نو خیر دی .

۱۳. د تقریر شروع په قلاره او په ښکته آواز پکار ده البته که بیا روستو آواز تیز شي نو خیر دی

۱۴. لکه څرنګ چې د تقریر شروع یو خاص اهمیت لري دغه شان د تقریر اِختتام هم د یو خاص اهمیت حامِل وي ، لهذا د تقریر په آخر کې که د ټول تقریر خلاصه او خاص خاص نُکتې یو ځل بیا بیان شي ، یا د سامعینو نه د عمل درخواست او کړې شي ، یا د یو شاعر په خونده وَر شعر خپل تقریر ختم کړې شي نو په دې سره په اوریدونکو ډیر ښه اثر غورځیږي .

۱۵. د ښه مُقرِر یو ښه صفت دا هم دی چې کله هم دې یوه اهمه خبره یا یوه علمي نُکته وګوري، یا یې واوري نو هغه دې د ځان سره نوټ کړي چې بیا د تقریر په دوران کې ورنه استفاده کولې شي .

خلاصه دا چې په هر انسان کې الله جل جلاله د تقریر کولو اِستعداد او مَلکه پیدا کړې ، خو که چیرته دې خواري او محنت او کړي او هِمت د لاسه ورنه کړي . ځکه الله تعالی کریم ذات دی د کوشش کوونکي کوشش نه ضائع کوي ، خیر دی که یو ځل ، دوه ځل دې ناکام شي خو دا څه عیب ندی :

لانّ الجواد قد یکبو ، وانّ الصارم قد ینبو ، وانّ النار قد یخبو ، وانّ الانسان محل النسیان.

خو آخر به هم الله جل جلاله ده ته کامیابي نصیبه کوي .

فَمَا عَلَى التِّبْرِ عَارٌ فِي النَّارِ حِيْنَ يُقَلَّبُ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ﴾. التحريم آيت ۸ .

﴿ اِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا . يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا ،
وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴾ .
نوح آيت ۱۰ تا ۱۲ .

د توبې اهميت، فوائد او احکام

تاليف :

أَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُالعلوم فيض القرآن اکاخيل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې اهميت ،فضيلت او احکام

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهٗ وَنَسْتَعِيْنُهٗ وَنَسْتَغْفِرُهٗ وَنُؤْمِنُ بِهٖ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُبِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَامُضِلَّ لَهٗ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَاهَادِيَ لَهٗ، وَنَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَاشَرِيْكَ لَهٗ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ.

اَمَّابَعْدُ فَاَعُوْذُبِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ﴾.(١)

وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: ﴿اِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ اِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا﴾.(٢)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَاذَنْبَ لَهٗ)).(٣)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ.

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو! الله رب العزت په خپل بنده باندې دومره زيات مهربانه دې چې که يو انسان هر څومره ګناهګار وي او د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې د سَر نه تر خپو پورې ډوب وي ، بلکه که دده د ګناهونو په وجه د زمکې او آسمان دا مينځنۍ حصه هم ډکه شي ، ليکن بيا هم الله جل جلاله د توبې دروازه ده ته خلاصه ساتلې ، چې که کله هم دې په اخلاص باندې توبه او باسي نو الله جل جلاله دده مخکينې ټول ګناهونه معاف کوي ، او د ده خطاګانې د مغفرت په صابون وينځي .

او دا د دين اسلام حُسن هم دی چې په دې کې يې انسان ته داسې يو عمل خودلې چې که دې هر څومره د مايوسۍ او نااميدۍ په تياره کې پروت وي او د خپل رب نه يې بغاوت او سرکشي اختيار کړې وي ليکن بيا هم رحيم وکريم رب په خپل آخري کتاب کې د ده ته دا خوشخبري

---

(١) التحريم آيت ٨ .

(٢) نوح آيت ١٠ .

(٣) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ٣٠ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعاً ، الترغيب والترهيب ج ٤ ص ٤٨ كتاب التوبة والزهد ، مشكوة ج ١ ص ٢٢٣ باب الاستغفار والتوبة ، كنزالعمال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زيرې اَوروي چې، که په اخلاص دې توبه وباسي نو الله جل جلاله به دده مخکيني ټول ګناهونه معاف کړي بلکه په نيکيو به يې ورته بدل کړي .

بل دا چې د انسان د زندګۍ مقصد هم الله ﷻ ته رسيدل، د الله ﷻ رضا او خوشحالي ده .
اوس که د دې مقصد د وړاندې د انسان خراب عمل مانع او ګرځي، نو دد ې مانع ختمولو او خپل هدَف ته د رسيدلو لويه ذريعه انابَت الى الله (الله ﷻ ته رجوع کول) او توبه ويستل دي .

د توبې تعريف

اوس توبه څه ته وايي؟ نو توبه لغت کې " رجوع " راګرځيدل او واپس کيدلو ته وايي، يعنې د ګناهونو نه بيرته ګرځيدل او منع کيدل (۱)

د قرآن وسنت په اصطلاح کې توبه ديته وايي چې انسان په ژبه استغفار ووايي، په تيرو ګناهونو باندې پښيمانه شي، او په آينده کې د دې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي .(۲)

د علامه طيبي رحمه الله تحقيق:

علامه طيبي رحمه الله د توبې تعريف داسې کوي:

تَرْكُ الذَّنْبِ لِقُبْحِهِ وَالنَّدَمُ عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ وَالْعَزِيْمَةُ عَلَى تَرْكِ الْمُعَاوَدَةِ وَتَدَارُكِ مَا اَمْكَنَهُ اَنْ يَتَدَارَكَ مِنَ الْاَعْمَالِ بِالْاِعَادَةِ .

وَزَادَ النَّوَوِيُّ: اِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ .... (۳)

د ګناه د قباحت د وجې ګناه پريښودل، په تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل، او د بيا نه کولو پخه اراده کول، چې کوم فرائض يا واجبات ورنه پاتې وي حتى الوسع د هغې راګرځول.
امام نووي رحمه الله ورسره يو بل شرط هم زياتي کړې چې که د دې ګناه تعلق د حقوق العباد و سره وُ، نو صاحبِ حق ته خپل حق سپارل، يا د هغه نه معافي غوښتل هم ضروري دي .
بعضې علماو دې ندامت او پښيمانتيا ته هم توبه وايي لکه حديث شريف کې راځي :

(۱) تکملة فتح الملهم ج ٦ ص ٥ . ملاعلي قاري په مرقات شرح مشکوة کې فرمائي : هي الرجوع عن المعصية الى الطاعة...
(مرقاة شرح مشکوة ج٥ ص ١٢٢ باب الاستغفار والتوبة، القاموس الوحيد ص ٢٠٥، معارف القرآن سورة التحريم آيت نمبر ٨
(۲) معارف القرآن سورة التحريم آيت ٨ .
(۳) مرقاة شرح مشکوة ج٥ ص ١٢٢ باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((اَلنَّدَمُ تَوْبَةٌ)) (۱) پښېمانتيا توبه ده .

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

علامه قرطبي رحمه الله په خپل تفسير ''تفسير قرطبي '' کې د آيت : ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوْءَ بِجَهَالَةٍ.... ﴾ (۲) په تفسير کې ليکي :

چې کله څلور شرائط موجود شي نو الله جل جلاله د هغه انسان توبه قبلوي :

اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ ، وَتَرْكُ الْمَعْصِيَةِ فِي الْحَالِ ، وَالْعَزْمُ عَلَى اَلَّا يَعُوْدَ اِلَى مِثْلِهَا ، وَاَنْ يَكُوْنَ ذَلِكَ حَيَاءً مِنَ اللهِ تَعَالَى لَا مِنْ غَيْرِهِ . (۳)

۱. په زړه کې په تيره ګناه پښېمانه کېدل ، ۲.ګناه فی الحال پرېښودل ، ۳.او دا پخه اراده کول چې بيا به يې نه کوي ، ۴.او دا ګناه پرېښودل به دالله نه د حياء په وجه وي ، د بل څه غرض په وجه به نه وي .

بعضو علماو ورسره دا هم زياتي کړي چې په ژبه باندې به استغفار هم وايي .

د علامه تقي عثماني دامت برکاتهم العالية تحقيق:

علامه محمد تقي عثماني دامت برکاتهم العالية په تکمله د فتح الملهم کې د توبې تعريف داسې کوي :

اَلتَّوْبَةُ : تَرْكُ الذَّنْبِ وَالنَّدَمُ عَلَى فِعْلِهِ وَالْعَزْمُ عَلَى عَدَمِ الْعَوْدِ وَرَدُّ الْمَظْلِمَةِ اِنْ كَانَتْ ، اَوْ طَلَبُ الْبَرَاءَةِ مِنْ صَاحِبِهَا ، وَاَدَاءُ مَا ضَيَّعَ مِنَ الْفَرَائِضِ . (۴)

ترجمه : د ګناه پرېښودل ، په کړې ګناه پښېمانه کېدل ، د بيا نه کولو پخه اراده کول ، چې په ظلم د چا نه څه شي اخيستل شوې وي هغه ورته واپس کول ، يا ورنه د هغې معافي غوښتل ، او کوم فرائض او واجبات يې چې ضائع کړي وي هغه اداء کول .

(۱) رواه الحاکم وقال صحيح الاسناد ، ورواه ابن ماجه وابن حبان ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة .

نوټ : امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم ج ۴ ص۵ کې د توبې نور تعريفونه هم ذکر کړي .

(۲) النساء آيت ۱۷ .

(۳) تفسير قرطبي ج۵ ص ۸۸ .

(۴) تکملة فتح الملهم ج۵ ص ۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې حکم

د امام قرطبي رحمه الله وينا :

د هر انسان د پاره د ګناهونو نه توبه ويستل ډېره ضروري ده بلکه علامه قرطبي رحمه الله خو تردې ليکلي دي چې

وَاتَّفَقَتِ الْاُمَّةُ عَلَى اَنَّ التَّوْبَةَ فَرْضٌ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ لِقَوْلِهِ تَعَالٰى : ﴿ وَتُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾.[۱]،[۲]

اُمه وُ په دې باندې اتفاق کړې چې په مومنانو باندې (د ګناهونو نه) توبه ويستل فرض دي او دليل يې د قرآن مجيد دا آيتِ مبارکه پيش کړې چې الله رب العزت فرمايي :

او تاسو ټول الله ته توبه وباسئ اې مؤمنانو، د پاره د دې چې تاسو کامياب شئ .

د امام نووي رحمه الله وينا:

امام نووي رحمه الله په خپل کتاب (رياض الصالحين) کې دا خبره واضح کړې چې د هرې ګناه نه توبه ويستل فرض ذي[۳]

دامام غزالي رحمه الله وينا :

همدا رنګې امام غزالي رحمه الله هم فرمايي :

اِعْلَمْ اَنَّ وَجُوْبَ التَّوْبَةِ ظَاهِرٌ بِالْاَخْبَارِ[۴]

د توبې وُجوب په اخبارو سره ظاهر دی . (يعنی د قرآن کريم او احاديثو مبارکهؤ نه د توبې وجوب په دلائلو سره معلوميږي) .

(۱) النور آيت ۳۱.

(۲) قرطبي ج۵ ص ۸۷ ، بل ځاي علامه قرطبي رحمه الله دآيت ﴿يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا﴾ لاندی ليکي : وهي فرض على الاعيان في كل الاحوال وكل الازمان . قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸ .

(۳) كتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ۲۸۳ .

(۴) احياء العلوم ج۴ ص ۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آيت تشريح:

کوم آيتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړې، په هغې کې هم الله جل جلاله مؤمنانو ته د توبې اَمر کوي. الله رب العزت فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا﴾.(۱)

ترجمه: اې د ايمان خاوندانو! تاسو توبه وباسئ الله ته ريښتينې او خالصه توبه.

نَصُوح که د "نصح" او "نصحيت" نه واخيستل شي نو معنی يې ده "خالصه" يعنی داسې توبه وباسئ چې د ريا او نمائش نه پاکه وي او خالصه د الله ﷻ د رضا دپاره وي، او د ګناه پرېښودل هم خاص د الله جل جلاله د عذاب نه د وېرې په خاطر وي. (۲)

د حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله تحقيق:

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدر المنثور فی التفسير بالماثور] کې د دې آيت په تفسير کې ليکلي چې حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه:

يَارَسُوْلَ اللّٰهِ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوْحُ ؟

اې د الله رسوله! توبه نصوح څه شي دی؟ نو نبي کريم صلی الله عليه وسلم ورته او فرمايل:

((أَنْ يَنْدِمَ الْعَبْدُ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي أَصَابَ فَيَعْتَذِرَ إِلَى اللّٰهِ ثُمَّ لَا يَعُوْدُ إِلَيْهِ كَمَا لَا يَعُوْدُ اللَّبَنُ إِلَى الضَّرْعِ)).(۳)

ترجمه: چې بنده په کړې ګناه باندې پښيمانه شي او د الله د وړاندې خپل عذر پيش کړي، او بيا د دې ګناه نه داسې ځان بچ کړي او رجوع ورته ونکړي لکه څرنګ چې شوده (پۍ) غولانځې ته نه راواپس کيږي (يعنی بيا هيڅ کله دا عمل اونکړي).

(۱) التحريم آيت ۸.

(۲) معارف القرآن التحريم آيت ۸.

(۳) الدر المنثور في التفسير بالماثور ج۸ ص ۲۱۲. ترټ، حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله نور اقوال هم د توبة نصوحا په تشريح کې نقل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

همدارنګې علامه قرطبي رحمه الله هم په خپل تفسير کې د دې آيت په تفسير کې د توبة نصوح په باره کې درويشت (۲۳) اقوال رانقل کړي دي .

امام کلبي رحمه الله فرمائي :

اَلتَّوْبَةُ النَّصُوْحُ : اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ وَالْاِسْتِغْفَارُ بِاللِّسَانِ وَالْاِقْلَاعُ عَنِ الذَّنْبِ وَالْاِطْمِيْنَانُ عَلٰى اَنَّهٗ لَايَعُوْدُ . (۱)

توبة نصوح داده چې په زړه کې (په تيره ګناه) پښيمانه وي په ژبه استغفار غواړي ، (فى الحال) ګناه پرېږدي ، او دا پوخ عزم اوپخه اراده وکړي چې دوباره به دا کار نکوي.

د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقيق :

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې ، او علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکي :

چې د حضرت علي رضى الله عنه نه د توبې باره کې تپوس اوشو چې توبه څه شي دى ؟

نو حضرت علي رضى الله عنه جواب ورکړو چې توبه هغه ده چې شپږ (٦) شيان پکې جمع وي :

۱ . عَلَى الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ، ۲. وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ ، ۳. وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاِسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . وَاَنْ تَعْزِمَ عَلٰى اَنْ لَاتَعُوْدَ، ٦. وَاَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَكَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالٰى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ . (۲)

۱ . په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل ، ۲. کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې وي د هغې قضاء راوړل ، ۳ . په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخيستي شوې وي هغه واپس کول ، ۴ . په ژبه ، لاس يا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکليف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل

(۱) قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸ ، ومعارف القرآن .

(۲) تفسير مظهري ج۹ ص ۳۲۵ ، تفسير روح المعاني ج ۲۸ ص ۴۹۰ التحريم آيت ۸ ، بيضاوي مع حاشية القونوي ج۱۹ ص ۱٦۵ التحريم آيت ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ . په آئنده کې دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول ، ٦ . لکه څرنګې چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې ليدلې ؤ اوس خپل ځان د الله جل جلاله په فرمانبر دارۍ کې اووينې.

د توبې فضايل او فوائد:

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه ؤ کې د توبې ډير زيات فضيلتونه راغلي دي خو زه به درته صرف يو څو فضيلتونه بيان کړم :

۱. په توبې سره د انسان مخکيني ټول ګناهونه معاف کيږي

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (۱)

ترجمه : الله هغه ذات دی چې قبلوي توبه د خپلو بندګانو او ګناهونه ورته معاف کوي .

رب کريم په خپلو بندګانو دومره مهربانه دی چې يو انسان په اخلاص ورته توبه اوباسي نو يو خو دده ګناه معاف کړي ، بل که دا سړې په تيرو ګناهونو پښيمانتيا ښکاره کوي او استغفار وايي نو الله جل جلاله به دده بديانې په نيکيو بدلې کړي . الله ﷻ فرمائي :

﴿ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ (۲)

مګر څوک چې توبه اوباسي او ايمان راوړي او د نيکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بَديانې په نيکيو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ)) . (۳)

---

(۱) الشورى آيت ۲۵ .

(۲) الفرقان آيت ۷۰ . نوټ : د بديانو په نيکيو سره د بدليدلو تشريح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير روح المعاني ج ۱۹ ص ٦٧ کې د همدی آيت د لاندی کړې .

(۳) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ۳۰ ، والطبراني ،ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعا ، مشكوة ج ۱ ص ۲۲۳ ، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد ، كنز العمال ۱۰۲۲۲۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : د ګناه نه توبه کوونکې داسې دی لکه د سره يې چې ګناه نوي کړي .

همدارنګې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايي :

((لَوْ اَخْطَأْتُمْ حَتّٰى تَبْلُغَ السَّمَآءَ ثُمَّ تُبْتُمْ لَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ)) . (۱)

ترجمه : که چيرته تاسو ګناهونه اوکړې تردې چې دا ګناهونه د آسمان غاړو ته اورسي (يعنی د زمکې او آسمان مينځنی حصه مکمل ډکه شي او آسمان ته اورسي) او بيا تاسو توبه اوباسئ نو الله جل جلاله به ستاسو توبه قبوله کړي (او ګناهونه به درته معاف کړي) .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله تبارک وتعالی فرمائي :

((يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوْبُكَ عَنَانَ السَّمَآءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِيْ غَفَرْتُ لَكَ وَلَا اُبَالِيْ)) (۲)

اې د آدم ځويه ! که چيرته ستا ګناهونه (دومره ډير شي چې) د آسمان غاړو ته ورسيږي (يعنی د زمکې او آسمان دا مينځنی غونډه حصه د ګناهونو نه ډکه شي تردې چې آسمان ته ورسي) او بيا ته د مانه بخښنه وغواړې (او توبه وباسې) نو زه به ستا ټول ګناهونه معاف کړم ، اوزه د هيچا پرواه هم نه ساتم (يعنی د مانه څوک تپوس کونکې هم نشته چې دا ګناهونه دې ورته ولې معاف کړه) .

د بني اسرائيلو د سلو(۱۰۰)کسانو د قاتل توبه

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو حديث رانقل کړې چې په هغې کې رسول الله صلی الله عليه وسلم د بني اسرائيلو د يو کس د توبې ذکر کړې :

اِنَّ نَبِيَّ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : كَانَ فِيْمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَّ تِسْعِيْنَ نَفْسًا فَسَاَلَ عَنْ اَعْلَمِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَدُلَّ عَلٰى رَاهِبٍ فَاَتَاهُ فَقَالَ : اِنَّهٗ قَتَلَ تِسْعَةً وَّتِسْعِيْنَ نَفْسًا فَهَلْ لَهٗ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَقَالَ : لَا . فَقَتَلَهٗ . فَكَمَّلَ بِهٖ مِائَةً . ثُمَّ سَاَلَ عَنْ اَعْلَمِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَدُلَّ عَلٰى رَجُلٍ عَالِمٍ فَقَالَ اِنَّهٗ

(۱) ابن ماجه كتاب الدعوات باب ۱۱۲ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۶ كتاب التوبة والزهد .

(۲) ترمذي باب الدعوات ج۲ ص ۱۹۲ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة ص۲۰۴ ، رواه احمد والدارمي عن ابي ذر رضی الله عنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَتَلَ مِئَةَ نَفْسٍ فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَقَالَ : نَعَمْ ، وَمَنْ يَحُولُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ ؟ اِنْطَلِقْ إِلَى أَرْضِ كَذَا وَكَذَا فَإِنَّ بِهَا أُنَاسًا يَعْبُدُونَ اللهَ فَاعْبُدِ اللهَ مَعَهُمْ وَلَاتَرْجِعْ إِلَى أَرْضِكَ فَإِنَّهَا أَرْضُ سُوْءٍ ، فَانْطَلَقَ حَتَّى اذَا نَصَفَ الطَّرِيقَ أَتَاهُ الْمَوْتُ ، فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ : جَاءَ تَائِبًا مُقْبِلًا بِقَلْبِهِ إِلَى اللهِ ، وَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ : إِنَّهُ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ ، فَأَتَاهُمْ مَلَكٌ فِي صُورَةِ آدَمِيٍّ فَجَعَلُوهُ بَيْنَهُمْ فَقَالَ : قِيسُوا مَابَيْنَ الْأَرْضَيْنِ فَإِلَى أَيَّتِهِمَا كَانَ أَدْنَى فَهُوَ لَهُ ، فَقَاسُوهُ فَوَجَدُوهُ أَدْنَى إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي أَرَادَ ، فَقَبَضَتْهُ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ . (١)

وَفِي رِوَايَةٍ : فَكَانَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَجُعِلَ مِنْ أَهْلِهَا .

وَفِي رِوَايَةٍ : فَأَوْحَى اللهُ إِلَى هٰذِهِ أَنْ تَبَاعَدِي وَإِلَى هٰذِهِ أَنْ تَقَرَّبِي ، وَقَالَ : قِيسُوا بَيْنَهُمَا فَوَجَدُوهُ إِلَى هٰذِهِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ . (٢)

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ قَتَادَةُ قَالَ الْحَسَنُ : ذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ لَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ نَأَى بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا . رواه البخاري ومسلم وابن ماجه بنحوه . (٣)

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي چې د تاسونه وړاندې په بني اسرائيلو کې يو کس وُ ، هغه يو کم سل (۹۹) قتلونه کړي وو ، نو د ه د خلقو نه د يو بنه عالم او پوهه کس متعلق تپوس وکړو نو خلقو ورته يو راهب وخود ، دې راهب ته راغي او ورته وې ويل چې ما خو يو کم سل (۹۹) قتلونه کړي دي نو آيا اوس زما د پاره توبه شته او که نه ؟ هغه ورته وويل چې : نه ، نو ده هغه راهب هم قتل کړو ، نو سل کسان يې پوره کړل .

بيا يې د خلقو نه د يو بنه عالم په باره کې پوښتنه وکړه نو خلقو ورته يو بل عالم وخودو ، نو دا کس دې عالم ته راغي او ده ته يې هم هغه خپله خبره وکړه چې ما خو سل (۱۰۰) کسان وژلي دي نو آيا زما د پاره اوس توبه شته او که نه ؟

---

(١) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ، ٣٤٧٠ ، ومسلم باب قبول توبة القاتل وان كثر قتله حديث ٤٦ ، ٤٧ وابن ماجه في الديات باب هل لقاتل مؤمن توبة ؟ ٢٦٥١ .

(٢) مسلم شريف ج٢ ص ٣٥٩ .

(٣) الترغيب والترهيب ج٣ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه عالم ورته وويل چې : آو ستا د پاره توبه شته ، ستا او د توبې په مينځ کې څوک حائل کيدې شي ؟ (يعنى ستا د توبې نه څه مانع نشته) .

خو ته فلاني فلاني ښار ته لاړ شه ځکه هلته داسې خلق دي چې د الله جل جلاله عبادت کوي نو ته هم د هغوی سره د الله رب العزت عبادت کوه ، او خپل ځای ته مه راځه ، ځکه دا د ګناهونو زمکه ده (يعنى دلته خلق ګناهونه کوي) ، نو دا قاتل روان شو کله چې نيمايي لارې ته ورسيده ، نو مرګ ورته راغې (يعنى وخت يې پوره شو) نو دده باره کې د رحمت او عذاب فرښتو په خپل مينځ کې سره اختلاف راغې ، د رحمت ملائکو ويل چې : روح يې مونږ اخلو ځکه ده الله ته توبه ويستې وه ، او د عذاب فرښتو ويل چې : ده خو د سره د خير کار تر اوسه نه دې کړې (لهذا روح يې مونږ اخلو) ، نو په انساني شکل کې يوه فرښته ورته راغله هغې ورته وويل : چې تاسو دواړه طرفته زمکې اندازه کړئ ، نو چې کوم طرفته دې نزدې وي نو په همغې خلقو کې يې حساب کړئ ، نو چې کله يې اندازه اولږوله نو هغه کلي طرفته چې دې ورته روان ؤ د يو لويشت په اندازه نزدې اوموندې شو ، نو د رحمت ملائکو يې روح قبض کړو (او مغفرت يې نصيب شو) .

په بعضو رواياتو کې راځي چې الله جل جلاله دې يو طرف زمکې ته (د کومې نه چې راغلې ؤ) حکم وکړو چې لرې شه ، او دې بل طرف زمکې ته (کومې ته چې روان ؤ) يې حکم وکړو چې نزدې شه . بيا الله جل جلاله فرښتو ته حکم وکړو چې اوس يې اندازه کړئ نو چې اندازه يې ولږوله نو کومې زمکې طرفته چې دې روان ؤ هغې ته د يو لويشت په اندازه نژدې وو فَغُفِرَ لَهُ نو دده بخښنه اوشوه .

فائده : سبحان الله ، الله رب العزت په خپل بنده باندې څومره مهربان دی چې هغه کس چې د سره يې چيرته د خير کار نه ؤ کړې خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته ، او الله ﷻ طرفته متوجه شو نو الله جل جلاله يې څومره قدرداني وکړه ، ګناهونه يې ورته ټول معاف کړه او بخښنه يې ورته وکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام راوړو په وجه کافرته بخښنه

محترمو مسلمانانو ! د کفرنه بله غټه ګناه نشته خو الله تعالی د کافر په باره کې نبي علیه الصلوة والسلام ته فرمائي :

﴿ قُلْ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا إِنْ يَنْتَهُوْا يُغْفَرْ لَهُمْ مَّا قَدْ سَلَفَ ﴾(١)

ترجمه : اې پیغمبره ! ته دې کافرانو ته ووایه که چیرته دوی د کفرنه منع شي (د خپل کفرنه توبه وباسي ، او اسلام قبول کړي) نو تیر شوي ګناهونه به ورته وبخښلې شي .

نو اوس چې د کفرنه کومه کمه ګناه ده هغه خو به الله جل جلاله په توبې سره په طریقِ اولی معاف کوي .

الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی

په بل ځای کې الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوْءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾ (٢)

ترجمه : او څوک چې بَد کار وکړي یا په خپل ځان باندې ظلم وکړي ، بیا د الله تعالی نه بخښنه وغواړي نو الله تعالی به ډیر بخښونکې او زیات مهربان بیامومي .

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِيْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَعْفُوْ عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾(٣)

ترجمه : او الله هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّيْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴾ (٤)

ترجمه : بیشکه زه ډیر بخښونکې یم هغه چالره چې څوک توبه اوباسي او ایمان راوړي او نیک عمل وکړي ، بیا په سمه لاره قائم پاتې شي .

(١) الانفال آیت ٣٨.

(٢) النساء آیت ١١٠ .

(٣) الشوریٰ آیت ٢٥ .

(٤) طه آیت ٨٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرش چاپېره کلمات:

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي:

((مَكْتُوبٌ حَوْلَ الْعَرْشِ قَبْلَ خَلْقِ آدَمَ ﷺ بِأَرْبَعَةِ آلَافِ سَنَةٍ ﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴾ (۱))).(۲)

د حضرت آدم عليه السلام د پيدائش نه څلور زره (۴۰۰۰) کاله مخکې د عرش چاپېره دا کلمات ليکل شوي و چې بېشکه زه ډېر بخښونکې يم هغه چالره چې څوک توبه وباسي او ايمان راوړي او نيک عمل وکړي، او بيا په سمه لاره قائم پاتې شي.

د حضرت موسیٰ عليه السلام د يو ګناهګار امتي د توبې واقعه:

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب ''کتاب التّوّابين'' کې يوه واقعه رانقل کړې چې وهب بن منبه رحمه الله فرمائي:

د حضرت موسی عليه السلام په زمانه کې يو کس وُ چې ډېر سرکش او نافرمان وُ، خلق دده د وراني نه ډېر په تنګ وو، آخر خلقو دې د خپل کلي نه وويسته، کله چې دې د کلي نه ووتو، نو د ښار دروازې سره نزدې په يو شاړ ځای کې وفات شو، الله جل جلاله حضرت موسی عليه السلام ته وحی وکړه:

إِنَّ وَلِيًّا مِنْ أَوْلِيَاءِيْ حَضَرَهُ الْمَوْتُ فَاحْضِرْهُ وَاغْسِلْهُ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَقُلْ لِمَنْ كَثُرَ عِصْيَانُهُ يَحْضُر جَنَازَتَهُ لِأَغْفِرَلَهُمْ.

زما د اولياو نه يو ولي وفات شوې دی، ته ورشه غُسل ورته ورکړه او جنازه ورباندې وکړه، او په خلقو کې دا اعلان هم وکړه چې د کوم سړي ګناهونه زيات وي هغه دې هم ددې ولي په جنازه کې شريک شي چې دده په برکت سره د هغه ګناهونه هم معاف کړم.

حضرت موسیٰ عليه السلام په خلقو کې دا اعلان وکړو، ډېر زيات خلق جمع شو (ځکه هر سړي دا غوښتل چې زما ګناهونه معاف شي)، چې کله خلق هلته ورغلل نو وې پېژندو چې دا خو هغه فاسق کس دی چې د ډېرو ګناهونو په وجه مونږ د خپل کلي نه ويستلې وُ،

(۱) طه آيت ۸۲.

(۲) مکاشفة القلوب ص ۷۸، تنبيه الغافلين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسىٰ عليه السلام هم ډير حيران پاتې شو ، الله جل جلاله ورته وحی وکړه چې اې موسی ! ستا د قوم خبره صحيح ده داهم هغه کس دی ، خوچې کله دده د مرګ وخت نزدې شو نو ده خي او ګس طرفته اوکتل نو په دې دشته کې يې خپل څه دوست يا خپلوان په نظر رانغې او خپل ځان يې ځانله په ذلت کې وليده ، نو آسمان ته يې سر اوچت کړو اودا دُعا يې وغوښته :

الٰهي عَبْدٌ مِنْ عِبَادِكَ غَرِيْبٌ فِيْ بِلَادِكَ لَوْعَلِمْتُ اَنَّ عَذَابِيْ يَزِيْدُ فِيْ مُلْكِكَ . وَعَفْوُكَ عَنِّيْ يَنْقُصُ مِنْ مُلْكِكَ لَمَا سَاَلْتُكَ الْمَغْفِرَةَ . وَلَيْسَ لِيْ مَلْجَاءٌ وَلَارَجَاءٌ اِلَّا اَنْتَ وَقَدْسَمِعْتُ فِيْمَا اَنْزَلْتَ اَنَّكَ قُلْتَ ﴿ اَنِّيْ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ فَلَا تُخَيِّبْ رَجَائِيْ .

اې الله ! زه ستا د بندګانو نه يو بنده يم ، ستا په کائناتو کې مسافر يم (خلقو د کلي نه راشړلې يم) ، اې الله که چيرته ماته په عذاب راکولو سره ستا بادشاهي مضبوطيدې ، او زما په معاف کولو سره ستا بادشاهي کمزورې کيدې نو ما به هيڅکله د تا نه د مغفرت او بخښنې سوال نه وُ کړې ، خو يا الله زما د پاره ستا نه علاوه بل ځای د پناه او اميد نشته ، او ما اوريدلي چې تا دا آيت نازل کړې :" چې زه ډير غفور ورحيم ذات يم " نو اې الله ته ما نا اُميده کوه (زما ګناهونه معاف کړه) . بيا الله جل جلاله اوفرمايل :

يَا مُوْسىٰ اَفَكَانَ يُحْسِنُ بِيْ اَنْ اَرُدَّهُ......

اې موسی ! آيا د ماسره دا مناسب وه چې ما دده سوال رَد کړې وې ؟ حالانکه دې مسافرؤ ، زما د وړاندې يې عاجزي ښکاره کړه (توبه يې اوويسته) او ماته يې زما د رحمت واسطه راکړه ، بيا الله جل جلاله اوفرمايل :

وَعِزَّتِيْ لَوْ سَاَلَنِيْ فِي الْمُذْنِبِيْنَ مِنْ اَهْلِ الْاَرْضِ جَمِيْعًا لَوَهَبْتُهُمْ لَهُ .

زما دې په خپل عزت قسم وي که چيرته ده د مانه د ټولې دنيا د ګناهګارانو متعلق د بخښنې سوال کړې وې نو ما به دده د عاجزۍ د وجې نه ټولو ته معافي کړې وې ، ځکه زه د عاجزي کوونکو او مسافرو دپاره ځاي د پناه يم ، ددوی دوست يم او په دوی رحم کوونکې يم .[1]

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو ! واوريده چې الله جل جلاله ددې کس توبه هم قبوله کړه او دايې هم اوفرمايل: که چيرته ده د مانه د ټولې دنيا د ګناهګارانو متعلق د مغفرت سوال کړې وې نو ما به ټولو ته بخښنه کړې وې . سبحان الله ، الله رب العزة څومره غفور رحيم ذات دی .

[1] کتاب التوّابين ص ۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناهګارانو دپاره د اُميد آيت :

الله رب العزت فرمائي :

﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره زما د طرف نه دې خلقو ته ووايه چې اې زما هغه بندګانو چاچې زياتې کړې په خپلو ځانونو باندې (يعنى كفر، شرک او كبيره ګناهونه يې کړي[۲]) تاسو د الله د رحمت نه مه نا اُميده كيږئ ، بيشكه الله ټول ګناهونه بخښي ، بيشكه هم دې بخښونكې او مهربانه دى .

د حضرت علي ﷺ وينا :

د دې آيت په باره كې حضرت علي رضى الله عنه فرمائي :

مَا فِي الْقُرْآنِ أَوْسَعُ آيَةً مِنْ ﴿ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ ﴾ (۳)

په قرآن كې د ټولو نه زيات د اميد آيت (د ګناهګارانو د پاره) د دينه علاوه بل نشته (يعنى په دې كې د ګناهګارانو د پاره غټ ترغيب دى توبې ته) .

د حافظ ابن كثير رحمه الله وينا :

حافظ ابن كثير رحمه الله هم په خپل تفسير كې د همدې آيت د لاندې ليكي :

هٰذِهِ الْآيَةُ الْكَرِيمَةُ دَعْوَةٌ لِجَمِيعِ الْعُصَاةِ مِنَ الْكَفَرَةِ وَغَيْرِهِمْ إِلَى التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ ، وَإِخْبَارٌ بِأَنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا لِمَنْ تَابَ مِنْهَا وَرَجَعَ عَنْهَا وَإِنْ كَانَتْ مَهْمَا كَانَتْ وَإِنْ كَثُرَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ . (۴)

په دې آيت كې د ټولو نافرمانو كافرانو او نورو ګناهګارانو ته د توبې دعوت دى ، او دا خبر

(۱) الزمر آيت ۵۳ .

(۲) اسرفوا على انفسهم : اي ارتكبوا الكبائر . زادالمسير)

(۳) الدرالمنثور فى التفسير بالماثور ج۷ ص ۲۰۵ ، تفسير روح المعاني ص ۳۷۰ ، تفسير الطبري ج۹ ص ۷۰۸۶ الزمر آيت۵۳، قرطبي ۱۵\۲۶۹ .

(۴) تفسير ابن كثير ج۵ ص ۴۱۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکول دي چې الله جل جلاله د توبې په ذریعه د انسان ټول ګناهونه بخښي اګر چې د سمندر د زګ په مقدار وي.

د آيت شانِ نزول :

ددې آيت په شانِ نزول کې امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل کوي چې

انَّ نَاسًا مِن اَهْلِ الشِرْكِ كَانُوا قَدْ قَتَلُوا فَأَكْثَرُوا ، وَزَنَوْا فَأَكْثَرُوا فَأَتَوْا مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا : اِنَّ الَّذِيْ تَقُوْلُ وَتَدْعُوْا اِلَيْهِ لَحَسَنٌ لَو تُخْبِرُنَا اَنَّ لِمَا عَمِلْنَا كَفَّارَةً ، فَنَزَلَ:

﴿ وَالَّذِيْنَ لاَ يَدْعُوْنَ مَعَ اللهِ إِلٰهًا آخَرَ وَلاَ يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ ....

الى قوله : وَكَانَ اللهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾

وَنَزَلَ " ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ أَسْرَفُوْا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوْا مِن رَّحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ .(۱)،(۲)

څه خلق د مشرکینو نه کومو چې ډیر قتلونه او ډیره زِنا یې کړې وه، د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دَربار ته راغلل او عرض یې وکړو چې بیشکه تاسو چې کومې خبرې کوئ او کوم دین طرفته خلق رابلئ دا خو ډیر ښه دی، خو که مونږ ته دا اووایئ: چې مونږ دا کوم ګناهونه کړي دي آیا ددې څه کفاره شته او که نه؟ (یعنی دا په توبه معاف کیدې شي او که نه؟) نو په دې هکله الله جل جلاله دا آیتونه نازل کړل:

﴿ وَالَّذِيْنَ لاَ يَدْعُوْنَ مَعَ اللهِ إِلٰهًا آخَرَ.... ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ أَسْرَفُوْا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ...﴾

خلاصه دا چې د الله رب العزت د رحمت نه نااُمیده کیدل ندي پکار، بلکه که هر څومره غټه ګناه وي خو چې په اخلاص سره سړی ورنه توبه اوباسي نو الله جل جلاله ده ګناه معاف کوي.

یو شاعر وایي :

۱. فَرْضٌ عَلَى النَّاسِ اَنْ يَتُوْبُوْا + وَلٰكِنَّ تَرْكَ الذُّنُوْبِ اَوْجَبُ

---

(۱) الزمر آیت ۵۳. (۲) اخرجه البخاري ، ۴۸۱۰، ومسلم ۱۲۲\۱۹۳، وابوداود ۴۲۷۴، والنسائي في التفسير ۴۶۹، ابن کثیر ج۵ ص ۴۱۶ الزمر آیت ۵۳، زاد المسیر ج۴ ص ۲۲ الزمر آیت ۵۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. وَالدَّهْرُ فِي صَرْفِهِ عَجِيبٌ + وَلٰكِنَّ غَفْلَةَ النَّاسِ أَعْجَبُ (۱)

۱. په خلقو باندې فرض دي چې توبه او باسي ليکن د ګناه پريخودل زيات واجب دي،

۲. زمانه په خپل ګردش کې عجيبه ده خو ليکن د خلقو غفلت د دينه هم ډير عجيبه دی.

الله رب العزت فرمائي:

﴿ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۲)

ترجمه: ستاسو رب په خپل ځان مهرباني لازمه کړې (هغه مهرباني داده) چې څوک د جهالت په وجه څه بدي (ګناه) وکړي بيا روستو توبه اوباسي او خپل عمل درست کړي نو بيشکه الله ﷻ ډير بخښونکې دی (دده ګناه به معاف کړي)، او ډير رحم کوونکې دی (نور انعامات به هم ورباندې وکړي).

د بنده په نافرمانۍ د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض

امام غزالي رحمه الله ويلي: چې کله يو بنده د الله نافرماني کوي نو د زمکې هغه حصه په کومه چې ګناه کيږي الله ته عرض وکړي: اې الله! ماته اجازت راکړه چې زه دا سړې په زمکه کې ننباسم، د آسمان هغه حصه د کومې لاندې چې ګناه کيږي هغه الله جل جلاله ته عرض وکړي: اې الله! ماته اجازت راکړه چې زه په ده دې سړي ورا ولويږم (او ختم يې کړم)، نو الله رب العزت دوی ته او فرمائي:

اِنْ كَانَ عَبْدُكُمْ فَشَأْنُكُمْ بِهِ وَاِنْ كَانَ عَبْدِيْ فَبِيْ وَاِلَيَّ عَبْدِيْ اِنْ اَتَانِيْ نَهَارًا قَبِلْتُهُ وَاِنْ اَتَانِيْ لَيْلًا قَبِلْتُهُ لَوَجَدَ اللّٰهَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا. (۳)

که چيرته دې ستاسو بنده وي او تاسو پيدا کړې وي نو بيا ستاسو خوښه ده، وې نيسۍ، او که دا زما بنده وي نو بيا زه پوهه شه او زما بنده پوهه شه (زمونږ په مينځ کې دَخَل اندازي مکوئ) ځکه که چيرته دې ماته د ورځې راشي (او په خپلو ګناهونو پښيمانه شي، توبه اوباسي) نو زه به

(۱) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي.

(۲) الانعام آيت ۵۴.

(۳) فرشتو کې عجيب وغريب حالات، وجوهات محبت ص ۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې قبوله کړم ، او که دې د شپې راشي او په خپل ګناهونو پښيمانه شي نو زه به يې توبه قبوله کړم ، او دې به وګوري چې الله ﷻ څومره زيات توبه قبلونکې او مهربانه ذات دی .

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ نَبِّئۡ عِبَادِيٓ أَنِّيٓ أَنَا ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره ته زما بندګانو ته دا خبر ورکړه چې زه ډير بخښونکې او زيات مهربانه يم، او زما عذاب هم ډير دردناک عذاب دی .

بل ځای الله تعالی فرمائي :

﴿ وَرَبُّكَ ٱلۡغَفُورُ ذُو ٱلرَّحۡمَةِ ﴾. (۲)

ترجمه : او ستا رب بخښونکې او خاوند د رحمت دی .

۲. توبه کوونکي سره الله جل جلاله محبت کوي :

د توبې دويمه فائده داده چې توبه کونکي سره الله جل جلاله محبت کوي، الله جل جلاله فرمائي:

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلۡمُتَطَهِّرِينَ ﴾ (۳)

ترجمه : بيشکه الله ﷻ توبه کوونکي او ځان پاک لرونکي خلق خوښوي .

بل ځائ الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلۡوَدُودُ ﴾ (۴)

ترجمه :او همدا الله بخښونکې (د ګناهونو) دی او محبت کوونکې دی .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

((اَلتَّائِبُ حَبِيْبُ اللهِ)) . (۵)

توبه کوونکې د الله محبوب دی .

---

(۱) الحجر آيت ۴۹ .

(۲) الکهف آيت ۵۸ .

(۳) البقرة آيت ۲۲۲ .

(۴) البروج آيت ۱۴ .

(۵) ابن ابی الدنيا فی التوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت عمر رضی الله عنه په دورِ خلافت کې د يو بوډا سندر غاړي د توبې واقعه:

مولانائي روم رحمه الله يو واقعه ليکلې چې د حضرت عمر رضی الله عنه په دورِ خلافت کې يو بوډا سړي اسلام قبول کړو، خو ددينه مخکې به هغه سندرې ويلې، ځکه ډير ښکلي غږيې ؤ، په سوونو خلق به ورته جمع وو ، او د آمدن ذريعه يې هم زياته وه.

کله چې دې بوډا شو ، غاښونه يې او غورځيده ، نو بيا خو يې سندرې نه شوې ويلې نو د آمدن هغه ذريعه يې ختمه شوه ، بچي يې هم نه وو ، صرف يوه ښځه يې وه هغه هم وفات شوه ، نو دې به خپلو دوستانو او واقف خلقو ته ورتلو ، هغوئې به چې څه ورکړه هغه به يې خواړه.

څه وخت دا سلسله جاري وه ، آخر دا چې خپل دوستان هم ورنه تنگ شو ، بيا به يې څه نه ورکول ، داسې وخت ورباندې راغې چې څو څو وخته به ورته د خوراک څه نه پيدا کيده، يوه ورځ يې د ځان سره دا سوچ وکړو چې کله زه ځوان وم او سندرې مې ويلې نو په سوونو خلق به راته جمع ؤ، قدر و عزت به مې هم زيات ؤ ، اوس چې زه سندرې نشم ويلې نو خلق راله د يو وخت ډوډۍ راکولو ته هم تيار ندي، نوزړه يې ډير خفه شو او افسوس يې وکړو چې کاش ما خو دا ځواني د الله ﷻ په عبادت او اطاعت کې تيره کړې وې ، نو دومره به ذليله نه ووم ، اوس خو بوډا شوې يم نو څه به دا الله جل جلاله عبادت اوکړم.

دې په دې سوچ کې ډوب ؤ او جنت البقيع طرفته روان شو ، او هلته د قبرونو په مينځ کې په يو ځاى کې کيناست ، توبه يې اوويسته ، او په ژړا ژړا کې يې دا دعا او غوښته :

اې الله ! ما خو خپله ځواني ضائع کړې ده ، اوس خود ماسره هيڅ شي نشته چې ستا په حضور کې يې پيش کړم ، بوډا يم ، په هَمسا گرځم ، د سترگو نظر مې هم ختم دی ، خو اې الله ! زه په خپلو تيرو گناهونو ډير شرمنده او پښيمانه يم ، اوس راغلې يم ته مې تو به قبوله کړې.

کله يې چې دا دعا اوغوښته ، د غرمې وخت ؤ ، نو خوب ورغې ، اُوده شو ، څه وخت پس چې راپاځيده ، نو گوري چې مخامخ يو کس را روان دی او په سَر باندې يې څه ايښي دي ، ده چې اوکته نو خليفهٔ وخت امير المؤمنين حضرت عمر رضی الله عنه ؤ ، دې اويريده چې زه خو ډير گناهگار يم ، حضرت عمر رضی الله عنه خو زما غوندې کس په دُورِّو وهي ، هسې نه چې ما هم په دُورّو اووهي ، چې کله حضرت عمر رضی الله عنه را اورسيده نو دده نه تير شو مخکې لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه وخت پس بيا حضرت عمر رضی الله عنه راواپس شو او ده طرفته را روان شو نو دې نور هم زيات اوويريده ، خو چې کله حضرت عمر رضی الله عنه ده ته راغې نو د سَر نه يې هغه لوخې رابښکته کړو او ده ته وايي چې وروره ! روټۍ اوخوره ، دا بوډا حيران شو چې امير المؤمنين د مسلمانانو خليفه ماته خوراک پيش کوي (دا څه عجيبه ده ؟) ډير زيات حيران شو ، تپوس يې ورنه وکړو چې اې امير المؤمنين ! تاسو ماته دا خوراک څنګه راوړو ؟ چادرته وويل ؟

حضرت عمر رضی الله عنه ورته اوفرمايل :

اوس لږ وخت مخکې د غرمې په وخت ما د غرمې خُوب (قيلوله) کول ، نو خوب مې اُوليد ،او په خُوب کې راته د الله جل جلاله د طرفه دا پيغام ملاؤ شو چې اې عمره ! پاڅه ، لاړشه او په جنت البقيع قبرستان کې زما يو دوست (محبوب) خفه او اوږې ناست دی هغه ته خوراک ويسه . نو چې راپاڅيدم، کور واله ته مې وويل چې : شابه جلتي وکړه چې څه تيار وي هغه راله راکړه چې د الله محبوب ته يې ويسم ، نو هغې راله دا خوراک اوتړلو ، نو په ځای ددې چې زه يې په لاس کې راوړم ، ما وې چې د الله محبوب له يې وړم نو راشه په دې خپل سر يې کيده ، ددې دپاره چې د الله جل جلاله د محبوب اکرام او عزت اوشي (نو ځکه مې په خپل سر راخيستې ؤ) اې د الله محبوبه ! اوس يې په ډير شوق اوخوره .

کله چې دې بوډا دا خبرې واوريدې نو وې ويل: سبحان الله زما پروردګار څومره کريم او مهربانه دی ما خو لږ ساعت مخکې هغه ته توبه اوويسته ، هغه ددې دومره ګناهونو باوجود زما توبه قبوله کړه او د وخت اميرالمؤمنين ته يې حکم وکړو چې لاړشه او زما يو دوست اوږې دی ، هغه ته خوراک ويسه .

چې کله بوډا دا خبره وکړه نو په ژړا شو ، او دومره يې اوژړل چې په هماغه ځای د حضرت عمر رضی الله عنه د وړاندې وفات شو .

محترمو تاسو واوريده چې الله جل جلاله د انسان دتوبې څومره قدرداني کوونکې دی خو کاش چې انسان خو هم الله ﷻ طرفته متوجه شي .(۱)

---

(۱) خطبات فقير ج۱۲ ص ٦٧ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. په توبې سره الله جل جلاله ډير خوشحاليږي

کله چې يو بنده د الله د وړاندې توبه اوباسي او په خپلو ګناهونو باندې پښيمانه شي نو الله رب العزت په دې باندې ډير زيات خوشحاليږي.

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دا حديث مبارک رانقل کړي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي:

((لَلّٰهُ اَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ مِنْ رَجُلٍ فِيْ اَرْضٍ دَوِيَّةٍ مُهْلِكَةٍ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ، عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَنَامَ فَاسْتَيْقَظَ وَقَدْ ذَهَبَتْ فَطَلَبَهَا حَتّٰى اَدْرَكَهُ الْعَطَشُ ثُمَّ قَالَ اَرْجِعُ اِلٰى مَكَانِيَ الَّذِيْ كُنْتُ فِيْهِ فَاَنَامُ حَتّٰى اَمُوْتَ فَوَضَعَ رَاْسَهُ عَلٰى سَاعِدِهِ لِيَمُوْتَ فَاسْتَيْقَظَ وَعِنْدَهُ رَاحِلَتُهُ وَعَلَيْهَا زَادُهُ وَطَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَاللّٰهُ اَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ مِنْ هٰذَا بِرَاحِلَتِهِ وَزَادِهِ)). (۱)

وَفِيْ رِوَايَةٍ ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: " اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّكَ " اَخْطَاَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ. (۲)

الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې د هغه سړي نه هم زيات خوشحاليږي کوم چې په بې آب و ګياه دَشته کې روان وي، او دده سره يوه سورلي وي چې په هغې باندې دده خوراک او څښاک ترلې وي، نو دې د اِستراحت د پاره څملي او اُوده شي، کله چې راپاڅي نو دده هغه سورلي تللې وي، دې يې ډيره اُولټوي خو پيدا نشي.

آخر دې (سخت) تږې شي (خو پدې دشته کې اُوبه چيرته نه پيدا کيږي) نو د ځان سره فيصله وکړي چې واپس همغه خپل د خُوب ځاي ته ځم، هلته به اُوده شم، تږدي چې هم هلته مړهم شم، نو راشي او د مرګ په انتظار سَر په خپل مټ (ليچي) کيدي او اُوده شي، کله چې (څه وخت پس) راويښ شي نو ګوري چې هغه سورلي يې په همغه زوږ ځاي ولاړه وي، او په هغې باندې دده توښه، خوراک او څکاک هم موجود وي (نو دې ډير زيات خوشحاله شي)

(۱) اخرجه البخاري في الدعوات باب التوبة ۶۳۰۸، ومسلم في التوبة، والترمذي في صفة القيامة باب المؤمن يرىٰ ذنبه كالجبل ۲۴۹۹، ۲۵۰۰، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۳.

(۲) مسلم كتاب التوبة حديث نمبر ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي کريم صلی الله عليه وسلم او فرمايل چې الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې ددې نه هم زيات خوشحاليږي څومره چې داسړي په دې سَوَرلۍ او په دې توښه (خوراک او څکاک) خوشحال شو .

په يو روايت کې دا هم ذکر دي چې دا سړې د سورلۍ په پيداکيدو دومره خوشحاله شي چې د ډيری خوشحالۍ نه دا وو ايي :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّکَ .

اې الله ! ته زما بنده يې او زه ستا رب يم . يعنی د ډيرې خوشحالۍ نه خطاء شي (په ځای ددې چې دې داسې ووايي :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ وَاَنَا عَبْدُکَ . اې الله ! ته زما رب يې او زه ستا بنده يم . خو د ډيرې خوشحالۍ نه : اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّکَ ووايي).

۴ . د انسان د فلاح او کاميابۍ ذريعه ده :

د توبې څلورمه فائده داده چې کوم کس په اخلاص باندې توبه اوباسي نو الله جل جلاله د داسې کس سره د فلاح او کاميابۍ وعده کړې ، الله تعالی فرمائي :

﴿ وَتُوْبُوْا اِلَى اللهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾ (۱)

اې مومنانو ! تاسو ټول الله جل جلاله ته توبه وباسئ د پاره ددې چې تاسو کامياب شئ .

۵. انسان ته ښکلې ژوند او د دنيا نعمتونه نصيبه کيږي :

د توبې پنځمه فايده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته بهترين د راحت واله ژوند نصيبه کوي ، الله رب العزت فرمائي :

﴿ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّيُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهٗ ﴾ (۲)

---

(۱) النور آيت ۳۱ .

(۲) هود آيت ۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه ، بیا توبه اوباسئ هغه ته ، نو هغه به درله د یو مقرّر وخت (مرګ) پورې د ژوند ښکلې سازو سامان درکړي او په آخرت کې به هر خاوند د فضل (نیک عمل کونکي) ته خپل فضل (جنت) ورکړي .

د حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته نصیحت :

حضرت هود علیه السلام هم چې کله خپل قوم ته نصیحت کولو نو دایې هم ورته فرمائلي ؤ :

﴿ وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې زما قومه ! تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه ،او بیا توبه اوباسئ ده ته ، نو هغه به را اُووروي په تاسو باندې په شِیبُو شِیبُو باران ، او ستاسو پدې موجوده قوت کې به درته د نور قوت زیادت هم وکړي .

٦ . د انسان زړه د ګناه د خیرې نه صفا کیږي

د توبې پنځمه فائده داده چې کله انسان توبه اوباسي نو په دې سره دده زړه د ګناهونو د خیرې نه صفا شي . نبي علیه الصلوة والسلام فرمائي :

((إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا .....)) (۲)

بیشکه مؤمن چې کله یو ګناه وکړي نو ددې ګناه په وجه دده په زړه باندې یو تور داغ اُولږي ، نو که دې توبه اوباسي او استغفار ووایي نو زړه یې ددې تور داغ نه صفا شي .

د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې

محترمو مسلمانانو وروڼو ! الله تبارک وتعالی په خپلو بندګانو باندې ډیر زیات مهربانه دی تر دې چې یو حدیثِ مبارکه کې راځي چې د اویا (۷۰) مورانو نه هم زیات په خپل بنده مهربانه دی .

---

(۱) هود آیت ۵۲ .

(۲) رواه الترمذي في التفسير ، والنسائي وابن ماجه وابن حبان في صحيحه والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۳ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي

الله رب العزت دومره غفور رحيم دی چې تر قيامته پورې يې د خپلو ګناهګارو بندګانو دپاره د توبې دروازه پرانستې ده چې که کله هم دا بنده په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه شي او ماته توبه اوباسي نو زه به يې مخکيني ټول ګناهونه معاف کړم.

امام مسلم رحمه الله د سردارِ دوجهان محمّدٌ رّسولُ الله صلی الله عليه وسلم يو ارشاد رانقل کړی:

((إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيْئُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيْئُ اللَّيْلِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا)). (١)

بيشکه الله جل جلاله د خپل رحمت لاسونه د شپې غوړوي (کما يليق بشانه. يعنی د انسان د توبې منتظر وي (٢)) د دې د پاره چې د ورځې ګناه کوونکې کس توبه اوباسي، او د ورځې خپل د رحمت لاسونه غوړوي د دې دپاره چې د شپې ګناه کوونکې کس توبه اوباسي (د الله جل جلاله د توبې دا دروازه انسان ته هر وخت خلاصه وي) تر دې چې نمر د مغرب نه راوخيجي (يعنی قيامت قائم شي).

د ابليس قسَم او د الله جل جلاله جواب:

حديث کې راځي چې کله الله رب العزت ابليس لعنتي کړو (او راوې شړلو) نو د الله ﷻ نه يې مُهلت اوغوختو، نو الله ﷻ د قيامته پورې مهلت ورکړو، نو ابليس قسَم وکړو او وې ويل:

وَعِزَّتِکَ لَاَخْرَجْتُ مِنْ قَلْبِ ابْنِ آدَمَ مَا دَامَ فِيْهِ الرُّوْحُ.

زما دې ستا په عزت قسم وي چې زه به تر هغې پورې د بني آدم د زړه نه جدا نه شم تر څو پورې چې په ده کې روح وي (يعنی هميشه به يې ګمراه کوم).

---

(١) مسلم کتاب التوبة حديث ٣١، النسائي، الترغيب والترهيب ج٤ ص ٢٥ کتاب التوبة والزهد، مسند احمد، کنز العمال ١٠١٨٦.

(٢) قال النووي رحمه الله: البسط: کناية عن قبول التوبة. مرقاة ج٥ ص ١٢٩ باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله رب العزت ورته او فرمايل :

وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا حَجَبْتُ عَنْهُ التَّوْبَةَ مَادَامَ الرُّوْحُ فِيْهِ . (۱)

زما دې هم په خپل عزت او جلال قسم وي چې ترڅو پورې په ده کې روح وي زه به ورنه توبه بنده نه کړم (يعنې توبه به يې قبلوم).

په بعضو رواياتو کې داسې هم نقل دي :

وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا أَزَالُ أَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُوْنِي . (۲)

زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې ترڅو پورې دوی د مانه بخښنه غواړي زه به هميشه د دوی بخښنه کوم .

دبني اسرائيلو د يو ځوان د توبې واقعه :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو واقعه ذکر کړې ، چې بني اسرائيلو کې يو ځوان وُ ، شل (۲۰) کاله يې د الله ﷻ عبادت کړی وُ ، بيا يې شل (۲۰) کاله د الله ﷻ په نافرمانی کې تير کړه ، بيا يو ورځې آئينې (شيشې) ته ولاړ وُ ، په آئينه کې يې اوليده چې ګيره يې سپينه شوې ده نو ډير خفه شو چې ګيره مې سپينه ده او اوس هم د الله جل جلاله نافرماني کوم ، نو الله تعالی ته يې عرض وکړو :

اِلٰهِيْ اَطَعْتُکَ عِشْرِيْنَ سَنَةً ثُمَّ عَصَيْتُکَ عِشْرِيْنَ سَنَةً فَاِنْ رَجَعْتُ اِلَيْکَ اَتَقْبَلُنِيْ ؟

اې الله ! ما خوستا شل کاله فرمانبرداري وکړه ، بيا مې شل کاله ستا نافرماني وکړه ، اوس که زه تاته واپس درشم (او ستا فرمانبرداري شروع کړم) نو آيا ته به ما توبه قبوله کړې ؟

نو يو غائبانه آواز يې واوريده :

اَحْبَبْتَنَا فَاَحْبَبْنَاکَ وَتَرَکْتَنَا فَتَرَکْنَاکَ وَعَصَيْتَنَا فَاَمْهَلْنَاکَ وَاِنْ رَجَعْتَ اِلَيْنَا قَبِلْنَاکَ .

اې زما بنده تا د مونږ سره محبت وکړو نو مونږ هم درسره محبت وکړو ، تا مونږ پريښودو نو مونږ هم ته پريښودې ، تا زمونږ نافرماني وکړه نو مونږ مهلت درکړو ، او س چې ته مونږ ته بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

راواپس کيږي (او توبه اوباسي) نو مونږ به تا قبول کړو. [۱]
معلومه شوه چې الله رب العزت انسان ته د توبې دروازه هر وخت کلاؤ ساتلې.

حديث قدسي :

حديث قدسي دی الله جل جلاله فرمائي :

((مَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعًا وَاِذَا اَقْبَلَ اِلَيَّ يَمْشِيْ اَقْبَلْتُ اِلَيْهِ اُهَرْوِلُ)). [۲]

کوم کس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې کيږي زه ورته د يو گز په اندازه ورنزدې کيږم ، او څوک چې ماته يو گز رانزدې کيږي نو زه به ورته يو باع (يعنی د دواړو لاسونو خورولو په مقدار ورنزدې کيږم [۳]) او چې کله دا انسان ماته را روان شي نو زه په منډه ورځم.

همدغه شان بل حديث قدسي دی الله تعالی فرمايي :

يَا ابْنَ آدَمَ قُمْ اِلَيَّ اَمْشِ اِلَيْكَ، وَاَمْشِ اِلَيَّ اُهَرْوِلُ اِلَيْكَ. [۴]

اې د آدم ځويه ! ته ماته راولاړ شه زه به ستا طرفته درروان شم ، او ته ماته را روان شه زه به په منډه تاته درشم. (يعنی چې ماته لږ هم متوجه شې زه به درباندې ډير رحمتونه را اُووَروم).

د کُرد قبيلې د يو ډاکو واقعه :

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التّوابين) کې ، او مولانا زکريا رحمه الله په فضائلِ صدقات کې يو واقعه رانقل کړې چې په کُرد قبيله کې يو مشهور ډاکو او غَل (عبکرالکُردي) اوسيده ، هغه د خپلې توبې واقعه دارنگې بيانوي : چې يو ورځ زه د خپلو ملگرو سره د غَلا دپاره اووتم ، مونږ په لاره روان وو ، مزل مو کولو ، يو ځای کې د دَمې دپاره

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰ کتاب التوبة، حياة القلوب.

(۲) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ . والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸٦۷ .

(۳) منجد ، قاموس الوحيد

(۴) رواه احمد في المسند باسناد صحيح ۳ ۴۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ کتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيناستو ، هلته مو د قجورو درې (۳) اُونې اوليدې ، چې دا دوه (۲) اونې تکې شنې وې او د قجورو نه خې ډکې وې ، او دا دريمه اُونه اُوچه وه قجورې پکې نه وې ، او يوه مرغۍ مو اوليده چې بار بار دې ميوه دارې اُونې ته راتله او يوه يوه قجوره يې په خپله مخوکه کې اخيسته ، او دې اُوچې اونې ته به تلله ، او هلته به يې په يو ځاى کې دا قجوره اچوله ، دا غَل وايي چې : زه ډير حيران شوم چې دا مرغۍ دا قجورې چيرته وړي ؟

نو زه دې اُوچې اونې ته اُوختم چې اوګورم دا څه تماشه ده ؟ کله چې پاس اوختم ، نو ما اوليده چې هلته يو ړوند مار پروت دى ، خُوله يې وازه کړې او دا مرغۍ دا تازه قجورې دې مارته په خُوله کې اچوي ، دامې چې اوليده نو زه ډير حيران شوم او په ژړا شوم چې يا الله ! مار خو داسې يو شى دى چې ددې د وژلو حکم اګر چې زمونږ پيغمبر محمد صلى الله عليه وسلم کړې ، خو چې دا ړوند دى نو بيا هم ده ته دروزي رسولو د پاره تا يوه مرغۍ مقرر کړې .

يا الله ! زه خو ستا بنده يم ، مسلمان يم ، او بيا هم د خلقو نه په غَلا کولو خپله روزي پيدا کوم.

يا الله ! چې ته دې ړوند مارته روزي ورکولې شې نو ماته هم حلال رزق راکولې شې .

نو په زړه کې مې ويره پيدا شوه ، يو هاتفي آواز راباندې اوشو :

بَابِيْ مَفْتُوْحٌ لِلْقَاصِدِيْنَ.

چې زما د روازه خو توبه کوونکو ته خلاصه ده .

نو په هماغه ځاي کې مې د غَلا نه توبه اُوويسته ، اوکومه توره مې چې د غلا د پاره استعمالوله هغه مې هم په هم هاغه ځاى ماته کړه او چغې مې کړې :

اَلتَّوْبَةُ اَلتَّوْبَةُ يا الله ! معافي راته وکړه زما توبه ده ، زما توبه ده .

نو يو غائبانه آواز مې واوريدو :

قَدْقَبِلْنَاکَ اې بنده ! مونږ ته قبول کړې ، معافي مو درته وکړه .

چې رابنکته شوم ملګرو رانه تپوس وکړو چې څه په تا څه اوشو ؟ نو ما ورته ټوله قصه بيان کړه چې ما خو توبه اوويسته او د الله ﷻ سره مې صُلحه وکړه ، هغوى چې دا خبرې واوريدې نو هغوى هم تورې اوغورځولې او ټولو توبه اوويسته ، مونږ ټولو حرام مال خلقو ته واپس کړو او مکې معظمې ته د حج په اراده روان شو ، چې کله مونږ درې (۳) ورځې سفر وکړو او يو کلي ته اورسيدو ، نو هلته يوه بوډۍ زَنانه چې په ستر ګو ړنده وه را اُووته او مونږ نه يې پوښتنه وکړه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَفِيْكُمْ فُلَانُ الْكُرْدِيُّ ؟

آيا په تاسو کې د کُرد قبيلې فلانکي نومې کس شته ؟ د اډاکو وايي چې زما نوم يې واخيست، خلقو ورته ووېل چې : آو دا دی . نو هغې زَنانه څه جامې ماته راکړې او راته وې ويل چې نن دريمه ورځ ده چې رَسول الله صلی الله عليه وسلم په خوب کې ګورم او ماته دا فرمائي :

اِعْطِيْ هٰذِهِ الثِّيَابَ لِفُلَانِ الْكُرْدِيِّ .

داجامې د کُرد قبيلې فلانکي کس ته ورکړه ، دا کس وايي چې ما ورنه هغه کپړې راواخيستې او په خپلو ملګرو مې تقسيم کړې . (۱)

فائده : سبحان الله . په رېښتينې توبې سره ورته څومره عزت حاصل شو چې ګناهونه يې هم معاف شو او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د طرفه ورته جامې هم اعزازًا ورسيدې .

محترمو مسلمانانو الله جل جلاله د انسان د اعمالو او توبې ډير قدرداني کوونکې دی خو چې انسان په اخلاص الله ﷻ ته متوجه شي .

حضرت داؤد عليه ا لسلام ته د الله جل جلاله وحي :

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احياء العلوم کې ذکر کړي دي چې يو کرت الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَمِ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ اِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ اِلٰى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا اِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ اَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ . يَا دَاوُدُ ! هٰذِهٖ اِرَادَتِيْ فِى الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ . فَكَيْفَ اِرَادَتِيْ فِى الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ ؟ (۲)

اې داؤد ! که چيرته هغه خلق کومو چې ماته شاکړې (زما په نافرمانۍ او ګناهونو کې ژوند تيروي) که دوی ته دا پته اولږي چې زه د دوی (د توبې) څومره منتظريم او په دوی څومره مهربان يم ، او د دوی د ګناه پرېښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې يم ، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي .

---

(۱) کتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ۲۰۲ ، فضائل صدقات حصه دوم ص ٦٦ ، مثالي فکر انګيز واقعات ولطائف ص ۹۰

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۴۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې داؤد ! داخو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کومو چې ماته شاکرې (او زه يې هير کړې يم ، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي ؟ (يعنی زه به په هغوی څومره ډير رحم کوم ، او څومره زيات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې يم).

دهندوستان د يوبُت پرست د توبې واقعه :

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يو واقعه ذکر کړې چې د هندوستان يو بُت پرست کافر خپل بُت ته نوي (۹۰) کاله د يَاصَنَمُ يَاصَنَمُ (اې بُته اې بُته) آواز کولو ، خو د بُت د طرف نه به ورته هيڅ جواب نه راتلو . يو ورځ يې په غلطۍ کې د خُولې نه د يَاصَنَمُ په ځاي يَاصَمَدُ اووت .

(صَمَد د الله ﷻ د نومونو نه يو نوم دی چې معنی يې ده : اَلْمُسْتَغْنِيْ عَنْ كُلِّ اَحَدٍ اَلْمُحْتَاجُ اِلَيْهِ كُلُّ اَحَدٍ ، هغه بې نيازه ذات چې د هر چا نه بې پروا دی او ده ته هر څوک محتاج دي) .

نو د الله ﷻ د طرفه ورته آواز راغې :

لَبَّيْکَ يَا عَبْدِيْ . (اې زما بنده زه حاضريم) .نو هغه کس په هماغه ځاي باندې هغه خپل بُت توټې توټې کړو او کلمه يې وويله چې لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله . او نورو هندوانو ته يې وويل : چې ظالمانو ما خو نوي (۹۰) کاله دې بُت ته آواز ونه کول خو څه جواب به نه راتلو ، نن مې په غلطۍ کې د مسلمانانو د رَب نوم د خُولې نه اووت نو د آسمان نه جواب راغې چې

لَبَّيْکَ يَا عَبْدِيْ زه حاضريم اې بنده . تازه ولې پرېښې يم او هغه کاڼړو ته آواز ونه کوې چې هغه ځانله کاڼړه او ګونګيان دي .

ددې واقعې بيانولو نه روستو مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ليکلي چې کله الله ﷻ يو بُت پرست طرفته (چې په غلطۍ کې يې د الله جل جلاله نوم اخيستې وُ) دومره متوجه دی نو که يو کس مسلمان وي او هغه الله راضي کول غواړي نو هغه طرفته به الله څومره زيات متوجه وي[1]

---

[1] مواعظ حکيم الامت وتعليمات حلب .

د زنكدن په حالت كې توبه نه قبليږي :

البته چې كله په انسان باندې د زنكدن حالت شروع شي نو بيا د انسان توبه نه قبليږي ، ځكه دې په دې وخت كې هر څه په خپلو سترګو ګوري نو بيا خو ايمان بالغيب نه پاتې كيږي .

حديث كې راځي :

((إِنَّ اللهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَالَمْ يُغَرْغِرْ)) . (۱)

بيشكه الله جل جلاله د بنده توبه قبلوي تر څو پورې چې دده روح مرۍ ته نه وي رارسيدلې .

د مرګ په وخت خو فرعون هم ويلي وُ :

﴿ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾ .(۲)

مادا يقين وكړو چې نشته دى څوك معبود سِوا د هغه ذات نه په كوم ذات چې بني اسرائيلو ايمان راوړې دى ، او زه د فرمانبردارو نه يم .

نو ورته وويل شو :

﴿ آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴾ . (۳)

ترجمه : آيا اوس ايمان راوړې حال دا دې چې له دې نه وړاندې تا نافرماني كړې ده او ته د فساد كوونكو نه وې .

حافظ الپوري رحمه الله فرمائي :

په زنكدن كې دې توبه رب ته قبوله نده * چې په حيات د ناروا ؤ نه سَوګند اونكړې

د توبې نه روستو الله ﷻ د انسان ګناه د حفظه فرشتو او اندامونو نه هم هيره كړي :

كله چې انسان يو ګناه كوي نو كراماً كاتبين فرشتې هم دده په عملنامه كې دده ګناه ليكي ، د انسان خپل اندامونه (لاس ، خپې وغيره) به هم د قيامت په ورځ دده خلاف ګواهي وركوي ، د زمكې په كومه حصه كې چې ګناه شوې وي هغه به هم د قيامت په ورځ دده خلاف ګواهي وركوي

---

(۱) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ۹۸ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۰ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) يونس آيت ۹۰ .

(۳) يونس آيت ۹۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا ورځ او شپه (په کومه کې چې ګناه شوې وي دا) به هم د قيامت په ورځ د انسان خلاف ګواهي ورکوي.

خو د رب کريم دې مهرباني ته ګوره چې کله انسان په اخلاص توبه اوباسي نو الله جل جلاله يې ګناه هم معاف کړي، دده د عملنانې نه يې هم ختمه کړي، د هغه فرشتو نه يې هم هيره کړي کومو چې دا ليکلې، دده د اندامونو نه يې هم هيره کړي او په کومه زمکه يې چې کړې د هغې نه يې هم هيره کړي، ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوی د انسان خلاف ګواهي ورنکړي.

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي:

((إِذَا تَابَ الْعَبْدُ مِنْ ذُنُوبِهِ أَنْسَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ حَفَظَتَهُ ذُنُوبَهُ وَأَنْسَى ذَٰلِكَ جَوَارِحَهُ وَمَعَالِمَهُ مِنَ الْأَرْضِ حَتَّى يَلْقَى اللهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ شَاهِدٌ مِنَ اللهِ بِذَنْبٍ)). (۱)

کله چې يو بنده د خپلو ګناهونو نه توبه اوباسي نو الله رب العزت د حفظه فرشتو نه هم دده ګناه هيره کړي، دده د اندامونو نه يې هم هيره کړي او په کومه زمکه يې چې کړې وي د هغې نه يې هم هيره کړي.

دا ددې د پاره چې کله دې د قيامت په ورځ د الله جل جلاله سره ملاويږي نو په دده د ګناه څوک ګواه نه وي (ځکه که دوی نه هيره نشي نو دوی خو به بيا د انسان خلاف ګواهي ورکوي).

د دنيا او د الله تعالی په عدالت کې فرق:

محترمو مسلمانانو الله ﷻ د انسان د توبې ډېر قدرداني کوونکې دی. تاسو ديته سوچ وکړئ چې که چيرته دنيا کې په يو کس باندې د دورغو دعوی اوشي او عدالت (قضاء) ته فيصله لاره شي، تحقيقات اوشي، د تحقيقاتو نه پس پته اولږي چې دا دعوی د دروغو وه، نو عدالت (قضاء) د دې سړي دا مقدمه ختمه کړي خو ددې مقدمې ريکارډ د ځان سره بيا هم ساتي. اوس که چيرته دا سړې دې عدالت ته هر څومره دا وو وايي چې کله خبره دروغ ثابت شوه نو دا ريکارډ خو ختم کړئ. نو عدالت به ورته وايي چې نه. دا ريکارډ به مونږ د ځان سره خامخا ساتو.

او بل طرفته د الله ﷻ معامله وګورئ چې کله يو سړې واقعي مُجرم او ګناهګار وي، خو دې د الله جل جلاله د وړاندې په اخلاص توبه اوباسي، او معافي اوغواړي نو الله رب العزت يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توبه هم قبوله کړي ، د عمل نامې نه يې د ګناه ريکارډ هم ختم کړي، تردې چې دده د لاس ، خپو ، کومو فرشتو چې دا ګناه ليکلې او په کومه زمکه شوې د دوی ټولو نه دا ګناه هيره کړي . ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوی دده خلاف ګواهي ورنکړي .

الله ﷻ بار بار ګناه معاف کوي

محترمو که انسان په اخلاص باندې توبه اوباسي او بيا د ګناه نه کولو پخه اراده وکړي ليکن د غلبه شهوت او شيطاني وسوسُو په وجه ورنه بيا ګناه اوشي او دې بيا توبه اوباسي ، استغفار ووايي ، نو الله جل جلاله بيا هم دده ګناه معاف کوي . اګر چې په يوه ورځ کې اويا (٧٠) پيرې ورنه دا ګناه اوشي او په هر ځل ورنه په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې معاف کوي او دې کس ته مُصِر (اِصرار کوونکې په ګناه) نشي ويلې . (١)

د ابوداؤد شريف حديث دی ، نبي عليه الصلوة و السلام فرمائي :

((مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (٢)

هغه کس هميشه والې په ګناه ندې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې دورځې اويا ځله يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي .

يعنی که چيرته د يو کس نه په يوه ورځ کې اويا (٧٠) پيرې ګناه اوشي او اويا پيرې ورنه توبه اوباسي ، استغفار ووايي نو ده ته په ګناه اِصرار کوونکې نشي ويلې .

امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله يو حديث رانقل کړې ، په کوم کې چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د خپل رب نه حکايت کوي :

((اَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْبًا فَقَالَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِيْ ذَنْبِيْ . فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى : اَذْنَبَ عَبْدِيْ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهٗ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ بِالذَّنْبِ (غَفَرْتُ لِعَبْدِيْ (٣)) ثُمَّ عَادَ فَاَذْنَبَ فَقَالَ : اَیْ رَبِّ ! اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى : عَبْدِيْ اَذْنَبَ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهٗ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَاْخُذُ

---

(١) مجمع بحار الانوار ص ٣/٢١١ ، مرقاة ص ٦٧ ، ٣/٦٨ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني ، فتاوی محموديه ج٢٩ ص ٤٣٢ .

(٢) ابوداؤد ١٥١٢ ، ترمذي ٣٥٥٩ ، مشکوة ص ٢٠٢ باب الاستغفار والتوبة ، کنزالعمال ١٠٣٠٧ .

(٣) بخاري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِالذَّنْبِ ثُمَّ عَادَ فَأَذْنَبَ فَقَالَ : أَيْ رَبِّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : أَذْنَبَ عَبْدِي ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ . اِعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ)). (۱)

چې کله بنده يو ګناه وکړي او دا ووايي : أَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي يا الله ماته زما ګناه اوبخښې، نو الله رب العزت فرمائي چې زما بنده يو ګناه وکړه خو ده ته دا پته (معلومه) ده چې دده داسې يو رب شته چې هغه دا ګناه بخي هم، او نيول هم پرې کوي . نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه. بيا دې په دويمه پيره دا ګنا ه وکړي (روستو پښيمانه شي) او ووايي : اې ربه ماته زما دا ګناه معاف کړه . نو الله رب العزت فرمائي : چې زما بنده ګناه وکړه او دې پوهه دی چې دده يو رب شته چې ګناه بخښي هم، او په ګناه نيول هم کوي نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بيا دې په دريمه پيره دا ګنا ه وکړي ، روستو ووايي : اې الله ماته دا ګناه معاف کړه . الله جل جلاله اوفرمائي زما بنده ګناه وکړه خو ده ته پته (معلومه) ده چې دده داسې يو رب شته چې ګناه بخښي هم ، اونيول هم پرې کوي . الله ﷻ ورته اوفرمائي :

اِعْمَلْ مَا شِئْتَ (۲) فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ .

اې زما بنده که د تا نه کله هم ګناه اوشي ، بيا ته د مانه بخښنه اوغواړې نو زه به درته معاني کوم ، ځه . تاته مې بخښنه وکړه .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله ﷻ فرمائي :

وَيْحَ ابْنُ آدَمَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرُلَهُ ثُمَّ يَعُوْدُ فَيَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرُلَهُ (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد باب قول الله تعالى ﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ﴾ ۷۵۰۷ ، ومسلم باب قبول التوبة من الذنوب وان تكرّرت الذنوب والتوبة ۶۹۴۱ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) علامه تقي عثماني دامت بركاتهم العالية په تكمله د فتح الملهم كې د اِعْمَلْ مَا شِئْتَ معنى كوي چې مَا دُمْتَ تُذْنِبُ ثُمَّ تَتُوبُ غَفَرْتُ لَكَ چې كله هم ته ګناه كوې بيا ورته په اخلاص توبه اوباسې نو زه به هم درته معافي كوم .تكملة فتح الملهم ۶ ص ۱۵ هكذا في الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(۳) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۷ ط. بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني آدم په حال تعجب دی چې ګناه وکړي بیا د مانه معافي او غواړي (توبه او باسي) نو زه ورته معافي وکړم، دې بیا ګناه وکړي او بیا د مانه معافي او غواړي نو زه ورته بیا هم معافي او کړم. په ده تعجب دی چې نه خو ګناه پرېږدي، او نه زما د رحمت نه نا امیده کېږي. خو اې فرشتو! تاسو ګواه اوسئ چې ما ده ته ټول ګناهونه اوبخل (ځکه دې خو توبه هم اوباسي او زما د رحمت نه هم نه نا امیده کېږي).

د حبیب بن الحارث ﷺ واقعه:

رسول الله ﷺ ته یو کس (حبیب بن الحارث ﷺ) راغې او عرض یې وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِنِّيْ رَجُلٌ مِقْرَافٌ.

اې د الله ﷻ رسوله! زه ډېر ګناهګار یم. نو نبي ﷺ ورته اوفرمایل:

تُبْ اِلَى اللهِ يَا حَبِيْبُ. اې حبیب! الله ﷻ ته توبه اوباسه.

هغه ورته عرض وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِنِّيْ اَتُوْبُ ثُمَّ اَعُوْدُ.

ای د الله ﷻ رسوله! زه توبه اوباسم خو بیا رانه ګناه اوشي.

نبي علیه السلام ورته اوفرمایل:

كُلَّمَا اَذْنَبْتَ فَتُبْ. چې کله هم درنه ګناه اوشي نو توبه اوباسه.

هغه عرض وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِذًا تَكْثُرُ ذُنُوْبِيْ.

که چیرته زما ګناهونه ډېر زیات وي او بار بار وي (او زه توبه اوباسم نو آیا الله ﷻ به یې قبلوي؟)

نبي علیه السلام ورته اوفرمایل:

عَفْوُاللهِ عَزَّ وَجَلَّ اَكْثَرُ مِنْ ذُنُوْبِكَ يَا حَبِيْبُ.

اې حبیب! د الله ﷻ عفوه ستا د ګناهونو نه ډېره زیاته ده (ته چې هر څومره پیرې توبه اوباسې نو الله ﷻ یې قبلوي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : معلومه شوه چې كه انسان هرڅومره پيرې په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې قبلوي. (۱)

نبي عليه الصلوة والسلام هم توبه ويسته :

پدې خو اتفاق دى چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم معصوم دى : الله تعالى فرمائي :

﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ ﴾ (۲)

ليكن بيا هم پيغمبر عليه السلام د ورځې سل (۱۰۰) پيرې توبه اوباسي او استغفار وايې.

نبي عليه السلام فرمائي :

((يَاأَيُّهَا النَّاسُ تُوبُوا إِلَى اللهِ فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ)) (۳)

ترجمه : اې خلقو تاسو الله ته توبه ووباسئ . بيشكه زه الله ته د ورځې سَل پيرې توبه اوباسم.

نو چې كله نبي عليه السلام باوجود ددينه چې معصوم دى د ورځې سل پيرې توبه اوباسي نو بيا خو مونږ ته په كار دي چې مونږ خو يې زياته اوباسو ، ځكه مونږ خو ډير ګناهګار يو .

بار بار توبه ويستونكي مُصِر ندى

پاتې شوه دا خبره چې الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ (۴)

الله ﷻ دانسانانو ګناهونه بخښي خو چې دوى په خپلو ګناهونو باندې اِصرار (ټينګوالې) نكوي (يعنى بار بار يې نه كوي) .

---

(۱) خطبات فقير ج۳۶ ص ۷۸ .

(۲) الفتح آيت ۲ .

(۳) رواه مسلم ، ورواه الامام احمد ۱۸۸۴۱ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة . د بخاري شريف الفاظ داسې دي : والله انى لاستغفرالله واتوب اليه فى اليوم اكثر من سبعين مرة . رواه البخاري ، مشكوة ج۵ ص ۱۲۳ باب الاستغفار والتوبة .

(۴) آل عمران آيت ۱۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق:

ددې آيت په تفسير کې علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکلي چې اصرار ديته وايي:

اَلْاِقَامَةُ عَلَى الْقَبِيْحِ بِدُوْنِ الْاِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ. (۱)

په يو قبيح (او د ګناه په) کار سرې هميش والې کوي خو استغفار هم نه وايي او توبه هم نه اوباسي. نو ديته اِصرار ويلې شي.

او که چيرته د يوې ګناه کولو نه پس يې استغفار وويل، په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه شو او آئنده کې يې دا پخه اراده وکړه چې بيا به يې نه کوم نو الله جل جلاله به ورته دا ګناه معاف کړي. اوس که بيا ورنه دا ګناه اوشوه او بيا يې هم همدغه شان توبه اوويسته نو الله ﷻ به دوباره ورته ګناه معاف کړي اګر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې ګناه وکړي او توبه اوباسي.

او همدا دحديث مطلب دی چې:

((مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه کس هميشه والې په ګناه ندې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې دورځې اويا (۷۰) پيرې يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق:

ملا علي قاري رحمه الله هم په مرقاة شرح د مشکوة کې فرمائي:

مَنْ اَتْبَعَ ذَنْبَهُ بِالْاِسْتِغْفَارِ فَلَيْسَ بِمُصِرٍّ عَلَيْهِ وَاِنْ تَكَرَّرَ مِنْهُ. (۳)

څوک چې د ګناه نه روستو استغفار ووايي (په اخلاص توبه اوباسي او بيا يې د نه کولو پخه اراده وکړي) اوس ورنه بيا بيا ګناه کيږي (او دې بيا په اخلاص توبه اوباسي) نو دا سړې په ګناه اِصرار کوونکې ندې.

(۱) روح المعاني ج۴ ص ۶۱.

(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴، ترمذي ۳۵۵۹، مشکوة ص ۲۰۴ باب الاستغفار والتوبة، کنزالعمال ۱۰۳۰۷.

(۳) مرقاة ص ۶۷، ۶۸ /۳ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني، مجمع بحارالانوار ص ۳/۲۱۱، فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۳۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وعيد

البته که يو سړی تش په خُله استغفار وايي او په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه نه وي او آئنده يې دا اراده هم نه وي چې ګنې بيا به يې نه کوم او تش د خولې توبه اُوباسي او بار بار ګناه کوي نو د داسې کس باره کې سخت وعيدونه هم راغلي دي . نبي عليه السلام فرمائي :

((وَالْمُسْتَغْفِرُ مِنَ الذَّنْبِ وَهُوَ مُقِيمٌ عَلَيْهِ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِرَبِّهِ)). (۱)

کوم سړی چې په خُولې خو د ګناه نه استغفار غواړي حالانکه په ګناه باندې قائم وي ، د پرېښودلو اراده يې هم نه وي نو دې د خپل رب پورې خندا کوونکې دی .

د توبې طريقه :

اوس دا چې د توبې طريقه څه ده ؟

نو توبه صرف دېته نه وايي چې انسان تش په خُوله باندې وايي : چې توبه توبه .

بلکه د توبې خپله طريقه ده چې علماو بيان کړې ده :

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق :

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې ددې پوره تشريح کړې ، چې حقوق په دوه (۲) قسمه دي :

۱. حقوق الله ۲. حقوق العباد. نو که انسان حقوق الله ضائع کړي وي نو ددينه توبه داده : چې انسان درې (۳) کارونه وکړي :

۱. په ژبه باندې استغفار ووايي. ۲. په زړه کې په کړې ګناه پښيمانه شي ۳. او په آئنده کې ددې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي .

که په دې طريقه يې توبه اوويسته نو د ځای نه د پاځيدو نه مخکې به ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړي .

البته که فرائض (لکه مونځ ، روژه ، زکوة وغيره) يا واجبات ورنه پاتې شوي وي نو د هغې به قضاء هم راوړي نو بيا به يې توبه قبليږي .

---

(۱) اخرجه البيهقي في السنن ۱۰/۱۵۴ ، وابن ابی الدنيا من حديث ابن عباس مرفوعًا وذكره الحافظ في فتح الباري ۱۳ / ۴۷۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که انسان حقوق العباد ضائع کړي وي (لکه د يو مسلمان مال يې په نا جائزې طريقې سره خوړلي وي يا يې د هغه بې عزتي کړې وي) نو د دې سره بيا يوه بله خبره هم ضروري ده :

چې مسلمان ته خپل حق واپس کړي يا د هغه نه معافي او غواړي . نو بيا به يې توبه قبليږي .

او که يو بل مسلمان يې په ناحقه وژلې وي ، نو که د مقتول وارثانو دې معاف کړو خو ډېره ښه ده ، دې به صرف استغفار وايي او په آئنده کې به دبيا نه کولو پخه اراده وکړي .

او که هغوی د قصاص مطالبه کوله ، نو ځان به هغوی ته د قصاص اخيستو دپاره حواله کوي

او که په يو پاکدامنه مسلمانه زنانه يې د زنا تُهمت لږولې وُ او هغوی معاف نه کړو بلکه د حد قذف مطالبه يې کوله نو ځان به کوړو وهلو ته هم حواله کوي. (۱)

د حضرت علي رضي الله عنه نه تپوس :

(لکه دا خبره مخکې تيره شوې ده چې) د حضرت علي رضى الله عنه نه پوښتنه اوشوه چې توبه څه ته وايي ؟ نو هغه ورته وويل چې توبه هغه ده چې په هغې کې شپږ خبرې وي :

۱ . عَلَى الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ، ۲.وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ ، ۳. وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . وَاَنْ تَعْزِمَ عَلَى اَنْ لَاتَعُوْدَ، ۶ . وَاَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَکَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالٰى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ . (۲)

۱ . په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل ، ۲. کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې شوي وي د هغې قضاء راوړل ، ۳ . په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخيستې شوې وي هغه واپس کول ، ۴ . په ژبه ، لاس يا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکليف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل ۵ . په آئنده کې د دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول ، ۶ . لکه څرنګ چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې ليدلې وُ اوس خپل ځان د الله ﷻ په فرمانبردارۍ کې اووينې.

يو شاعر وايي :

په عادتي توبه به خلاص د معصيته نشې * څو نصوحا غوندې توبه محکم سوګند او نکړې

---

(۱) تفسير قرطبي ج۱۸ ص ۱۷۶ التحريم آيت ۸ . هکذا ذکر في مرقاة شرح مشکوة ج ۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .

(۲) تفسير مظهري ج۹ ص ۳۴۵ ، تفسير روح المعاني ج ۲۸ ص ۲۹۰ التحريم آيت ۸ ، بيضاوي مع حاشية القونوي ج ۱۹ ص ۱۶۵ التحريم آيت ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل :

۱ : حقوق العباد تش په توبه نه معاف کېږي :

اوله مسئله داده : چې حقوق العباد تَش په تُوبه نه معاف کېږي بلکه د حق خاوند ته به خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي. (۱)

وَاَمَّا حُقُوْقُ الْآدَمِيِّيْنَ فَلَا بُدَّ مِنْ اِيْصَالِهَا اِلٰى مُسْتَحِقِّيْهَا فَاِنْ لَمْ تُوْصَلْ اِلٰى اَرْبَابِهَا لَمْ يَتَخَلَّصْ مِنْ ضَرَرِ ذٰلِکَ الذَّنْبِ اِلَّا بِتَرْکِهٖ .... (۲)

هر چې حقوق العباد دي نو ددې د پاره دا ضروري ده چې خپل مُستحِق ته به يې سپاري. ځکه که د حق خاوند ته دا حق اونه رسي نو دا کس ددې ګناه د ضرر نه نه خلاصيږي. البته که هغه ورته خپل حق پرېږدي او معاف يې کړي نو بيا صحيح ده.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق :

ملا علي قاري رحمه الله په شرح د فقه اکبر کې ليکلي :

وَاِنْ كَانَتْ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِالْعِبَادِ فَتَتَوَقَّفُ صِحَّةُ التَّوْبَةِ مِنْهَا عَلٰى اَنْ يَتَحَلَّلَ اَوْ يَرُدَّهُ اِلَيْهِمْ. (۳)

او که ددې ګناه تعلق د حقوق العباد و سره وُ نو بيا د توبې صحت په دې موقوف دی چې يا خو د هغه نه معافي اوغواړي يا هغه ته خپل حق واپس کړي.

همدا رنګې ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرح د مشکوة کې ليکلي :

فَاِنَّ حُقُوْقَ الْعِبَادِ يَتَوَقَّفُ عَلٰى اِرْضَائِهِمْ .....(۴)

بيشکه د حقوق العبادو نه توبه موقوف ده په راضي کولو د صاحبِ حق باندې، يا هغه ته په خپل حق واپس کولو باندې.

(۱) فتاوی محمودیه ج۲۹ ص ۴۲۵.

(۲) المفهم شرح مسلم ج۷ ص ۷۱ کتاب الرقاق باب وجوب التوبة وفضلها، فتاوی محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵.

(۳) شرح فقه اکبر ص ۱۹۴ بيان السام التوبة، رياض الصالحين ص ۱۰، ۱۱ باب التوبة، فتاوی محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵

(۴) مرقاة شرح مشکوة ج۳ ص ۱۶۸ کتاب الحج الفصل الاول، فتاوی محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام نووي رحمه الله تحقيق :

امام نووي رحمه الله فرمائي :

إِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ فَلَهَا شَرْطٌ آخَر وَهُوَ رَدُّ الْمَظْلِمَةِ إِلَى صَاحِبِهَا أَوْ تَحْصِيْلُ الْبَرَاءَةِ مِنْهُ . (۱)

كه د ګناه تعلق د بندګانو د حقونو سره وْ نو د دې د پاره (د استغفار او توبې سره سره) يو بل شرط هم دى چې صاحبِ حق ته خپل حق سپارل يا د هغه نه معافي غوښتل .

۲ : د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي :

دويمه مسئله داده چې د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي . يعنى كه د سړي نه مونځ ، روژه ، زكوة ، حج وغيره قضاء شوي وي نو د دې توبه داده چې د دې فرائضو قضاء به راوړي . او كه د چا مالي حق يې ضائع كړې وي نو يا خو به هغه ته خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي .

د صاحب د هدايې وينا :

صاحب د هدايې ليكلي : اَلتَّوْبَةُ عَلَى حَسْبِ الْجِنَايَةِ . (۲)

توبه د جنايت موافق وي . يعنى چې څنګه جنايت وي همغه شان يې توبه وي .

۳ : كه حقدار ته خپل حق واپس نكړي نو قيامت كې به دده نه نيكۍ اخيستلې شي

دريمه مسئله داده چې كه په دنيا كې د حق خاوند ته خپل حق واپس نكړي نو په آخرت كې خو به د ده سره څه مال و دولت نه وي چې هغوى ته يې وركړي ، لهذا د ده نه به نيكۍ اخيستلې شي او د حق دار په عملنامه كې به جمع كولې شي .

(۱) مرقاة شرح مشكوة ج۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .

(۲) هداية ج۳ ص ۱۷۳ كتاب الرجوع عن الشهادة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که د ده سره نیکی ختمې شي او په ده د خلقو حقونه پاتې وي نو بیا به د هغوی گناهونه راخیستلې شي او په ده باندې به بار کولې شي.[1]

امام بخاري رحمه الله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دا حدیث رانقل کړې چې نبي علیه السلام فرمائي:

((مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلِمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْئٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلِمَتِهِ . وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ)) . (۲)

په چا باندې چې د بل ورور مسلمان حق وي که په هغه یې ظلم کړې وي، د هغه عزت ته یې نقصان رسولې وي یا یې نور حقوق وربانديې وي نو: هغه نه دې نن ورځ معافي اوغواړي، مخکې د هغه ورځې نه په کومه ورځ چې د چاسره نه دینار وي او نه درهم. (یعنی مخکې د قیامت د ورځې نه. ځکه که نن ورنه معافي اونه غواړي نو د قیامت په ورځ خو به د ده سره درهم و دینار نوي) نو که د ده سره نیکي وي نو د ظلم (او حق) په مقدار به د ده نه نیکي اخیستلې شي (مظلوم او حقدار ته به ورکولې شي) او که د ده سره نیکي نه وي نو د مظلوم او حقدار گناهونه به راخیستلې شي او په ده باندې به بار کولې شي.

٤ : که صاحبِ حق وفات او یا معلوم نوي د هغې نه د توبې طریقه :

څلورمه مسئله داده: چې که صاحبِ حق پخپله وفات شوې وي نو د هغه ورثو ته به دا حق سپاري. او که ده ته دا معلومه نه وي چې دا مال ما د چانه په ناجائزه طریقې سره اخیستې دی (یعنی اصلِ مالک ورته معلوم نه وي) نو بیا به دې دغه مال صدقه کوي.

---

(۱) احیاء العلوم ج۴ ص ۵۰ کتاب التوبة.

(۲) بخاري ابواب المظالم والقصاص باب من کانت له مظلمة عند الرجل ...... ۱/۳۳۱ طبعه قدیمي، کفایت المفتي ج۱ ص ۲۸۰. بارهوان باب معاصي اور توبه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

وَمَالَا يُعْرَفُ لَهُ مَالِكًا فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِهِ . (۱)

د کوم مال چې ده ته مالک معلوم نوي نو په ده لازم دي چې دې دا مال صدقه کړي .

۵ : په توبې سره حرام مال نه حلاليږي :

پنځمه مسئله داده چې په توبې سره حرام مال (مثلاً په غلا يا زِنا وغيره سره جمع شوې مال) نه حلاليږي بلکه په توبې سره صرف د ګناه وَبال ختم شي (۲)

٦ : په کوچني والي کې د کړل شوې ګناه حُکم :

شپږمه مسئله داده : چې که په کوچني والي او نابالغۍ کې کومه ګناه شوې وي نو د هغې مؤاخذه نشته . ځکه صريح حديث موجود دی ، نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلٰثَةٍ : عَنِ الْمَعْتُوْهِ حَتّٰى يَفِيْقَ وَالنَّائِمِ حَتّٰى يَسْتَيْقِظَ وَالصَّبِيِّ حَتّٰى يَحْتَلِمَ)) . (۳)

ترجمه : د درې (۳) تنو څخه د مکلفيت قلم پورته کړل شوی :

۱. هغه کس چې عقل يې ګډوډ وي ترڅو چې عقلمند شوې نه وي .

۲ . اُوده انسان ترڅو چې رابيدار شوې نه وي .

۳ . نابالغه هلک ترڅو چې بالغ شوې نه وي .

---

(۱) احياء العلوم ج۵ ص ۵۰ کتاب التوبة .

(۲) کفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۴ .

(۳) ابن ماجه ابواب الطلاق باب طلاق المعتوه والصغير والنائم ص ۱۴۷ طبعه قديمي . کفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۵ بارهوان باب معاصي اور توبه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه :

عزتمندو مسلمانانو ! انسان عاجزه او کمزورې دی ، معصوم خو صرف انبیاء کرام دي نور انسانان خو معصوم نه دي . نو که د بشريت په تقاضائې ، د شيطاني وسوسو او د نفسي خواهشاتو د غلبې په وجه ورنه ګناه اوشي نو ده ته پکار دي چې د ې په وخت ورنه توبه اوباسي او په همدې کې د انسان کاميابي هم ده . نبي ﷺ فرمائي :

((كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِيْنَ التَّوَّابُوْنَ)). (١)

د هر انسان نه ګناه کيږي خو بهترين په دوی کې هغه دي چې توبه اوباسي .

الله رب العزت دې مونږ ته د صحيح توبې ويستلو توفيق راکړي او بيا دې راته په دې توبه باندې د استقامت توفيق هم رانصيب کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْنَ .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِيْنَ

(١) رواه الترمذي في القيامة باب ٩٣ . وابن ماجه في الزهد باب ٣٠ والدارمي والحاكم وقال الحاكم صحيح الاسناد . مشكوة باب الاستغفار والتوبة ، الترغيب والترهيب ج٣ ص ٣٦ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې په باره کې نور معتمد واقعات :

(**نوټ** : د توبې متعلق مې نور زړه راښکونکي او معتمد واقعات هم ذکر کړي، چې که موقع ډېره وي، وخت زيات وي نو مقررين حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده کولې شي . ځکه هره واقعه داسې د عبرت نه ډکه ده چې په اوريدو يې انسان په توبه ويستلو آماده کيږي او د ګناهونو نه يې پخپله نفرت پيدا کيږي).

د کفل د توبې واقعه :

امام ترمذي رحمه الله په خپل کتاب کې او نور محدثينو هم د بني اسرائيلو د يو کس (کِفل) واقعه رانقل کړې .

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چې ما دا واقعه د پيغمبر عليه الصلوة والسلام نه د اووه (۷) پيرو نه زياته اوريدلې ده .

(په بعضو رواياتو کې ذکر دي چې سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ اَكْثَرَ مِنْ عِشْرِيْنَ مَرَّةً . ما دا واقعه د نبي عليه السلام نه د شلو (۲۰) پيرو نه زياته اوريدلې ده)

نبي عليه السلام فرمائي چې په بني اسرائيلو کې يو کس وُ کِفل نوم يې وُ ، د ګناهونو نه به يې ځان بالکل نه ساتلو ، نو يوه ښځه ورته راغله (کومه چې روپو ته ډيره مجبوره وه) نو ده ورته شپيته (۶۰) ديناره ورکړه ، خو په دې شرط چې دې به خپل حاجت ورنه پوره کوي ، هرکله چې دې د زِنا د پاره ورغې ، نو ښځه اورَپيده او په ژړا شوه . ده ورنه تپوس وکړو : ولې ژاړې ؟

هغې ورته وويل : چې دا کار (زِنا) ما چيرته مخکې د سره کړې ندې ، خو زه اوس سخته مجبوره يم . نو دده په زړه کې هم يَره پيدا شوه او ورته وې ويل : چې کله تا دا کار مخکې ندې کړې او اوس يې صرف د مجبورئ نه کوې ، نو واخله دا دينار خالصه د الله جل جلاله د رضا دپاره (بغير د زِنا کولو نه) . او دې کفل قسم وکړو :

لَاوَاللهِ لَآ اَعْصِى اللهَ بَعْدَهَا اَبَدًا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم په الله ، د دې نه پس به بیا هیچرې نافرماني اونکړم (او په اخلاص یې توبه اوویسته ، د الله شان ګوره چې) دې په همدغه شپه وفات شو نو سهرېې په دروازه لیکلي وُ :

اِنَّ اللّٰهَ قَدْ غَفَرَ لِلْكِفْلِ .

بیشکه الله ﷻ کِفل ته مغفرت او بخښنه کړې . (۱)

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو واوریده چې کِفل کوم چې ټول عمر د الله ﷻ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص یې توبه اوویسته نو الله ورته معافي وکړه او ټول ګناهونه یې ورته معاف کړه .

څلوېښت (۴۰) کاله د الله ﷻ نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه :

علامه ابن قدامة المقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التّوّابین) کې یو واقعه رانقل کړې: چې د حضرت موسی علیه السلام په زمانه کې سخت قحط راغې ، خلق راجمع شو او حضرت موسی علیه السلام ته راغلل او عرض یې وکړو :

اې د الله رسوله ! ته د خپل رب نه دُعا اوغواړه چې په مونږ باندې باران را اُووَروي .

نو حضرت موسی علیه السلام د دوی سره صَحرا ته اووت ، تقریبًا اویا زره (۷۰۰۰۰) ، یا زیات خلق وو ، دُعا یې اوغوښته چې یا الله ! په مونږ باران را اُووَروې ، په مونږ خپل رحمت را اووَروي ، او د شِیر خوار بچو ، چارپیانو او بوډاګانو په وجه په مونږ خپل رحم وکړې .

مګر آسمان نور هم صفا شو او نمر نور هم تیز شو .

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې یا الله ! که چیرته ستا په حضور کې زما مقام او مرتبه غورځیدلې وي نو د آخیرې زمانې پیغمبر نبي اُمّي محمد رّسولُ الله ﷺ په وسیله درنه دُعا غواړم چې په مونږ باران وکړه .

وحي راغله چې اې موسی (علیه السلام) ! زما په نزد ستا په مرتبه کې څه فرق ندې راغلې، خو په تاسو کې یو کس دی چې د څلوېښتو (۴۰) کالو نه راپه دېخوا زما په نافرمانۍ کې مبتلاء دی او ګناهونه کوي . ته په خلقو کې اعلان وکړه چې دغه کس د تاسو نه اووځي .

(۱) رواه الترمذي وحسّنه کتاب القیامة باب ۴۸ ، وابن حبان في صحیحه ، والحاکم والبیهقي . وقال الحاکم صحیح الاسناد ، الترغیب والترهیب ج۴ ص ۵۰ کتاب التوبة والزهد حدیث ۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د هغه د وجې مې، په تاسو هم باران بند کړې . حضرت موسی علیه السلام عرض وکړو چې اې الله ﷻ! زه خو يو کمزورې بنده يم، زما آواز هم کمزورې دی نو د اويا زرو نه زيات و خلقو ته به زما آواز څنګه اورسي؟ الله ﷻ ورته اوفرمايل: چې ته اعلان وکړه او خلقو ته رَسَول يې زما کار دی . نو حضرت موسی علیه السلام اودريده ، اعلان يې وکړو :

يَا اَيُّهَا الْعَاصِيْ ! اَلَّذِيْ لَهٗ اَرْبَعُوْنَ سَنَةً يَعْصِيْ رَبَّهٗ اَقْسَمْتُ عَلَيْكَ اَنْ تَخْرُجَ مِنْ بَيْنِنَا .

اې هغه ګناهګار بنده! چې د څلويښتو کالو نه راپه ديخوا د الله ﷻ نافرماني کوې، زه تا ته قسم درکوم چې زمونږ د صفونو نه اُوځه . ځکه ستا په وجه الله ﷻ په مونږ هم باران بند کړې .

دا اعلان چې دې ګناهګار کس واوريده ، نو پاڅيده او څلور واړه طرفته يې اوکتل ، نو هيڅوک هم د صفونو نه او نه وتلو . دې پوهه شو چې دا کس همدا زه يم . خو ده په زړه کې سوچ وکړو چې که اوس زه او وځم نو په ټولو بني اسرائيلو کې به رَسوا شم ، او که نه اوځم نو زما په وجه په ټولو بني اسرائيلو باران بند دی ، نو کيناست او په سَر يې څادر واچول ، الله ﷻ ته متوجه شو او دا دُعا يې اوغوښته :

اِلٰهِيْ اَعْصَيْتُكَ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً فَاَمْهَلْتَنِيْ ، جِئْتُكَ تَائِبًا فَقْبَلْنِيْ .

اې الله ﷻ ما څلويښت کال ستا نافرماني وکړه خو تا مهلت راکړو اوس تا ته توبه اوباسم نو ما قبول کړه (يعني زما توبه قبوله کړه) . ده لا دا خبره پوره کړې هم نوه چې يوه سپينه وريځ راغله او دومره ډير باران ورنه اوشو ګويا چې د مشکيزې خوله چا کلاؤ کړې .

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې يا الله ! تر اوسه خو لا څوک د صفونو نه اوتي هم ندي نو تا څنګه په مونږ باران وکړو ؟ الله ﷻ ورته اوفرمايل: ای موسی !

سَقَيْتُكُمْ بِالَّذِيْ بِهٖ مَنَعْتُكُمْ .

د کوم کس په وجه مې چې درباندې باران بند کړې ؤ اوس مې د همغه په وجه درباندې باران اُوورُول (ځکه هغه را ته توبه اوويسته) . حضرت موسی علیه السلام الله جل جلاله ته عرض وکړو چې يا الله ! دغه بنده خو ما ته اوښايه (چې زه يې اوګورم چې دا څوک دی ؟)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله جَلَّ جَلَالُهُ ورته اوفرمایل :

مَا فَضَحْتُهُ حَالَ مَعْصِيَتِهِ فَكَيْفَ اَفْضَحُهُ وَقَدْ تَابَ ؟

کله چې ده زما نافرماني کوله هلته ما ندې رَسوا کړې ، نو چې اوس یې توبه اوویسته (اوفرمانبردار جوړ شو) نو څنګه یې رَسوا کړم. (۱)

فائده : محترمو مسلمانانو ورونړو ! تاسو واوریده چې کوم کس څلویښت کاله د الله جَلَّ جَلَالُهُ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص یې توبه اوویسته نو الله جَلَّ جَلَالُهُ یې متصل توبه قبوله کړه اوبیایې د ده پَرده هم اوساتله ، چې په خلقو کې رَسوا نشي .

د شرابو په سَرکه باندې د بدلیدلو واقعه :

یو ورځ حضرت عمر رضی الله د مدینې منوّرې په یوه کوڅه کې روان ؤ ، نو یو ځوان ورته مخې ته راغې چې د جامو د لاندې یې پټ څه شي په لاس کې نیولې ؤ ، حضرت عمر رضی الله عنه ورته تپوس وکړو : اې ځوانه ! ددې کپړو د لاندې دې څه شي په لاس کې پټ نیولي ؟ د ده سره په بوتل کې شراب ؤ ، خو ده ته حیاء ورغله چې حضرت عمر رضی الله عنه ته ووایي چې دا شراب دي ، بل یې په زړه کې د حضرت عمر رضی الله عنه نه یَره هم وه چې هسې نه جزاء راکړي .

نو زړه کې سخت خفه شو او الله جل جلاله ته یې سوال وکړو چې یا الله ! که تا اوس زما پَرده اوساتله او زه دې د رسوایي نه بچ کړم نو زما توبه ده ، زه به بیا هیڅکله شراب اونه څکم .

نو حضرت عمر رضی الله عنه ته یې جواب ورکړو چې اې امیرالمؤمنین ! دا سَرکه ده . هغه ورته وویل : ته اوښایه چې زه یې اوګورم . ده چې ورته اوخوده نو یقیني الله جل جلاله دا شراب په سَرکه بدل کړي وو . (۱)

فائده : قدرمنو ! تاسو واوریده چې دې ځوان په اخلاص توبه وویسته نو الله جل جلاله یې پَرده هم خَوندي کړه او د ده خبره یې هم دروغ نکړه بلکه شراب یې ورله په سَرکه بدل کړه .

---

(۱) کتاب التوّابین لابن قدامة المقدسي ص ۷۳ ، کرامات اولیاء ، نزهة البساتین .

(۲) درّة الناصحین ص ۳۲۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو کفن کش د توبې قبليدلو واقعه :

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله په خپل کتاب (تنبيه الغافلين) کې د عبرت نه ډکه يوه واقعه رانقل کړې ده : چې يو ورځ حضرت عمر ﷺ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو نو ژړل يې . نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

مَايُبْكِيْكَ يَاعُمَرُ ؟ اې عمر ! تا څه شی ژړوي ؟ (يعنی ولې ژاړې ؟)

جواب يې ورکړو چې اې د الله ﷻ رسوله ! چې راتلم نو په دروازه کې مې يو ځوان اوليدو چې د يو ګناه په وجه يې ډير زيات ژړل . د هغې په وجه ماله هم ژړا راغله .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل چې ورشه دننه يې راوله . کله چې هغه ځوان دننه راغې نو نبي ﷺ ورنه تپوس وکړو : مَايُبْكِيْكَ يَاشَابُ ؟ اې ځوانه ! څه له ژاړې ؟

هغه جواب ورکړو چې ډير ګناهونه مې کړي دي او دهغه جبّار ذات (الله ﷻ) نه ويريږم (چې سخته سزا به راکړي) .نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

اَشْرَكْتَ بِاللهِ يَاشَابُ ؟ اې ځوانه د الله ﷻ سره دې شرک کړې ؟ هغه ويل نه .

بيا يې ورنه تپوس وکړو : اَقَتَلْتَ نَفْسًا بِغَيْرِ حَقٍّ ؟ آيا په ناحقه دې څوک وژلې دی ؟

هغه ويل : نه . نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَاِنَّ اللهَ يَغْفِرُ ذَنْبَكَ وَلَوْكَانَ مِثْلَ السَّموَاتِ السَّبْعِ وَالْاَرَضِيْنَ السَّبْعِ وَالْجِبَالِ الرَّوَاسِي .

که چيرته ستا ګناهونه د اوو (۷) آسمانونو ، اوو (۷) زمکو او ددې مضبوطو غرونو برابروي نو هم الله ﷻ يې معاف کوي .

هغه ورته وويل : اې د الله رسوله ! زما ګناه ددينه هم لويه ده . نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

ذَنْبُكَ اَعْظَمُ اَمِ الْكُرْسِيُّ ؟ ستا ګناه لويه ده يا کرسي ؟ هغه جواب ورکړو : زما ګناه .

بيا ورته نبي ﷺ اوفرمايل : ذَنْبُكَ اَعْظَمُ اَمِ الْعَرْشُ ؟ ستا ګناه لويه ده يا عرش ؟

هغه وويل : زما ګناه . بيا ورنه نبي ﷺ پوښتنه وکړه : ذَنْبُكَ اَعْظَمُ اَمِ اِلٰهُكَ ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا ګناه لويه ده او که الله ﷻ ؟ (يعنې د هغه عفوه ؟) هغه وويل : الله ﷻ خو ډېر لوي او اعظم دی . (د هغه عفوه او بخښنه ډېره لويه ده) . نبي ﷺ ورته او فرمايل :

فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيْمَ إِلَّا اللهُ . چې دا لوي لوي ګناهونه خو صرف همغه ذات بخي.

خو اې ځوانه ! دا راته او وايه چې هغه کومه ګناه تا کړې ؟ (چې تا ته دومره غټه معلوميږي) هغه ورته وويل : اې د الله ﷻ رسوله ! د تا نه حياء راځي (نه يې شم درته ويلی) . نبي عليه السلام بيا ورته او فرمايل : چې خير دې اُووايه ، څه ګناه دې کړې ؟ هغه ورته شروع شو :

اې د الله رسوله ﷺ ! زه کفن کش يم ، د اوو (۷) کالونه راپه ديخوا د مړو نه کفنونه اوباسم (او بيا يې خرڅوم) . يو څو ورځې مخکې د انصارو يو جينۍ وفات شوه ، چې کله د شپې زه د کفن ويستلو دپاره ورغلم او کفن مې ورنه را اوويست ، راروان شوم ، چې څه اندازه راغلم نو شيطان راباندې غلبه وکړه ، دوباره ورغلم او د هغه جينۍ سره مې زِنا هم وکړه . چې کله ورنه راروان شوم ، نو هغه جينۍ راپسې آواز وکړو :

وَيْلَكَ يَا شَابُّ أَمَا تَسْتَحْيِيْ مِنْ دَيَّانِ يَوْمِ الدِّيْنِ يَضَعُ كُرْسِيَّهُ لِلْقَضَاءِ وَيَأْخُذُ لِلْمَظْلُوْمِ مِنَ الظَّالِمِ . تَرَكْتَنِيْ عُرْيَانَةً فِيْ عَسْكَرِ الْمَوْتَى وَأَوْقَفْتَنِيْ جُنُبًا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ .

افسوس دی په تا باندې اې ځوانه ! آيا تا ته د قيامت د هغه ورځې نه حياء نه درځي ؟ په کومه ورځ چې به الله ﷻ د فيصلې د پاره کرسۍ اولږوي ، د ظالم نه به د مظلوم دپاره حق اخلي ، تا خو زه د مړو په ډله کې بربنده پريښودم ، او په دې دې مجبوره کړم چې د قيامت په ورځ د الله ﷻ په دربار کې د جُنابت په حالت کې اودريږم .

کله چې نبي ﷺ دا خبرې واوريدې نو ډېر غصه شو او دې ځوان ته يې او فرمايل : چې اې فاسقه ! اُوځه د مانه . نو دا ځوان را اووت ، او يو غره طرفته لاړ ، هلته يې په اخلاص توبه اوويسته ، او څلوېښت ورځې يې الله ﷻ ته سوال و زاري وکړې ، کله چې څلوېښتمه ورځ شوه نو دې ځوان سَر آسمان طرفته اوچت کړو او دا دُعا يې وکړه :

اې د آدم او حوا بي بي ربه ! که چيرته تا زما توبه قبوله کړې وي نو د دې خبر پيغمبر عليه السلام او دده ملګرو (صحابه کرامو) ته ورکړه ، او که نه دې وي قبوله کړې نو بيا د آسمان نه اُور رانازِل کړه ، ما پرې دلته اُوسوزوه ، خو د آخرت د اُور نه راته نجات راکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل طرفته حضرت جبريل عليه السلام نبي کريم ﷺ ته راغلو ، سلام يې واچول ، او عرض يې وکړو چې اې د الله رسوله ! په تاسو باندې الله جل جلاله سلام وايي . نبي عليه السلام د سلام ښکلې جواب ورکړو .

بيا حضرت جبريل عليه السلام عرض وکړو : اې د الله رسوله ! الله جل جلاله فرمائي :

أَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ ؟ آيا دا مخلوق تاسو پيدا کړې ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه . بلکه الله جل جلاله زه هم پيدا کړې يم ، او دا مخلوق يې هم پيدا کړې .

حضرت جبريل عليه السلام دوباره اوفرمايل چې الله جل جلاله تپوس کوي : أَنْتَ تَرْزُقُهُمْ ؟ آيا دې مخلوق ته تاسو رزق ورکوئ ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه . بلکه الله جل جلاله ماته او دې ټول مخلوق ته رزق ورکوي .

حضرت جبريل عليه السلام په دريم ځل عرض وکړو چې الله جل جلاله پوښتنه کوي : أَنْتَ تَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ؟ آيا تاسو ددې مخلوق توبه قبلوئ ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه . بلکه الله جل جلاله زما او ددې ټول مخلوق توبه قبلوي .

آخير کې جبريل عليه السلام عرض وکړو : چې الله جل جلاله فرمائي :

تُبْ عَلَى عَبْدِيْ فَإِنِّيْ تُبْتُ عَلَيْهِ .

ته زما دابنده معاف کړه ځکه ما دده توبه قبوله کړه . (ځکه ده ماته ډيرې زارۍ وکړې او په اخلاص يې توبه اوويسته) . نبي کريم صلى الله عليه وسلم هغه ځوان را اُوغوښت او زيرې يې ورکړو چې الله جل جلاله ستا توبه قبوله کړه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو ديته سوچ اوکړئ چې ددې ځوان نه څومره غټه ګناه شوې وه خو چې په اخلاص يې توبه وويسته ، او الله جل جلاله طرفته متوجه شو نو الله جل جلاله يې توبه قبوله کړه . (١)

(١) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ٤٨ ط. دارالفكر بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په توبه کوونکي ځوان باندې د وريځې د سورې واقعه:

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په باره کې ذکر دي چې دده په زړه کې د يوې ښځې سره ډېر محبت ؤ، يو ځل يې ټوله شپه د هغې په انتظار کې تيره کړه، خو هغه رانغله، آخر د صبا آذان اوشو، ده د ځان سره سوچ وکړو چې صرف د يوې ښځې د پاره مې ټوله شپه ويخه تيره کړه او ملاقات هم اونشو، که چيرته د الله ﷻ په عبادت کې مې ټوله شپه ويخه تيره کړې وې نو الله ﷻ به را باندې څومره رحم کړې وی، او څومره اَجر به يې راکړې وې.

نو پَخه توبه يې اوويسته، او د عِلم حاصلولو دپاره د علماو يوې علاقې طرفته روان شو، چې کله د ښهر نه بهر اُووَت، سخته ګرمي وه، په لاره کې ورسره يو بزرګ هم ملګرې شو، دواړه د علماو علاقې طرفته روان وو، د الله ﷻ شان ګوره چې په دې سخته ګرمۍ کې د دوی دپاسه وريځ روانه وه، او سورې يېورباندې کړې ؤ، حضرت عبدالله بن مبارک دا سوچ کولو چې دې وريځ ددې بزرګ په وجه په مونږ سورې کړې، او دې بزرګ هم همدا ګمان کولو چې دا په ما باندې د الله ﷻ خصوصي رحمت دی.

خو چې کله دواړه هغه علاقې ته اورسيده، نو دواړه جدا شو، او خپل خپل مقصدي ځاي طرفته روان شو، نو دا وريځ د عبدالله بن مبارک رحمه الله په سَر روانه شوه، دې بزرګ چې دا اوليده نو ډير حيران شو او رامنډه يې کړې، دده نه يې پوښتنه وکړه: چې ستا دې په الله ﷻ قَسَم وي ريشتيا راته اووايه چې تا کوم عمل کړې چې د هغې په وجه ستا په سَر باندې وريځ روانه ده او د ګرمۍ نه يې بچ اوساتلې؟

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په سترګو کې اُوخکې راغلې او وې ويل چې ما خود يو ګناه نه توبه اوويسته، او د عِلم حاصلولو دپاره مې ددې علماو د علاقې نيت راکړې. خو زما پرورد ګار دومره غفورورحيم او قدردَان ذات دی چې هغه په دُنيا کې زما دپاره د ګرمۍ نه د بچ کيدو دپاره انتظام وکړو، زه اميد لرم چې په آخرت کې به مې هم د جهنم د اُور نه حفاظت کوي[1]

(۱) اهل دِل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۱۵۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : قدرمنو مسلمانانو ! تاسو واوريده چې الله ﷻ د انسان د توبې څومره قدرداني کوونکې دی چې يو کس د ګناه نه په اخلاص توبه او ويسته نو د دنيا د نمر د ګرمائش نه يې ورله حفاظت وکړو ، نو د جهنم په اُور به يې څنګه اوسوزوي ؟

د قارون په واقعه کې عبرت :

علامه جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير (اَلدّرّالمنثور في التّفسير بالماثور) ، او علامه جارالله زمحشري رحمه الله په خپل تفسير (تفسير کشاف) کې د آيت :

﴿ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ ﴾(۱) دلاندې د قارون تفصيلي واقعه رانقل کړې ، چې پکې د مسلمانانو دپاره ډير لوي عبرت او نصيحت پروت دی . زه به يې درته څه خلاصه بيان کړم :

قارون د حضرت موسی ؈ د تره ځوي ؤ ، ډير مال و دولت ورسره ؤ ، او د دې مال په نشه کې ډير مست ؤ . خو د دې دومره ډير مال و دولت باوجود بيا هم ډير حريص ؤ ، او هر وخت به يې حضرت موسی ؈ ته د ضرر رسولو کوشش کولو . کله چې د زکوة حکم راغې ، نو هم د ه انکار وکړو ، او قوم ته يې وويل چې موسی ؈ د تاسو نه صرف په چَل کې مال اخلي .

ملګرو ورته وويل چې ته زمونږ مشر يې ، ته چې څه حکم کوې مونږ يې منو . قارون وويل چې زه به يوه زِناکاره ښځه د مال و دولت په زُور پدې راضي کړم چې په حضرت موسی ؈ باندې د زِنا تهمت اولږوي . (نو په خلقو کې به بدنام شي ، خلق به بيا د ده خبرو ته غوږ نه ږدي)

نو ده د يوې زِنا کاره ښځې سره خبره وکړه چې کله د اختر په ورځ حضرت موسی ؈ د تورات احکامات بيانوي نو ته به پرې تهمت اولږوې . هغې وويل چې صحيح ده .

کله چې د اختر ورځ شوه ، او حضرت موسی ؈ خپل قوم ته د تورات احکامات بيانول شروع کړه : چې اې بني اسرائيلو ! که چا غلا وکړه نو مونږ به يې لاس پريکوو .... که چا زِنا وکړه او شادي شده کس ؤ نو مونږ به يې رَجَم کوو . نو په دې کې قارون راپاڅيده او وې ويل : که دا کار تا وکړو نو بيا ؟ حضرت موسی ؈ ورته اوفرمايل چې زما هم همدا حکم دی .

---

(۱) القصص آيت ۸۱ ،

قارون وويل چې بعضې خلق دا ګمان کوي چې تا دا کار د فلانکۍ ښځې سره کړې دی. کله چې هغه ښځه راوستې شوه ، حضرت موسی ﷺ ورته قَسَم ورکړو چې ريشتيا ووايه ، او صحيح خبره بيان کړه . هغې اقرار وکړو چې ماته قارون دومره دومره مال و دولت راکړې دی چې ته په حضرت موسی عليه السلام باندې تهمت اولږوه ، خو زه دا ګواهي ورکوم چې ته پاک يې او د الله ﷻ رسول يې .

حضرت موسی ﷺ په سجده پريوت او الله ﷻ ته په ژړا شو . الله ﷻ ورته وحي وکړه :

مُرِ الْاَرْضَ بِمَا شِئْتَ فَاِنَّهَا مُطِيْعَةٌ لَکَ .

اې موسی ! زمکې ته حکم وکړه چې څه ستا خوښه وي ، زمکه به ستا تابعداري کوي.

نو حضرت موسیٰ ﷺ زمکې ته حکم وکړو :

يَا اَرْضُ خُذِيْهِمْ . اې زمکې دې او دده ملګري اونيسه .

نو زمکې تول لاندې راښکل ، تر دې چې د زنګنونو پورې ډوب شو .

قارون او دده ملګرو حضرت موسی ﷺ ته سوال او زاري شروع کړې ، چې مونږ معاف کړه ، او قَسَمُونه يې کول چې بيا به هيڅکله داسې نه کوو. خو حضرت موسی ﷺ معاف نکړه.

حضرت موسی عليه السلام په دويمه پيره زمکې ته حکم وکړو :

خُذِيْهِمْ . دوی تول اونيسه (رايې کاږه) نو زمکې تر نيمايي بدن پورې راښکوده . دوی بيا سوال او زاری شروع کړې . خو حضرت موسی ﷺ معاف نکړه . ځکه دې ډير غصه ؤ .

په دريمه پيره حضرت موسی ﷺ زمکې ته حکم وکړو : خُذِيْهِمْ . دوی تول اونيسه . نو زمکې تول ډوب کړه .

د دوی د غرقيدلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسی ﷺ ته وحي را اوليږله چې :

يَا مُوْسٰی مَا اَفَظَّکَ اِسْتَغَاثُوْا بِکَ مِرَارًا فَلَمْ تَرْحَمْهُمْ اَمَا وَعِزَّتِيْ لَوْ اِيَّايَ دَعَوْا مَرَّةً وَّاحِدَةً لَوَجَدُوْنِيْ قَرِيْبًا مُّجِيْبًا . (۱)

---

(۱) تفسير کشاف ج۳ ص ۴۳۷ القصص آيت ۸۱ ، الدّرّالمنثور فی التفسير بالماثور ج۶ ص ۳۸۶ ، تفسير مدارک ج۲ ص ۲۷۷ القصص آيت ۸۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې موسی ! دا ستا څومره سخت زړه دی چې قارون او دده ملګرو درته څومره زارۍ وکړې خو تا پرې رحم اونکړو (اومعاف دې نکړه) . زما دې په خپل عزت قسم وي که چیرته دوی صرف یو ځل ماته آواز کړې وې او د مانه یې مدد غوښتې وې نو دوی به زه توبه قبلوونکې موندلې وی (یعنی مابه معاف کړي وو) .

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو دالله ﷻ دې دومره لوي رحم و کرم ته اوګورئ چې هغه قارون چې هر وخت به یې حضرت موسی ؑ ته ضرر رسولو ، د زکوة نه یې انکار کړې ؤ ، حتی چې په حضرت موسی ؑ باندې یې د تهمت لګولو جُراءت هم کړې ؤ خو الله ﷻ حضرت موسی ؑ ته فرمایي : که دې قارون او دده ملګرو ستا په ځای د مانه معافي غوښتې وې او ماته یې زاري کړې وې نو ما به معاف کړي وو .

نو اوس تاسو ووایئ چې یو کس مسلمان وي ، او د پیغمبر علیه السلام امّتي وي او دده نه څه نافرماني اوشي او دې په اخلاص باندې الله ﷻ ته توبه اوباسي نو آیا الله ﷻ به دده توبه نه قبلوي ؟ بلکه قبلوي به یې . الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (١)

ترجمه : الله ﷻ هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ ﴾ (٢)

بیشکه زه ډیر بخښونکې یم هغه چا لره چې هغه توبه اوباسي .

د یو شرابي د توبې واقعه :

یو ځل حضرت سفیان ثوري رحمه الله اوده ؤ ، په خوب کې یې د یو بزرګ سره ملاقات اوشو ، هغه ورته وویل چې اې سفیان ! پاڅه . ستا ګاونډي وفات شوې دی ، د هغه جنازه تیاره ده ، هغه وکړه . سفیان ثوري رحمه الله چې راپاڅیده نو حیران ؤ چې زما ګاونډي خو شرابي او ګناهګار دی نو څنګه ماته حکم اوشو چې دده جنازه وکړه ؟

(١) الشوری آیت ٢٥ .

(٢) طه آیت ٨٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو بيايې سوچ وکړو چې راشه هلته ورشه ، معلومات خوبه او کړې . نو چې هلته ورغې د کلي والهؤ نه يې پوښتنه وکړه چې دې په څه حال کې وفات شوې ؤ ؟ هغوی ورته وويل چې دا خو يو ګناهګار شرابي کس ؤ ، خو د مرګ نه مخکې ده الله ﷻ ته په اخلاص توبه اوويسته ، او د الله ﷻ د وړاندې يې ژړا او زاري وکړې او دا دُعا يې وکړه چې اې د دُنيا او آخرت مالکه ! د ماسره خو هيڅ نيک اعمال نشته په ما باندې خپل رحم وکړه .

سفيان ثوري رحمه الله پوهه شو چې الله ﷻ د ده توبه قبوله کړې ، او ګناهونه يې ورته معاف کړي . نو ځکه ماته د ده د جنازې حکم وکړې شو . (۱)

واقعه : په معافي غوښتلو سره په هماغه ځاي ګناه معاف کيدل :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمايي چې يو ځوان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دَربار ته حاضر شو ، او دوه (۲) يا درې (۳) پيرې يې دا کلمات وويل :

وَاذُنُوبَاه ، وَاذُنُوبَاه . وَاذُنُوبَاه . هائې زما ګناهونو (درې پيرې يې دا کلمات وويل)

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل چې داسې اووايه :

اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُکَ اَوْسَعُ مِنْ ذُنُوْبِيْ وَرَحْمَتُکَ اَرْجیٰ عِنْدِيْ مِنْ عَمَلِيْ .

اې الله ستا مغفرت زما د ګناهونو نه زيات وسيع (او فراخه) دی ، او د خپلو اعمالو په نسبت ستا د رحمت ماته ډير اميد دی (نو زما مغفرت وکړه او په ما خپل رحم وکړه)

نو هغه نوجوان دا کلمات وويل . نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

عُدْ . دوباره يې ووايه . هغه دوباره وويل . بيا ورته نبي ﷺ په دريمه پيره اوفرمايل :

عُدْ . بيا يې ووايه . نو هغه بيا وويل . آخر کې نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

قُمْ فَقَدْ غَفَرَاللّٰهُ لَکَ . اې ځوانه پاڅه . الله جل جلاله درته ګناهونه معاف کړه .

فائده : محترمو ځومره د خوشخبرۍ زيرې دی چې صرف په درې پيرې مذکوره کلماتو

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۴ ص ۱۰۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلو سره ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړه . نو مونږ ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه د خپلو ګناهونو د بخلو سوال وکړو . (۱)

د زاذان سندر غاړي د توبې واقعه :

ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرحه د مشکوة کې د شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله په حواله یو واقعه ذکر کړې ده : چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما یو ورځ د کوفې په اطرافو کې تیریده نو څه فاسقان په یو کور کې راجمع شوي وو ، شراب یې څکل . په دوی کې یو کس سندرغاړی (سندرې ویونکی) زاذان هم ؤ ، چې رَباب به یې وهلو او ورسره به یې سندرې هم ویلې .

کله چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما دده آواز واوریده نو وې ویل :

مَا اَحْسَنَ هٰذَا الصَّوْتُ . لَوْكَانَ بِقِرَاءَةِ كِتَابِ اللهِ تَعَالٰى كَانَ اَحْسَن .

څه ښه دی دا آواز کاش چې ده وربانديې د الله ﷻ د کتاب (قرآن) تلاوت کولی نو ډیر به ښه وو . ابن مسعود رضی الله عنه په سَر باندې څادر واچول او روان شو . زاذان دده خبرې واوریدې پوښتنه یې وکړه دا څوک ؤ ؟ او څه یې ویلې ؟ خلقو ورته وویل چې : دا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما د رسول الله ﷺ صحابي ؤ ، او ویل یې : چې څومره ښه آواز دی ، خو کاش چې ده وربانديې د قرآن مجید تلاوت کولی . نو د زاذان په زړه کې یَره پیدا شوه ، راپاڅید ، خپله شپیلۍ یې ماته کړه ، او په منډه یې د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما پسې ځان اورسول .

زاذان په غاړه کې خپل دَسمال (رُومال) اچولی ؤ ، او د ابن مسعود رضی الله عنهما مخې ته په ژړا شو . ابن مسعود رضی الله عنهما غاړه ورکړه او دواړه په ژړا شو ، بیا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او فرمایل:

كَيْفَ لَآ اُحِبُّ مَنْ اَحَبَّ اللهُ .

زه څنګه د هغه کس سره محبت اونکړم چا سره چې الله ﷻ محبت کوي . (یعنی چې څنګه دده سره اوس الله ﷻ محبت کوي نو زه هم ورسره محبت کوم)

---

(۱) خطبات فقیر ج ۳۲ ص ۷۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو زاذان په اخلاص توبه اوويسته ، او د حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنهما سره ملګري شو ، همیشه به دده سره ؤ ، قرآن کریم یې هم یاد کړو ، او ډیر عِلم یې هم ورنه زده کړو ، بلکه د عِلم امام شو ، تردې چې ډیرو روایاتو کې راځي :

عَنْ زَاذَان عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا.....

چې دا روایت د زاذان نه نقل دی ، هغه د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما نه نقل کړي ...... [1]

(۱) مرقاة شرح مشکوة ج۵ ص۹ . ط . مکتبه امدادیه ملتان ، تنبیه الغافلین باب آخر من التوبة ص ۵۵ ط . دارالفکر بیروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۸۵

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

﴿إِنَّ رَحۡمَتَ اللّٰهِ قَرِيۡبٌ مِّنَ الۡمُحۡسِنِيۡنَ﴾. الاعراف آیت ۵۶.

﴿ وَرَحۡمَتِيۡ وَسِعَتۡ كُلَّ شَيۡءٍ ﴾ . الاعراف آیت ۱۵۶.

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

تالیف :

اَبُو الشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدٰی عُفِیَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القُرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اَبان بن ابي عياش رحمه الله د مغفرت سبب :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي دي : چې ابان بن ابي عياش يو عالم ؤ ، خلقو ته به يې د الله جل جلاله د رحمت او د الله ﷻ نه د ښه اميد ساتلو ډير ذکر کولو ، کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې وليد پوښتنه يې ترې وکړه :

چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ ده ورته په جواب کې وويل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پيش شوم ، نو الله ﷻ رانه پوښتنه وکړه :

مَا الَّذِيْ حَمَلَكَ عَلٰى ذٰلِكَ ؟

په تا باندې څه شی باعث ؤ ، چې خلقو ته دې زما د رحمت او د مانه د ښه اميد تذکره زياته کوله ؟

ما ورته جواب ورکړو :

اَرَدْتُ اَنْ اُحَبِّبَكَ اِلٰى خَلْقِكَ .

اې الله ! زما خو اراده دا وه چې زه تا خلقو ته محبوب کړم ، او د خلقو په زړونو کې ستا محبت واچوم (بيا به ستا عبادت پخپله کوي ، او د ګناهونو نه به هم ځان ساتي) .

نو الله ﷻ راته اوفرمايل :

قَدْ غَفَرْتُ لَكَ . (۱)

(اى ابان بن ابي عياش ! چې کله ستا اراده داوه نو) ما ستا بخښنه وکړه .

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۳ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهُ ، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهُ ، وَلَارَسُوْلَ بَعْدَهُ . وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ : ﴿اِنَّ رَحْمَتَ اللهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ﴾ . (١)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَر ﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (٢)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : قَالَ اللهُ عَزَّوَجَلَّ : اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ وَاَنَا مَعَهُ حَيْثُ يَذْكُرُنِيْ)) . (٣)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل بنده باندې ډير زيات مهربانه دې ، تر دې چې يو حديث شريف کې راځي :

چې الله ﷻ د خپل بنده سره د اويا (٧٠) مورانو نه هم زيات محبت کوي .

قدرمنو ! تاسو ديته سوچ وکړئ چې يو مور د خپل بچي سره څومره زيات محبت کوي : په خپله بنه خوراک نه کوي خو بچي ته يې ورکوي ، په خپله په لمده بستره څملي خو بچې په اوچه بستره څملوي ، او چې بچې يې مريض شي نو څو څو شپې ورسره ويښې هم تيروي ، تر هغې يې زړه قرار نه مومي تر څو يې چې دا بچې روغ شوې نه وي .

نو چې کله يو مور د بچي سره دومره محبت کوي ، نو الله ﷻ خو د خپل بنده سره د اويا (٧٠) مورانو نه هم زيات محبت کوي (او رحمتونه پرې راوروي) .

---

(١) الاعراف آيت ٥٦.

(٢) الاعراف آيت ١٥٦.

(٣) اخرجه البخاري في التوحيد باب ١٥ ، ٣٥ . ومسلم في التوبة حديث ١ ، والذكر حديث ٢ و ١٩ . الترغيب والترهيب ج٤ ص ٣٥ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظن بالله عز وجل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمت په وجه مخلوقات په يو بل مهرباني (مينه) کوي ، په يو بل رحم کوي ، او د همدغه يو رحمت په وجه وحشي حيوان په خپل بچي باندې رحم (مينه) کوي .

او الله ﷻ دا يو کم سل (۹۹) رحمتونه د قيامت ورځې ته مؤخر کړي (ساتلي) ، چې بيا به په خپلو خاصو بندګانو باندې ددې په ذريعه رحم کوي (او دا پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه به د خاص مؤمنانو بندګانو د پاره وي) .

د الله ﷻ رحمت په دنيا کې هر شي ته عام دی :

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (۱)

ترجمه : زما عام دی هر شي ته (په دنيا کې (۲))

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدّرّ المنثور فی التفسير بالماثور] کې ددې آيت د لاندې ليکلي :

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي : چې کله دا آيت ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ نازل شو ، نو ابليس وويل : أَنَا مِنَ الشَّيْءِ زه هم په شيانو کې يو شي يم نو ماته به هم (په آخرت کې) د الله ﷻ رحمت رسيږي .

نو چې کله الله جل جلاله او فرمايل :

﴿ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴾ (۳)

ترجمه : پس ډير زر به زه دا رحمت اوليکم (خاص کړم) د هغه خلقو د پاره چې پرهيزګاري کوي (په دُنيا کې) زکوة ورکوي ، او هغه خلق کوم چې زمونږ په آيتونو ايمان راوړي .

نو ابليس نااميد شو . بيا يهود او نصارىٰ وُ وويل : چې په دې رحمت کې به (د قيامت په ورځ) مونږ هم شامل يو ، ځکه مونږ هم متقيان يو ، په خپل خپل کتاب (توراة او انجيل) ايمان لرو ، او زکوة هم ورکوو . نو چې کله الله ﷻ او فرمايل :

(۱) الاعراف آيت ۱۵٦.

(۲) حسن صاحب فرمائي : انّ هذه الرحمة على العموم فی الدنيا والخصوص فی الاخرة . زادالمسير ج۲ ص ۱٦۰ .

(۳) الاعراف آيت ۱۵٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ ﴾ (۱)

دا رحمت به د هغه چا د پاره خاص وي چې هغوی تابعداري د هغه رسول کوي کوم چې نبي اُمّي دی.

نو يهود او نصاری هم نا اميده شو، او د قيامت د ورځی سل (۱۰۰) واړه رحمتونه د مومنانو د پاره خاص شو. (۲)

د بني اسرائيلو د يو کفن کش واقعه :

نبي عليه الصلوة والسلام خپل امت د نااُميدۍ او مايوسۍ نه د بچ کولو د پاره دوی ته د نبي اسرائيلو د يو کس واقعه ذکر کړې، دا واقعه امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله رانقل کړې چې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايلي :

قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً قَطُّ لِأَهْلِهِ : إِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوْهُ ثُمَّ اذْرُوْا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ فَوَاللهِ لَئِنْ قَدَرَ اللهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَا يُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِيْنَ . فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوْا مَا أَمَرَهُمْ فَأَمَرَ اللهُ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ ، وَأَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ . ثُمَّ قَالَ : لِمَ فَعَلْتَ هٰذَا؟ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ ! وَأَنْتَ أَعْلَمُ . فَغَفَرَ اللهُ لَهُ . (۳)

د بني اسرائيلو يو ګناهګار کس کوم چې د ايمان نه علاوه بل هيڅ نيک عمل نه وو کړې (بلکه کفن کش ؤ (۴)) ، کله چې د ده د مرګ وخت نزدې شو نو خپل اولاد ته يې ووېل : چې کله زه مړشم نو ما او سوزوئ ، بيا دا ايره نيمه په اُوچه کې والوزوئ ، او نيمه په درياب کې پرېږدئ.

---

(۱) الاعراف آيت ۱۵۷.

(۲) اخرج البيهقي في الشعب عن سفيان بن عيينه ، الدرالمنثور في التفسير بالماثور ج۳ الاعراف آيت ۱۵۶ ، زاد المسير ج۲ ص ۱۶۰ ، معارف القرآن الاعراف آيت ۱۵۶ .

(۳) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۸۱ ، وفي التوحيد ۷۵۰۶ . واخرجه ايضا عن حذيفة وابي سعيد رضى الله عنهما في باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۵۲ ، ۳۴۷۸ ، ۳۴۷۹ . ومسلم في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۵ . واخرجه النسائي في الجنائز باب ارواح المؤمنين ۲۰۷۹ . ومالک في جنائز الموطا ، جامع الجنائز وابن ماجه في الزهد باب ذكر التوبة ۴۳۰۹ .

(۴) ذكر الحافظ عن رواية للطبراني انه كان من بني اسرائيل وكان ينبش القبور وقد صرح عقبة بن عمرو رضى الله عنه بكونه نباشا وذلک في حديثه عندالبخاري في الانبياء . تكلمه فتح الملهم ج۶ ص ۱۲ .

قسم په الله، که چيرته د الله ﷻ راباندې وَس بَر شو نو د اسې عذاب به راکړي چې په مخلوقاتو کې به يې بل هيچاته داسې عذاب نه وي ورکړې (دا خبره يې د ډيرې ويرې د وجې وکړه[1]). کله چې دې وفات شو نو خپلو ځامنو ورسره د وصيت مطابق معامله وکړه. بل طرفته الله ﷻ اوچې ته حکم وکړو چې د ده اجزاء راجمع کړئ، او سمندرته يې هم حکم وکړو چې د ده اجزاء راجمع کړه. او پوره انسان يې ورنه جوړ کړو، بيا الله ﷻ ورته او فرمايل:

اى بنده دا کار دې ولې کړې؟ (آيا ستا په ما يقين نه ؤ چې زه انسان دوباره ژوندي کولې شم؟) هغه ورته جواب ورکړو:

مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ وَأَنْتَ أَعْلَمُ.

اى ربه! ستا د ويرى د وجى مې دا کار کړې، او تاته ښه معلومه ده چې ما هيڅ نيک کار ندې کړې (ستا د عذاب نه ويريدم، نو ځکه مې بچو ته حکم کړې وو چې ما أوسوزوئ). نبي عليه السلام او فرمايل: چې د الله جل جلاله رحمت په جوش کې راغې

فَغَفَرَاللهُ لَهُ او ده ته يې بخښنه وکړه.

د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دى

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمائي:

((لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ: إِنَّ رَحْمَتِيْ تَغْلِبُ غَضَبِيْ)) (٢)

کله چې الله رب العزت مخلوق پيدا کړو نو په يو کتاب کې يې او ليکل، کوم چې د ده سره د عرش دپاسه دى: بيشکه زما رحمت زما په غضب باندې غالب دى.

---

(١) قال ذلک فى حال دهشته وغلبة الخوف عليه. تکملة فتح الملهم ج٦ ص ١٣ حديث ٦٩٣٥.

(٢) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ما جاء في قوله تعالى: وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهُ ٣١٩٤، وفى التوحيد ٧٤٠٤، وباب قوله قول الله تعالى: وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِيْنَ ٧٤٥٣. واخرجه ابن ماجه فى الزهد باب ما يرجى من رحمة الله يوم القيامة ٤٢٤٩. ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ٦٩٢٤. مشكوة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه ډېر مهربانه دی :

په بخاري او مسلم شريف کې يو واقعه ذکر ده :

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ قَالَ: قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِسَبْيٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَبْتَغِي إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَرَوْنَ هَذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ؟ قُلْنَا: لَا وَاللهِ وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هَذِهِ بِوَلَدِهَا (١)

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې يو ځل نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته څه قيديان (بنديان) راوستې شو ، نو پدې قيديانو کې يو ښځه وه چې ډېر په ناقلارۍ سره يې خپل بچې تلاش کولو (ځکه ددې نه خپل بچې ورک شوې ؤ (٢)) ، ناګهانه دې خپل بچې په قيديانو کې اوموندہ ، نو راوايې خيست ، خپلې سينی سره يې اولږول او شوده (پی) يې ورکړه .

(کله چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم او صحابه کرامو دا اوليده چې دا مورد بچې په ليدو څومره خوشحاله شوه او څومره پرې مهربانه ده)

نو نبي عليه السلام د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : ستاسو څه خيال دې چې دا ښځه به دا خپل بچې اور ته اوغورځوي ؟

صحابه کرام فرمائي چې مونږ ورته وويل : په الله قسم هيڅ کله به يې اونه غورځوي . نو نبي عليه السلام اوفرمايل :

لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هَذِهِ بِوَلَدِهَا .

خامخا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې ددې نه هم زيات مهربانه دی څومره چې دا مورپه دې خپل بچي مهربانه ده .

---

(١) اخرجه البخاري في الادب باب رحمة الولد وتقبيله ومعانقته ٥٩٩٩ ، ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ٦٩٢٣ ، مشکوا

(٢) مرقات شرح مشکوة ج٥ ص ١٥٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه :

همدغه شان يو واقعه امام ابوداؤد رحمه الله هم نقل کړي :

عَنْ عَامِرِ الرَّامِ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ يَعْنِيْ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ وَفِيْ يَدِهِ شَيْئٌ قَدْ إِلْتَفَّ عَلَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ا مَرَرْتُ بِغَيْضَةِ شَجَرٍ فَسَمِعْتُ فِيْهَا أَصْوَاتَ فِرَاخِ طَائِرٍ فَأَخَذْتُهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ فِيْ كِسَائِيْ فَجَاءَتْ أُمُّهُنَّ فَاسْتَدَارَتْ عَلَى رَأْسِيْ فَكَشَفْتُ لَهَا عَنْهُنَّ فَوَقَعَتْ عَلَيْهِنَّ فَلَفَفْتُهُنَّ بِكِسَائِيْ فَهُنَّ أُولَاءِ مَعِيْ . قَالَ ضَعْهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا لُزُوْمَهُنَّ . فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ أَتَعْجَبُوْنَ لِرَحْمِ أُمِّ الْأَفْرَاخِ فِرَاخَهَا . فَوَالَّذِيْ بَعَثَنِيْ بِالْحَقِّ لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ أُمِّ الْأَفْرَاخِ بِفِرَاخِهَا . إِرْجِعْ بِهِنَّ حَتّٰى تَضَعَهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُنَّ وَأُمُّهُنَّ مَعَهُنَّ فَرَجَعَ بِهِنَّ (۱)

حضرت عامر رضی الله عنه فرمائي چې يو ورځ مونږ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ناست وو ، چې په دې کې يو کس راغې ، څادر يې اغوستی ؤ ، او په لاس کې ورسره څه وو چې په څادر کې يې راتاو کړي وو ، او وی فرمايل : (ای د الله رسوله ! کله چې زه ستاسو د راتلو نه خبر شوم نو ستاسو ملاقات ته راروان شوم) نو په لاره کې د اُونو په يو ځنګل راتيريدم ، نو ما په دې اُونو کې د مرغو د بچو آوازونه واوريده ، نو ما هغه بچي راواخيست او په دې څادر کې مې واچول (چې کله را روان شوم) نو ددې بچو مور راغله او زما د سَر دپاسه تاويده راتاويده ، ما څادر ددې بچو نه لری کړو (چې دا مور يې اوګوري ، کله چې دې مور دا بچي وکتل) نو مور يې راغله او په دې بچو يې وزری خوری کړې او نه وَرنه پاڅيده ، نو ما په دې هم څادر واچول ، او دادې تړول اوس د ماسره دي .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : چې ته دا کيده . دا صحابي وايي چې ما کيښوده (او څادر مې ورنه لری کړو) چه ګورو چې دې مور هماغه شان په دې بچو خپلې وزری خوری کړي دي ، او نه ورنه پاڅيده (صحابه کرامو چې دا اوليده نو ډير تعجب يې وکړو چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده چې خپل ځان يې قيد کې ورکړو خو د بچو نه جدا نه شوه نو) نبي عليه السلام صحابه کرامو ته وفرمايل :

(۱) ابوداؤد کتاب الجنائز ۳۰۸۹ ، مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای صحابه ؤ تاسو تعجب کوئ چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده ؟
زما دې قسم وي په هغه ذات ، چاچې زه برحق رسول رالیږلی یم ، الله تعالی په خپلو بندګانو باندې ددې نه زیات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې بچو مهربانه ده .
صحابي فرمائي چې بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم حکم وکړو چې واپس دا ټول هماغه ځای ته ویسه د کوم ځای نه دې چې راخیستی دي .
نو واپس هماغه ځای ته وی وړل شو ، او مور یې هماغه شان ورسره وه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو واوریده چې الله جل جلاله په خپلو بندګانو باندې څومره مهربانه دی ، مور چې په بچي څومره مهربانه وي د هغې نه زیات الله ﷻ په خپلو بندګانو مهربانه دی .
د مور د محبت خو تاسو روزانه مشاهده کوئ. زه درته د مور د محبت یو واقعه بیانوم :

د مور د شفقت واقعه :

په تیرو وختونو کې یو پیره په چین کې خطرناکه زلزله راغلې وه ، چې په هغې کې په زرهاؤ خلق مړه شوي وو ، په یو ځای کې ډیر غټ بلډنګ راغورځیدلې ؤ ، د هغې په راسپړدلو کې هم دوه دری ورځې اولږیدې ، چې کله یې دا رااُوسپړل ، نو چه ګوري چې د یوی کمری (کوټې) چَت روغ راپریوتې ، چت داسې په تَرَس (څنګ) ولاړؤ ، او په یو ګوټ کې یوه ښځه او وړوکې تي خُور ماشوم دواړه پراته دي ، ژوندي دي خو بی هوشه دي (پدوی د چَت ملبه نه وه راغلې ځکه دوی د کوټې په یو ګُنج کې وو) . دواړه یې هسپتال ته وی وړل ، څه وخت پس دواړه په هوش کې راغلل ، ډاکټرانو ددې ښځی نه پوښتنه وکړه : چې دا څه وجه ده چې ستا د دواړو لاسونو د ګوتو سَرونه زخمي دي ؟ پدې خود چَت مَلبه هم نده راغلې ؟ هغې ورته وویل :
چې کله دا چت رااُوغورځیده نو مونږ د کوټې په یو ګُنج کې ناست وو ، مونږ محفوظ شو خو د راوتلو لاره نوه . دې وړوکي تي خُور ماشوم ژړل ، مابه ورته خپله سینه ورکړه ، دې به قرار شو ، آخر دوه دری ورځې پس زما په سینه کې شُوده (پې) هم ختم شو ، ځکه د خوراک او څکاک څه نه ؤ چې ما خوړلي وی ، نو دې ماشوم به ډیر ژړل ، مابه ورته کله خپله ګوته په خُله کې ورکړه چې قلار شي ، خو دې به نه قلاریده ، ځکه دده خیټی ته به د خوراک څه نه تلل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دده ولړه او ژړا زياته شوه ، او زما دبرداشت نه بهر شوه ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې که زما په سينه کې شوده (پی) نشته ، نو په وجود کې خو مې وينه شته ، نو ما د خپل لاس دايوه ګُته په غاښونو او چيچله او زخمي مې کړه ، چې کله ورنه وينه را اُووته ، نو ما دې ماشوم ته په خُله کې کيښوده ، نو ده به اُوچوپله ، څه وخت به قرار شو .

کله به چې بيا په ژړا شو نو مابه دا دويمه ګُته په غاښونو او چيچله او ده ته به مې په خُله کې کيښوده . دغه شان نمبرپه نمبر مې لس (۱۰) واړه ګوتې په غاښونو او چيچلې ، او ده ته به مې په خُله کې کيښودې . آخر د مانه هم ډيره وينه لاړه ، زه هم د کمزورتيا نه بې هوشه شوم ، او دې ماشوم چونکه ډيره وينه څکلې وه ، نو دې هم بې هوشه شو ، مونږ بيا په ځان نه يو پُوهه شوي . اوس دا دې تاسو دلته هسپتال ته راوړي يو .

کله چې ډاکټرانو دا خبره واوريده نو سخت حيران شو چې ګوره مور د بچي سره دومره محبت کوي ، که مورته دا پَته اولږي چې زما په وينه څکلو دا بچې ژوندې پاتې کيږي نو هم ورته ورکوي يې .

فايده : محترمو تاسو ديته سوچ وکړئ چې کله يو مورپه خپل بچي دومره مهربانه ده، نو الله رب العزت خو په خپل بنده باندې د اويا (۷۰) مورانو نه هم زيات مهربانه دی (۱)

رسول الله ﷺ فرمائي :

((لَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ اَحَدٌ)) (۲)

که چيرته کافرته دا پته اولږي چې دالله ﷻ سره څومره رحمتونه دي نو بيا به هيڅوک هم دجنت نه نهٔ نا اميده شوې (بلکه ټولو به اسلام قبول کړې وې).

د يو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه :

حضرت ابراهيم عليه السلام ډير زيات ميلمه دوست انسان ؤ ، يو ورځ ورته يو مجوسي راغې او خوراک يې ورنه اوغوښت ، حضرت ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل : چې که مسلمانيږي نو خوراک به درباندې اوخورم . هغه مجوسي وويل : چې زه خو خپل دين نشم

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۳۴ .

(۲) اخرجه المسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۴ ، والترمذي في الدعوات باب عظم العقوبة وعظم الرجاء ۳۵۳۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېښودې. دايې وويل او لاړ، بل طرف ته الله ﷻ دا ته وله معامله او کته، چې يو مجوسي د وږې د وجې ګرځي راګرځي، او سخت خفه دی، نو دالله ﷻ ورباندې رَحم راغې.

(ځکه حديث کې راځي: أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ. زه د غمجن زړونو واله سره يم)

نو الله ﷻ حضرت ابراهيم السلام ته حضرت جبريل عليه السلام را وليږلو:

يَا إِبْرَاهِيمُ! لَمْ تُطْعِمْهُ إِلَّا بِتَغْيِيرِ دِينِهِ. وَنَحْنُ مِنْ سَبْعِينَ سَنَةً نُطْعِمُهُ عَلَى كُفْرِهِ. فَلَوْ أَضَفْتَهُ لَيْلَةً مَا ذَا كَانَ عَلَيْكَ.

ای زما خليله! دې مجوسي خو زما نافرماني کوله، او د اويا (۷۰) کالو نه راپه ديخوا ما رزق ورکولو، ډوډۍ مې پرې نه ده بنده کړې. خير دې که ده نن ستا ډوډۍ خوړلې وې (نو څه به شوي وو؟)

ای ابراهيم! اوس لاړشه او واپس يې راوله، او ډوډۍ پرې اوخوره. حضرت ابراهيم عليه السلام په منډه منډه لاړ، او هغه مجوسي ته يې د خوراک دعوت ورکړو، هغه ورته وويل:

ای ابراهيم! دا څه وجه ده تا خو اول د ماته روټۍ منع کړې وه او اوس مې په خپله غواړې؟

ابراهيم عليه السلام ورته او فرمايل: چې الله جل جلاله حضرت جبريل عليه السلام را اوليږل ... ابراهيم عليه السلام ته وله خبره ورته بيان کړه.

کله چې مجوسي دا خبرې واوريدې نو وی ويل:

ای ابراهيم! چې کله ستا رب دومره مهربانه دی نو أَعْرِضْ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ. فَأَسْلَمَ. ماته اسلام پيش کړه (زه هم مسلمانيږم) نو هملته مسلمان شو.[1]

معلومه شوه چې الله رب العزت په خپلو بندګانو باندې ډير مهربانه دی.

د الله ﷻ مهرباني:

يو صحابي فرمايي چې يو کرت مونږ صحابه کرام ناست وو، او خندل مو، په دې کې رسول الله صلی الله عليه وسلم تشريف راوړو (چې مونږ يې په دې حالت کې اوليدو) نو وې فرمايل:

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰۵ کتاب الخوف والرجاء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَتَضْحَكُوْنَ وَالنَّارُ مِنْ وَرَائِكُمْ .....

آيا تاسو خاندئ او حال دادې چې اُور ستاسو چاپيره دی ..

بيا نبي عليه السلام روان شو ، مونږ دومره خفه شو چې ګويا زمونږ په سَرونو باندې يو غټ غَر پروت دی . (څه وخت پس) بيا نبي عليه السلام تشريف راوړو چې د خندا په حالت کې ؤ ، او وې فرمايل : چې حضرت جبريل عليه السلام ماته راغې او د الله ﷻ د طرفه يې دا پيغام راوړو :

لِمَ تَقْنُطُ عِبَادِيْ مِنْ رَحْمَتِيْ ؟ ﴿ نَبِّئْ عِبَادِيْ أَنِّيْ أَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ، وَأَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيْمُ ﴾ . (۱) ، (۲)

ای پيغمبره ! ته زما بندګان زما د رحمت نه ولې نا اُميده (مايوسه) کوی ؟ زما بندګانو ته داخبر ورکړه چې زه ډير بخښونکې او زيات مهربانه يم ، او زما عذاب هم ډير دردناک عذاب دی .

د يو زنانه د پيغمبر عليه السلام نه پوښتنه :

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ بَعْضِ غَزَوَاتِهِ فَمَرَّ بِقَوْمٍ فَقَالَ : مَنِ الْقَوْمُ ؟ قَالُوْا : نَحْنُ الْمُسْلِمُوْنَ . وَاِمْرَأَةٌ تَحْضِبُ بِقِدْرِهَا ، وَمَعَهَا اِبْنٌ لَهَا فَإِذَا اِرْتَفَعَ وَهَجٌ تَنَحَّتْ بِهِ فَأَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ : أَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ ؟ قَالَ نَعَمْ .

قَالَتْ : بِأَبِيْ أَنْتَ وَأُمِّيْ أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ قَالَ : بَلَى . قَالَتْ : أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟ قَالَ : بَلَى . قَالَتْ : إِنَّ الْأُمَّ لَاتُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ . فَأَكَبَّ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِيْ ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ :

إِنَّ اللهَ لَايُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْمَارِدُ الْمُتَمَرِّدُ الَّذِيْ يَتَمَرَّدُ عَلَى اللهِ وَأَبىٰ أَنْ يَقُوْلَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ (۳)

(۱) الحجر آيت ۵۹ .

(۲) تنبيه الغافلين باب ما يرجى من رحمة الله تعالى ص ۳۸ ط . مکتبه دار الفکر بيروت .

(۳) رواه ابن ماجه ، مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي : چې يو کرت مونږ د پيغمبر عليه السلام سره په يو غزا کې شريک وو ، نو زمونږ تيريدل په يو قوم باندې او شو ، هغوی پوښتنه وکړه چې تاسو څوک يې ؟ نو صحابه کرامو ورته او فرمايل : چې مونږ مسلمانان يو .

په دې قوم کې يوه ښځه وه ، هغې سره په غيږ کې يو وړوکې بچې هم ؤ ، هغې د کټوی پسې اُور بلول . چې کله به د اُور لمبه را اوچته شوه نو دې به دا خپل بچې د دې اُور د لمبې نه را ديخوا کړو (د دې د پاره چې د اُور ګرمائش پرې او نه لږي ، کله چې دې ښځې ته دا معلومه شوه چې دلته په يو ځای کې نبي کريم ﷺ تشريف فرما دی)

نو دا ښځه نبي کريم ﷺ ته راغله ، او پوښتنه يې ترې وکړه :

اَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ ؟ آيا تاسو د الله ﷻ رسول يې ؟

نبي عليه السلام جواب ورکړو چې آو . (زه د الله ﷻ رسول يم) .

هغې بيا تپوس وکړو : بِاَبِيْ وَاُمِّيْ اَلَيْسَ اللهُ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ زما مور او پلار دې په تاسو قربان وي . آيا الله ﷻ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ او ډير مهربانه ذات نه دې ؟

پيغمبر عليه السلام جواب ورکړو : چې هو . (الله ﷻ ډير مهربانه ذات دی) .

هغې بيا پوښتنه وکړه : اَلَيْسَ اللهُ اَرْحَمُ بِعِبَادِهٖ مِنَ الْاُمِّ بِوَلَدِهَا ؟

آيا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه زيات مهربانه نه دې ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : چې هو . (الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه هم زيات مهربانه دی) .

(دا ښځه ډير هوښياره وه) هغې بيا پوښتنه وکړه : اِنَّ الْاُمَّ لَا تُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ .

مور خو خپل بچې په اُور کې نه غورځوي (نو الله ﷻ څنګه خپل بنده په جهنم کې غورځوي ؟) . نبي کريم صلی الله عليه وسلم په ژړا شو (ډير يې اوژړل) ، بيا يې خپل سَر را اوچت کړو ، او وی فرمايل :

اِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهٖ اِلَّا الْمَارِدُ الْمُتَمَرِّدُ ......

بيشکه الله ﷻ په خپلو بندګانو کې هيچا ته (دائمي) عذاب نه ورکوي ، مګر هغه کس چې ډير زيات سَرکشه وي ، په ګناهونو زړه وَر وي (نو دوی ته به عذاب د ګناهونو نه د صفايي د پاره ورکولې شي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره د الله ﷻ بې شماره نعمتونه

د حضرت يوسف عليه السلام په زمانه کې د غنمو کمې ؤ ، حکومت غنم ذخيره کړي وو ، او حضرت يوسف عليه السلام خپلو مامورينو ته حکم کړې ؤ چې هر کس ته په يو معلوم مقدار سره غنم ورکوئ ، زيات مه ورکوئ د دې د پاره چې ټولو خلقو ته يو شان غنم ورسيږي .

يو کرت يو ځوان راغې ، او غنم يې او غوښت ، دوی ورته د عام معمول مطابق غنم ورکړه ، ځومره به يې چې نورو ته ورکول . ده به ويل چې ماته نور هم راکړئ . هغوی ورته وويل : چې نور غنم ورکول خو زمونږ په اختيار کې نه دي ، که ستا نور غنم پکار وي نو ته حضرت يوسف عليه السلام ته ورشه ، ځکه دا اختيار صرف د هغه سره دې ، چې چا ته ځومره غنم وغواړي ، ورکولې يې شي . دې راغې ، او حضرت يوسف عليه السلام ته يې وويل :

چې ماته نور غنم هم راکړه . ده ورته نور غنم هم ورکړه . هغه ځوان وويل : چې نور هم راکړه .
حضرت يوسف عليه السلام ورته وويل چې ای د الله بنده ! هغوی هم غنم درکړل ، ما هم درکړه ، او ته اوس نور هم غواړې . دا څه کوی ؟ مړيږی نه ؟

ده ورته وويل : چې ته ما نه پيژنی ؟ که تا ته پته او لږيده چې زه څوک يم ، نو ته به ما ته نور غنم هم راکړې . حضرت يوسف عليه السلام چې دا خبره واوريده ، نو ورته متوجه شو ، پوښتنه يې تری وکړه چې ته څوک يې ؟

هغه ورته وويل : چې کله زليخی په تا باندې تهمت ولږول [1] ، نو کوم ماشوم چې ستا د براءت او پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه ، هغه ماشوم زه ووم .[2] اوس غټ شوې يم .

---

[1] زليخی خپل خاوند ته وويل : ﴿ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ . يوسف آيت ۲۵ .
ترجمه : بله هيڅ جزاء نشته د هغه چا د پاره څوک چې ستا د کور واله سره د بد نيت اراده لري مګر دا چې بنديوان کړې شي ، يا دردناک عذاب ورکړې شي .

[2] الله تعالی فرمائي : ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ . وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ . فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴾ .
ترجمه : او ددې ښځې د خاندان نه يو ګواه (ماشوم) دا ګواهي ورکړه چې که ددې يوسف (عليه السلام) قميص د وړاندې طرف نه شليدلی وي نو بيا دا ښځه رښتينې ده او دې دروغجن دی ، او که دده قميص د روستو طرف نه شليدلی وي نو بيا دا ښځه دروغجنه ده او حضرت يوسف عليه السلام رښتينی دی . هر کله چې عزيز مصر اوليده چې د حضرت يوسف عليه السلام قميص د روستو نه شليدلی دی ، نو وی ويل چې بيشکه دا خو ستاسو د ښځو يو فريب (دهوکه) ده ، بيشکه ستاسو فريب ډير لوی دی . معارف القرآن .
نوټ : د حضرت يوسف عليه السلام تفصيلي واقعه په قرآن مجيد کې سورة يوسف کې ذکر ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت يوسف عليه السلام چې دا واوريده، نو ډير خوشحاله شو، زريې سينی ته رانژدې کړو، او ډير قدر يې دده وکړو، بيايې نور ډير غنم هم ورکړه، انعام يې هم ورکړو، او خپلو ماتحتو کارکُنانو ته يې حکم وکړو: چې دا غنم ورسره د کور پورې هم ويسئ.

کله چې دې لاړ، نو الله ﷻ وحی نازله کړه:

ای زما خوږه پيغمبره! تا خو دده ځوان ډير زيات عزت او اکرام وکړو (دا ولې؟) ده ورته اوفرمايل: چې يا الله! دا خو هغه کس ؤ چا چې زما د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه، نن چې دې زما مخی ته راغې نو زما زړه غوښته چې ده ته زه دومره څه ورکړم څومره چې زما زړه غواړي (او زما په وَس کې وي).

الله ﷻ ورته اوفرمايل: ای يوسف (عليه السلام)! ته ګواه اوسه چې دې کس چې ستا د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه او تاته راغې نو تا دومره څه ورکړه څومره چې ستا د شان لائق ؤ، نو ته ګواه اوسه چې زه دا وايم: چې کوم کس په دنيا کې زما د وحدانيت او يو والي ګواهي ورکړي، او دې د قيامت په ورځ ماته راشي نو زه به هم ده ته دومره څه ورکړم څومره چې زما د شان مناسب وي (يعنی جنت او دومره نعمتونه به ورکړم څومره چې زما د شان لائق وي).

سبحان الله. الله رب العزت په خپل بنده څومره مهربانه دی، چې صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره په انسان باندې دومره زياته مهرباني کوي، نو چې بيا انسان نور عبادات هم کوي نو د هغې خو بيا د سره اندازه نشي کيدې. (۱)

محترمو مسلمانانو! د الله تبارک وتعالی د مهربانۍ اندازه ددينه کيدې شي چې هر وخت په انسان باندې بی شماره نعمتونه نازلوي. الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۲)

ترجمه: که چيرته تاسو د الله نعمتونه شميرل وغواړئ نو دا نشئ شميرلې، بيشکه الله بخښونکې او مهربان دی.

بلکه که انسان يو معمولي عمل په اخلاص وکړي، نو الله رب العزت دده دا عمل نه ضائع کوي، بلکه په دې ورته هم اجر ورکوي.

(۱) الزهر الفائح ۳۹، شمس الدين ابوالخير محمد بن محمد بن يوسف الجزري المتوفى ۸۳۳ هـ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص۲۹.

(۲) النحل آيت ۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دُنيا د بادشاهانو دا قانون دی چې دوی وړه تحفه نه قبلوي ، ځکه دوی وايي : چې څومره زمونږ شان لوي دی ، دغه شان مونږ له تحفه هم غټه پکار ده ، ليکن د الله جل جلاله شان ګوره چې اعلان کوي :

﴿ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴾ . (١)

کوم کس چې د يوې ذرې برابر نيکي وکړي نو د قيامت په ورځ به دا کس دده اجر او ګوري .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ﴾ . (٢)

ترجمه : بيشکه زه په تاسو کې د هيڅ عمل نه ضائع کوم ، که هغه نارينه وي او که ښځينه .

ليکن بل طرفته د انسان ناشکري او ناقدري ته او ګوره چې الله ﷻ پيدا کړو ، روغ صورت يې ورکړو ، ښکلې شکل يې ورکړو ، رزق ورکوي ، او نور بې شماره انعامات ورباندې کوي ، ليکن دې بيا هم ناشکري کوي ، د خپل رب عبادت نکوي . الله رب العزت فرمائي :

﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴾ . (٣)

بيشکه انسان د خپل رب ډير زيات ناشکره دی ، او دې په دې خپله ناشکرۍ باندې ګواه هم دی (چې زه د الله ﷻ ډير ناشکره يم) .

بل ځای الله تبارک وتعالی فرمائي :

﴿ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴾ . (٤)

ترجمه : هائې افسوس ! په بندګانو باندې ، چې کله هم دوی ته رسول راغلې ، نو دوی ورپورې توقی او خندا ګانې کړي .

خو ليکن بيا هم دده ټولو کمزوريو باوجود الله ﷻ انسان څومره د محبت او شفقت په انداز ځان طرفته رابلي . الله تعالی فرمائي : ﴿ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴾ . (٥)

(١) الزلزال آيت ٧ .
(٢) آل عمران آيت ٦٧ :
(٣) العاديات آيت ٦ ، ٧ .
(٤) يس آيت ٣٠ .
(٥) الانفطار آيت ٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اى انسانه ! د خپل رب كريم په حقله ته څه شي دهوكه كړې يې ؟ (چې د خپل رب نه دې بغاوت او سركشي اختيار كړې ، نافرماني يې كوې . ستا رب خو تا طرفته متوجه دى ، ستا د توبې منتظر دى چې كله به دا بنده د ګناهونو نه توبه اوباسي او ما طرفته به متوجه كيږي) .

حديث قُدسي :

حديث قُدسي دى ، الله تعالى فرمائي : .

((مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا ، وَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يَمْشِيْ أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ أُهَرْوِلُ)) . (۱)

كوم كس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې كيږي نو زه ورته د يو ګز په اندازه ورنزدې كيږم ، او څوک چې ماته د يو ګز په اندازه رانزدې كيږي نو زه ورته د يو باع (يعنى د دواړو لاسونو د خورولو په مقدار) ورنزدې كيږم ، او چې كله انسان ماته رارون شي نو زه ورته په منډه ورځم .

حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي :

امام غزالي رحمه الله په خپل كتاب احياء العلوم كې ذكر كړې دي ، چې يو پيره الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وكړه :

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَمُ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ اِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ إِلَى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا إِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ اَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ . يَا دَاوُدُ هٰذِهِ اِرَادَتِيْ فِي الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ . فَكَيْفَ اِرَادَتِيْ فِي الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ . (۲)

اې داؤد ! كه چيرته هغه خلق ، كوم چې ماته شا كړې (زما په نافرمانۍ او ګناهونو كې ژوند تيروي) كه دوى ته دا پته اولږي چې زه د دوى څومره منتظر يم ، او په دوى څومره مهربان يم ، او

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ ، والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸٦۷ .

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۳۲۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی د ګناه پرېښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې یم، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي، او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي.

اې داؤد! دا خو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کوم چې ماته شا کړې (او زه یې هېر کړې یم، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي؟ (یعنی زه به په هغوی څومره ډېر رحم کوم، او څومره زیات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې یم).

محترمو! الله رب العزت په خپل بنده دومره مهربانه دی چې که دا بنده د الله ﷻ نافرماني هم کوي خو بیا هم په ده باندې خپل رزق نه بندوي او بیا هم دده د حفاظت اسباب برابروي.

د يو ځوان شرابي د حفاظت واقعه:

مولانا مفتي عبدالرؤف صاحب سکهروي په خپل کتاب (اصلاحي بیانات)، او مولانا مفتي تقي عثماني صاحب په اصلاحي خطبات کې یوه واقعه رانقل کړې:

مالک بن دینار رحمه الله وایي: چې یو ورځ زه د دریاب په غاړه ناست ووم، ناڅاپه مې اولیده چې یو لړم ډېر په تیزۍ سره د دریاب غاړې ته را روان دی، چې څنګه د دریاب غاړې ته را اورسیده، نو دلته د دریاب په غاړه ورته د مخکې نه یوه شمشتۍ تیاره ولاړه وه، لړم په تیزۍ باندې د شمشتۍ په شا سُور شو، شمشتۍ اخوا غاړې طرفته روانه شوه.

ما چې دا اولیده نو زه ډېر حیران شوم چې یا الله! ددې لړم او ددې شمشتۍ دوستانه د کله نه جوړه شوې؟ او دا چیرته لاړه؟

نو ما هم کشتۍ په کرایه اونیوه، او زه هم د دوی پسې شاته روان شوم، کله چې شمشتۍ د دریاب اخوا غاړې ته اورسیده، نو لړم ورنه ډېر په جلتۍ سره کوز شو، او په منډه اخوا اُوچې علاقې طرفته روان شو.

مالک بن دینار رحمه الله وایي: چې زه هم ورپسې شاته په قلاره قلاره روان ووم، لړم چې لږ مخکې لاړ، نو ما اولیده چې هلته یو ځوان د شرابو په نشه کې مست پروت دی، اُوده دی، او ددې ځوان د سَر سره نزدې یو تَک تور مار دی، خوله یې وازه کړې، او ددې ځوان د چیچلو اراده لري، نو دا لړم په تیزۍ سره ورغی، او دغه مار له یې یو تَک ورکړو، وې چیچلو.

دې چیچلو سره مار تاؤ راتاؤ شو، او په هماغه ځای مړ شو. لړم واپس روان شو، لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما چې دا منظر اوليده نو زه نور هم زيات حيران شوم ، چې يا الله ﷻ ! تا د يو نافرمان (شرابي) بنده حفاظت په څه عجيبه طريقې سره وکړو .

مالک بن دينار رحمه الله وايي : چې بيا مې دا ځوان راپاځول ، او ټوله واقعه مې ورته بيان کړه ، چې ګوره ته د الله ﷻ په نافرمانۍ او شرابو کې مست يې ، ليکن بل طرفته خالقِ کائنات ستا حفاظت په کومه طريقه وکړو ؟ چې يو خوېي لړم ته حکم وکړو چې د دومره لرې نه په جلتۍ سره راغې ، بل يې ورته د مخکې نه د درياب په غاړه شمشتۍ مقرر کړې وه ، چې هغه يې ديخوا غاړې ته را اورسول ، بيا دې لړم دا مار اوچيچل او مار مړ شو ، او ته يې د مار د چيچلو نه محفوظ کړې .

کله چې ځوان دا واقعه واوريده نو ډير زيات يې وژړل ، او وې ويل چې يا الله ! زه خو ستا ډير ګناهګار او نافرمان بنده يم ، ليکن بيا هم ته په ما باندې دومره مهربانه يې چې زما حفاظت دې په څه عجيبه طريقې سره وکړو . اې الله ! چې کله ستا په نافرمانو بندګانو باندې دومره رحم دی ، نو په فرمانبردارو خلقو به دې څومره رحم وي ؟

نو ځوان په هماغه ځاى توبه وويسته ، او دايې کلکه وعده وکړه چې د نن نه پس به د الله ﷻ نافرماني نه کوم ، بلکه د الله ﷻ او د هغه د رسول صلى الله عليه وسلم د احکاماتو مطابق به خپل ژوند تيروم . (۱)

الله رب العزت فرمائي :

﴿ هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّوْرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا ﴾ . (۲)

ترجمه : الله هغه ذات دی چې دې او ده فرشتې په تاسو باندې رحمت راليږي ، ددې دپاره چې تاسو د کفر د تيارو نه د اسلام رڼا ته را اوباسي ، او الله په مؤمنانو باندې ډير مهربانه دی .

---

(۱) اصلاحي بيانات ج۲ ص ۲۰۸ ، اصلاحي خطبات ج۵ ص ۱۵۹ . نوټ : همدغه شان واقعه علامه ابن قدامه المقدسي رحمه الله هم په خپل کتاب (کتاب التوابين والعه نمبر ۸۷) کې ذکر کړې .

(۲) الاحزاب آيت ۴۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو ! تاسو د الله ﷻ د رحم اندازه ددينه هم لږولې شئ: چې کله يو بنده دالله ﷻ نافرماني کوي، نو زر يې مؤاخذه هم نه کوي (بلکه مهلت ورکوي)، الله ﷻ ورباندې خپل رزق هم نه بندوي، او د خپل دَر نه يې هم نه شړي.

د بني اسرائيلو د يو بزرګ واقعه:

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله يو واقعه رانقل کړې، چې د بني اسرائيلو يو بادشاه ؤ، هغه ته خلقو د يو بزرګ ډير صفت وکړو (چې دا ډير نيک سړی دې، خو دا بزرګ ډير لرې اوسيده).

بادشاه دې را اوغوښت، او ورته وی ويل: چې ګوره زما د تاسره ډير محبت دې، ته ډير لرې اوسيږې، نو ته راشه او د ماسره دلته په دربار کې اوسيږه.

دې بزرګ ورته وويل: چې بادشاه سلامت! يوه پوښتنه درنه کوم، هغه دا چې که چيرته زه دلته راشم، او يو ورځ ته ما اوګورې چې ستا په کور کې ستا د وينځې سره لوبې کوم، نو ته به د ماسره څه سلوک کوې؟

بادشاه چې دا واوريده نو سخت غصه شو، او وی ويل چې اې فاسقه ! اُوځه زما د دربار نه. ته دومره زړه وَرې، چې دلته راشې نو ددې کار اراده هم لرې؟ نو دې بزرګ ورته وويل:

إِنَّ لِيْ رَبًّا كَرِيْمًا لَوْ رَأىٰ مِنِّيْ سَبْعِيْنَ ذَنْبًا فِي الْيَوْمِ مَا غَضَبَ عَلَيَّ وَلَا طَرَدَنِيْ عَنْ بَابِهِ وَلَا أُحْرَمَنِيْ رِزْقَهُ فَكَيْفَ أُفَارِقُ بَابَهُ.....

زما رب خو دومره کريم دی چې که چيرته هغه د مانه د ورځې اويا (۷۰) ګناهونه هم اوګورې، نو بيا هم په ما نه غصه کيږي، او نه ما د خپل دَر نه شړي، او نه راباندې خپل رزق بندوي، نو زه څنګه د هغه رب دربار پريدم، او د هغه چا (بادشاه) دربار ته راشم، چې لا تر اوسه مې دا کار کړې هم ندې او بيا هم راباندې دومره غصه شو، نو که دا کار مې وکړو نو خدای خبر چې بيا به راسره څه کوي، دا يې وويل او نيغ د بادشاه د دربار نه راووت، او واپس هماغه زوړ ځای ته لاړ.[1]

(۱) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۹ ط مكتبة دار الفكر بيروت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ ډير صبر کوونکې ذات دی :

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ (١) عَلَى أَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللهِ تَعَالَى : إِنَّهُمْ يَجْعَلُوْنَ لَهُ نِدًّا وَيَجْعَلُوْنَ لَهُ وَلَدًا، وَهُوَ مَعَ ذٰلِكَ يَرْزُقُهُمْ وَيُعَافِيْهِمْ وَيُعْطِيْهِمْ)) . (٢)

الله ﷻ دومره صابره ذات دی چې کافران د الله ﷻ سره بُتان شريکوي ، د الله ﷻ د پاره ولد ثابتوي ، خو بيا هم الله ﷻ دوی ته رزق ورکوي ، روغ صحت ورکوي او نور نعمتونه هم ورکوي (او که توبه اوباسي نو مخکيني گناهونه يې هم معاف کوي) .

محترمو مسلمانانو ! لکه څرنګ چې يو طرفته د الله ﷻ د عذاب نه ويره پکار ده ، دغه شان بل طرفته د الله ﷻ د رحمت اميد هم په کار دی ، ځکه چې د کوم سړي په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه ويره وي نو الله ﷻ ده ته د عذاب نه پناه ورکوي . او چې ورسره يې د الله ﷻ د رحمت اميد هم وي نو الله ﷻ يې بيا نه مايوسه کوي .

حديث قدسي :

حديثِ قدسي دی ، الله تعالى فرمائي :

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ . (٣)

زه د خپل بنده د گمان مطابق فيصلې کوم ، چې دې په ما څنګه گمان کوي همغه شان معامله ورسره کوم .

---

(١) قال النووي : قال العلماء معناه انّ الله تعالى واسع الحلم حتى على الكافر الذي ينسب اليه الولد والندّ . فتح الملهم ج٦ ص٧٥

(٢) مسلم باب لا احدٌ اصبر على اذى من الله عز وجل ٧٠٣٨ ، بخاري باب الصبر في الاذى ٦٠٩٩ .

(٣) اخرجه البخاري في التوحيد باب ذكر النبي صلى الله عليه وسلم وروايته عن ربه ٧٥٣٧ ، ومسلم في كتاب التوبة حديث ١ والذكر حديث ٢ و ١٩ ، والترمذي في الدعوات باب حسن الظنّ بالله ٣٥٩٨ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ٣٨٦٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ نه د يرې او اميد فضيلت :

حضرت انس رضی الله عنه فرمائي : چې يو ورځ نبي عليه الصلوة والسلام داسې يو ځوان ته راغې چې هغه قريب الموت ؤ ، ځنکدن يې شروع ؤ ، نبي ﷺ ورته پوښتنه وکړه :

كَيْفَ تَجِدُكَ ؟ ته ځنګه محسوسوې ؟ هغه ورته جواب ورکړو :

اَرْجُوا اللهَ يَارَسُوْلَ اللهِ وَاِنِّي اَخَافُ ذُنُوْبِي .

ای د الله رسوله ! يو طرفته د الله ﷻ نه ښه اميد لرم ، او بل طرفته د خپلو ګناهونو نه ويرېږم هم . نو نبي عليه السلام وفرمايل :

لَايَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هٰذَا الْمَوْطِنِ اِلَّا اَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُوْا وَاٰمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ . (۱)

کله چې د يو بنده په زړه کې په دې وخت کې دا دوه (۲) خبرې موجود شي ، نو چې دا کس د الله ﷻ نه د څه شي اميد لري الله ﷻ هغه ورکوي ، او چې د څه شي نه ويرېږي د هغې نه پناه ورکوي .

د قيامت په ورځ مؤمنانو ته د الله ﷻ اوله خبره :

په يو موقعه نبي کريم صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته وفرمايل :

إِنْ شِئْتُمْ أَنْبَأْتُكُمْ مَا أَوَّلُ مَايَقُوْلُ عَزَّوَجَلَّ لِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ وَمَا أَوَّلُ مَا يَقُوْلُوْنَ لَهُ ؟ قُلْنَا : نَعَمْ يَا رَسُوْلَ اللهِ . قَالَ : إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُوْلُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ : هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِي ؟ فَيَقُوْلُوْنَ نَعَمْ يَا رَبَّنَا فَيَقُوْلُ لِمَ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ . فَيَقُوْلُ :

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِيْ . (۲)

(ای صحابه کرامو) که چيرته ستاسو خوښه وي نو زه به تاسو ته خبر درکړم چې د قيامت په ورځ به الله رب العزت مؤمنانو ته اوله کومه خبره کوي ؟ او مؤمنان به ورته اول کومه خبره

---

(۱) اخرجه الترمذي في الجنائز باب ۱۱ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۱ ، والنسائي في الکبری وقال النووي اسناده جيد ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۴ الرجاء وحسن الظن بالله عزوجل .

(۲) رواه احمد المسند ۵/ ۲۳۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۵ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظن بالله عز وجل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي؟ (صحابه کرام فرمائي چې) مونږ ورته او فرمایل: ای د الله رسوله! هو، خبر را کړئ. نبي علیه السلام ورته وفرمایل: چې الله ﷻ به د قیامت په ورځ مؤمناتو ته او فرمائي:

هَلْ اَحْبَبْتُمْ لِقَائِيْ؟ آیا تاسو زما ملاقات خوښوئ؟

مومنان به ورته جواب ورکړي: نَعَمْ يَا رَبَّنَا. آو، ای زمونږ ربه (مونږ ستا ملاقات خوښه وو). الله جل جلاله به ورنه پوښتنه وکړي: لِمَ؟ ولې زما ملاقات خوښوئ؟ (څه نیک اعمال مو کړي دي چې د هغې په وجه زما ملاقات خوښوئ؟).

مؤمنان به ورته جواب ورکړي: رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ. مونږ خو د مخکې نه ستا د عفوې او مغفرت امید لرل (چې مونږ ته به خپل دیدار را نصیب کوې او زمونږ مغفرت به کوې) نو الله تعالی به ورته وفرمائي:

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِيْ. په تحقیق سره تاسو د پاره زما مغفرت واجب شو (څکه تاسو په ما باندې د مغفرت او بخښنې امید لرل، نو ما هم درته مغفرت وکړو، چې مایوسه نشئ، او زما ملاقات به هم درته په جنت کې نصیب شي).

نو چې کله هم د یو انسان په الله جل جلاله باندې ښه امید وي نو الله ﷻ دې نه مایوسه کوي.

الله ﷻ نه د ښه امید لرلو په وجه جنت ته داخلیدل:

نبي علیه السلام فرمائي:

اِنَّ رَجُلًا يدخل النَّار فَيَمْكُثُ فِيْهَا اَلْفَ سَنَةٍ يُنَادِيْ: يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ. فَيَقُوْلُ اللهُ لِجِبْرِيْلَ: اِذْهَبْ فَأْتِنِيْ بِعَبْدِيْ. قَالَ فَيَجِيْئُ بِه فَيُوْقِفُهُ عَلٰى رَبِّه، فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى: كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ؟ فَيَقُوْلُ شَرُّ مَكَانٍ. قَالَ فَيَقُوْلُ رُدُّوْهُ اِلٰى مَكَانِه. قَالَ فَيَمْشِيْ وَيَلْتَفِتُ اِلٰى وَرَائِه. فَيَقُوْلُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ: اِلٰى اَيِّ شَيْئٍ تَلْتَفِتُ؟ فَيَقُوْلُ: لَقَدْ رَجَوْتُ اَنْ لَاتُعِيْدَنِيْ اِلَيْهَا بَعْدَ اِذْ اَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا. فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى: اِذْهَبُوْا بِه اِلَى الْجَنَّةِ. (۱)

(۱) اخرجه ابن ابی الدنیا في کتاب حسن الظن بالله، والبیهقي في الشعب، احیاء العلوم ج۴ ص ۱۹۳، کتاب الخوف والرجاء، ابن کثیر ج۳ ص ۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کس به جهنم ته داخل کړې شي ، زر (۱۰۰۰) کاله پس به دې الله ﷻ ته یو آواز وکړي :
يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ . الله رب العزت به حضرت جبريل علیه السلام ته او فرمائي : ای جبريل !
ته لاړ شه او زما دغه بنده ما ته راوله . نو حضرت جبريل علیه السلام به دې راولي ، او د الله ﷻ د
وړاندې به يې اودروي ، الله ﷻ به ورنه تپوس وکړي :
كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ ؟ خپل ځای دې څنګه اوموندو ؟ (يعنی جهنم څنګه ځای ؤ ؟)
دې به ورته جواب ورکړي : ډیر بد ترین ځای ؤ ، الله به دوباره حکم وکړي :
رُدُّوْهُ إِلَى مَكَانِهِ . دوباره يې خپل زوړ ځای ته بوځئ .
نو دا کس به روان شي او شاته شاته به راګوري . الله جل جلاله به ورنه تپوس وکړي :
إِلَى أَيِّ شَيْءٍ تَلْتَفِتُ ؟ څه شي ته شاته شاته ګورې ؟ دې به ورته جواب ورکړي :
لَقَدْ رَجَوْتُ اَنْ لَا تُعِيْدَنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ إِذْ أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا .
(اې الله !) تا چې کله زه یو پیره د جهنم نه را اوویستم نو زما خو دا اُمید ؤ چې ته به ما
دوباره دیته نه واپس کوې (الله ﷻ چې کله دده دا اُمید اوګوري) نو فرشتو به حکم وکړي :
إِذْهَبُوْا بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ . زما دا بنده جنت ته بوځئ (ځکه ده په ما باندې ښه امید اوساتل ، نو ما
هم مایوسه نه کړو ، او جنت ته مې داخل کړو) .
ددې واقعی نه روستو امام غزالي رحمه الله لیکلي :
فَدَلَّ هٰذَا اَنَّ رَجَاءَهُ كَانَ سَبَبَ نِجَاتِهِ .
دا واقعه په دې دلالت کوي چې ددې کس د نجات سبب د الله ﷻ نه ښه امید لرل وو .
دغه شان د قیامت په ورځ د الله ﷻ د رحمت او مهربانۍ نور اقوال او واقعات هم په احادیثو
کې ذکر دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قيامت په ورځ د الله ﷻ رحم :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي :

يُؤْمَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِإِخْرَاجِ رَجُلَيْنِ مِنَ النَّارِ فَيَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ . وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا إِلَى النَّارِ . فَيَعْدُو أَحَدُهُمَا فِي سَلَاسِلِهِ حَتَّى يَقْتَحِمَهَا ، وَيَتَلَكَّأُ الْآخَرُ . وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا وَيَسْأَلُهُمَا عَنْ فِعْلِهِمَا . فَيَقُولُ الَّذِي عَدَا إِلَى النَّارِ : قَدْ حَذِرْتُ مِنْ وَبَالِ الْمَعْصِيَةِ فَلَمْ أَكُنْ لِأَتَعَرَّضَ لِسَخَطِكَ ثَانِيَةً . وَيَقُولُ الَّذِي تلكا حُسْنُ ظَنِّي بِكَ كَانَ يُشْعِرُنِي أَنْ لَا تَرُدَّنِي إِلَيْهَا بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا . فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ . (۱)

د قيامت په ورځ به د يو دوه کسانو د جهنم نه د راويستلو حکم اوشي (چې کله دا دوه کسان راوستی شي) ، الله ﷻ به ورته او فرمائي :

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ .

دا ما چې تاسو جهنم ته داخل کړي وئ نو دا ستاسو د خپلو اعمالو وجه وه ځکه زه خو په (خپلو) بندګانو باندې ظلم نه کوم . بيا به الله ﷻ حکم وکړي : دا دواړه واپس جهنم ته بوځئ . نو په دې دواړو کې به يو کس په خپلو ځنځيرونو کې جهنم ته منډه کړي ، او ځان به غورځولو ته نزدې کړي ، او دا دويم کس به په قلاره قلاره روان وي .

الله ﷻ به حکم وکړي : دا دواړه کسان واپس راولئ (چې کله دواړه راوستې شي) ، نو الله ﷻ به ورنه تپوس وکړي : چې تاسو داسې ولې وکړه ؟ (چې يو په منډه لاړئ ، او بل په قلاره قلاره ؟) دا څوک چې په منډه تللې ؤ هغه به عرض وکړي :

اې الله ! زه د خپلو ګناهونو نه ويريدم نو ما دا نه غوښتل چې ستا د حکم نافرماني وکړم ، او دوباره ستا غضب او غصې ته ځان وروړاندې کړم .

او کوم کس چې په قلاره قلاره تللو ، هغه به ورته عرض وکړي چې اې الله ! زما چې په تا باندې کوم ښه ګمان ؤ ، هغې ماته دا خودله چې ته به ما دوباره جهنم ته نه ليږې (نو ځکه زه رو ستو روستو کيدم) .

(۱) احياء العلوم ج ۴ خاتمة الكتاب في رحمة الله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د الله ﷻ رحمت به په جوش کې راشي : فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ . د دې دواړو په باره کې به حکم وکړي چې دا دواړه جنت ته بوځئ (ځکه دد دې يو کس په زړه کې زما يَره ده ، زه به دې نور په يَره کې وانه چوم ، او ددې بل کس په ما باندې ښه ګمان دی او أَنَا عِنْدَ حُسْنِ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ .
زه دخپل بنده د نيک ګمان موافق دده باره کې فيصلې کوم .
دې په ما ښه ګمان کوي چې دوباره به مې جهنم ته نه داخلوي ، نو ما هم د جهنم نه پناه ورکړه .
نو دواړه به جنت ته بوتلې شي) .

د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه کيدل ندي پکار

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه نشي .
الله رب العزت فرمائي :

﴿ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَّحْمَةِ اللهِ ﴾(١)

تاسو د الله ﷻ د رحمت نه مه نا اميده کيږئ .
بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُوْنَ ﴾(٢)

بيشکه د الله د رحمت نه نه نااميده کيږي مګر صرف کافران قوم (د الله ﷻ د رحمت نه نااميده کيږي) .

دا ځکه چې د الله ﷻ په نزد قابليت ته اعتبار نشته ، بلکه قبوليت ته اعتبار دی ، چې د فضيل بن عياض غوندې د ډاکوانو د سردار نه د اولياؤ سردار جوړولې شي ، نو پکار ده چې بنده هيڅکله د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده نشي . اګر چې دې هرڅومره غټ ګناهګار او خطا کار ولې نوي . ځکه که په دې يو ډيره د رحمت نظر اوشو ، توبه يې اوويسته ، او الله ﷻ ته مقبول شوه ، نو الله جل جلاله به دده مخکيني ټول ګناهونه معاف کړي ، بلکه ګناهونه به ورله په نيکيو بدل کړي

---

(١) الزمر ٥٣ .

(٢) يوسف آيت ٨٧ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی فرمائي :

﴿ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُوْلَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ (۱)

ترجمه : مګر څوک چې تو به او باسي ، ايمان راوړي او د نيکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بديانې په نيکيو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی .

د حضرت موسی علیه السلام د الله ﷻ نه سوال :

يو کرت حضرت موسی علیه السلام د الله جل جلاله نه سوال وکړو : چې اې الله ! په دې وخت کې چې په مخ د زمکه کوم کس ډير زيات ګناهګار وي هغه راته او ښايه ، چې زه يې او ګورم چې هغه څوک دی ؟ وحی ورته راغله : چې په فلانکي ځای کې يو کس دی هغه ډير ګناهګار دی .

حضرت موسی علیه السلام هلته ورغی ، نو وی کته چې يو کس دی ، د ځوانۍ په مستۍ کې ډوب دی ، هر وخت يې ځان د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مشغوله کړې ، او ګناهونه کوي .

څه وخت پس بيا حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې اې الله ! په دې وخت کې ستا ډير عبادت ګزار بنده څوک دی ؟ هغه راته وښايه چې زه يې او ګورم . وحي ورته او شوه چې په فلانکي ځای کې يو کس دی ، هغه ډير زيات عبادت کوي .

کله چې حضرت موسی علیه السلام هلته ورغی ، نو وی کته ، چې هماغه مخکيني کس ؤ ، دا چې حضرت موسی علیه السلام اوليده ، نو ډير زيات حيران شو ، الله ﷻ ته يې عرض وکړو : اې الله ! دا خو هماغه مخکينی ګناهګار کس دی ؟

الله ﷻ ورته اوفرمايل : آو ، دې هماغه کس دی ، خو دې يو پيره په کور کې د خپلې ښځې سره ناست ؤ ، څه خبرې يې کولې نو هغې ورته وويل : چې ته خو داسې غټ ګناهګار يې ، چې يقيني جهنمي يې . ده ورته جواب ورکړو : چې ستا خبره صحيح ده ، چې زه غټ ګناهګار يم ، خو زه د الله ﷻ د رحمت نه نه نا امېده کيږم (اميد شته چې الله ﷻ ما ته د توبې توفيق راکړي) .

---

(۱) الفرقان آيت ۷۰ . نوټ : د بديالو په نيکيو سره د بدليدلو تشريح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير [روح المعاني ج۱۹ ص۶۷] کې د همدې آيت د لاندې کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ او فرمایل : دې بنده چونکه د اُمید خبره کړې وه (چې زه د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده کیږم) ، نو زما رحمت په جوش کې راغې (ده ته مې د توبې توفیق ورکړو) ، دده مخکیني ټول ګناهونه مې معاف کړه ، بلکه ګناهونه مې ورته په نیکۍ بدل کړه ، او س یې څکه د ومره زیات عبادت شروع کړې دی . (۱)

نو انسان ته پکار دي چې پخپله هم د الله ﷻ د رحمت نه نا اُمیده نشي، او بل کس هم نا امیده نکړي .

نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کول ندي پکار:

بعضې انسان بل چا ته د مایوسۍ داسې خبرې وکړي ، چې هغه بالکل د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده شي ، او داسې مایوسه شي ، چې مخکې به یې څه لږ عبادت کولو هغه هم پریږدي ، نو د داسې نا امیده کوونکي کس د پاره په احادیثو کې سخته سزا راغلې .په حدیث شریف کې راځي

إِنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ كَانَ يقْنط النَّاسَ وَيُشَدِّدُ عَلَيْهِمْ قَالَ : فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ: اَلْيَوْمَ اويسک مِنْ رَحْمَتِيْ كَمَا كُنْتَ تقنط عِبَادِيْ مِنْهَا . (۲)

په بني اسرائیلو کې یو کس وُ ، چې هغه به خلق د الله ﷻ د رحمت نه نااُمیده کول ، او په دوی به یې سختي کوله (یعنی داسې خبرې به یې ورته کولې چې دوی به د الله ﷻ د رحمت نه نا امیده کیدل) .

نبي علیه السلام فرمائي :الله ﷻ به ورته د قیامت په ورځ او فرمائي :

لکه څرنګ چې تا په دُنیا کې زما بندګان زما د رحمت نه نا امیده کول ، دغه شان به زه هم نن تا د خپل رحمت نه نا امیده کوم .

په بعضو روایاتو کې داسې دي : چې داکس پخپله ډیر عبادت ګزار وُ ، خو خلقو ته به یې داسې خبرې کولې چې خلق به د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کیدل ، نو چې کله دې وفات شو نو الله ﷻ ته یې عرض وکړو :

---

(۱) خطبات فقير ج۱۷ ص ۲۹ .

(۲) رواه البيهقي في الشعب عن زيد بن اسلم . احياء العلوم ج ۴ ص ۱۴۹ كتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَىْ رَبِّ مَا لِيْ عِنْدَكَ ؟

ای ربه زما د پاره تا سره څه دي ؟ (یعنی ماله دې څه شی تیار کړې ؟) الله ﷻ ورته او فرمايل: اَلنَّارُ. د جهنم اور. ده ورته عرض وکړو: اې الله هغه زما عبادتونه او کوششونه څه شو ؟ (ما خو ډير عبادتونه کړي وو، هغه چيرته لاړ ؟) نو الله ﷻ ورته او فرمايل:

إِنَّكَ كُنْتَ تُقْنِطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَتِيْ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أُقْنِطُكَ.

تا په دنيا کې خلق زما د رحمت نه نا اميده کول، زه به هم نن تا د خپل رحمت نه نا اميده کوم.[1]

امام مسلم رحمه الله يو باب قائم کړې: [باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله] چې د انسان د پاره دا منع دي چې دې د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده شي، او ددې باب لاندې يې يو حديث ذکر کړې، پيغمبر عليه السلام فرمائي:

إِنَّ رَجُلًا قَالَ: وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لِفُلَانٍ، وَاَنَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ: مَنِ الَّذِيْ يَتَأَلّٰى عَلَيَّ ؟ اَنْ لَا اَغْفِرَ لِفُلَانٍ فَإِنِّيْ قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَكَ. اَوْ كَمَا قَالَ. (۲)

بيشکه يو سړي وويل: قسم په الله چې الله ﷻ به فلانکي کس ته هيڅ کله بخښنه اونکړي.
الله رب العزت او فرمايل:

څوک دی چې قسمونه خوري په ما باندې، چې گني زه به فلاني ته بخښنه نه کوم، بيشکه ما فلاني ته بخښنه وکړه او ستا عملونه مې ضائع کړه.

محترمو مسلمانانو! انسان که هر څومره گناهگار او خطاء کار وي نو بيا هم مايوسي نده پکار، ځکه دده گناهونه او نافرمانئ محدودې دي، او بل طرفته د الله ﷻ رحمت لامحدوده دی. الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (۳) ترجمه: زما رحمت عام دی هر څيز ته.

---

(۱) رواه البيهقي، التذكرة ج۲ ص ۲۱۲.

(۲) مسلم باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله ۶۶۲۰.

(۳) الأعراف ۱۵۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله ﷻ داسې کولې شي چې دې د ګناهونو نه را اوباسي، او وليّ الله ورنه جوړ کړي، او داسې ډېر شوي هم دي.

د يو شاعر وينا:

ابو نواس شاعر فرمائي:

ذُنُوبِي إِنْ فَكَّرْتُ فِيهَا كَثِيرَةٌ ❁ وَرَحْمَةُ رَبِّي مِنْ ذُنُوبِي أَوْسَعُ

وَمَا طَمَعِي فِي صَالِحٍ إِنْ عَمِلْتُهُ ❁ وَلٰكِنَّنِي فِي رَحْمَةِ اللهِ أَطْمَعُ

فَإِنْ تَكُ غُفْرَانٌ فَذَالِكَ رَحْمَةٌ ❁ وَإِنْ تَكُنِ الْأُخْرٰى فَمَا أَنَا أَصْنَعُ (۱)

که زه په خپلو ګناهونو کې سوچ او کړم نو دا خو ډېر زيات دي، خو ليکن نا اميده کيږم نه، ځکه زما د رب رحمت د ګناهونو نه ډېر فراخه دی.

که زه نيک اعمال وکړم نو د هغې نه مې ډيره طمع نوي (ځکه پته نه لږي چې قبول شوي به وي او که نه)، خو ليکن زه د الله ﷻ د رحمت نه ډيره طمع لرم.

که چيرته الله ﷻ زما ګناهونه او بخل نو دا به د هغه رحمت وي، او که چيرته زما د پاره عذاب مقرر وي، نو بيا زه د الله ﷻ د وړاندې څه کولې شم؟

الله جل جلاله په خپل بنده ډير مهربانه دی:

په دنيا کې که د يو سړي غټ دشمن وي، هغه ګير شي. بيا هغه دده د وړاندې اُورته غورځولې شي نو بيا هم دده زړه دا غواړي چې دا دې اُورته او نه غورځولې شي.

اوس په دې دشمن دده دا تَرس او رحم صرف د هغه يو رحمت وجه ده، چې الله ﷻ دنيا ته رانازل کړې، او په غونډ مخلوق کې يې تقسيم کړې، نو د قيامت په ورځ چې الله ﷻ پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه را جمع کړي او د مؤمنانو دپاره يې خاص کړي، نو الله ﷻ کله دا خوښوي چې يو کلمه ګو انسان دې جهنم ته لاړ شي، بلکه د مسلمان جهنم ته تلل خو صرف دده د صفائي د پاره وي چې دې د ګناهونو نه صفا شي.

(۱) مبهمات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه الله ﷻ خو په دنيا کې د انسان د پاره د مغفرت او بخښنې بهانې ګوري ، په معمولي معمولي عمل چې په اخلاص اوشي ، په هغې د انسان مغفرت کوي .

او دا يوه واقعه نه ، بلکه په زرهاؤ داسې واقعات شته چې الله ﷻ په معمولي اخلاص واله عمل د انسان مغفرت نصيبه کړې ، او ډير اجرېې ورکړې . ځکه الله ﷻ د انسان د اعمالو ډير قدرداني کوونکې دی .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيْعَ إِيْمَانَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴾ (۱)

ترجمه : الله ﷻ ستاسو ايمان (اعمال) نه ضائع کوي ، بيشکه الله ﷻ په خلقو ډير مهربان او رحم کوونکې دی .

په معمولي اخلاص واله عمل سره د انسان د مغفرت يو څو نمونې درته پيش کوم :

د ازغي دارې څانګې په لرې کولو سره مغفرت :

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائي :

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِيْ بِطَرِيْقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيْقِ فَأَخَّرَهُ فَشَكَرَ اللّٰهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ . (۲)

يو سړې په لاره روان ؤ ، نو په لاره کې يې يو آزغيداره څانګه اوليده ، نو هغه يې لرې کړه . نو الله تعالى دده دا عمل قبول کړو ، او بخښنه يې ورته وکړه .

په تږې سپي باندې اوبو څکلو سره مغفرت :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دا حديث مبارک را نقل کړې چې نبي عليه السلام فرمائي :

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِيْ بِطَرِيْقٍ إِشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيْهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ الثَّرٰى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ : لَقَدْ بَلَغَ هٰذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِيْ كَانَ بَلَغَ مِنِّيْ

---

(۱) البقرة آيت ۱۴۳ .

(۲) رواه البخاري في الاذان باب فضل التهجير الى الظهر ۶۵۲ ، وفي المظالم باب من اخذ الغصن وما يؤذي الناس في الطرق فرمى به ۲۴۷۲ . ومسلم باب فضل ازالة الاذى عن الطريق ۶۶۲۸ . واخرجه ابوداؤد في الادب باب اماطة الاذى عن الطريق ۵۲۴۵ . والترمذي في البر والصلة باب ما جاء في اماطة الاذى ۱۹۵۸ . ومالک في صلاة الجماعة باب ما جاء في العتمة والصبح . وابن ماجه في الآداب باب اماطة الاذى عن الطريق ۳۷۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّى رَقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ . فَشَكَرَ اللهُ لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . قَالُوا يَا رَسُوْلَ اللهِ وَإِنَّ لَنَا فِيْ هٰذِهِ الْبَهَائِمِ لَأَجْرًا ؟ فَقَالَ فِيْ كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ (۱)

يو كس په لاره روان ؤ (په مكه معظمه كې (۲)) ، سخت تږى شو ، نو په لاره كې يې يو كوهي اوليد ، دې كوهي ته ورښكته شو ، اُوبه يې اوڅكلې . كله چې پاس راووخت ، نو يو سپى يې وليد چې هغه هم ډير تږى شوى ؤ ، او د تندې نه يې ژبه راويستى وه ، او د ډيرې تندې د وجې يې لمده خته څټله . نو دې سړي د ځان سره وويل : چې څنګه زه تږى شوى ووم ، دغه شان دى هم سخت تږى شوى ، نو دوباره كوهي ته ورښكته شو ، او خپله موزه يې د اُوبو نه ډكه كړه ، په خُله كې يې ونيوه ، بَره راوُوخت او په دې سپي يې اُوبه اوڅكلې .

نبي ﷺ فرمائي : فَشَكَرَ اللهُ تَعَالَى لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . الله تعالى د ده دا عمل قبول كړ ، او ده ته يې د همدې عمل په وجه بخښنه وكړه .

صحابه كرامو پوښتنه وكړه : اى د الله ﷺ رسوله ! آيا زمونږ د پاره ددې چارپيانو سره احسان كولو او په دوى اُوبه څكلو كې هم اجر شته ؟

نبي عليه السلام اوفرمايل : د هر لوند جګر (ژوندي) شي سره احسان كولو كې اجر دى .

د زبيده خاتون د مغفرت واقعه :

د هارون الرشيد بي بي [زبيده خاتون] يوه ډيره نيكه بي بي وه ، كله چې دې ته پته اولګيده چې خلق حج ته ځي ، نو په لاره كې ورته د اُوبو سخت تكليف وي ، ډير خلق به اكثر د تندې د لاسه په تكليف كې وو ، نو د ى خپل خاوند هارون الرشيد ته وويل : چې زما په زړه كې دا تمنّى ده چې ته يو نهر اوباسى ، او د ميدان عرفات پورې يې بوځى ، چې حاجياتو ته د اوبو تكليف نه وي .

نو هارون الرشيد ددې دا غوښتنه پوره كړه ، او يو غټ نهر يې اوكنستو چې د هغې نه په زرهاؤ انسانانو ، حيواناتو او مرغو فائده اخيسته .

(۱) اخرجه البخاري في المساقاة باب فضل سقي الماء ۲۳۶۳ وفي الادب باب رحمة الناس والبهائم ۶۰۰۹ ، ومسلم باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها ۵۸۱۳ ، وابوداؤد في الجهاد باب ما يؤمر به من القيام على الدواب والبهائم ۲۵۵۰

(۲) وفي رواية للدار قطني في الموطآت : يمشي بطريق مكة كما في فتح الباري ۴۱/۵ . تكملة فتح الملهم ج۴ ص ۲۴۰ باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دا وفات شوه، نو چا په خوب کې اولیده، پوښتنه یې ورنه وکړه: چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه؟ دې ورته جواب ورکړو: چې الله ﷻ زما مغفرت وکړو.

دې خوب لیدونکي ورنه پوښتنه وکړه: چې الله ﷻ به ستا مغفرت ځکه کولو چې تا خو ډیر نیک کارونه کړي وو، او نهر زبیده دې کِنستی ؤ. دې ورته جواب ورکړو: چې زما مغفرت یې د دې نهر په وجه ندې کړې. ځکه چې کله د الله ﷻ د وړاندې دا د نهر کِنستلو واله عمل پیش شو نو الله ﷻ او فرمایل:

دا نهر چې تا کنیستی، نو دا خو دې د بیت المال په روپو کنیستی، که د بیت المال روپۍ درسره نه وې، نو تا خو بیا نشو کنیستی. خو ای زبیدې! دا راته ووایه: چې تا زما د رضا دپاره کوم عمل کړې؟

زبیده خاتون ویل: چې زه اوپریدم چې د ماسره بل کوم عمل دی چې هغه ما خالصه د الله ﷻ د رضا د پاره کړې وي. زه په دې ویره کې ووم، چې الله ﷻ راته او فرمایل: هو. تا یو عمل زما د رضا دپاره کړې.

هغه دا چې یو ورځ ته ډیره وږې شوې وې، په دستر خوان د روټۍ د پاره ناسته وې، کله چې دې نوړۍ خولې ته را اوچته کړه، نو په دې کې یو مؤذِن آذان وکړو، تا چې کله د الله ﷻ نوم واورېده، نو په دې وخت کې ستا په سَر لوپټه پوره نوه پَرَته، بلکه نیم سَر دې ښکاره ؤ، او نیم پټ ؤ.

ستا په زړه کې دا خیال راغې چې د الله ﷻ نوم اخیستل کیږي او زما په سَر لوپټه پوره نشته، او دا خو د ادب خلاف ده، نو تا زَر هغه نوړۍ کیښوده او په سَر دې لوپټه برابره کړه، او بیا دې نوړۍ اوخوړه، نو تا چې زما د نوم د ادب په وجه په نوړۍ خوړلو کې کوم تاخیر وکړو، دغه عمل ما ته ډیر خوښ شو، او تا ته مې د همدغه عمل په وجه مغفرت او بخښنه وکړه.

سبحان الله! الله ﷻ په انسان څومره مهربانه دې، کوم عمل چې په اخلاص شوې وي، که هغه وړوکې هم وي، خو بیا هم الله ﷻ په هغې سره د انسان مغفرت او بخښنه نصیب کوي. (۱)

(۱) کشکول حکایات ص ۵۲، خطبات فقیر ج ۱۲ ص ۴۷، ماهنامه الدعوة الی الله ج۲ ص ۲، یاد گار ملاقاتیں.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه :

د دارالعلوم ديوبند مهتمم مولانا قاري محمد طيب صاحب په خپل کتاب [خطبات حکيم الاسلام] کې د امام ابوداؤد رحمه الله يو واقعه رانقل کړې .

امام ابوداؤد رحمه الله ډير لوي محدث تير شوې دی ، ابوداؤد شريف دده کتاب دی چې په مدارسو کې لوستل کيږي ، دده په واقعاتو کې راځي : چې يو ورځ دې د سمندر په غاړه ولاړ ؤ ، ديو فرلانګ په فاصله کې يو غټ جهاز په سمندر کې ولاړ ؤ ، په هغې کې يو کس پرَنجي وکړو ، او په زوره يې وويل : اَلْحَمْدُ لله .

(د شريعت دا مسئله ده : چې څوک پرنجي وکړي نو هغه له په کار دي چې اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ووايي ، او چې څوک يې واوري ، مجلس هم يو وي ، نو هغه به يَرْحَمُکَ اللهُ وايي)

د هغه سړي آواز چونکه ډير تيز ؤ ، نو ځکه امام ابوداؤد رحمه الله د هغه آواز واوريده . او دده آواز خو دومره تيز نه ؤ چې دې يَرْحَمُکَ اللهُ ووايي او هغه يې واوري ، بلکه په ده باندې يَرْحَمُکَ اللهُ ويل لازم هم نه ؤ ، ځکه چې مجلس جدا جدا وو .

خو چونکه ده سره د نيکۍ ګټلو ډير زيات حرص ؤ ، نو په درې (۳) درهمه يې ځانله وړه کشتۍ اونيوه ، په هغې کې سور شو ، چې کله هغه غټ جهاز ته ورغې ، نو هغه سړي ته يې د پرنجي جواب ورکړو : يَرْحَمُکَ اللهُ .

مؤرخين ليکي : چې کله ده يَرْحَمُکَ اللهُ وويل ، نو يو غيبي آواز يې واوريده :

ای ابوداؤد ! تا ته دې مبارک وي ، تا نن د ځان دپاره جنت په درې (۳) درهمه واخيست .

سبحان الله ـ امام ابوداؤد رحمه الله چې د احاديثو لوي کتاب [ابوداؤد شريف] يې ليکې ، نو ربه يې هم څومره ډير د نيکۍ کارونه کړي وي ، د هغې ټولو اجر به الله ﷻ ورکوي ، خو ليکن الله رب العزت دومره قدردان ذات دی چې د امام ابوداؤد رحمه الله دغه وړه نيکي يې هم ضائع نکړه ، بلکه د همدغې نيکۍ په عوض کې يې ورته جنت ورکړو . (۱)

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ص ۴۲۶ ، کشکول حکايات ص ۷۶ ، خطبات فقير ج ۱۲ ص ۱۹۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چې انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د عذاب نه د ويرې سره سره ، د الله ﷻ د رحمت مغفرت او بخښنې اميد هم ساتي ، نيک اعمال هم کوي .

ضروري تنبيه :

قدرمنو ! تاسو د الله ﷻ د رحمت او مهربانۍ په باره کې چې کوم بيان واوريده ، هسې نه چې تاسو په دې دهوکه کې پريوځئ چې ګڼي الله ﷻ غفور رحيم دی ، بخښنه به راته وکړي ، نو عبادات پريږدئ ، او په ګناهونو هم زړه ور شئ .

بلکه دا خو بيا د شيطان غټه دهوکه ده چې انسان په ګناهونو زړه ور کوي ، او نيک اعمال ورنه پاتې کوي . لهذا انسان به فرائض ، واجبات او نور عبادات اداء کوي ، د ټولو ګناهونو نه به ځان ساتي او ورسره ورسره به د الله ﷻ د رحمت اميد هم ساتي ، نو بيا دغه انسان کامياب دی .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوْ لِقَاءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖ أَحَدًا ﴾ (۱)

ترجمه : پس څوک چې د خپل رب د ملاقات (او مهربانۍ) اميد لري ، نو په کار ده چې هغه نيک کارونه وکړي ، او د خپل رب په عبادت کې دې بل هيڅوک نه شريکوي .

او که يو انسان مسلسل په ګناهونو کې اخته وي ، او صرف په دې طمعه وي چې ځه ، الله ﷻ غفور رحيم دی ، نو دا خو بيا د حياء او غيرت خلاف هم ده .

يو شاعر وايي :

يَرْجُو النَّجَاةَ وَلَا يَسْلُكُ مَسْلَكَهَا ✽ إِنَّ السَّفِيْنَةَ لَا تَجْرِيْ عَلَى الْيُبْس (۲)

دوی د نجات اميد لري ، خو د نجات په لاره نه ځي (نيک اعمال نه کوي) . بېشکه کشتۍ خو په اوچه زمکه نه ځي .

بيا خاصکر چې يو سړی سپين ږيری شي او بيا هم د الله ﷻ نافرماني نه پريږدي ، نو دا خو بيا ډيره د افسوس خبره ده .

---

(۱) الكهف آيت ۱۱۰ .

(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب السداسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپين ګيري سړي ته هم د الله ﷻ نه حياء په کار ده :

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې يو ورځ زه په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې داخل شوم ، نو ما اوليده چې نبي عليه الصلوة والسلام ژړل ، ما ترې پوښتنه وکړه :

مَا يُبْكِيكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ولې ژاړې ؟ نبي ﷺ راته او فرمايل :

((جَاءَنِيْ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِيْ أَنْ يُعَذِّبَ أَحَدًا قَدْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ . فَكَيْفَ لَا يَسْتَحْيِيْ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ أَنْ يَعْصِيَ اللهَ تَعَالَى)) . (۱)

ماته اوس حضرت جبريل عليه السلام راغلې وُ ، او دايې راته او فرمايل : چې الله جل جلاله د هغه چانه په عذاب ورکولو کې حياء کوي ، کوم چې په اسلام کې بوډا شوې وي (يعنی الله ﷻ سپين ګيري سړي ته په عذاب ورکول کې حياء کوي) .

نبي عليه السلام او فرمايل : چې ژاړم په دې ، چې دغه بوډاګان په نافرماني کولو سره د الله ﷻ نه حياء ولې نه کوي ؟ (بلکه دې سپين ګيري ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه حياء وکړي او د هغه نافرماني پرېږدي) .

نو په کار ده چې سپين ګيري سړې دا خپل عزت او مرتبه اوپيژني چې ماته الله جل جلاله څومره لوي عزت او مقام راکړې ، خپل ځان د ګناهونو نه اوساتي ، دالله ﷻ نه حياء وکړي ، د کرامًا کاتبين فرشتو نه حياء وکړي او د الله ﷻ عبادت طرفته متوجه شي .

دغه شان ځوان ته هم پکار دي چې د الله ﷻ په عبادت کې ځان مشغوله کړي .
ځکه يو خو د مرګ هيڅ پته نه لږي ،

دويم دا چې کوم ځوان په ځوانۍ کې د الله ﷻ عبادت کوي ،نو الله ﷻ به ده ته ددې په عوض کې د قيامت په هغه سخته ورځ کې د خپل عرش د سيوري لاندې ځای ورکړي .

---

(۱) تنبيه الغافلين ص ۴۱ . ط مکتبه دار الفکر بيروت .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَسْتَحْيِيْ أَنْ يُعَذِّبَ عَبْدَهُ أَوْ أَمَتَهُ إِذَا أَسَنَّا فِي الْإِسْلَامِ . کنز العمال ج ۱۵ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ۴۲۶۷۳ .

إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِيْ عَنْ عَبْدِهِ أَوْ أَمَتِهِ يَشِيْبَانِ فِي الْإِسْلَامِ أَنْ يُعَذِّبَهُمَا . کنز العمال ج ۱۵ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ۴۲۶۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه حدیث شریف کې راځي ، نبي علیه السلام فرمائي :

((سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِيْ ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ . . . . .))

اووه (۷) کسان داسې دي چې د قیامت په هغه سخته ورځ کې به الله ﷻ دوی ته د خپل عرش د سیوري لاندې ځای ورکړي ، په کومه ورځ چې د عرش د سیوري نه علاوه بل سیوری نوي .

په دې اووه (۷) کسانو کې یو :

شَابٌ نَشَأَ فِيْ عِبَادَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . (۱)

هغه ځوان چې په ځوانۍ کې یې د الله ﷻ عبادت کړې وي .

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټولو ته د عبادت توفیق رانصیب کړي ، او الله ﷻ دې مونږ ټولو سره د خپل رحم او فضل معامله وکړي ، او زمونږ د ټولو په ګناهونو باندې دې قلم د عفوې راکاږي ، او آینده دې راته د نیکو اعمالو توفیق رانصیب کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

(۱) اخرجه البخاري في الاذان باب ۳۶ ، والرقاق باب ۲۴ ، والزكوة باب ۱۶ والحدود باب ۱۹ . ومسلم في الزكوة حديث ۹۱ . والترمذي في الزهد باب ۵۳ . والنسائي في القضاة باب ۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه راښکونکې معتمد واقعات:

(د الله ﷻ د رحمت او مهربانۍ متعلق مې نور دلچسپ او معتمد واقعات هم ذکر کړي، ځکه بعض وخت مقرر ته د اوږد بیان کولو موقع په لاس ورشي، نو بیا داسې زړه راښکونکو، علمي او مؤثرو واقعاتو ته اشد ضرورت هم وي. لهذا مقررین حضرات د دینه هم استفاده کولې شي).

د قیامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي(۹۹) دفترونه معاف کیدل:

که انسان په اخلاص باندې یو وړوکې عمل هم وکړي، خو الله ﷻ په دومره مهربانه دی چې ده ته په دې وړوکي عمل هم ډیر لوي اجر ورکوي، او دده د نیکو اعمالو تله وربانډې درنه ګرځوي.

امام ترمذي رحمه الله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو حدیث مبارک رانقل کړی:

((إِنَّ اللهَ يَسْتَخْلِصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِيْ عَلٰى رُؤُوْسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ تِسْعَةً وَتِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُوْلُ: أَتُنْكِرُ مِنْ هٰذَا شَيْئًا، أَظَلَمَكَ كَتَبَتِيَ الْحَافِظُوْنَ؟ فَيَقُوْلُ: لَا يَا رَبِّ. فَيَقُوْلُ: أَفَلَكَ عُذْرٌ؟ فَقَالَ: لَا يَا رَبِّ. فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى: بَلٰى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتُخْرَجُ بِطَاقَةٌ فِيْهَا: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ. فَيَقُوْلُ أُحْضُرْ وَزْنَكَ. فَيَقُوْلُ يَا رَبِّ مَا هٰذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هٰذِهِ السِّجِلَّاتِ. فَقَالَ فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ. فَتُوْضَعُ السِّجِلَّاتُ فِيْ كَفَّةٍ، وَالْبِطَاقَةُ فِيْ كَفَّةٍ. فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللهِ شَيْءٌ)). (۱)

---

(۱) رواه الترمذي كتاب الايمان باب ۱۷ وقال حديث حسن غريب، وابن ماجه وابن حبان في صحيحه، والحاكم والبيهقي وقال الحاكم صحيح على شرط مسلم، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲۷۰ باب: الترغيب في قوله لا اله الا الله وما جاء في فضلها.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيشکه الله ﷻ به د قيامت په ورځ د ټولو مخلوقاتو د وړاندې زما يو امتي راجدا کړي، او ده ته به د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه وړاندې کړي، هريو دفتر به دده د سترګو د نظر په اندازه اوږد وي (يعنې هر دفتر به دومره غټ وي چې ترکومه ځايه پورې دده د سترګو نظر رسي تر هغې ځايه پورې به يو يو دفتر اوږد وي، او دا ټول به د ګناهونو نه ډک وي)، بيا به الله ﷻ ورته اوفرمائي:

أَتُنْكِرُ مِنْ هٰذَا شَيْئًا، أَظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُوْنَ؟

آيا ته په دې کې د کومې ګناه نه انکار کوې؟ آيا زما فرشتو خو په تا باندې ظلم ندې کړې؟ (چې تا يو ګناه نوې کړې او دوی درپسې ليکلې وي؟)، دې به ووايي: چې اې زما ربه! نه خو زه ددينه انکار کوم، او نه ستا فرشتو په ما ظلم کړې، بلکه دا ټول ګناهونه ما يقيني کړي دي.

الله ﷻ به بيا ورته پوښتنه وکړي:

أَفَلَكَ عُذْرٌ؟ آيا تاته څه عذر ؤ چې د هغې په وجه تا دا ګناهونه کړي؟

دې به ورته جواب ورکړي: اې ربه ماته هيڅ عذر نه ؤ (خو ما بيا هم دا ګناهونه کړي).

الله ﷻ به ورته اوفرمائي:

بَلىٰ إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ.

آو. بلکه ستا د پاره د مونږ سره، ستا يوه نيکي هم شته، او نن به په تا ظلم نشي کيدی.

بيا به يو وړوکې غونډې پرچه را اويستلې شي چې په هغې کې به کلمه شهادت (: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ.) ليکلې وي، اوده ته به اوفرمائي:

أُحْضُرْ وَزْنَكَ: هغه خپل د ګناهونو دفترې دې را ديخوا کړه (چې دده پرچې سره يې اوتلو) دا بنده به عرض وکړي: اې زما ربه! ددې وړوکې پرچې به ددې نهه نوي دفترونو د وړاندې څه حيثيت وي؟ الله جل جلاله به ورته اوفرمائي:

فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ. بيشکه په تا باندې به ظلم نشي کولې. نو دا نهه نوي دفترونه د ګناهونو به د تلې په يو چابړي کې کيښودلې شي او دا وړه پرچې به د تلې په بل چابړي کې کيښودې شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا ټول ګناهونه به سپک شي او دغه د نيکۍ چاپړې به درونډ شي . ځکه د الله د نوم نه وزني شي بل نشته . (نو چې کله د انسان د نيکۍ چاپړې درونډ شي ، نو ده ته بيا نجات ملاويږي) .

د الله ﷻ په نزد د سپين ږيري مسلمان قدر :

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله په تنبيه الغافلين کې يو واقعه رانقل کړې :

احمد بن سهل رحمه الله فرمائي : چې کله يحيىٰ بن اکثم رحمه الله د بوډا والي په حالت کې وفات شو ، نو د وفات نه څو ورځې روستو ما په خوب کې اوليد ، پوښتنه مې ترې وکړه :

چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ هغه راته وويل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پيش شوم ، نو راته وې فرمايل :

يَا شَيْخَ السُّوْءِ ! فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ .

اې ګناهګار بوډا ! تا دا فلانې فلانې کار ولې کړې ؟

ما ورته عرض وکړو : يا الله ! ماته خو ستا د طرف نه دا خبره نوه رارسيدلې . الله ﷻ راته اوفرمايل : تاته زما د طرفه کومه خبره دررسيدلې وه ؟ ما ورته وويل :

ماته خو حديث بيان کړې عبد الرزاق ، او هغه د معمر نه اوريدلې ، هغه د زهري نه اوريدلې ، هغه د عروه نه اوريدلې ، هغه د حضرت عائشې رضى الله عنها نه اوريدلې ، هغې د پيغمبر عليه السلام نه اوريدلې ، پيغمبر عليه السلام د حضرت جبريل عليه السلام نه دا خبره اوريدلې ، او حضرت جبريل عليه السلام د تا نه دا خبره اوريدلې ، چې تا فرمايلي :

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيْبُ فِي الْإِسْلَامِ اِلَّا وَاَنَا اُرِيْدُ اَنْ اُعَذِّبَهٗ اِلَّا وَاَنَا اَسْتَحْيِيْ اَنْ اُعَذِّبَهٗ .

کوم مسلمان چې په اسلام کې سپين ږيرئ شي ، او زه هغه ته د عذاب ورکولو اراده وکړم ، نو ماته حياء راځي چې زه ده ته عذاب ورکوم .

نو اې الله ! زه خو هم بوډا يم (ماته هم د عذاب نه نجات راکړه) .

(امام غزالي رحمه الله هم په احياء العلوم کې دا واقعه ذکر کړې ، په هغې کې ورسره دا سې الفاظ هم دي چې دې يحيىٰ بن اکثم رحمه الله ، الله جل جلاله ته اوفرمايل : چې ماته خو ستا د طرف نه دا خبره رارسيدلې و ... چې تا فرمايلي :

....

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ فَلْيَظُنَّ بِيْ مَا شَآءَ ، وَكُنْتُ أَظُنُّ بِكَ أَنْ لَا تُعَذِّبَنِيْ . (۱)

بنده چې په ما باندې څنګه ګمان کوي زه دده د ګمان مطابق دده سره معامله کوم ، اوس دده خوښه ده چې په ما هر څنګه ګمان کوي (هماغه شان معامله به ورسره کوم) اې الله! زما خو په تا باندې دا ګمان و چې ته به ماته عذاب نه راکوې .)

يحيٰ بن اکثم رحمه الله وايي : چې الله ﷻ راته او فرمايل :

صَدَقَ عَبْدُالرَّزَّاقِ وَصَدَقَ مَعْمَرٌ وَصَدَقَ الزُّهْرِيُّ وَصَدَقَ عُرْوَةُ وَصَدَقَتْ عَائِشَةُ وَصَدَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَدَقَ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَصَدَقْتُ أَنَا . يَا يَحْيىٰ إِنِّيْ لَا أُعَذِّبُ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ .

عبدالرزاق هم رښتيا ويلي ، معمر هم رښتيا ويلي ، زهري هم رښتيا ويلي ، عروة هم رښتيا ويلي ، حضرت عائشې رضی الله عنها هم رښتيا ويلي ، نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم رښتيا ويلي ، حضرت جبريل عليه السلام هم رښتيا ويلي ، او ما هم رښتيا ويلي : چې زه هغه کس ته عذاب نه ورکوم ، کوم چې په اسلام کې سپين ږيرې شوې وي .

يحی بن اکثم رحمه الله وايي : چې بيا الله ﷻ حکم وکړو چې دې جنت ته بوځئ ، نو زه جنت ته بوتلې شوم . (۲)

د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت :

د قيامت په ورځ به مختلف خلق د ګناهګارانو باره کې شفاعت کوي ، انبياء کرام به شفاعت کوي ، علماء کرام به شفاعت کوي ، شهداء به شفاعت کوي ، د قرآن کريم حافظان به شفاعت کوي ، او جنتيان به هم شفاعت کوي ، تردې چې يو حديث شريف کې راځي :

چې د قيامت په ورځ به د ګناهګار سړي د خې سترګې يو بانړه د الله ﷻ نه د خبرو کولو اجازت اوغواړي ، الله ﷻ به اجازت ورکړي . دا بانړه به الله رب العزت ته عرض وکړي :

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۲ کتاب الخوف والرجاء .

(۲) تنبيه الغافلين ص ۳۱ باب ما يرجى من رحمة الله تعالى . ط . دار الفکر بيروت . احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۳ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې الله ! آيا تا دا ندي فرمايلي : چې کوم سړی زما د يَرې د وجې اوژاړي او د سترګو يو بانړه په اوښکو باندې لوند کړي ، زه به دې انسان ته د جهنم د اُور نه پناه ورکوم ؟ (۱)

الله ﷻ به ورته اوفرمائي : چې هو ، ما دا فرمائلي دي . دا بانړه به عرض وکړي :

أَنَا أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا الْعَبْدَ الْمُذْنِبَ قَدْ أَغْرَقَنِيْ بِالدُّمُوْعِ مِنْ خَشْيَتِکَ . فَيَأْمُرُ اللهُ تَعَالٰى بِهٖ إِلَى الْجَنَّةِ .

اې الله ! زه دا ګواهي ورکوم چې دې ګناهګار بنده ستا د يَرې د وجې نه يو پيره ژړلي ، او زه يې په اوښکو لوند کړې يم ، نو الله ﷻ به حکم وکړي چې دې جنت ته بوځئ .

بيا به يو آواز کوونکې دا آواز وکړي :

أَلَا إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ قَدْ نَجَا مِنَ النَّارِ بِشَعْرَةٍ وَّاحِدَةٍ مِنْ أَجْفَانِ عَيْنَيْهِ .

بيشکه فلانی چې د فلاني ځوي دی د ه جهنم د اُور نه د سترګو د يو بانړه د شفاعت په وجه نجات اوموندو . (۲)

د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مکالمه :

علامه ابن جوزي رحمه الله په خپل کتاب [بستان الواعظين] کې يو حديث رانقل کړې :

نبي عليه السلام فرمائي : الله رب العزت به د قيامت په ورځ يو بنده د نورو خلقو نه راجدا کړي ، ځانته به يې مخاطب کړي ، د ده او د الله ﷻ په مينځ کې به هيڅ حجاب نوي ، او الله ﷻ به ورته اوفرمائي :

أَمَا عَلِمْتَ أَنِّيْ مُطَّلِعٌ عَلَيْکَ يَا عَبْدِيْ ، أَفَجَعَلْتَنِيْ أَهْوَنَ النَّاظِرِيْنَ إِلَيْکَ ؟ أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنِّيْ ، أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنْ مَلَائِکَتِيْ ، أَمَا خِفْتَ مِنْ عِقَابِيْ . عَبْدِيْ أَرْوَيْتُکَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ ، وَقَوَّيْتُ جِسْمَکَ ، وَوَسَّعْتُ عَلَيْکَ مِنْ سَعَةِ رِفْدِيْ فَعَصَيْتَنِيْ !

(۱) نبي عليه السلام فرمائي : حُرِّمَتِ النَّارُ على عينٍ دَمَعَت أَو بَکَت من خَشيَةِ الله ..... . اخرجه احمد في المسند ۱۳۴/۴ ، والنسائي والحاکم وقال صحيح الاسناد ، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۱۱۳ الترغيب في البکاء من خشية الله تعالى .

(۲) حياة القلوب ، اهل دل کې تړپان دينے والے واقعات ج۴ ص ۹۸ ، خطبات فقير ج۲۲ ص ۱۵۲ ، درة الناصحين ص ۳۰۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اى زما بنده تا چې زما نافرماني كوله) آيا تاته دا معلومه چې زه په تا باندې خبر داريم، اى زما بنده ! آيا تاته زه دومره كمزورى ښكاره شوم چې ګڼې زه تا نه ګورم ؟ آيا تا د ما نه حياء نه كوله ؟ زما د فرښتو نه دې حياء نه كوله ؟ آيا ته زما د عذاب نه نه ويريدې ؟

اې زما بنده ما خو تاته يخې اوبه دركړې وې ، ستا جسم مې قوي كړې وو ، په تا باندې مې هر قسم فراخي راوستى وه ، نو تابيا هم زما نافرماني كوله ؟

نبي عليه السلام فرمائي : چې كله بنده دا خبرې واوري ، نو د حياء د وجې به سَم ويلې شي ، او په خولو كې به ډوب شي ، تردې چې مرګ ته به نزدې شي .

دا بنده به عرض وكړي : اى ربه ! ماته د تا نه او ددې بندګانو دومره حياء راځي چې ما دپاره د دينه جهنم غوره دى . الله ﷻ به حكم وكړي چې دې جهنم له بوځئ . نو دې به روان شي ، بيا به دا كس شا ته مخ راواړوي ، او اوبه وايي :

اې الله ! زما دې ستا په عزت او جلال قسم وي ما چې دا كوم ګناهونه كړي ، دا مې ستا د سپكاوي په غرض ندي كړي ، بلكه زما خو په تا باندې دا ګمان وُ چې څرنګ دې په دنياكې په ما باندې پَرده اچولې وه ، دغه شان په آخرت كې به مې ګناهونه هم معاف كوې .

اې الله ! زما خو دا يقين وُ : چې زما دا ګناهونه تاته هيڅ نقصان نشي در رَسولې ، او ستا رحمت په ما باندې ستا په خدائي كې څه كمې نه راولي . نو الله ﷻ به ورته او فرمائي :

عَبْدِيْ صَدَقْتَ ، لَمْ تَقْطَعْ رَجَاءَ كَ مِنْ رَحْمَتِيْ ، فَوَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَأَغْفِرَنَّ لَكَ الْيَوْمَ . يَا مَلَائِكَتِيْ مُرُوْا بِعَبْدِيْ إِلَى الْجَنَّةِ .

اې زما بنده ! تا رېښتيا وويل ، زما د رحمت نه ستا اُميد قطع نه وُ (بلكه زما د رحمت اميد دې وُ) ، زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې زه به نن خامخا تا ته بخښنه وكوم ، اې زما فرښتو زما دا بنده جنت ته بوځئ . (۱)

قدرمنو ! الله ﷻ په خپل بنده دومره مهربانه دى او د ده د اعمالو دومره قدرداني كوونكې دى چې كه دې يو معمولي عمل هم په اخلاص سره وكړي ، نو الله جل جلاله د ده دا عمل نه ضائع كوي ، او ده ته پرى ډير اجرور كوي .

---

(۱) بستان الواعظين لابن جوزي رحمه الله ص ۸۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو مَچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت :

مولانا تقي عثماني رحمه الله فرمائي : چې ما څو څو پيرې دا واقعه د خپل شيخ حضرت ډاکټر عبدالحي صاحب قدّس الله سرّه نه اوريدلې ده .

چې يو بزرگ وُ ، ډير لوي عالم ، فاضل ، محدث او مفسر وُ ، ټول عمر يې په درس و تدريس ، تصنيف او تاليف کې تير کړې وُ ، (دا امام غزالي رحمه الله وُ ، کوم چې احياء العلوم او کيميائې سعادت وغيره کتابونه ليکلي [1])

کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې اوليد ، تپوس يې ترې وکړو :

جناب ! الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ ده ورته وويل : چې الله ﷻ رابانديې خپل فضل و کرم وکړو ، زما مغفرت يې وکړو . خو مغفرت يې په څه عجيبه شي راته وکړو :

هغه دا چې کله زما پيش کيدل د الله ﷻ د وړاندې اوشو ، نو الله ﷻ راته اوفرمايل : اې امام غزالي ! مونږ ستا مغفرت وکړو . خو آيا تاته معلومه ده چې په کوم عمل مو ستا مغفرت وکړو ؟ زما په ذهن کې راغله چې ما خو ټول عمر د الله ﷻ د دين خدمت کړې ، وعظ او تقريرونه مې کړي ، تاليف و تصنيف مې کړې ، خلق مې د الله ﷻ دين ته رابللي نو په دې وجه به يې زما مغفرت کړې وي .

الله ﷻ راته اوفرمايل : چې نه . د دې کارونو ثواب په خپل ځاى دى ، خو مونږ چې تاته بخښنه کړې هغه په يو بل شي سره .

هغه دا چې يو ورځ تا ليکل کول ، د لرګي نه جوړ شوې قلم درسره وُ ، تا به سياهۍ کې بنکته کړو ، کله چې دې را اوچت کړو نو يو مچ راغې ، په دې قلم کيناست ، او سياهي څکل يې شروع کړه . تا چې ورته اوکتل ، نو تا ليکل د لږ وخت د پاره اودرول ، او دا سوچ دې وکړو چې د امچ به تږې شوې وي ، پريده چې دې دا سياهي اوڅکي ، زه به څير لږ انتظار وکړم ، نو تا په ليکلو کې داسې لږه غوندې وقفه وکړه ، چې کله مچ پاڅيده ، نو تا بيا ليکل شروع کړه ، نو تا چې په دې ليکلو کې کومه لږه وقفه کړې وه نو دا خالصه زما د رضا د پاره وه ، او زما د يو مخلوق سره دې احسان کړې وُ .

---

[1] ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۳۸۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اې امام غزالي ! تاته چې ما نن کومه بخښنه وکړه ، دا صرف د هغې وړوکي عمل په بدله کې ده کوم چې تا په ليکلو کې لږ انتظار زما د رضا دپاره کړې وو .[1]

(۱) دين و دانش ج۳ ، ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۲۰۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ﴾. الانعام آیت ۱۲۰.

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾. الروم آیت ۴۱.

دګناهونو نقصانات:

تالیف:

ابو الشمس مولانا نور الهدیٰ عُفِیَ عَنْهُ

مدرس دارالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د ګناهونو نقصانات :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى ، وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى .

اَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ . (١)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَر ﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴾ . (٢)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اِنَّ الْمُؤْمِنَ اِذَا اَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَآءُ فِيْ قَلْبِهِ فَاِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا ، وَاِنْ زَادَ زَادَتْ حَتّٰى يُغْلَفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذٰلِكَ الرَّانُ الَّذِيْ ذَكَرَ اللهُ فِيْ كِتَابِهِ : ﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ (٣) ﴾)) . (٤)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل آخيري كتاب كې انسانانو ته دا حكم كوي :

﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ ﴾ . (٥)

---

(١) الروم آيت ٤١.

(٢) الانعام آيت ١٢٠ .

(٣) المطففين آيت ١٤ .

(٤) اخرجه الترمذي في التفسير تفسير سورة ٨٣ باب ١ ، والنسائي ، وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج٤ ص ٤٧ كتاب التوبة والزهد .

(٥) الانعام آيت ١٢٠ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: تاسو ښکاره او پټه ګناه پرېږدئ. (يعنى هر قسمه ګناهونه پرېږدئ) (١)

د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دی:

د انسان د پاره په دُنيا کې د ټولو نه زيات ضرر ناک شي ګناهونه کول دي. وجه داده: چې د دنيا نور ضرري شيان اګر چې نقصاني دي، خو دهغوی نقصان عارضي دی، يا به په خپله ختم شي، يا به په څه دوائي سره ختم شي، يا زيات نه زيات په مرګ سره خو به د هغه تکليف نه خامخا نجات او مومي (او د مرګ نه خو انکار نشي کيدې).

خو ليکن د ګناهونو چې کوم نقصانات دي، هغه نه ختميدونکي نقصانات دي. په دُنيا کې هم انسان ته د ګناهونو نقصان رسيږي، او په آخرت کې خو به په طريقِ اولیٰ سره انسان ته د دې جزاء رسيږي.

الله جل جلاله فرمايي:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴾. (٢)

ترجمه: بيشکه کوم خلق چې ګناهونه کوي، ډير زر به دويي ته بدله ورکړې شي د هغه عملونو کوم چې دوی کول.

بل ځای الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴾. (٣)

ترجمه: او څوک چې د يو ذرې برابر بدي وکړي، نو دې به د قيامت په ورځ د دې جزاء وګوري.

الله رب العزت يو قانون بيانوي:

﴿ مَن يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾. (٤)

ترجمه: څوک چې بَد کار وکړي (او توبه ورنه اونه باسي) نو ده ته به د هغې جزاء ورکولې شي.

---

(١) المعنى: وَذَرُوا الاثمَ من جميع جهاته. زاد المسير ج ٢ ص ٧١.

(٢) الانعام آيت ١٢٠.

(٣) الزلزال آيت ٨.

(٤) النساء آيت ١٢٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخکيني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو :

محترمو مسلمانانو ! که چيرته مونږ په قرآن کريم نظر واچوو ، نو دا به راته واضحه شي چې الله ﷻ چې مخکيني غټ غټ قومونه تباه کړي نو د هغې واحد سبب د الله ﷻ نافرماني کول، او د الله ﷻ د حکمونو نه مخ اړول وو .

الله رب العزت د بني اسرائيلو د هلاک شوي يو قوم (اصحب السبت) باره کې فرمائي :

﴿ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَّا نُهُوْا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُوْنُوْا قِرَدَةً خَاسِئِيْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : هر کله چې دوی سرکشي وکړه د هغې شي نه ، د کوم نه چې دوی منع شوي وو (يعنی د الله جل جلاله حکم يې اونه منل) ، نو مونږ دوی ته وويل : چې تاسو ذليله بيزو ګان شئ .

بل ځای الله ﷻ د فرعون او دده د ملګرو باره کې فرمايي :

﴿ فَلَمَّا آسَفُوْنَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِيْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : هر کله چې دوی زه ناراضه کړم ، نو مونږ د هغوی نه بدله واخيسته ، بيا مو ټول غرق کړل .

د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره :

عزت مندو مسلمانانو ! تاسو آخر ديته سوچ وکړئ :

چې هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت لوط عليه السلام ټول قوم (بغير د يو څو کسانو نه) د آسمانه پورې اوچت کړو ، بيا يې اُلټه (پړ مخ) را اوغورځول ، او د پاسه يې پرې د ګاڼو باران وکړو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله جل جلاله د حضرت نوح عليه السلام ټول قوم (بغير د يو څو کسانو نه نور ټول) په طوفان کې غرق کړه ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت هود عليه السلام په قوم (عاديانو) باندې سخته تيزه هوا مسلط کړه ، او ټول قوم يې په زمکه ويشتلو او ويشتلو سره تباه کړو ؟

---

(۱) الاعراف آيت ۱۶۶ .

(۲) الزخرف آيت ۵۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه د حضرت صالح علیه السلام په قوم (ثمودیانو) باندې حضرت جبریل علیه السلام د الله ﷻ په حکم یوه تیزه چغه او وهله ، چې د هغې په وجه د ټولو زړونه اُوچاودیدل ، او ځای په ځای ټول هلاک شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه د حضرت شعیب علیه السلام په قوم باندې د وریځې نه اُور رااُووریده ، او ټول قوم تباه شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه په بني اسرائیلو باندې مختلف قسمه عذابونه راغلل : کله قید شو ، کله یې کورونه اوسوزیدل ، کله جلا وطن شو ، او کله مړه شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه قارون سره د ملګرو او مال و دولت په زمکه کې خخ کړې شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه ابلیس باوجود د ډیر عبادت نه بیاهم د اسمانونه رااویستلې شو ، شکل یې بدل شو ، لعنتي شو ، او همیشه د پاره تباه وبرباد شو ؟

قدرمنو ! هغه شی د الله جلاله نافرماني کول او ګناهونه کول وو .

چې کله هم یو قوم د الله ﷻ نافرماني کړې ، د خپل وخت د پیغمبر خبره یې نده منلې ، نو الله رب العزت هغه قوم تباه کړې .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ .(۱)

ترجمه : پس هر یو مونږ د هغوی د ګناه په وجه اونیولو ، په بعضو مو کانړي را اُوورول ، بعضی یو چغې (د حضرت جبریل علیه السلام) اونیوه ، بعضی مو په زمکه کې ورننویستل ، او بعضې مو (په اُوبو کې) غرق کړه .

او الله ﷻ په دوی ظلم ندې کړې ، بلکه دوی په خپلو ځانونو ظلم کوونکي وو (چې ګناهونه یې کول) .

---

(۱) العنکبوت آیت ۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت :

عزتمندو ! قرآن کريم کې چې د مخکيني امتونو د هلاکت کوم واقعات بيان شوي، نو دا نو د يو مقصد د پاره ذکر شوي، چې انسان د دينه عبرت واخلي. چې څوک هم د الله ﷻ نافرماني کوي، ګناهونه کوي، د الله ﷻ او د هغه د رسول احکامات نه مني، نو د دغه خلقو سره به هم همغه شان معامله کولې شي، څنګه چې د مخکيني امتونو سره شوې وه.

ګناه ته ګناه نه ويل خطرناک دي :

د ټولو نه غټه ګمراهي داده چې يو سړی په ګناه کې اخته وي، خو د ده سره دا احساس هم نوي چې زه ګناه کوم، بلکه ده ته دا ګناه د سره ګناه نه معلوميږي، نو دا بيا ډيره د خطرې خبره ده، په دې سره په انسان باندې د الله ﷻ قهر او غضب نازليږي. او داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم نه ورکوي.

البته که يو کس ګناه کوي خو ده سره دا احساس هم شته چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم، په خپل زړه کې ورباندې پښيمانه دی، نو اميد شته چې داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم ورکړي.

د حضرت آدم عليه السلام د توبې قبليدو وجه :

الله ﷻ چې کله حضرت آدم عليه السلام پيدا کړو، نو جنت کې يې ورته د هر شي د خوراک اجازت ورکړو، خو صرف د يوې اونې (غنم) د خوراک نه يې منع کړو، الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾. (۱)

ترجمه : ای آدم ! ته او ستا بي بي په جنت کې اوسيږئ، او د کوم ځای نه مو چې خوښه وي خوراک کوئ، خو (خبردار) دغې خاص اونې (غنم) ته مه ورنږدې کيږئ، ګني بيا به په ځان باندې د زياتي کوونکو نه وګرځئ.

(۱) الاعراف آيت ۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د حضرت آدم علیه السلام نه د شیطان د وسوسې په وجه دا اُونه او خوړل شوه ، نو الله جل جلاله ورته او فرمایل :

﴿ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ . (۱)

ترجمه : آیا ما تاسو دواړه ددې اُونې (د خوراک) نه نه وئ منع کړي ؟ آیا دامې درته نه وو ویلي چې شیطان ستاسو ښکاره دشمن دی ؟ (دده خبره اونه منئ) .

نو حضرت آدم علیه السلام دلته دلیل بازي اونکړه :

چې ګني دا خو زما په قسمت او تقدیر کې لیکلې وه ، نو ځکه مې اوخوړه . بلکه د خپل عجز او خطا اقراریې وکړو ، په تیر کار پښیمانه شو ، او الله ﷻ ته یې عرض وکړو :

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې ربه زمونږه ! موږ په خپلو ځانونو باندې زیاتې کړې ، او که چیرته ته مونږ ته بخښنه اونکړې ، او په مونږ رحم اونکړې ، نو خامخا مونږ به د تاوانیانو نه شو .

نو چې کله حضرت آدم علیه السلام د خپلې خطا اقرار وکړو ، او توبه یې اوویسته ، نو الله ﷻ یې هم توبه قبوله کړه .

د ابلیس د لعنتي کیدو وجه :

اوس بل طرفته اوګوره ، چې کله الله ﷻ حضرت آدم علیه السلام پیدا کړو ، نو فرشتو او ابلیس ته یې حکم وکړو :

﴿ اُسْجُدُوا لِآدَمَ ﴾ . (۳)

(۱) الاعراف آیت ۲۲ .
(۲) الاعراف آیت ۲۳ .
(۳) الاعراف آیت ۱۱ ، البقرة آیت ۳۴ .

ترجمه : تاسو حضرت آدم علیه السلام ته سجده وکړئ .[(۱)]

نو ټولو فرشتو سجده وکړه ، خو ابلیس او نکړه .[(۲)]

الله ﷻ ورنه پوښتنه وکړه :

﴿ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ﴾ .(۳)

ترجمه : کله چې ما درته حکم وکړو ، نو ته د سجدې کولو نه څه شي منع کړې ؟ (او سجده دې ولې او نکړه ؟)

نو په ځای د دې چې ده د خپلې ګناه اقرار کړې وی ، ګناه ته یې ګناه ویلې وی ، او معافي یې غوښتې وی . خو ده داسې او نکړه ، بلکه تکبر یې وکړو ، او اُلټه یې دلیلونه شروع کړه چې :

﴿ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴾ .(۴)

ترجمه : زه خو د ده نه غوره یم ، تا زه د اُور نه پیدا کړې یم ، او دا دې د خټې نه پیدا کړې (نو زه څنګه ده ته سجده او کړم ؟)

نو الله ﷻ د قیامته پورې ملعون او مردُود کړو . اګر چې ډیر زیات عبادتونه یې کړي وُ ، خو چې د الله ﷻ حکم یې اونه منل ، د ګناه احساس یې او نکړو ، او اُلټه یې دلایل شروع کړه ، نو الله ﷻ یې ټول عبادات هم ختم کړه ، او د همیشه د پاره یې مردود او لعنتي کړو .[(۵)]

---

(۱) مراد د سجدی نه سجده د عبادت نده ، بلکه سجده د تعظیم مراد ده ، کومه چې په پخوانيو شریعتونو کې جائز وه ، لکه د حضرت یوسف علیه السلام په واقعه کې راځي : ﴿ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ﴾ . سورة یوسف آیت ۱۰۰ .
البته اوس په شریعتِ محمدي کې چاته سجده د تعظیم جائز نه ده بلکه منسوخ شوې ده ، اوس د بل چا د تعظیم د پاره صرف د سلام ، مصافحې او معانقې اجازت دی . دا تفصیل ابوبکر جصاص الرازي په احکام القرآن کې او مولانا مفتي محمد شفیع رحمه الله په معارف القرآن کې ذکر کړی .

(۲) ﴿ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ﴾ . الاعراف آیت ۱۱ ، البقرة آیت ۳۴ .

(۳) الاعراف آیت ۱۲ .

(۴) الاعراف آیت ۱۲ .

(۵) وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الذُّورِيُّ رحمه الله : شَقِيَ إِبْلِيسُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ : لَمْ يُقِرَّ بِالذَّنْبِ ، وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهِ ، وَلَمْ يَلُمْ نَفْسَهُ ، وَلَمْ يَعْزِمْ عَلَى التَّوْبَةِ ، وَقَنَطَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ .
وَسَعِدَ آدَمُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ : أَقَرَّ بِالذَّنْبِ ، وَنَدِمَ عَلَيْهِ ، وَلَامَ نَفْسَهُ ، وَأَسْرَعَ فِي التَّوْبَةِ ، وَلَمْ يَقْنَطْ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ . منبهات ابن حجر عسقلاني باب الخماسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مريض مثال :

ددې خبرې د ښه وضاحت دپاره درته يو مثال پيش کوم :

که چيرته يو کس مريض وي ، خو ده ته دا احساس وي چې زه مريض يم ، علاج طرفته متوجه وي او دوائي خوري ، نو اميد شته چې دې روغ شي ، او دا مرض يې ختم شي .

خو که ده ته دسره دا احساس هم نه وي چې ګني زه مريض يم ، او علاج نه کوي ، نو داسې يو وخت به راشي چې دده دا مرض به زيات شي ، او دده د مرګ سبب به او ګرځي .

دغه شان که يو انسان ګناه کوي ، خو ده ته د ګناه احساس وي ، او پرې پښيمانه هم وي ، نو يو ورځ به ورته الله ﷻ د توبې توفيق ورکړي ، او ګناهونه به يې معاف کړي .

او که ده ته دسره د ګناه احساس هم نوي ، توبه نه اُوباسي ، نو دا ددې انسان دپاره د هلاکت سبب ګرځي ، داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم نه ورکوي .

شيخ سعدي رحمه الله وايي :

بنده همان به که زتقصير خويش ❁ عذر به درګاهِ خدا آورد (۱)

هغه بنده غوره دی چې د خپلو ګناهونو عذر الله ﷻ ته پيش کړي ، معافي ورنه اوغواړي ، او پښيمانه شي .

حضرت عزير عليه السلام ته وحي :

علامه ابن حجر عسقلاني رحمه الله په خپل کتاب (منبهاتِ ابن حجر) کې وايي : چې الله جل جلاله حضرت عزير عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا عُزَيْرُ إِذَا أَذْنَبْتَ ذَنْبًا صَغِيْرًا فَلَا تَنْظُرْ إِلى صِغْرِهٖ وَانْظُرْ إِلىٰ مَنِ الَّذِيْ أَذْنَبْتَ لَهُ . (۲)

ای عزيز ! چې کله ته يو وړه ګناه وکړې ، نو ته ددې وړوکوالي ته مه ګوره ، بلکه هغه ذات ته اوګوره چې تا د چا نافرماني کړې (هغه ذات خو ډير لوي شان واله دی ، نو د هغه نافرماني نه ده پکار) .

---

(۱) ګلستان ص .

(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الثاني . همدغه شان خبره حافظ ابن قيم رحمه الله هم نقل کړې . خطباتِ فقير ج ۱۰ ص ۱۹۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو مسلمانانو ! بعضې خلق د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مبتلاء وي، او س په ځای ددې چې دوی ورنه توبه او باسي، او وربانديې پښيمانه شي، دوی الټه ددې ګناه د جواز دپاره دلايل ګوري، او حيلې ورته جوړوي، نو دا بيا ډيره خطرناکه خبره ده.

د اصحاب السبت د هلاکت واقعه :

الله ﷻ په قرآن مجيد کې د بني اسرائيلو د يو کلي د هلاکت واقعه ذکر کړې، چې هغوی هم د الله ﷻ د حکم ماتولو دپاره مختلف حيلې او بهانې جوړولې. الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِيْنَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُوْنُوْا قِرَدَةً خَاسِئِيْنَ ﴾. (١)

دا واقعه امام قرطبي رحمه الله او نورو مفسرينو په تفصيل سره ذکر کړې :

چې د حضرت داؤد عليه السلام په زمانه کې د بني اسرائيلو يو کلې ؤ، د سمندر په غاړه اوسيده، الله ﷻ د دوی د پاره د خالي (هفتې) ورځ د عبادت دپاره مقرر کړې وه. چونکه د دوی محبوبه مشغله د مَيَانو (کبانو) ښکار ؤ، نو دوی ته دا حکم ؤ چې په دې ورځ به تاسو ښکار نه کوئ، بلکه صرف د الله ﷻ عبادت به کوئ.

د الله ﷻ شان ګوره چې په نورو ورځو کې به په سمندر کې کبان کم وو، او د خالي (هفتې) په ورځ به دومره ډير وو چې د اُوبو دپاسه به روان ؤ، په لاس به هم رانيول کيده (دا د دوی دپاره يو امتحان ؤ، چې آيا دوی د الله ﷻ حکم مني او که نه ؟)

نو دوی کې بعضو دا حيله جوړه کړه چې تالابونه يې جوړ کړل، او د خالي په ورځ به يې اُوبه په کې راپريخودې، نو کبان به ورته راغله، بيا به يې پرې اوبه بندې کړې، او د اتوار په ورځ به يې ورنه کبان رانيوه.

بعضو به په درياب کې د جُمعې په ورځ جال خُور کړو، او د اتوار په ورځ به يې راواخيستو، نو ميان به په کې ګير شوي وو،

---

(١) البقرة ٦٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کلي کې يوه ډله د نيکانو خلقو هم وه، هغوی ورته ډېر نصيحت وکړو : چې دا خو تاسو ډېر حرام کار دپاره حيلې کوئ، او دا خو ناجائز دی. ځکه د الله ﷻ سره خو دهوکه نه کيږي.

دوی به ورته ويل : چې مونږ خو د خالي په ورځ ښکار نه کوو، بلکه د اتوار په ورځ يې کوو.

نو چې کله يې د دوی خبره اونه منله، نو دوی ورنه جدا شو، او د کلي په يو بل طرف کې يې اوسيدل شروع کړه، او په مينځ کې يې ديوال اووهل.

يو ورځ سهر چې دا نيکان راپاڅيده، نو د ديوال نه ديخوا خاموشي وه، څوک نه راوته. چې د ديوال د پاسه ور اوختل، او وې کتل، نو د دې ګناهګارانو نه بيزوګان او خنزيران جوړ شوي وو (د کشرانو نه يې بيزوګان جوړ شوي وو، او د مشرانو نه يې خنزيران جوړ شوي وو).

نو چې دا نيکان ورته راغلل، نو دې بيزوګانو دا نيکان پيژنده، خو دوی دا بيزوګان نه پيژنده چې دا کوم کس دی، نو دې بيزوګانو به د دې نيکانو خلقو جامې بُوېَولې، او ژړل به يې.

دې نيکانو ورته وويل :

اَلَمْ نَنْهَكُمْ ؟

آيا مونږ تاسو نه وئ منع کړي د دې کار نه ؟

نو دوی به سرونه خوزول چې هو. (منع کړي مو وو، خو مونږ ستاسو خبره اونه منله).

درې (٣) ورځې ژوندي وو، بيا الله ﷻ هلاک کړه.[1]

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِيْنَ اعْتَدَوْا............ ﴾

ترجمه : او په تحقيق سره تاسو پوهه يئ (ای بني اسرائيلو !) په حال د هغه خلقو چې زياتې يې کړې وو په تاسو کې، د خالي په ورځ (د الله ﷻ حکم يې نه وُ منلې). نو مونږ ورته وويل : چې تاسو ذليل بيزوګان شئ، نو مونږ اوګرځوله دا واقعه عبرت د هغه خلقو دپاره کوم چې هغه وخت موجود وو او کوم چې روستو راتلونکي دي. او نصيحت مو جوړه کړه د متقيانو دپاره.

(١) قرطبي ج١ ص٢٧٧ البقرة آيت ٦٥، معارف القرآن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې کومو خلقو د ګناهونو کولو دپاره حيلې او چلونه جوړول، نو د الله ﷻ قهر وربانديې نازل شو، او په شکل د بيزوګانو او خنزيرانو اوګرځيدل.

نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه بچ شي، په زړه کې پرې پښيمانه شي او توبه اوباسي.

د ګناه کولو سبب :

انسان چې په دنيا کې څومره ګناهونه کوي نو ددې غټ سبب يو دا هم دی چې دې ددې ګناهونو د نقصاناتو نه نه دې خبر. که چيرته ده ته د ګناهونو دُنيوي او اُخروي نقصانات معلوم شي، نو دې به بيا هيڅ کله ګناه ته نزدې نه شي.

ځکه د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده چې ده ته په کوم شي کې نقصان معلوميږي، نو دې د هغې نه ځان ساتي.

اول مثال :

د مثال په طور، هر چاته دا معلومه ده چې مار خطرناک دی، نو که ته چاته ووايې چې دې مار له خولې ګوتې ويسه. نو نه يې وروړي. ځکه ده ته معلومه ده چې دې کې زما نقصان دی. اګر چې دا د مار وړوکې بچې وي خو بيا هم دې ګوتې نه وروړي.

دويم مثال :

دغه شان که يو کس ته دا وويل شي: چې دا سل (۱۰۰) بِسکټ دي، خو په دې کې صرف په يو بِسکټ کې زَهَر دي، په باقي نهه نوي (۹۹) کې زهر نشته، خو معلومه نه ده چې په کوم يو کې زهر دي. او ته ده ته ووايې چې دا اوخوره. نو دې به هيڅ کله يو بسکټ هم او نه خوري.

که ته ورنه پوښتنه وکړې چې ولې يې نه خورې؟ دې به درته جواب درکړي چې صحيح ده چې زهر صرف په يو بِسکټ کې دي، خو څه پته لږي چې زه کوم بِسکټ راواخلم، که دا د زهرو والا بسکټ اوخيجي، نو دا خو زما د وجود دپاره نقصاني دی.

بل طرفته ته يو ماشوم ته مار ورکړه، نو زر به يې راواخلي او خُولې ته به يې اوچت کړي. يا هغه ته دا بِسکټ مخې ته کيږده، نو هغه به يې اوخوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ځکه چې دې ماشوم ته ددې مار او د زهرو د نقصان عِلم نشته. که ده ته علم وی نو هیڅ کله به یې دې ته لاس نه وی وروړی.

هم دغه شان محترمو ګناهونه هم دي. کوم کس ته چې ددې د نقصاناتو علم وي، او په زړه کې یې د الله ﷻ نه ویره وي، نو هغه ورنه ځان په اسانه طریقې سره ساتلې شي. لکه اولیاء الله او بزرګان شو.

ددې دپاره درته یو څو نمونې پیش کوم:

(۱). د یو ځوان واقعه:

یو بزرګ ته یو ځوان راغې، او ورته وی ویل چې جناب! تاسو وایئ چې د ګناهونو نه ځان ساتئ، نو آخر زه څنګه د ګناه نه ځان اوساتم؟

زه خو یو ځوان یم، چې په بازار کې تیریږم، نو دسترګو ګناه رانه کیږي، خپل نظر نشم کنټرول کولې. نو دا خبره خو زما په ذهن کې نه راځي: چې په دې ځوانۍ کې دې زه خپل نظر په کنټرول کې اوساتم؟

هغه بزرګ ورته وویل: تا زه په دې راز پوهه کولې شم (چې انسان ځان څنګه د ګناه نه بچ کوي). خو شرط دادی چې ته به زما یو خدمت کوی. هغه وویل: ډیره ښه ده. څه خدمت دی؟

ده ورته وویل: چې په فلاني ځای کې یو بزرګ دی، د بازار په هغه بل طرف کې اوسیږي، نو ته هغه ته د شودو (پیو) دا ډکه پیالۍ وروړه، بیا راشه، نو تا به زه په دې راز پوهه کړم.

ده وویل چې صحیح ده. وی به یې سم. دې بزرګ ورته وویل: چې پیالۍ ویسه، خو یوه خبره بله هم ده: چې که چیرته ددې پیالۍ نه دې یو څاڅکې شوده توی کړه، نو زه درسره یو بل کس هم لیږم، هغه به دې د بازار په مینځ کې یو دوه څپیړې وهي.

هغه وویل: ډیره ښه ده. نو دې بزرګ ده ته پیاله سَمه د شودو نه ډکه کړه، ورته وَرَئي کړه، او ورسره یې یو بل کس هم اولیږل، چې که چیرته دده نه یو څاڅکې شوده هم په لاره توی شو، نو د خلقو په مخکې یې یو دوه څپیړې ښه په تیزه اووهه.

دواړه روان شو، ده ډیره په احتیاط پیالۍ هغه بزرګ ته اورسوله، ډیر خوشحاله شو، واپس راغې، او دې بزرګ ته یې وویل:

چې جناب! هغه پیالۍ خو مې روغه اورسوله. اوس راته هغه راز ووایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې بزرګ ورته وویل: چې صحیح ده، پیالی خو دې روغه اورسوَله. خو دا راته ووایه: چې نن دې په بازار کې څومره پردی ښځو ته اوکتل؟

ده ورته وویل: چې جناب! نن خو دیته زما د سره سوچ هم نه وو.

بزرګ ورته پوښتنه وکړه: ولې؟

ده ورته وویل چې د ماسره دایَره وه، که چیرته د دې پیالی نه شوده توی شو: نو هسې نه چې دغه بل کس مې د خلقو په مخکې یو دوه څپیړی او نه وهي. نو د غونډ بازار په مخکې به اوشرمیږم.

بزرګ ورته وویل: چې دغه شان که چیرته د یو انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي، او دا یَره ورسره وي چې که ګناه رانه اوشوه، نو د قیامت په ورځ به د ټولو مخلوقاتو د وړاندې شرمنده او ذلیل شم، نو دې به هیڅکله ګناه اونکړي، او هیڅ کله به خپل نظر غلط استعمال نکړي.

د هغه ځوان ذهن ته خبره کوزه شوه، چې کله هم د انسان په زړه کې د الله نه خوف وي او د ګناه نقصان ورته معلوم وي نو دې بیا په خپله د ګناه نه ځان ساتي. (١)

(٢). د صحابه کرامو د نظرونو ښکته ساتلو واقعه:

یو کرت صحابه کرام د جهاد د پاره یو ښار ته لاړل، هلته رومیانو ته پته اولږیده، نو ډیره یَره ورسره پیدا شوه (ځکه هغوي ته هم پته وه چې دوی سره د الله ﷻ امداد وي).

نو خپلو ښځو ته یې حکم وکړو چې تاسو ځانونه ښکلي کړئ، نیم ځان بربنډ کړئ، او په لارو کې اودریږئ. ځکه ډیرې ورځې شوې چې مسلمانان د کورونو نه راوتي دي، نو که چیرته دوی تاسو ته اوکتل، او د سترګو په ګناه کې مبتلاء شو، نو د الله ﷻ امداد به ورنه ختم شي، بیا به مونږ نشي غالب کیدې.

کله چې د مسلمانانو د لښکر امیر دا اولیده، نو خپل لښکر کې یې اعلان وکړو، او د قرآن کریم یو آیت یې ورته وویل:

﴿ قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ يَغُضُّوْا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ﴾ (٢)

---

(١) خطبات فقير ج٢٥ ص ٢٥.

(٢) النور آيت ٣٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : اى پيغمبره ! دې مؤمنانو ته ووايه چې دوى خپلې سترګې ښکته ساتي (پردو زنانوُ ته دې نه ګوري) .

کله چې لښکر دا اعلان واوريده ، نو ټولو خپل نظرونه ښکته کړه .

هر کله چې دا لښکر واپس مدينې منورى ته راغې ، نو خلقو ورنه پوښتنه وکړه :

چې تاسو خو به دغه ځاى بلا ښکونه او ښکلې هم ليدلې وي چې څومره او څنګه وى ؟

دوى ورته ووېل : چې کله مونږ د خپل امير نه دغه آيت واوريده ، نو مونږ خپل نظرونه داسې ښکته کړه چې مونږ بيا يو ښکلې ته هم پورته نه دي کتلي . چې دا څومره او څنګه ده ؟ (۱)

فائده : معلومه شوه چې د انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي ، د ګناه نقصان ورته معلوم وي ، نو دې بيا په آسانه ځان د ګناه نه ساتلې شي .

صحابه کرامو ته چې الله ﷻ دومره فتوحات ورکول . دا ځکه چې په شريعت پوره برابر وو ، ځانونه يې د ګناهونو نه ساتل ، نو د الله ﷻ امداد هم ورسره وو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : او هم تاسو به غالب يئ که چيرې تاسو رښتيني مؤمنان يئ .

(۳) . د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کيدلو واقعه :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو عجيبه واقعه رانقل کړې : چې سليمان بن يسار رحمه الله ډير پرهيزګار او د ښکلي صورت خاوند وُ ، يو ورځ دې او يو بل ملګرې د حج په اراده باندې روان شو ، کله چې أبواء مقام ته اورسيده ، نو د خوراک شيان ورسره کم شو . سليمان بن يسار رحمه الله په خيمه کې کيناست ، او دا بل ملګرې يې بازار ته لاړ ، چې د خوراک څه راوړي .

په دې کې يوه ډيره ښکلې ښځه دې خيمې ته راغله ، او ده ته يې اشاره وکړه . ده دا ګمان وکړو چې ګنې دا ښځه ډوډۍ غواړي ، نو د ډوډۍ يوه برخه يې ورله راواخيسته .

هغې ورته ووېل :

لَسْتُ أُرِيدُ هٰذَا ، إِنَّمَا أُرِيدُ مَا يَكُونُ مِنَ الرَّجُلِ إِلَى أَهْلِهِ .

---

(۱) خطبات فقير ج۲۵ ص ۲۹ .

(۲) آل عمران آيت ۱۳۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه روټۍ نه غواړم ، بلکه ښځه چې د سړي نه څه غواړي هغه کار غواړم .

کله چې ده دا خبره واوریده ، نو زړه کې یې دا خیال راغی ، چې زه خو د الله ﷻ کور بیت الله ته د حج دپاره روان یم ، او شیطان ګوره دا ښځه خپله نمائنده جوړه کړه ، او زما د ایمان خرابولو دپاره یې ماته را اولیږله ، دلته هم د شیطان د جال نه خلاص نه شوم . نو په ژړا شو ، او ډیر زیات یې اوژړل .

کله چې ښځې دا اولیده ، نو ډیره شرمنده شوه ، او واپس لاړه .

کله چې دی حج ته لاړو ، طواف یې وکړو ، بیا په یو ځاي کې اوده شو ، په خوب کې یې ډیر ښکلې کس اولیده چې خوشبو ورنه تلله . سلیمان ورنه پوښتنه وکړه :

مَنْ اَنْتَ ؟ ته څوک یې ؟ هغه ورته وویل : اَنَا یُوْسُفُ . زه یوسف (علیه السلام) یم .

ده ورنه بیا پوښتنه وکړه : چې هغه پیغمبر یوسف ئې ؟ هغه ورته وویل چې آو . دې ورته وایي

شَأْنُکَ وَشَأْنُ اِمْرَأَةِ الْعَزِیْزِ لَعَجَبًا .

ستا او د زلیخې خو ډیره عجیبه واقعه ده . (چې تا د ګناه نه ځان بچ کړې ؤ) .

هغه ورته وویل :

شَأْنُکَ وَشَأْنُ صَاحِبَةِ الْاَبْوَاءِ اَعْجَبُ . (۱)

ستا او د ابواء په مقام کې د ښځې واقعه خو ډیره زیاته عجیبه ده .

(ځکه ما چې د ګناه نه ځان ساتلې وو نو زه خو پیغمبر ووم ، د ماسره د الله ﷻ ډیر غټ امداد وو . خو تا چې د ګناه نه ځان اوساتلو دا هم ډیره عجیبه ده ، ځکه ته پیغمبر هم نه یې ، بلکه یو ولي یې ، خو بیا دې هم د زِنا نه ځان بچ کړو) .

بهر حال . خبره دا روانه وه : چې کله یو انسان ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي او په زړه کې یې د الله ﷻ نه یره وي نو دې بیا د ګناهونو نه په ډیره آسانه طریقې سره ځان ساتلې شي .

او چاته چې د ګناهونو د نقصاناتو علم نه وي ، یا علم ورسره وي خو علمِ نافع ورسره نوي ، یا د نفس د خواهشاتو نه مجبور وي ، نو دې بیا په ګناهونو باندې ډیر زړه وَر وي او ګناهونه ورنه صادریږي .

---

(۱) احیاء العلوم ج۳ ص ۱۲۲ کتاب کسر الشهوتین .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

عالم هغه کس دى چې هغه ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي . نو څومره چې ورته د ګناهونو نقصانات زيات معلوم وي ، دومره دې غټ عالم دى .

د ګناهونو دُنيوي نقصانات :

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه ؤ کې د ګناهونو دُنيوي او اخروي ډير نقصانات بيان شوي دي . ځکه الله ﷻ حکيم ذات دى ، چې د څه شي نه يې انسان منع کړې ، يقيني خبره ده چې په دې کې به دده د دُنيا او آخرت ډير نقصانونه وي .

او علماؤ په دې نقصاناتو باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي . خو زه به درته يو څو مشهور نقصانات بيان کړم .

۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل :

د ګناه کولو اول نقصان دادى : چې دا کس د الله ﷻ په نزد ذليله ، بې قدره او خوار شي .

ځکه ګناه انسان هغه وخت کوي چې دده په زړه کې د الله ﷻ عظمت او قدر پاتې نشي .

ولې . که دده په زړه کې دالله ﷻ عظمت وي ، نو هيڅ کله به يې د هغه نافرماني نه وې کړې .

نو چې کله دده په زړه کې د الله ﷻ عظمت پاتې نه شي ، نو بيا دې هم د الله ﷻ په نزد ذليله او خوار شي .

او کوم کس چې د الله ﷻ په نزد ذليله شي نو بيا په مخلوق کې هم دده عزت نه پاتې کيږي ، دده دوستان هم دده دشمنان او ګرځي .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : او څوک چې الله ﷻ ذليله کړي ، نو ده له بيا څوک عزت ورکوونکې نشته .

---

(۱) الحج آيت ۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي كريم صلى الله عليه وسلم يو حديث شريف رانقل كړي :

...... وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ : إِنِّي أُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضْهُ . قَالَ فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ. ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللهَ يُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضُوهُ . قَالَ : فَيُبْغِضُونَهُ ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ . (۱)

كله چې الله ﷻ د يو بنده سره بُغض كول اوغواړي (يعنى دده د ګناهونو په وجه ده ته عذاب وركول اوغواړي (۲)) ، نو حضرت جبريل عليه السلام را اوغواړي او ورته اوفرمائي :

چې زه د فلانكي سړي سره بُغض كوم ، نو ته هم ورسره بُغض كوه . نو حضرت جبريل عليه السلام هم ورسره بُغض شروع كړي .

بيا حضرت جبريل عليه السلام د آسمان په مخلوقاتو كې آواز وكړي : چې الله ﷻ د فلانكي كس سره (دده د ګناهونو په وجه) بُغض كوي ، نو تاسو هم ورسره بُغض كوئ . نو هغوى هم ورسره بُغض شروع كړي (او په ده لعنت راليږي) . بيا د زمكې واله خلق هم دده سره بُغض كوي (او په خلقو كې ذليل او رسوا شي ، نيكان او اولياء الله ورسره محبت نه كوي) .

د حضرت ابوالدرداء رضى الله عنه وينا :

امام احمد بن حنبل رحمه الله دا روايت رانقل كړې : چې كله قُبرَص فتح شو ، نو حضرت جُبَير بن نفير رضى الله عنه حضرت ابوالدّرداء رضى الله عنه اوليده چې ځانله ناست دى او ژاړي . حضرت جُبَير رضى الله عنه فرمائي : چې ما ورنه پوښتنه وكړه :

اې ابوالدّرداء ! په داسې مباركه ورځ تاسو ولې ژاړې ؟ چې الله ﷻ پكې اسلام او مسلمانانو ته عزت وركړو (فتح يې وركړه) ؟ نو هغه جواب وركړو :

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب المقت في الله تعالى ۶۰۴۰ وفي التوحيد ۷۴۸۵ . واخرجه المسلم ۶۶۶۴ . والترمذي في تفسير سورة مريم ۳۱۶۱ . ومالك في الشعر .

(۲) ذكره النووي شرح صحيح مسلم ۱۶ /۱۸۲ ، ۱۸۳ ، تكملة فتح الملهم ج۵ ص ۲۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای جُبیره ! (رضي الله عنه) افسوس، چې ته نه پوهیږې. کله چې یو قوم د الله ﷻ حکم ضائع کړي، نو هغه د الله ﷻ په نزد څنګه ذلیله او بې قدره شي.

او ګوره دا قوم (د قبرص واله) چې د حکومت خاوندان وو، خو چې د الله ﷻ حکم یې او نه منل، نو څنګه خوار او ذلیل شو، کوم چې ته نن (پخپله د دوی رسوائي) ګورې. (۱)

د حضرت عائشې رضی الله عنها وینا:

حضرت عائشی رضی الله عنها (یو ځل) حضرت معاویة رضی الله عنه ته په خط کې اولیکل: چې کله بنده د الله ﷻ حکم نه مني (نو هغه د الله ﷻ په نزد دومره بې قدره شي چې) د هغه تعریف کوونکي پخپله د ده هَجوه (بدي) بیانول شروع کړي. (۲)

د مجاهد بن عوض رحمه الله وینا:

مجاهد بن عوض رحمه الله فرمائي: چې کله هم د مانه دا الله ﷻ په حکم منلو کې کوتاهي شوې، نو ما د هغې اثر په خپله ښځه، خپل آس، او خپلې وینځې کې هم لیدلې، چې دوی هم بیا زما نافرماني کوي. (۳)

د یو شاعر وینا:

عزیزې که هر که درش سر بتافت ❋ به هر درکه شد هیچ عزت نه یافت (۴)

کوم عزت مند بنده چې د الله ﷻ د دَربار نه سَر واړول، بیا چې د چا دروازې ته تللې هیڅ عزت یې نه دې موندلې.

(۱) رواه احمد.

(۲) رواه احمد.

(۳) اشرف علي تهانوي رحمه الله جزاء الاعمال ص ۱۲.

(۴) بوستان ص ۱ شعر نمبر ۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . په ځمکه کې فساد خوريدل :

د ګناه دويم نقصان دادی چې ددې په وجه په ځمکه باندې مختلف قسمه آفتونه او مصيبتونه راځي .

الله تعالى فرمائي :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ﴾ . (۱)

ترجمه : ظاهر شو فساد په اُوچه او لمده (درياب) کې ، د خلقو د بدو اعمالو په وجه .

يعنې هر ځای چې فساد خور دی ، نو ددې اصل وجه د خلقو بد اعمال او ګناهونه دي .

تفسير روح المعاني او نور مفسرين ددې آيت د لاندې ليکي : چې د فساد نه مراد قحط سالي ، وبائي امراض ، اُور لګيدل ، طوفان راتلل ، په اُوبو کې غرقيدل ، او د هر شي برکت ختميدل دي . (۲)

همدا مضمون په يو بل آيت کې هم الله ﷻ ذکر کړې :

﴿ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴾ . (۳)

ترجمه : او تاسو ته چې کوم مصيبت در رسي ، نو د خپل عمل د لاسه به در رسي ، او ډير ګناهونه خو درته الله ﷻ معاف کوي .

د دواړو آيتونو خلاصه داده چې کوم مصيبتونه په ټولې دنيا يا په ټول ملک يا په ټولې علاقې عام راشي (لکه قحط سالي ، وبائي امراض ، قيمتي ، او بې برکتي وغيره) ، نو داسې مصيبتونه اکثر د ګناهونو اثرات وي .

البته انفرادي تکليفونه کله د امتحان دپاره وي (خو چې دې ورباندې صبر وکړي نو دده دَرجې ورباندې اوچتولې شي ، او ګناهونه يې معاف کولې شي .

---

(۱) الروم آيت ۴۱ .

(۲) روح المعاني الروم آيت ۴۱ ، قرطبي ج ۱۴ ، زاد المسير ج۳ ، تفسير کبير ج۹ الروم آيت ۴۱ .

(۳) الشورى آيت ۳۰ .

او دا مصيبتونه په نيکانو خلقو ډير راځي. [(1)]

او کله انفرادي مصيبتونه عذاب هم وي خو چې دې ورباندې صبر اونکړي او جَزع، فَزع پرې وکړي.

دا معلومول، چې دا مصيبت عذاب دی او که امتحان؟

د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق:

شاه ولي الله رحمه الله په حجّة الله البالغة کې ذکر کړي: چې کوم تکليفونه په نيکانو خلقو راځي، او دوی ورباندې صبر وکړي، زړه يې مطمئن وي، او دا مصيبت داسې برداشت کوي لکه مريض چې تَرخه دارو برداشت کوي. نو دا علامه ددې ده چې دا تکليف عذاب نه دې، بلکه دا د انسان د مرتبو اوچتولو او ګناهونو معاف کولو يو ذريعه ده.

او که دې پدې مصيبت راتلو سره سخت خفه او پريشانه شي، د خُلې نه يې د ناشکری يا کفري کلمات اووتل، نو بيا دا علامه ددې ده چې دا تکليف عذاب دی.

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق:

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ددې علامه دا خودلې:

چې که په يو انسان باندې مصيبت راشي، او دې په دې وخت کې استغفار وايي، توبه اوباسي او الله ﷻ ته راجع شي، نو دا غټه نښه ددې ده چې دا تکليف عذاب نه دی، بلکه دده دګناهونو ختمولو دپاره په ده يو امتحان دی.

او که دې د دې مصيبت په وخت ډيرې چغې او سُورې وهي، او ګناهونو کې مبتلاء شي، نو دا غټه نښه ددې ده چې دا مصيبت پده د الله ﷻ قهر او عذاب دی. [(2)]

---

(۱) يو صحابي د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړه: يَارَسُوْلَ اللهِ أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَآءً ؟ ای د الله ﷺ رسوله! په خلقو کې ډير امتحانات په چا راځي؟ نو نبي عليه السلام ورته اوفرمايل: اَلْاَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ . يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسْبِ دِيْنِهِ فَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهِ صُلْبًا اِشْتَدَّ بَلَاءُهُ وَاِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهِ رِقَّةٌ اِبْتَلَاهُ اللهُ عَلَى حَسْبِ دِيْنِهِ . فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتّى يَمْشِيَ عَلَى الْاَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ . رواه ابن ماجه كتاب الفتن باب ۲۳، وابن ابى الدنيا، والترمذي وقال حديث حسن صحيح، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۴۱.

(۲) معارف القرآن الروم آيت ۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . د زړه اطمينان ختميدل ، او ژوند تنګيدل :

د ګناه کولو درېيم نقصان دا دی : چې په دې سره د انسان د زړه اطمينان او سکون ختمېږي، اګر چې دده سره به مال و دولت زيات وي ، بچې به يې زيات وي او د ژوند اسباب به هم ورسره برابر وي ، خو د زړه اطمينان او سکون به يې ختم وي ، څوب به د نشې په ګولو سره کوي ،ژوند به يې تنګ وي او هميشه به پريشانه وي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا ﴾ . (۱)

ترجمه : څوک چې زما د ذکر (قرآن) نه مخ واړوي ، نو بيشکه د هغه ژوند به تنګ وي.

ځکه چې کوم کس ګناهونه کوي ، نو هر وخت ورسره دا يَره وي چې څوک رابانديې خبرنه شي، حياء او عزت مې خراب نه شي او څوک رانه بَدل وانخلي .

نو د زړه سکون او اطمينان يې ختم شي او په زړه کې يې د الله ﷻ نه وَحشَت (وارخطائي) پيداشي ، محبت يې ختم شي . بيا د نيکانو خلقو سره په محفل کې تنګيږي ، نيک اعمالو ته يې زړه نه کيږي ، او د قرآن کريم او احاديثو خبرې وربانديې بنې نه لږي .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغْلَقَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذَلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ فِي كِتَابِهِ :

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۲) ﴾ . (۳)

مؤمن چې کله يو ګناه وکړي ، نو د دې په وجه دده په زړه يو تُور داغ اولږي . نو که دې توبه اوباسي ، ګناه پرېږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي .

---

(۱) طه آيت ۱۲۴ .

(۲) المطففين آيت ۱۴ .

(۳) اخرجه الترمذي في التفسير . تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ کتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که دې (توبه او نه باسي او) نور ګناهونه هم کوي، نو هغه تور داغ زياتيږي، تر دې چې ده ټول زړه راګير کړي. او دا هم هغه زنګ دی چې د دينه نه الله ﷻ تعبير کړې په:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ....﴾ سره

ترجمه: داسې نده، بلکه د دوی بدو اعمالو د دوی په زړونو زنګ لږولې.

چا يو بزرګ ته شکايت وکړو: چې زه په خپل زړه کې يو وَحشت (وار خطائي) محسوسوم، نيک اعمالو ته مې زړه نه کيږي. آخر د دې څه علاج دی؟ هغه ورته وويل:

إِذَا كُنْتَ قَدْ أَوْحَشَتْكَ الذُّنُوبُ ✱ فَدَعْهَا إِذَا شِئْتَ وَاسْتَأْنِسْ.

کله چې ګناهونه تا په وَحشت کې واچوي، او ته دا وحشت لرې کول غواړې، نو بيا ګناهونه پريږده، او اُنس (محبت) حاصل کړه (نيک اعمال او عبادات شروع کړه).

٤. دعبادت نُورانيت ختميدل:

د ګناهونو څلورم نقصان دا دی چې په دې سره د عبادت نُورانيت ختميږي، او ثواب کې يې کمې راځي.

تاسو دا تجربه وکړئ چې کوم کس د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان ساتي، او عبادت کوي. نو دده په دې عبادت کې ډير زيات نورانيت او برکت وي.

او که بل طرفته يو کس نيک اعمال هم کوي، خو ورسره ورسره ګناهونه هم کوي. نو د دې سره دعبادت هغه نورانيت ختم شي.

د دې يو څو مثالونه تاسو ته پيش کوم:

اول مثال:

که چيرته يو غټ روغ بالټې وي، هيڅ سُوری پکې نه وي، او په دې بالټې کې يو يو څاڅکې اُوبه راغورځيږي، نو څه وخت پس به دا بالټې د اُوبو نه ډک شي. ځکه اُوبه ورنه چيرته نه ضائع کيږي.

ليکن که بل طرفته يوه وړه لوټه وي، خو په هغې کې لاندې د څوخکي سره نژدې غټ سوری وي، نو که چيرته په دې لوټه باندې بنه ډيرې اوبه راپريدې، او پوره ګنهټه يې اوبو ته کيدې، نو هيڅ کله به دا لوټه ډکه نشي. ځکه په دې کې لاندې غټ سوری دی، اُوبه ورنه واپس ضائع کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان کوم کس چې عبادت کوي، خو د ګناهونو نه ځان ساتي، نو د دې عبادت په وجه د زړه د نورانيت نه ډک شي، او لوي بزرګ او وليُ الله ورنه جوړ شي.

او که يو طرفته عبادت هم کوي، خو بل طرفته مختلف ګناهونه هم کوي، نو په دې سره هغه جمع شوې نورانيت واپس ختم شي.

همدغه وجه ده چې خلق د الله ﷻ عبادات ښه ډير کوي، خو اولياءُ الله او بزرګان پکې ډير کم پيدا کيږي.

دويم مثال :

د دې خبرې د ښه وضاحت د پاره درته يو دويم مثال هم پيش کوم هغه دا چې:

که چيرته په يوه کمره کې ايئرکنډيشن لږيدلې وي، او د دې کمرې کړکۍ، دروازه او روشندان بَند وي نو کومه يخني چې ايئرکنډيشن جوړوي، هغه محفوظه وي، ختميږي نه. نو څه وخت پس به دا کمره يخه شي.

او که چيرته يو طرفته ايئرکنډيشن هم لږيدلې وي او بل طرفته دروازه هم خلاصه وي، کړکۍ هم خلاصه وي، روشندان هم خلاصه وي. نو دا کمره هيڅکله نه يخيږي. ځکه کومه يخني چې ايئرکنډيشن جوړوي، هغه واپس په دې دروازه او کړکۍ اوځي. بلکه اُلټه به د بهر نه ګرمه هوا راننوځي.

همدغه شان انسان چې عبادات او نيکۍ کوي خو ورسره يې د لاس، خپو، غوږونو او سترګو نه ګناهونه نه کيږي. نو د عبادت هغه نورانيت دده په زړه کې جَمعه کيږي او ضائع کيږي نه.

او که دې د عبادت سره سره د لاس، خپو او سترګو ګناهونه هم کوي، نو کوم نورانيت چې جَمعه شوې وي هغه واپس ختم شي.

د امام مالک رحمه الله وصيت :

امام مالک رحمه الله امام شافعي رحمه الله ته وصيت کړې وُ:

إِنِّيْ أَرَى اللهَ تَعَالَى قَدْ أَلْقَى عَلَى قَلْبِكَ نُوْرًا فَلَا تُطْفِئْهُ بِظُلْمَةِ الْمَعْصِيَةِ.

زه ګورم چې الله تعالى ستا په زړه کې يوه رڼا اچولې ده، نو ته دا رڼا د ګناهونو په تيارې سره مه مړه کوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ . د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کېدل :

د ګناهونو پنځم نقصان دا دی چې د دې په وجه انسان د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق ګرځي . ځکه ډېر ګناهونه داسې دي چې د هغې په کوونکي د شارع له خوا لعنت راليږل شوې دی ، د نمونې د پاره درته يو څو ګناهونه پېش کوم :

په کافرانو او ظالمانو لعنت :

الله ﷻ د کافرانو باره کې فرمائي :

﴿ فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِيْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : د الله لعنت دی په کافرانو باندې .

د ظالمانو باره کې فرمائي :

﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِيْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : خبردار ! د الله ﷻ لعنت دی په ظالمانو باندې .

په شرابي لعنت :

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي :

سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ يَقُوْلُ : أَتَانِيْ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ اللهَ لَعَنَ الْخَمْرَ وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَشَارِبَهَا وَآكِلَ ثَمَنِهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُوْلَةَ إِلَيْهَا وَسَاقِيَهَا وَمُسْتَقِيَهَا . (۳)

ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې فرمايل يې : ما ته حضرت جبريل عليه السلام راغې او وې فرمايل :

---

(۱) البقرة آيت ۸۹ .

(۲) هود آيت ۱۸ .

(۳) رواه الامام احمد بسند صحيح المسند ۱/۳۱۶ ، ۲/۹۷ ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، وقال صحيح . كتاب الكبائر الكبيرة التاسعة عشرة شرب الخمر ص ۹۲ ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۷۵ الترهيب من شرب الخمر .... .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې محمد ! (صلی الله علیه وسلم) الله ﷻ لعنت لیږلی : په شراب څکونکي ، نچوړونکي، په بل نچوړونکي ، خرڅوونکي ، اخیستونکي ، ددې قیمت خوړونکي ، چې څوک دا راوړي ، د چا دپاره چې راوړل شي ، په بل څکونکي او په ځپله څکونکي . (په دې ټولو باندې الله ﷻ لعنت رالیږلی) .

په سُود اخیستونکي او ورکونکي لعنت :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اٰكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهٗ وَكَاتِبَهٗ وَشَاهِدَيْهِ ، وَقَالَ : هُمْ سَوَاءٌ . (۱)

نبي علیه السلام لعنت لیږلی په سُود اخیستونکي ، سود ورکوونکي ، د سود لیکونکي ، او ددې په ګواه باندې . او نبي ﷺ او فرمایل : چې دوی ټول په ګناه کې برابر دي (ځکه امداد په مَعصیت کې هم معصیت دی) .

په رشوت اخیستونکي او ورکوونکي لعنت :

حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِيَ . (۲)

نبي علیه السلام لعنت ویلی په رشوت ورکوونکي او رشوت اخیستونکي باندې .

په بعضو روایاتو کې ورسره دا الفاظ هم شته :

وَالرَّائِشَ : يَعْنِيْ الَّذِيْ يَمْشِيْ بَيْنَهُمَا . (۳)

او په هغه کس هم نبي علیه السلام لعنت لیږلی چې څوک د دوی په مینځ کې د رشوت وَرَل راوړل کوي .

(۱) مسلم باب لعن اكل الربا وموكله ۴۰۶۳ ، ابوداؤد رقم ۳۳۲۳ باب في اكل الربا وموكله ، ترمذي باب ماجاء في اكل الربا رقم ۱۲۰۶ ، ابن ماجه رقم ۲۲۷۷ .

(۲) اخرجه ابوداؤد في الاقضية باب ۴ ، والترمذي في الاحكام باب ۹ ، وابن ماجه في الاحكام باب ۲ ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۲۵ ترهيب الراشي والمرتشي والساعي بينهما ، الكبائر اخذ الرشوة على الحكم ص ۱۳۹ .

(۳) رواه الامام احمد المسند ۲/۱۶۳ ، ۱۹۰ . والبزار والطبراني . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت :

حضرت اسماء رضی الله عنها فرمائي :

لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ . (۱)

نبي ﷺ لعنت ليږلې په هغې ښځې چې نورو ښځو له د حُسن د پاره د هغوی د ويښتانو سره نور ويښتان لږوي ، او په هغې ښځه هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې چاته دا لږولې شي .

په يو بل حديث شريف کې څه نور کارونه هم ذکر دي :

حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ اَلْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ . (۲)

نبي عليه السلام لعنت ليږلې په هغه ښځه باندې چې بلې ښځې له (په څرمن) خالونه وهي ، او هغې ښځې باندې چې چاله دا خالونه وهلې شي ، او په هغه ښځې باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې د ږول د پاره وريزې اوباسي ، او نرۍ کوي يې . او په هغه ښځه باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې د ږول د پاره د خپلو غاښونو په مينځ کې فُرجې (جدا والې) پيدا کوي . او دا ښځې د الله ﷻ په خلقت کې تغير راوستونکې دي .

نبي عليه السلام فرمائي :

((إِذَا دَعَا الرَّجُلُ إِمْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَلَمْ تَأْتِهِ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ)) .(۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في اللباس باب ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۷ . ومسلم في اللباس حديث ۱۱۵ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ . وابن ماجه في النكاح باب ۵۲ . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۸٦ .

(۲) اخرجه البخاري في التفسير سورة ۵۹ باب ۴ ، واللباس باب ۸۲ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۷ . ومسلم في اللباس حديث ۱۲۰ . وابوداؤد في الترجل باب ۵ . والترمذي في اللباس باب ۲۵ . والنسائي في الزينة باب ۲۴ ، ۲٦ ، ۷۱ . وابن ماجه في النكاح باب ۵۲ . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۸۷ ترهيب الواصلة والمستوصلة .

(۳) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ۷ ، ومسلم في الطلاق حديث ۱۲ ، وابوداؤد في النكاح باب ۴۰ ، الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۸ ترغيب الزوج في الوفاء بحق زوجه . . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو سړی خپله بي بي خپل فراش (د ملاستې ځای. لکه کټ وغيره) ته را وبلي، او دا (بغير د څه شرعي عذر نه) رانه شي، او دا خاوند په خفګان شپه تيره کړي، نو ترسهره پورې فرښتې په دې ښځه لعنت وايي.

د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت:

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْمُتَشَبِّهِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَآءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَآءِ بِالرِّجَالِ. (۱)

نبي ﷺ لعنت ويلې په هغه سړو باندې چې د ښځو سره مشابهت کوي (يعنی د ښځو په شکل و صورت ځان جوړوي). او په هغو ښځويې هم لعنت ويلې چې د سړو سره مشابهت کوي (يعنی د سړو په شکل و صورت ځان جوړوي).

په مړي ژړا کوونکي زنانه و باندې لعنت:

حضرت ابن ابو سعيد خدري رضی الله عنه فرمائي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اَلنَّائِحَةَ وَالْمُسْتَمِعَةَ. (۲)

پيغمبر عليه السلام لعنت ليږلې په هغه ښځه باندې چې په مړي ژاړي (چغې سوري وهي، او خپل ګريوانونه شلوي)، او چې څوک دا اوري (او ورباندې راضي وي) نو په دې هم لعنت دی.

په لوطي او د مور او پلار په نافرماني کوونکي لعنت:

په يو حديث کې نبي عليه السلام فرمائي:

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوْطٍ)).

---

(۱) اخرجه البخاري فی اللباس باب ٦١، وابوداؤد فی اللباس باب ۲۷، والترمذي والنسائي، الترغيب والترهيب ج۳ ص۷۵ الترهيب من تشبه الرجل بالمرءة.

(۲) رواه ابوداؤد كتاب الجنائز باب ۲۵. ورواه البزار والطبراني. الترغيب والترهيب ج۴ ص۱۸۵ الترهيب من النياحة على الميت....

(c) ketabton.com: The Digital Library

لعنتي دی هغه څوک چې د حضرت لوط علیه السلام د قوم عمل کوي (یعنې لِواطت کوي).
دا پاس الفاظ نبي ﷺ درې (۳) پیرې اوفرمایل.
((مَلْعُوْنٌ مَنْ ذَبَحَ بِغَيْرِ اللهِ)).
لعنتي دی، څوک چې د غیر الله په نوم ذبح کوي.
((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتَى شَيْئًا مِنَ الْبَهَائِمِ)).
لعنتي دی، څوک چې د چارپیانو سره خپل شهوت پوره کوي.
((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَقَّ وَالِدَيْهِ)). (۱)
لعنتي دی، څوک چې د مور او پلار نافرماني کوي.
((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتَى اِمْرَأَةً فِيْ دُبُرِهَا)). (۲)
لعنتي دی، څوک چې د خپلې کور واله سره په شا طرف (دُبره) کې کوروالې کوي.

نور د لعنت واله ګناهونه :

محترمو! دا خو مې درته صرف یو څو ګناهونه پیش کړه، د کومو په وجه چې په انسان باندې لعنت راوریږي. د دینه علاوه په معتمدو احادیثو کې نور ګناهونه هم ذکر دي، چې د هغې په کوونکي لعنت لیږل شوي.

لکه نبي علیه السلام لعنت ویلې په تصویر جوړوونکي، په هغه چا چې مسلمان ته ضرر رسوي او دهوکه ورسره کوي، او لعنت یې ویلې په هغه چا چې ښځه د خپل خاوند نه یا غلام د خپل مالک نه جدا کوي، او لعنت یې ویلې په هغه چا چې د الله ﷻ حکمونه پټوي او په پاکدامنو ښځو د زِنا تهمت لږوي.

د دینه علاوه په احادیثو نور هم ډیر داسې ګناهونه شته چې د هغې په کوونکي باندې نبي ﷺ لعنت ویلې.

(۱) رواه الطبراني في الاوسط والحاكم، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۹۶.
(۲) اخرجه ابوداؤد في النكاح باب ۵۲ واحمد المسند ۲/ ۴۴۴، ۴۷۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت : عزتمندو مسلمانانو ! تاسو ديته سوچ وکړئ چې دا څومره د خفګان خبره ده چې په يو سړي باندې (د ګناه کولو په وجه) الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ لعنت ويلې وي .

نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان او ساتي .

په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وايي :

کله چې انسان ګناهونه کوي ، نو د دې په وجه قحط سالي راځي ، بارانونه بند شي . نو د انسانانو نه علاوه نور مخلوقاتو ته هم د دې اثر اورسي ، نو هغوی هم بيا په دې انسان باندې لعنت وايي .

مجاهد رحمه الله وايي :

چې کله باران بند شي او سخت قحط شي ، نو ځناور هم په نافرماني کوونکو بندګانو باندې لعنت وايي . او دا وايي چې دا د دې انسانانو د ګناهونو نحوست او سپيره توب دی (چې په مونږ باندې هم باران بند شوې) . [1]

۶ . د الله تعالی د دښمنانو وارث جوړېدل :

د ګناهونو شپږم نقصان دا دی چې د دې په وجه انسان د الله ﷻ د دشمنانو نه د يو دشمن وارِث جوړيږي . ځکه هره ګناه اکثر د يو چا ميراث دی ، نو دې چې هغه ګناه کوي ، نو خامخا د هغوی وارِث جوړيږي :

لکه په ناپ تول کې کمې کول د حضرت شعيب عليه السلام د قوم ميراث دی ، تکبر او ظلم د حضرت هود عليه السلام د قوم ميراث دی ، ځان اوچت ګڼل او فساد کول د فرعون او د ده د قوم ميراث دی ، لواطت د حضرت لوط عليه السلام د قوم ميراث دی .

نو دې انسان چې دا ګناه وکړه ، نو دې هم د هغوي وارِث جوړ شو ، د هغوی مشابهت يې اختيار کړو . او حديث کې راځي :

((مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ)) . (۲)

---

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله .

(۲) رواه احمد في المسند .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک چې د يو قوم سره (د هغوي په خاصو افعالو او اقوالو کې) مشابهت کوي، نو دې هم د هغوی نه دی.

۷. معيتِ الهي (دالله ﷻ امداد) ختميدل:

د ګناهونو اووم نقصان دادی چې ددې په وجه د انسان سره معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميږي. او چې د چا سره د الله ﷻ امداد ختم شو، نو هغه بيا هيڅکله نه کاميابيږي اګر چې ظاهري اسباب دده سره ښه ډير وي.

ځکه په اسبابو کې اثر اچوونکې خو الله ﷻ دی، او چې دالله ﷻ معيت ختم شو، نو بيا اسباب اثر نه کوي.

او بل طرفته کوم کس چې د ګناهونو نه ځان ساتي، نو دده سره دالله ﷻ امداد شامل وي، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد شاملِ حال وي نو ده ته بيا هيڅوک او هيڅ شي ضرر نشي رسولې. او دا يو لوي نعمت دی.

ددې دپاره درته يو دوه مثالونه پيش کوم:

د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه:

اول مثال: په غارِ ثور کې د رسول الله ﷺ سره د الله ﷻ د معيت واقعه:

د هجرت په شپه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره په غارِ ثور کې حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه وو، کله چې مشرکينِ مکه ددوی د تلاش دپاره راووتل، او ددې غار خولې ته را اورسيدل، نو حضرت ابوبکر صديق ﷺ د کافرانو قدمونه اوليده، نو اويريده، چې هسې نه دوی ښکته وګوري، او مونږ او ويني نو نبي عليه السلام ته به تکليف اورسوي.

ده د خپلې پريشانۍ ذکر نبي عليه السلام ته وکړو، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل:

﴿لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾.(۱)

ترجمه: غم مه کوه، بيشکه الله ﷻ د مونږ سره دی. (د هغه نصرت او امداد د مونږ سره دی، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد وي هغوي ته هيڅوک هم نقصان نشي رسولې).

---

(۱) التوبة آيت ۴۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا همداسې اوشو لم، چې کافران واپس لاړه، دوی یې اونه لیدل، او الله ﷻ د دوی حفاظت وکړو.

دويم مثال: د حضرت موسی ﷺ سره د الله ﷻ د معیت واقعه:

حضرت موسی علیه السلام چې کله خپل قوم بني اسرائیل د ځان سره روان کړه، او د مصر نه اووت، نو شاته ورپسې فرعون او دده لښکر راغې، په یو ځای کې مخې ته دریاب (بحرِقلزم) راغې، او شاته د فرعون لښکر وو.

نو د حضرت موسی علیه السلام ملګري (بني اسرائیل) اویریده، او موسی ﷺ ته یې وویل:

﴿إِنَّا لَمُدْرَكُونَ﴾.(۱)

ای موسی! بیشکه مونږ خو راګیر شو (مخې ته دریاب دی او شاته د فرعون لښکر دی).
حضرت موسی علیه السلام ورته تسلي ورکړه:

﴿كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾.(۲)

ترجمه: هرګز داسې نده، دما سره خپل رب دی، هغه به ماته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات صورت به را اوباسي، ځکه د مونږ سره د الله ﷻ امداد شاملِ حال دی).
او همداسې اوشوه، چې الله ﷻ حضرت موسی علیه السلام ته حکم وکړو:

﴿اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ﴾ (۳).

ترجمه: ته په خپله آمسا باندې دا دریاب اووهه.
حضرت موسی ﷺ چې دریاب په آمسا اووهلو، نو دولس (۱۲) لارې پکې جوړې شوې، او اوبه ځای په ځای اودریدې، دوی وربانديې پورې وتل، او چې کله فرعون او دده لښکر پکې ورننوتل، نو اوبه واپس یو ځای شوې، او ټول په کې غرق شو.

(۱) الشعراء آیت ۶۱.
(۲) الشعراء آیت ۶۲.
(۳) الشعراء آیت ۶۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وريسې الله ﷻ فرمائي :

﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ﴾ . (۱)

ترجمه : يقيناً په دې واقعه کې لويه نښه د قدرت ده (چې څنګه د نيکانو سره امداد کوم ، او نافرمان څنګه هلاکوم) .

فائده : معلومه شوه چې کوم کس ځان د ګناه نه ساتي د هغه سره د الله ﷻ معيت (امداد) وي ، او چې څوک ګناهونه کوي ، نو د هغه سره د الله ﷻ امداد نه وي .

۸ . د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيدل :

د ګناهونو اتم نقصان دا دی چې په دې سره انسان د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيږي.
په قرآن کريم کې ذکر دي : چې فرښتې د هغه خلقو د پاره دعاګانې کوي کوم چې مومنان وي او نيک اعمال کوي .

اوس چې يو سړی ګناهونه کوي ، نو لازمي به دې د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه وي .
الله رب العزت د فرښتو دُعاګانې داسې رانقل کوي :

﴿ ٱلَّذِينَ يَحْمِلُونَ ٱلْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ . رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ ٱلَّتِي وَعَدتَّهُمْ وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ . وَقِهِمُ ٱلسَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ ٱلسَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُۥ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴾ . (۲)

ترجمه : کومو فرښتو چې عرش اوچت کړې ، او کومې چې د عرش ګير چاپيره دي ، دوی د خپل رب تسبيح او تعريف بيانوي ، په الله ايمان لري او د مومنانو د پاره (داسې) بخښنه غواړي : چې ای ربه زمونږه ! تا احاطه کړې په هر شي باندې په خپل رحمت او علم سره .

(۱) الشعرآء آيت ٦٧ .

(۲) المومن آيت ۷ ، ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس کومو خلقو چې توبه او ويسته، او ستا په لاره روان دي، دوی ته بخښنه وکړه، او دوی د عذاب د جهنم نه اوساته.

ای ربه زمونږه! ته داخل کړه دوی په باغونو د هميشه اوسيدلو کې، د کومو چې تا د دوی سره وعده کړې. او (اې الله! ته داخل کړه د دوی سره) د دوی نيکان پلاران، نيکانې بيبيانې او نيکان اولاد. بيشکه ته ډير زبردست او حکمت واله يې.

او (اې الله!) ته اوساته دوی د تکليفونو نه. او تا چې څوک په دغه ورځ د تکليفونو نه بچ کړو، نو بيشکه تا په هغه رحم وکړو، او همدا لويه کاميابي ده.

فائده: معلومه شوه چې د عرش او د عرش ګير چاپيره فرښتې د مؤمنانو او نيکانو خلقو د پاره ډيرې دُعاګانې غواړي.

او س چې څوک په ګناهونو کې اَخته وي، نو يقيني خبره ده چې دې به د فرشتو د دې دُعاګانو نه محرومه وي.

۱۰. د مخ رونق ختميدل، او عقل کمزورې کيدل:

لسم نقصان د ګناهونو دا دی چې د دې په وجه د انسان د مخ رونق ختميږي. ځکه چې د ګناه په وجه د انسان په زړه يو تور داغ اولږي، نو که چيرته دې توبه اونه باسي، او بار بار ګناه کوي نو هغه داغ زياتيږي، چې د هغې اثر بيا په سترګو او مخ کې هم معلوميږي.

او دا په تجربې سره معلومه ده چې کوم کس په ګناه کې مبتلاء وي، که هغه هر څومره ښکلې وي، او په ځان ډيرې ګوتې وهي، خو بيا به يې هم په مخ کې د نيکانو خلقو رونق او نُور نوي، بلکه مخ به يې پيکه او سپيره لږي.

د دې برعکس تاسو د نيکانو خلقو مخونو ته اوګورئ، نو ښکاره به درته په کې رونق معلوم شي.

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما فرمائي:

چې په نيکۍ کولو سره د انسان په مخ کې رونق راځي، په زړه کې رڼا، په رزق کې فراخي، په بدن کې قوت او د خلقو په زړونو کې محبت پيدا کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ګناه کولو سره په مخ کې بې رونقي پيدا کيږي ، په قبر او زړه کې تياره ، په بدن کې سستي ، رزق کې تنګي ، او د خلقو په زړونو کې بُغض (کينه) پيدا کيږي .(۱)

دغه شان د ګناهونو په وجه د انسان په عقل کې هم نقصان او فساد راځي .

ځکه عقل يو نوراني شي دی ، او د ګناهونو د ککړوالي په وجه په دې کې خامخا کمې راځي .

دامام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت :

امام شافعي رحمه الله فرمائي : چې ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د کمزورتيا شکايت وکړو ، نو هغه راته دا وصيت وکړو : چې ګناهونه پريده نو حافظه به دې مضبوطه شي ، په اشعارو کې يې دا خبره بيان کړې :

شَكَوْتُ إِلَى وَكِيْعٍ سُوْءَ حِفْظِيْ ✦ فَأَوْصَانِيْ إِلَى تَرْكِ الْمَعَاصِيْ

وَأَخْبَرَنِيْ بِأَنَّ الْعِلْمَ نُوْرٌ ✦ وَنُوْرُ اللهِ لَا يُعْطٰى لِعَاصِ (۲)

ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د خرابۍ (کمزورتيا) شکايت وکړو ، نو هغه راته وصيت وکړو چې ګناهونه پريږده (نو حافظه به دې صحيح شي) .

او دا خبر يې راکړو (چې د ګناهونو سره ځکه حافظه کمزوری کيږي) چې علم يو نُور دی ، او ګناهګار ته د الله ﷻ نُور نشي ورکولی .

عزتمندو مسلمانانو ! که چيرته تاسو سوچ وکړئ ، نو کوم کس چې ګناهونه کوي ، دا پخپله د بې عقلۍ غټ دليل دی .

ځکه که يو کس ته دا پته اولږي چې ما يو ماشوم ګوري ، نو هيڅ کله به دې د هغه د وړاندې يو فحش کار اونکړي . اوس چې د يو کس دا يقين وي چې ما الله ﷻ ګوري ، زه د هغه په قدرت کې يم ، د هغه رزق خورم ، هغه مې د دې ناجائز کار نه منع کوي ، د هغه رسول مې منع کوي ، قرآن مې منع کوي ، په ګناه کولو سره الله ﷻ ناراضه کيږي ، پيغمبر عليه السلام ناراضه کيږي ، حفظه ملائکو ته تکليف رسي ، شيطان خوشحاليږي ، مرګ خامخا راروان دی د الله ﷻ د

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله .

(۲) ص .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وراندی به پیش کیږم ، حساب وکتاب به وركوم ، د هغه فرښتې به راباندې ګواهي ورکوي ، زما اندامونه به زما خلاف ګواهي ورکوي ، دا ورځ او شپه به ګواهي ورکوي ، په کوم ځای چې دا ګناه شوې هغه به ګواهي ورکوي ، الله ﷻ راباندې په خپله ګواه دی ، د جنت نه محروم کیږم ، او د جهنم مستحق ګرځم .

نو چې یو سړی دا ټولې خبرې ځانته رامخې ته کړي ، او دې بیا هم د عارضي خوشحالۍ د پاره ګناهونه کوي ، د الله ﷻ حکم ماتوي ، د پیغمبر حکم ماتوي ، د قرآن کریم او احادیثو احکامات د خپو لاندې کوي . نو دا غټ دلیل ددې دی چې ددې انسان عقل کمزورې دی ، چې د معمولي فائدې د پاره یې دومره زیات نقصانونه برداشت کړه .

۱۱ . بار بار ګناه کولو سره د توبې توفیق نه ملاویږي :

د ګناهونو یولسم نقصان دادی چې کله انسان یو ګناه وکړي ، نو دا ګناه بلې ګناه ته دعوت ورکوي ، بیا دې مسلسل ګناهونه کوي . آخر ددهٔ د زړه نه ددې ګناه بَدیت او وځي ، بیا ورته د سره دا ګناه نه معلومیږي . چې په نتیجه کې ددې انسان نه د توبې توفیق هم سَلب شي .

مثلا یو سړې خپل نظر غلط استعمال کړي ، پردۍ ښځې ته او ګوري ، نو دهٔ یو ګناه وکړه . په دې سره ددهٔ په زړه کې نورې وسوسې هم پیدا شي ، بیا ورسره خبرې وکړي ...... آخر دا چې دا سړی په زِنا کې مبتلاء شي .

او چې بار بار یې کوي ، نو دې سره ددهٔ د زړه نه د زِنا بدیت هم ختم شي ، او دا ورته بیا د سره ګناه نه معلومیږي ، بلکه یو عادت یې او ګرځي . چې په دې سره دا انسان نه د توبې توفیق هم سَلب شي ، آخر د دنیا نه بې توبې لاړ شي .

ډیر داسې واقعات پیښ شوي چې په آخیري وخت کې انسان ته د کلمې تلقین ورکړې شوې ، لیکن د هغه په خُله کلمه نه جاري کیده ، بلکه په دُنیا کې به چې په کومه ګناه کې مبتلاء وُ ، د مرګ په وخت یې هم هغه الفاظ د خُلې نه وتلي :

د ډیرو خلقو د خُلې نه د مرګ په وخت سندرې وتلي ، او ډیرو صراحةً د کلمې نه انکار کړې . دا ټول د ګناهونو اثر دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ . د الله ﷻ د حفاظت نه وتل ،او شیطان پرې مسلط کېدل :

د ګناهونو دولسم نقصان دا دی چې ددې په وجه انسان د الله ﷻ د حفاظت نه اووځي او شیطان ورباندې مسلط کیږي . ځکه نیک اعمال د انسان د پاره حفاظتي قلعه ده . اوس چې یو سړی ددې قلعې نه اووت ، او په ګناهونو کې مبتلاء شو ، نو خامخا په ده باندې د شیطان غلبه او تسلط راځي . بیا چې د شیطان څه خوښه وي هغه ورسره کوي .

۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبویه کېدل :

د ګناهونو دیارلسم نقصان دا دی چې ددې په وجه د انسان هغه اندامونه چې په کوم ګناه کوي باطني نجس کیږي او بدبوئي ترې ځي . ځکه په ګناه کې دننه نجاست پروت دی . مثلاً په لاس ګناه کوي نو لاس حکمًا نجس شي ، په سترګو ګناه کوي دا حکمًا نجسې شي .

ځکه خو حدیث کې راغلي : چې کله یو انسان اودس کوي ، نو کوم اندام چې وینځي نو هغه د نجاست نه پاکیږي .

د اندامونو د نجس کیدو او بدبویه کیدو باره کې درته څو نمونې پیش کوم :

۱ . د دروغو باره کې نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكْذِبُ الْكِذْبَةَ لَيَتَبَاعَدُ الْمَلَكُ عَنْهُ مَسِيرَةَ مِيلٍ مِنْ نَتْنِ مَا جَاءَ بِهِ)) . (۱)

کله چې یو بنده دروغ وایي نو فرشتې ددې دروغو د بدبویۍ د وجې یو میل لرې ولاړې وي .

۲ . د ګناه بدبویي د انسان نه د مرګ په وخت هم ځي :

حدیث کې راځي : چې کله د یو بنده دوفات وخت رانزدې شي ، نو د ملک الموت سره چې نورې کومې فرښتې راغلې وي ، نو دوی ددې انسان اندامونه بُویوي .

نو په کومو اندامونو چې انسان ګناه کړې وي ، د هغې نه بدبویي ځي ، نو فرشتې په دې سړي باندې راباندې کړي ، او ښه یې اووهي .

او کوم کس چې نیک وي ، توبه یې ویستې وي ، نو د هغه د اندامونو نه بدبویي نه ځي (نو بیا ده ته وهل نه ورکوي) . (۲)

---

(۱) اخرجه الترمذي وقال حسن غريب ، احياء العلوم ج۳ ص ۱۸۳ كتاب آفات اللسان .

(۲) خطبات فقير ج۱۰ ص ۱۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د ګناهونو دا بدبوئي به د انسان نه د قيامت په ورځ هم ځي :

نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ النَّاسَ تُرْسَلُ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رِيْحٌ مُنْتِنَةٌ حَتَّى يَتَأَذَّى مِنْهَا كُلُّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ)).

د قيامت په ورځ به په خلقو باندې ډيره بدبويه هوا راشي ، تردې چې نيک او بد ټولو ته به ددې نه تکليف اورسيږي ، او هر ځاى ته به دا هوا اورسي .

بيا به يو آواز کوونکي آواز وکړي :

هَلْ تَدْرُوْنَ هٰذِهِ الرِّيْحُ الَّتِيْ قَدْ آذَتْكُمْ ؟

آيا تاسو ته پته ده چې دا بدبويه هوا د څه شي ده کومې چې تاسو ته تکليف اورسول؟

دوى به ورته جواب ورکړي :

لَا نَدْرِيْ وَاللهِ .

په الله قسم ، مونږ ته خو هيڅ پته نشته . بلکه هر کس ته ددينه تکليف اورسيده .

نو دوى ته به وويلې شي :

اَلَا إِنَّهَا رِيْحُ فُرُوْجِ الزُّنَاةِ الَّذِيْنَ لَقُوا اللهَ بِزِنَاهُمْ وَلَمْ يَتُوْبُوْا مِنْهُ . (۱)

خبردار ! دا خو د هغه زناکارو د فرجونو (شرمګاهو) بدبويه هوا ده ، کومو چې په دنيا کې زِنا کړې وه ، د هغې نه يې توبه نه وه ايستې ، اوس د الله ﷻ د وړاندې پيش شو .

په يو بل حديث کې داسې هم راغلي چې کله زِنا کارې ښځې په جهنم کې واچولې شي ، نو دا چولو نه روستو به هم ددويې د شرمګاه نه داسې بدبوئي ځي چې ټول جهنميان به ورنه تنګ شي

يُؤْذِيْ أَهْلَ النَّارِ رِيْحُ فُرُوْجِهِمْ . (۲)

جهنميانو ته به د زِناکارو ښځو د شرمګاهونو د بدبويي د وجې سخت تکليف وي .

او ددې ګناه احساس بعضو نيکانو خلقو ته هم کيږي . ځکه دوى په خپل فراست او نورِايماني سره معلوموي ، چې دا انسان په ګناهونو کې مبتلاء دى لکه :

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۱۹۰ الترهيب من الزنا . . .

(۲) رواه احمد المسند ۴/۱۶۰ ، الترغيب والترهيب الترهيب من الزنا . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د حضرت عثمان رضی الله عنه مجلس ته يو کس راغې، چې په لاره کې يې خپل نظر غلط استعمال کړې وُ، نو حضرت عثمان رضی الله عنه اوفرمايل:

مَا بَالُ اَقْوَامٍ يَتَرَشَّحُ الزِّنَا مِنْ اَعْيُنِهِمْ. (۱)

څه شوي په دې خلقو باندې چې زمونږ مجلس ته راځي او د هغوی د سترګو نه د زِنا آثار څوربږي.

۱٤. د بعضو ګناهونو اثر الته پده او دده په کورنۍ راځي:

د ګناهونو څوارلسم نقصان دا دی چې بعض وخت د دې اثرات دده په خپل کور واله پريوځي.

لکه يو کس د پردۍ زَنانه حياء او عزت ته نقصان اورسوي، نو د دې اثر دا را اوځي چې دده کور واله ته به هم دغه شان نقصان رسولې شي.

نبي عليه السلام فرمائي:

که چيرته تاسو د نورو د ښځو سره د پرهيزګارۍ معامله کوئ، نو ستاسو ښځو سره به هم د پرهيزګارۍ معالمه کولې شي.

د زَرګر د ښځې واقعه:

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب [اَلتِّبرُالمَسبُوک] کې يو واقعه رانقل کړې: چې په بخارا کې يو مُشکي وُ، ډير نيک سړې وو، دده يو زَرګر کره د ديرشو (۳۰) کالو نه اُوبه راوړی، دا زَرګر هم ډير نيک سړې وُ، او دده دا بي بي هم ډيره نيکه ښځه وه.

دې مُشکي به د دروازې پورې اُوبه راوړې، او بيا به واپس لاړ. په دې ديرش کاله کې دده نه څه غلط حرکت نه وُ شوې.

يو ورځ ده اُوبه راوړې، چې وې کتل نو د زَرګر ښځه په اَنګر کې اُوده وه، دې ورغی او دهغې په لاس يې خپل لاس راښکلو، او زُور يې پرې وکړو، نور واپس لاړو.

دا ښځه چې راپاځيده، نو ډيره زياته خفه شوه، چې څنګه ديرش کاله پس د دې سړي نيت خراب شو؟ آخر څه وجه خو خامخا شته.

(۱) وعظ غض البصر للتهانوي رحمه الله ص ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله يې چې د ا خاوند کور ته راغې ، او وې ليده چې دا ښځه ژاړي او خفه ده . ده ورته پوښتنه وکړه : چې ولې ژاړې ؟ دې ورته وويل : چې تا نن په بازار کې څه خراب کار کړې ، چې د هغې اثر ماته هم را رسيدلې . دې زَرګر انکار وکړو چې ما هيڅ ندي کړي . دې ښځې ورته وويل : چې دا هيڅ کله کيدې نشي ، تا خامخا څه کړي . که صفا حال راته نه وايې نو زه د تاسره هيڅکله پاتې کيږم نه .

آخر زَرګر مجبور شو ، او ورته وې ويل : چې نن زما دُکان ته يوه ښائسته ښځه راغله ، بنګړي يې اخيستل ، چې کله يې بنګړي واخيستل ، او په لاس کې يې واچول ، نو لاسونه يې ډير ښکلي وو ، زه په ځان پوهه نه شوم ، دهغې لاس مې اونيوه ، او لږ زور مې ورکړو ، بيا هغه ښځه واپس لاړه .

دې ښځې افسوس وکړو چې تا ولې داسې کول ؟ د هغې اثر ماته ورسيد . هغه مشکي چې مونږ له يې د ډيرشو کالو نه راپه ديخوا اُوبه راوړې ، او نيک سړی ؤ خو نن يې زما لاس له زُور ورکړو ، او واپس لاړو .

نو زَرګر ورته وويل : چې په خدای قسم ، د مانه غلطي شوې ، زما توبه ده ، بيا به هيڅکله داسې نه کوم .

صبا له چې مشکي راغې ، اُوبه يې راوړې ، نو ددې ښځې نه يې معافي اوغوښته ، او ډير پښيمانه ؤ ، چې زه په ځان پوهه نشوم ، شيطان دهوکه کړم ، بيا به هيڅکله داسې کار نه کوم .

دې ښځې ورته وويل : چې دا ستا غلطي نه ده ، بلکه اول غلطي زما د خاوند نه شوې وه چې د هغې اثر ماته را اُورسيده ، او الله ﷻ د هغه نه بدل واخيست .(۱)

دا وو د ګناهونو دُنيوي نقصانات چې ما درته يو څو بيان کړل ، ددينه علاوه نور دُنيوي نقصانات هم شته چې د وخت د کمي د وجې نشي ذکر کولې .

(۱) العبر المسبوک باب ۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناهونو اُخروي نقصانات :

عزتمندو ! په قرآن کريم او نبوي احاديثو کې د ګناهونو اُخروي نقصانات خو ډير زيات ذکر شوي دي، چيرته زه هغه درته تفصيلي بيانوم، نو خبره بيا ډيره اوږديږي .

بلکه زه به درته اجمالا يو څو ذکر کړم :

کله چې يو کس د الله ﷻ نافرماني کوي، نو اول خو دده نه د مرګ په وخت فرشتې ډير په سختۍ سره روح اخلي ،

بيا په قبر کې دده دپاره مختلف قسمه عذابونه وي، قبر ورباندې دومره راتنګ شي چې يو پُختۍ يې په بله کې ننوځي، ماران وي، لړمان وي، د فرشتو وهل وي، او د جهنم د طرفه ورته يوه کړکۍ راخلاصه شي چې په هغې کې ورته د جهنم ګرمائش راځي .

بيا د قيامت په هغه سخته ورځ کې (چې يوه ورځ به يې د پنځوس زره کالو په مقدار اوږده وي، هر انسان به په خپلو خولو کې ډوب وي په دې ورځ کې) به هم په ده باندې د الله ﷻ قهر، غضب او نور قسمه عذابونه وي .

بيا به د پُلِ صراط عذاب وي (چې د جهنم د پاسه لږيدلې دی، او هر کس به په دې تيريږي) . دلته هم د کافرانو او ګناهګارانو دپاره ډير سخت عذابونه دي .

بيا د هغې نه روستو د جهنم خوفناکې مرحلې دي : چې د اُور جامې به ده ته ورواغوستلې شي، په زنځيرونو کې به تړلې وي، د جهنميانو وينې او زَوې به ورباندې څکلې شي، د زقوم بدبوداره اُونه به دده خوراک وي، داسې جوشيدلې اُوبه به په ده څکلې شي چې خُولې ته يې رااوچتې کړي نو د ډير ګرمائش نه به دده د مخ څرمن په دې اُوبو کې را اُوغورځي، او چې کله يې اوڅکي، نو دننه په خيټه کې به يې کولمې تولې ويلې شي، د پاسه طرف نه به يې فرشتې په ګُرزُونو وهي، لاندې به ورته د اُور څپلۍ واچولې شي چې د هغې په وجه به يې پاس دماغ خوټکيږي .

په جهنم کې د اُوښانو په مقدار غټ غټ زهريله لړمان به په ده باندې مسلط کړې شي، چې يو ټک ورکړي نو تر څلويښتو کالو پورې به هغه درد نه ختميږي .

د دينه علاوه به نور مختلف قسمه عذابونه وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نوټ : دا د کومو عذابونو ذکر چې اوشو ، نو دا ځنې په قرآن کريم او ځنې په صحيح احاديثو کې پوره په تفصيل سره ذکر دي ، خو د وخت د کمي په وجه مې تفصيلا بيان نه کړه).

د هرې ګناه نقصان شته :

محترمو مسلمانانو ! د هرې ګناه نقصان شته ، ده ته به د دې جزاء ورکولې شي .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾ .(۱)

ترجمه: څوک چې بد کار وکړي (او دې توبه او نه باسي) نو ده ته به د دې جزاء ورکولې شي.

افسوس : ډيره د افسوس خبره داده چې که چيرته په يو کور کې يو ماشوم پياله يا څه بل شی مات کړي ، نو دې پرې رټلې او وهلې شي .

ليکن که يو عاقل و بالغ کس د الله ﷻ او د رسول ﷺ احکامات مات کړي ، ګناهونه کوي ، نو ده ته هیڅوک هم څه نه وايي ، حالانکه پلار او مشران يې بنه ګوري ، ليکن بيا هم ورته څه نه وايي .

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان اوساتي . ځکه کوم کس چې د الله ﷻ د ويرې نه يو ګناه پريږدي ، نو الله ﷻ د دې انسان ډيره قدرداني کوي ، او ډير لوي اجرورته ورکوي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى . فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾ .(۲)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د پيشۍ نه ويريدلې وي ، او خپل نفس يې د خواهشاتو نه منع کړې وي نو جنت د هغه د پاره ځاي د اوسيدو دی .

---

(۱) النساء آيت ۱۲۳ .

(۲) النازعات آيت ۴۰ ، ۴۱ .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَلِمَنۡ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ جَنَّتَانِ ﴾ (۱)

ترجمه : او ځوک چې د خپل رب په وړاندې د اودريدلو نه ويرېږي ، د هغه د پاره دوه (۲) باغونه دي .

واقعه : د ګناه نه د بچ کيدو په وجه د بدن نه د مُشکو خُوشبوئي تلل :

په انډياکې يو بزرګ تير شوې ، خپل نوم يې بل څه وو ، خو مشهور وُ په خواجه مُشکي رحمه الله باندې . هر وخت به يې د جسم نه د مشکو په شان خوشبوئي تلله ، خلق حيران وو ، پوښتنه به يې و... کړو ، خو ده ورته حال نه ويلو . آخر خلقو مجبور کړو چې د دې څه وجه ده چې ستا د جسم نه هر وخت د مشکو په شان خوشبوئي ځي ؟

نو ده ورته خپله واقعه بيان کړه :

چې زه يو ورځې په يو کوڅه تيريدم ، نو يوه بوډۍ ښځه د يو کور دروازې سره ولاړه وه ، ماته يې وويل : چې ته داسې نيک سړې معلوميږې ، په دې کور کې دننه يو مريض دی ، سخت تکليف دی ورته ، نو که ته راسره لاړ شې ، او په هغه څه دَم واچوې نو ډيره به ښه وي ، الله ﷻ به درله اَجر درکړي .

ما وړباندې اعتماد وکړو چې ګني رينښتيا وايي . کله چې کورته ورننوتم ، نو دې بوډۍ دروازه تاله (قلف) کړه ، او د دې کور خپله مالکه ماته راغله ، چې ډيره ښکلې هم وه ، ما ته يې وويل : چې زه روزانه تا ګورم چې ته په دې لاره تيريږې ، نو زما درسره ډيره مينه پيدا شوې ، او س به زما حاجت پوره کوې .

دې وايي : چې ما ورته ډير عذرونه پيش کړه چې دا يو ناجائز کار دی ، زه دا نشم کولې ، خو دې راته وويل : چې دوه خبرې دي : يا خو به زما حاجت پوره کوې ، يا به تهمت درباندې اولږوم او سنګسار به دې کړم .

دا بزرګ وايي چې زه هم حيران شوم . آخر مې زړه ته يو تدبير راغې ، دې ته مې ... بل : چې ماته د قضائِ حاجت (اودس ماتي) ضرورت دی ، بيت الخلا راته اوښايه . چې واپس راشم نو بيا به ګورو .

---

(۱) الرحمن آيت ۴۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم خوشحاله شوه چې څه . څه نا څه خو راضي شو ، نو بيت الخلا يې راته او خوده ، هلته چې لاړم ، نو په بيت الخلاکې چې څه اودس ماتې وو ، هغه مې په خپلو جامو او بدن پورې او مږل .

کله چې د بيت الخلا نه را اووتم ، نو د مانه سخته بدبوئي تلله ، دې ښځې چې زه په دې حالت کې اوليدم ، نو نفرت يې رانه پيدا شو ، او بوډې ته يې حکم وکړو : چې ژر يې اوباسه ، دا دې څه پاګل رانه يستي .

نو زه يې د دروازې نه را اوويستم ، او د زنا نه بچ شوم . اوس ما سره دا غم پيدا شو چې خلق ته به زما د بدن او جامې نه بدبويي ورځي ، نو زر لاړم ، او په يو غسل خانه کې مې کپړې او بدن اووينځل .

کله چې د غسل خانې نه بهر را اووتم ، لمدې جامې مې اغوستې وې ، نو د همغه وخت نه مې د جسم او جامو نه د مشکو په شان خوشبوئي تلل شروع شو . (۱)

سبحان الله . الله رب العزت د انسان څومره قدرداني کوونکې دی ، چې دې کس د ګناه نه د بچ کيدو د پاره په خپل بدن ګندګي مګلې وه ، نو الله ﷻ يې د جسم نه د مشکو خوشبوئي تلل شروع کړه ، او په خواجه مشکي رحمه الله مشهور شو .

معلومه شوه چې په نيکې کولو سره د جسم نه خوشبوئي ځي او د ګناه کولو په وجه سره د جسم نه بدبوئي ځي .

قدرمنو ! انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د اګناهونه کوم ، نو دا خو د هغه ذات نافرماني کوم چا چې زه پيدا کړې يم ، هغه رزق راکوي ، د هغه په ملک کې اوسيږم ، د هغه رابانديې قدرت شته ، او هغه عذاب راکولې شي . نو بيا ولې د داسې عظيم ذات نافرماني اوکړم ؟

د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د يو ځوان توبه :

علامه فريد الدين عطار رحمه الله په تذکرة الاولياء کې ذکر کړي دي : چې يو ځوان ابراهيم بن ادهم رحمه الله ته راغې ، او ورته وې ويل چې جناب ! په ګناهونو کې مبتلاء يم ، پريښودې يې نه شم ، خو بل طرفته د الله ﷻ د عذاب نه هم ويريږم .

نو ته داسې څه طريقه راته اوښايه چې زه ګناهونه هم کوم ، او د الله ﷻ د عذاب نه هم بچ يم .

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۱۴۶ ، خطبات فقير ج ۱۰ ص ۱۷۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بن ادهم رحمه الله چې دا خبره واوریده، نو په ځای ددې چې دې دا کس اورټلی، او وی شړلی، چې دا څنګه خبره کوی ؟ (چې هم ګناه کوې او هم د الله ﷻ د عذاب نه بچ شې. دا خو کیدې نشي).

نو ده ورته ډیر په نرمۍ او محبت سره ووېل: چې صحیح ده، طریقه درته ښایم، خو ته یو څو کارونه وکړه، د هغې نه روستو بیا ګناه کوه، نو د عذاب نه به بچ ئي.

هغه ځوان خوشحاله شو او رامتوجه شو، چې جناب! هغه طریقه راته اوښایه.

نو ده ورته ووېل: چې یو شپږ خبرې عملي کړه، بیا خیر دی ګناه کوه:

۱. چې کله ګناه کوی نو داسې ځای کې یې کوه چې الله ﷻ دې نه ګوري.

هغه ځوان په سوچ کې شو او وې وېل: چې داسې ځای خو نشته چې هلته زه د الله ﷻ نه پټ شم او الله ﷻ ما اونه ګوري؟ دا خو د سره ممکن نده.

۲. چې کله ته ګناه کوی نو د الله ﷻ رزق مه خوره. او الله ﷻ ته ووایه: چې اې الله! نه خو ستا رزق خورم، او نه ستا خبره منم.

هغه ځوان ورته ووېل: چې جناب! دا خو هم ممکن نده، چې زه د الله ﷻ رزق پریږدم. ځکه بیا به ژوندې څنګه پاتې کیږم؟

۳. چې کله ته ګناه کوی نو بیا ددې زمکې او آسمان نه اووځه. ځکه دا خو د الله ﷻ په ملکیت کې دي، نو چې ته د الله ﷻ په ملک کې اوسیږې، او دهغه نافرماني کوی نو دا خو ښه خبره نده.

هغه ځوان ووېل: چې جناب! دا خو هم ممکن نده چې زه دې ددې زمکې او آسمان د حدودو نه اووځم.

۴. چې کله درته ملک الموت فرښته د روح قبض کولو دپاره راشي، نو ته ورته ووایه: چې لږ انتظار وکړه، زه توبه اوباسم او نیک اعمال کوم، نو بیا به مې روح واخلې.

هغه ورته ووېل: جناب! دا خو هم ممکن نده. ځکه الله ﷻ فرمائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ . (۱)

هر کله چې د دوی نيټه (مرګ) راشي ، نو بيا خو نه يو ساعت روستو کيږي او نه مخکې کيږي .

۵. چې کله وفات شې ، او په قبر کې دې کيدي ، منکر و نکير فرښتې درته راشي ، نو ته ورته او وايه : چې دا تاسو بغير د اجازت نه څنګه راغلې يئ ؟ د ځانه مو اجازت اخيستې وو ؟

هغه ځوان ورته وويل : چې جناب ! دا خو هم ممکن ندی . څکه هغه فرښتې څوک منع کولې شي ؟

٦ . چې کله د قيامت په ورځ د الله ﷻ دربار ته پيش شې او ستا اعمال او تللې شي ، ګناهونه دې ډير وي ، او الله ﷻ فرښتو ته حکم وکړي : چې دا جهنم ته بوځئ ، او اُلته يې جهنم ته اوغورځوئ . نو هغه ځای کې ته خپلې خپې ټينګې کړه ، او ضد شروع کړه ، چې زه خو جهنم ته نه ځم ، ما هيڅوک هم جهنم ته نشي بوتللې .

هغه ځوان وويل : چې جناب ! دا خو هم نشي کيدې . څکه د فرښتو د وړاندې زما څه حيثيت دی چې زه انکار وکړم .

نو ابراهيم بن ادهم رحمه الله ورته او فرمايل :

چې کله ته د الله ﷻ نه پټيدې هم نه شی ، د هغه رزق هم خوری ، د هغه حکومت نه هم نه شی وتې ، د مرګ فرښته هم نشی منع کولې ، منکر او نکير هم نه شی منع کولې ، د قيامت په ورځ انکار هم نشی کولې ، نو بيا ستا څه حيثيت دی چې ته د دومره لوي ذات نافرماني کوی ؟

هغه ځوان ورته وويل : چې جناب ! زما د ماغو ته خبره کوزه شوه ، د دينه پس به هيڅکله د الله ﷻ نافرماني اونکړم ، هم هلته يې توبه اوويسته ، او لاړ . (۲)

محترمو مسلمانانو ورونو ! دا خو يقيني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د عذاب مستحق ګرځي ، نو انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم ، نو آيا زه د الله ﷻ عذاب برداشت کولې شم او که نه ؟ آيا زه د جهنم اور برداشت کولې شم او که نه ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه : د جهنم د ويرې نه د يو غر ژړا :

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله يو واقعه رانقل کړې :

چې يو ځل حضرت عيسى عليه السلام په يو کلي تيريده ، په دغه کلي کې يو غر ؤ ، او د هغې نه د ژړا او سُورو آوازونه راوتل . نو حضرت عيسى عليه السلام د دغه کلي د خلکو نه پوښتنه وکړه : چې په دې غَر کې دا چغې او ژړا د څه شي ده ؟ هغوي ورته وويل :

چې اى عيسى عليه السلام ! د کوم وخت نه چې مونږ په دې کلي کې اوسيږو ، د هغه وخت نه را په ديخوا مونږ دغه ژړا او چغې اَورو .

حضرت عيسى عليه السلام د الله ﷻ نه سوال وکړو :

يَارَبِّ ! اِئْذَنْ لِهٰذَا الْجَبَلِ اَنْ يُكَلِّمَنِيْ .

اى ربه ! دې غَر ته اجازت وکړه چې د ماسره خبرې وکړي (چې زه ورنه پوښتنه وکړم) .

الله رب العزت ورته غَر ګويا کړو . غر ورته وايي :

اى عيسى عليه السلام ووايه ، د مانه څه پوښتنه کوى ؟

حضرت عيسى عليه السلام ورته اوفرمايل : چې ما ته دا ووايه چې ته ولې دومره ژاړى او چغې سورې وهى ؟ غر ورته وويل :

اَنَا الْجَبَلُ الَّذِيْ كَانَتْ تُنْحَتُ مِنِّيْ الْاَصْنَامُ الَّتِيْ يَعْبُدُوْنَهَا مِنْ دُوْنِ اللهِ فَاَخَافُ اَنْ يُلْقِيَنِيْ اللهُ تَعَالٰى فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ . فَاِنِّيْ سَمِعْتُ اللهَ يَقُوْلُ :

﴿ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ . (۱)

اى عيسى ! زه خو هغه غَر يم ، چې د ما نه خلق بُتان جوړوي ، او بيا د هغې عبادت کوي ، زه ويريږم د دينه چې هسې نه ما الله ﷻ په اُور کې اوغورځوي . ځکه ما د الله ﷻ دا ارشاد اوريدلې دى ، چې الله ﷻ فرمائي :

تاسو د هغه اُور نه اويريږئ چې د هغې خشاک خلق (کافران او ګناهګاران) ، او کاڼي دي (يعنى د کاڼو نه جوړ شوي بُتان دي) .

---

(۱) البقرة آيت ۲۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

غَر وویل : چې د ما نه خو هم بتان جوړ شوي دي نو هسې نه چې ما جهنم ته اوغورځوي .

الله ﷻ حضرت عیسی علیه السلام ته وحي وکړه : چې ته دې غر ته تسلي ورکړه ، ما ده ته د جهنم نه پناه ورکړه . (۱)

قدرمنو ! غَر چې څومره سخت شی دی ، خو بیا هم د جهنم د اُور نه ویریږي ، نو انسان ته خو په کار دي چې په طریقِ اولی سره د الله ﷻ نه اوویریږي .

د بعضو شبهو جوابونه :

په آخر کې زه د عوامو بعضی شبهې او د هغې جوابونه بیانوم . ځکه بعضې خلقو ته چې څوک نصیحت کوي :

چې د گناهونو نه ځان اوساتئ ، او نیک اعمال کوئ .

نو هغوی څه شبهې پیش کوي ، چې د دې په وجه په خپله هم په گمراهۍ او دهوکه کې پراته دي ، او نور خلق هم گمراه کوي .

اوس دا شبهې په دوه قسمه دي :

۱. اول قسم هغه شبهې ، چې د هغې په کولو سره انسان کافر کیږي . لکه :

دنیا نقده ده ، او آخرت قرض دی . او نقد د قرض نه بنه وي .

یا : د دُنیا لذت یقیني دی ، او د آخرت لذت شکي دی . او یقیني شی د شکي په نسبت بنه وي .

دا دواړه شبهې داسې دي چې په دې سره د انسان د اسلام نه د وتلو خطره ده . ځکه د ده د آخرت متعلق عقیده کمزورې شوه ، او شک یې پکې پیدا شو ، چې د مسلمان د شان سره نه بنائي .

(بل دا چې آخرت هم یقیني دی چې په ډیرو دلائلو سره ثابت دی) .

(نوټ : چونکه دا قسم شبهې کمې وي ، نو ځکه یې ډیر تفصیل نه بیانوم) .

۲ . دویم قسم هغه شبهې دي چې د هغې سبب غفلت او جهالت دی .

نو زه به درته د داسې قسم شبهو جوابونه ذکر کړم .

---

(۱) تنبیه الغافلین ص

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. الله ﷻ غفور رحیم دی ، توبه به اوباسم :

اوله شبهه دا کیږي : چې ځان څه له سترې کوم ، هیڅ پروا نشته ، الله ﷻ غفور رحیم دی ، توبه به اوباسم ، ټول ګناهونه به راته معاف کړي . (دا خبره ډیر زیات خلق کوي) .

جواب دادی : چې دا خبره صحیح ده چې الله ﷻ غفور رحیم دی . خو ورسره الله ﷻ خو قهّار ، منتقم (غضبناک او بدله اخیستونکې) هم دی . تا ته څه پته ده چې خامخا به تا ته بخښنه کوي ؟

کیدې شي جزاء درکړي ، یا تاته د توبې توفیق د سره حاصل نه شي . یا داچې بعضی ګناهونه خو تش په توبه نه معاف کیږي (لکه حقوق العباد) بلکه دې کې به د حق خاوند ته خپل حق سپارل هم لازمي وي .

او که کوم کس په دې نیت ګناه کوي چې زه بیا به توبه اوباسم ، نو داسې کس ته ویل په کار دي چې ته خپل لاس لړ په اور کې وردننه کړه ، که اُوسوزیده ، نو خیر دی څه پروا نشته . ځکه مَلهم به پری اولږوې ، واپس به ښه شي .

دا خو هیڅوک هم نه خوښوي . نو بیا څنګه دا خوښوي : چې خیر دی ګناه به اوکړم ، بیا به توبه اوباسم ؟

۲ . اوس لا ځوان یم ، چې بوډا شم بیا به توبه اوباسم :

دویمه شبه دا کیږي : چې زه تر اوسه پورې ځوان یم ، اوس خیر دی که ګناهونه کوم ، کله چې بوډا شم ، نو توبه به اوباسم ، د جُمات په یو ګُنج (ګُټ) کې به کینم ، او بیا به نیک اعمال شروع کړم .

جواب : چاته دا یقین شته چې زه به لس یا شل کاله نور هم ژوندې پاتی کیږم ؟ کیدې شي زَر مړ شې ، یا د توبې توفیق درته د سره حاصل نشي . ځکه د ډیرو ګناهونو په وجه د انسان زړه توریږي ، او اکثر بې توبې مړ شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمائي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغْلَقَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذَلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ فِي كِتَابِهِ :

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۱)﴾ . (۲)

مؤمن چې كله يو ګناه وكړي ، نو ددې په وجه دده په زړه يو تور داغ اولږي . نو كه دې توبه اوباسي ، ګناه پرېږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي .

او كه دې (توبه اونه باسي او) نور ګناهونه هم كوي ، نو هغه تور داغ زياتيږي ، تردې چې دده ټول زړه راګير كړي . او دا هم هغه زنګ دی چې ددينه نه الله ﷻ تعبير كړې په :

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ....﴾

ترجمه : داسې نده ، بلكه د دوی بدو اعمالو ددوی په زړونو زنګ لږولې .

۴ . دا ګناه زما په تقدير كې ليكلې وه :

دريمه شبهه: اكثر خلق چې يو ګناه وكړي ،او ته يې پرې ملامته كوی نو دې به درته زر ووايي: زه څه اوكړم ، دا به راسره همداسې په تقدير كې ليكلې وه ، نو ځكه مې وكړه .

جواب : هيڅوک هم اول په دې نيت دا ګناه نه كوي چې ګڼي دا د ماسره په تقدير كې ليكلې ده ، دا خو بيا روستو هسې بانې جوړوي . .

بل دا چې كه ديو سړي په تقدير باندې دومره پخه عقيده برابره وي ، نو بيا په دُنياوي معاملاتو كې هم په تقدير عقيده ساتل په كار دي ، نو كه يو كس درته مالي يا جاني تاوان اورسوي نو بيا ولې غصه كيږې ؟ او د هغه نه ولې خپل بدل اخلې ؟ دلته دې بيا ولې په تقدير عقيده نشته ؟ دا نقصان به هم تا سره په تقدير كې ليكل شوې وو . دلته خو د تقدير نه منكرېې . عجيبه ده . صرف د ګناه په ځای كې درته تقدير رایاد شي ؟

---

(۱) المطففين آيت ۱۴ .

(۲) اخرجه الترمذي في التفسير . تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤. که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم :

بعضې خلق دا شبهه کوي : چې په ځان څه له سختي تيروم ، اعمالو ته هيڅ ضرورت نشته ، خير دى که ګناهونه کوم . ځکه که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که په قسمت کې مې جهنم وي نو جهنم ته به لاړ شم .

جواب : داسې خلقو ته ويل په کار دي ، چې که يقيني ستا دومره پخه عقيده وي ، نو بيا په دُنياوي معاملاتو کې ولې دومره تکليفونه برداشت کوې ؟

نوکري کوې ، مزدوري کوې ، زميندارې کوې ، فصل اوکرې ، بيا يې اُوريبې ، بيا يې ميده کړې ، بيا يې پخه کړې ، بيا يې خوله کې واچوې ، بيا وربانديې شخوند اووهې .

دې تکليفونو ته هم هيڅ ضرورت نشته . که په قسمت کې دې خوراک وي نو پخپله به درله راشي ، او ستا خيټې ته به لاړ شي . دلته خو دې دا عقيده ده چې ظاهري اسباب هم ضروري دي . نو دغه شان د جنت ګټلو او جهنم نه د بچ کيدلو د پاره هم اعمالِ صالحه ضروري دي ، او د ګناهونو نه بچ کيدل ضروري دي .

٥ . الله ﷻ مستغني دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

پنځمه شبهه عوام دا کوي چې الله ﷻ مستغني ذات دی ، هغه ته زمونږ دا عمالو هيڅ ضرورت نشته (که مونږ نيک اعمال کوو نو د هغه په خدائي کې څه زياتې نه راځي ، او که ګناهونه کوو نو د هغه په خدائي کې څه کمې نه راځي) نو بيا ولې ځان ستړی کوو ؟

جواب : دا خبره صحيح ده چې الله ﷻ مستغني ذات دی ، زمونږ اعمالو ته هيڅ ضرورت نه لري . خو ددې نيکو اعمالو فائده خو د انسان د پاره ده ، دې خو مستغني نه دی (يعنی دا نيک

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعمال چې مقرر شوي، نو دا خو د انسان د فائدې د پاره مقرر شوي، چې ددې په عوض کې به ورته الله ﷻ جنت ورکوي).

ددې خو بعينه داسې مثال دی: لکه يو مهربانه حکيم يا ډاکټر په يو مريض رحم وکړي، دوائي ورته اوښائي، چې دا خوره، په دی کې ستا فائده ده، صحت به دی روغ شي. او د فلاني فلاني شي نه پرهيز کوه. ځکه دا ستا د صحت د پاره نقصاني دی.

اوس دا مريض ووايي: چې زه خو دوائي نه خورم، پرهيز نه کوم. ځکه زما په دوائي خوړلو کې د ډاکټر څه فائده ده؟

نو دا خو د ددې مريض بې وقوفتيا ده چې دا خبره کوي. ځکه که د ډاکټر فائده پکې نشته، نو ددې مريض فائده خو پکې شته.

دغه شان الله رب العزت په بندګانو باندې مهربانه دی، نيک اعمال يې ورته خودلي، چې دا کوئ. په دې کې ستاسو فائده ده، ددې په عوض کې به جنت درکوم، خپله رضا به درکوم.

او فلاني فلاني ګناهونو نه ځان ساتئ، ګني جهنم به مو ځای وي.

اوس چې انسان نيک اعمال نه کوي او ګناهونه کوي نو دا خو دده خپل نقصان دی.

٦. موږ د فلاني بزرګ اولاد يو، يا دهغه مريدان يو:

شپږمه شُبهه عوامو ته دا کيږي: چې موږ خو د فلاني بزرګ اولاد يو، يا دهغه مريدان يو، د هغه سره مو محبت دی. نو که موږ نيک اعمال نه کوو نو خير دی.

دغه شان که موږ ګناهونه کوو نو هم هيڅ پرواه نشته. بلکه زموږ ذمه وار هم هغه دی.

جواب: که چيرته نيک اعمال کول، او د ګناهونو نه ځان ساتل ضروري نه وی، او تش نسبتونه کافي وی، نو بيا به هيڅ کله رسول الله ﷺ خپلې لور حضرت فاطمې رضی الله عنها ته نه فرمايل:

ای فاطمې ته خپل ځان د جهنم نه بچ کړه، ځکه زه د الله ﷻ څخه هيڅ کفايت (کافي کيدل) ستا د پاره نه شم کولی.[1]

---

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوکله چې دانسان سره د ایمان او نیکو اعمالو سرمایه نوي نوبیا تش په نسبتونو نه خلاصیږي.

(او ګوره د حضرت نوح علیه السلام ځوي ، د حضرت لوط علیه السلام بي بي ، دحضرت ابراهیم علیه السلام پلار ، او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم تره ابوطالب .

د دوی نسبتونه اګر چې د پیغمبرانو سره وو خو چې خپل ایمان او عمل صالح ورسره نه وو ، نو نسبتونه یې په کار رانغلل) .

البته که د یوانسان سره ایمان او عمل صالح وي ، دګناهونو نه ځان ساتي ، او دده نسب هم شریف وي ، د نېو خلقو سره یې نسبت هم وي ، نو بیا دده د پاره دا په کار راځي .

۷ . موږ نورو ته نصیحت کوو، یا موږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي :

اوومه شبهه داده کومه چې بعضې ځشکه علماؤ ته کیږي : چې زموږ نیکو اعمالو ته هیڅ ضرورت نشته . ځکه موږ دومره ډیرو خلقو ته وعظ ونصیحت کړې چې د هغوی د عملونو کوم ثواب موږ ته رسیږي ، دا هم زموږ د پاره کافي دی ، په دې سره به زموږ ټول ګناهونه معاف شوي وي .

یا دا شبهه: چې موږ که څومره ګناهونه کوو نو څه پرواه نشته . ځکه موږ ته داسې اعمال معلوم دي چې د هغې په کولو سره د کلونو ګناهونه معاف کیږي :

لکه د عرفې په ورځ روژې سره د دوه (۲) کالو ګناهونو معاف کیږي، د عاشورې روژې سره د یو کال ګناهونه معاف کیږي ، یا نور اذکار شو .

جواب : کوم عالم چې نورو ته نصیحت کوي ، او خپله پرې عمل نه کوي نو دده دپاره خو په احادیثو کې ډیرې سختې سزاګانې ذکر شوي .

یو حدیث کې راځي نبي علیه السلام فرمائي : چې د معراج په شپه زما تیریدل په داسې یو دله اوشو تُقْرَضُ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِيْضَ مِنْ نَارٍ . چې د هغوی شونډې د اور په قینچې پریکولې شوې . ما د حضرت جبریل علیه السلام نه تپوس وکړو : مَنْ هٰؤُلَاءِ ؟ دا څوک دي ؟

نو حضرت جبريل عليه السلام راته او فرمايل :

خُطَبَاءُ أُمَّتِكَ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ مَا لَا يَفْعَلُوْنَ .

دا ستا د امت هغه خطيبان دي چې نورو ته به يې نصيحت کولو خو په خپله به يې هغه کارونه کولو (يعنې عمل به يې پرې نه کولو) . (۱)

دد ې بلې شبهې **جواب** دادی : چې دا خبره صحيح ده چې بعضې اعمال داسې شته چې انسان د کلونو ګناهونو وربانديې معاف کيږي ، خو دد ې د پاره دا ضروري ده چې :

إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ . دا اعمال به هلته فائده ورکوي چې سړې د غټو ګناهونو نه هم ځان ساتي

بل دا چې که صرف دا يو څو اعمال کافي وی ، نو دد ې نورو احکامو او اَوامرو او نواهيو بيا څه ضرورت وو ؟ بس په کال کې به مو صرف يوه يا دوه روژې نيوې ، دا به کافي وی ؟ حالانکه داسې نده ، بلکه په نورو او اَوامرو عمل کول ، او د نواهي ؤ نه ځان ساتل هم ضروري دي .

۸. د ډيرو چلو او مجاهدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

اتمه شبهه داده : کومه چې بې علمه او جاهل پيرانو ته کيږي چې مونږ دومره چلې ايستلي ، او دومره مجاهدې مو کړي چې اوس مونږ رسيدلي يو ، مونږ ته د لمونځ ، روژو او نيکو اعمالو هيڅ ضرورت نشته ، اوس زمونږ خوښه ده چې هر څه کوو .

کله وايي : چې مقصود د الله جل جلاله ذکر دی ، هغه مونږ کوو ، او دې ظاهري مونځونو او نيکو اعمالو ته زمونږ هيڅ ضرورت نشته .

دد ينه نه علاوه نوری داسې کفري خبرې کوي چې سړی پرې د ايمان نه خلاصيږي .

جواب : دوی ته دا ويل په کار دي ، چې د پيغمبرانو عليهم السلام نه خو څوک زيات الله جل جلاله ته نږدې نه وو الله تعالى پيغمبرانو ته فرمايلي :

---

(۱) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ۱۰ ، ومسلم في الزهد حديث ۵۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾. (۱)

ترجمه: اې رسولانو! تاسو ټول پاکيزه څيزونه خورئ، او نيک عمل کوئ.

الله تعالى خپل نزدې بندګان پيغمبران هم د نيکو اعمالو د کولو څخه نه دي مستثنى کړي.

دغه شان د صحابه کرامو نه هم څوک زيات بزرګان او اولياء الله نه وو.

ليکن ددې باوجود هغوى د اذکارو سره سره نورو اعمال د شريعت هم په پابندۍ سره کول.

اګر چې دوى ته په دنيا کې د جنت خوشخبري رسيدلې وه، ليکن بيا به ئي هم مونځ، روژه، زکوة، حج، جهاد او نور اعمال په پوره پابندۍ سره کول، هر وخت به يې په زړه کې د الله ﷻ خوف وو، په ژبه به يې استغفار او توبه ويسته (۲)

نو د صحابه وُ نه روستو خو بيا داسې ګجاُبودي نشته چې هغه ووايي چې ماته د نيکو اعمالو او عباداتو هيڅ ضرورت نشته، او زه رسيدلې يم.

او که بالفرض پيداشي نو دابه غټ ګمراه، مُلحِد او لعنتي وي، چې په خپله به هم ګمراه وي او نور خلق به هم ګمراه کوي.

خلاصه دا چې په ګناهونو کولو کې د انسان د دنيا او آخرت نقصانات دي، انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي. د فرشتو د لعنت مستحق ګرځي. او نور بې شماره نقصانات دي پکې.

نو انسان ته په کار دي چې د هر قسمه ګناه نه ځان او ساتي، که هغه وړه ګناه وي او که لويه.

او که دده نه کوم ګناهونه شوي وي نو په کار دي چې د هغې نه په صدقِ دِل سره توبه او باسي نو الله ﷻ به يې ګناهونه معاف کړي، او که حقوق العباد يې ضائع کړي وي نو د توبې سره سره دې هغه ته خپل حق هم اوسپاري، يا دې ورنه معافي اوغواړي، نو الله ﷻ به دده مخکې ټول ګناهونه معاف کړي. څکه حديث کې راځي، نبي عليه السلام فرمائي:

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَاذَنْبَ لَهُ)). (۳)

---

(۱) سورة المؤمنون آيت ۵۱ .

(۲) جزاء الاعمال للتهالوي رحمه الله .

(۳) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ۳۰ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعًا، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد، مشكوة ج۱ ص۲۲۳ باب الاستغفار والتوبة، كنز العمال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناه نه توبه کوونکې داسې دى لکه د سره يې چې ګناه نه وي کړي .

الله رب العزت دې مونږ ټول د هر قسم ګناهونو نه محفوظ کړي ، الله ﷻ دې مونږ ته تور د ګناه کولو توفيق نه راکوي ، او که کوم ګناهونه چې رانه شوي نو اې الله ﷻ ته ډير غفوررحيم ذات يې ، ته په خپل فضل وکرم سره زمونږ په ګناهونو قلم د عفوې راکاږه ، او مونږ ته آئنده د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړه ، د داسې اعمالو توفيق راکړه په کومو چې ته راضي کيږې .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ګناهګارانو باندې د عذاب د نزول نور معتمد او زړه پورې واقعات:

دا يقيني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي . او کله چې انسان د حد نه تجاوز او سرکشي وکړي ، نو الله ﷻ ورته بيا سخته سزا هم ورکوي:

لکه مخکينې قومونو چې کله هم د الله ﷻ نافرماني کړې او د خپل وخت د پيغمبر خبره يې نه وه منلې نو الله ﷻ په مختلف قسمه عذابونو باندې هلاک کړي . الله تعالى فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشکه دروغ ګڼرلي وو هغه خلقو چې د دوی نه وړاندې وو ، پس څنګه شو زما عذاب (په دوی باندې) ؟

الله ﷻ د فرعون او د هغه د قوم باره کې فرمائي :

﴿ كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ، وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ، وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : دوی څومره باغونه او چينې پرېښودې ؟ څومره فصلونه او ښائسته محلونه يې پرېښوده ؟ او څومره نعمتونه يې پرېښوده په کومو کې به چې دوی مزې اخيستونکي وو . (يعنې دې خلقو چې د الله ﷻ نافرماني وکړه نو الله ﷻ غرق کړه او دا هر څه ورنه پاتې شو) .

نو انسان ته په کار دي چې د دې واقعاتو نه عبرت واخلي او د الله ﷻ د عذاب نه په امن نه شي . ځکه الله ﷻ په دې قادر دی چې د نافرمانۍ په وجه په مونږ هم عذاب راولي .

الله تعالى فرمائي :

﴿ أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ، أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴾ . (۳)

(۱) الملک آيت ۱۸ .
(۲) الدخان آيت ۲۵ تا ۲۷ .
(۳) الملک آيت ۱۶، ۱۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : آيا تاسو بې ويرې يئ ؟ د هغه الله جل جلاله نه کوم چې په اسمان کې دی چې هغه تاسو په زمکه ننباسي . بيا به ناڅاپه دا زمکه په لړزيدو شي . آيا تاسو بې ويرې ئي ، د هغه ذات نه کوم چې په اسمان کې دی ، چې دا را اُووروي په تاسو د کاڼو باران ؟ پس تاسو ته به ژر معلوم شي چې زما ويرول څنګه دي ؟

دغه وجه ده چې د قرآن څه حصه د مخکيني امتونو په واقعاتو مشتمله ده ، چې په کې د انسانانو د پاره ډېر عبرت او نصيحت پروت دی .

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ﴾ . (۱)

ترجمه : آيا هغوی په زمکه کې ندي ګرځيدلي چې کتلې يې وی چې د هغوی نه د مخکې خلقو انجام څنګه شو ؟

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ﴾ . (۲)

ترجمه : (اې پيغمبره !) همدغه شان مونږ بيانوو تاته د تيرو شوو امتونو (خاص) واقعات .

بل ځای الله تعالی فرمائي :

﴿ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴾ . (۳)

ترجمه : يقينا د هغوی په واقعاتو کې د خاوندانو دعقل دپاره لوي عبرت دی .

---

(۱) يوسف آيت ۱۰۹ .

(۲) طه آيت ۹۹ .

(۳) يوسف آيت ۱۱۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مخکينيو امتونو د عذاب بيان :

که چيرته مونږ په قرآن کريم نظر واچوو نو ځای په ځای به راته پکې د هلاک شوو قومونو تذکره او واقعات په نظر راشي .

دې واقعاتو باندې علماو مستقل کتابونه ليکلي . لکه د مولانا حفظ الرحمن سيوهاروي رحمه الله کتاب (قصص القرآن) چې په پوره تفصيل سره په کې دا واقعات ذکر دي .
زه به درته مختصريو څو نمونې پيش کړم .

د حضرت نوح عليه السلام د قوم انجام :

د حضرت نوح عليه السلام واقعه په قرآن کريم کې درې څلويښت (۴۳) ځايه ذکر شوې ده (۱) ده خپل قوم ته ډير تبليغ وکړو ، ليکن دې بدبخته قوم دده خبره اونه منله ، نو الله جل جلاله ورباندې يو لوې طوفان راوست چې بغير د يو څو کسانو نه (کوم چې د حضرت نوح عليه السلام سره په کشتۍ کې وو) نور ټول قوم په اوبو کې غرق شو ، تر دې چې د حضرت نوح عليه السلام خپل ځوي کنعان او خپله بي بي واهله (کومو چې دده خبره نه منله) دوی هم په دې طوفان کې هلاک شو .
الله جل جلاله فرمائي :

﴿ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ ، وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴾ . (۲)

ترجمه : پس مونږ پرانيستلې دروازې د آسمان په داسې اوبو سره چې ډيرې راتويدونکې وې، او د زمکې نه مو چينې روانې کړې ، بيا ټولې اوبه په هغه کار پسې راجمع شوې کوم چې مقدر (تجويز) شوې وو . (يعنې ټول مو په اوبو کې هلاک کړل) .

وروسته روستو الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ، فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴾ . (۳)

---

(۱) خو ډير تفصيل يې په سورة اعراف ، هود ، مومنون ، شعراء او سورة نوح کې ذکر شوې .
(۲) القمر آيت ۱۱ ، ۱۲ .
(۳) القمر آيت ۱۵ ، ۱۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : او بیشکه مونږ پرېښودو دا واقعه یوه نخښه د عبرت دپاره ، پس آیا څوک نصیحت اخیستونکي شته؟ (چې د دې واقعې نه عبرت واخلي ؟) پس څنګه وو زما عذاب او زما وېرول؟

د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) انجام :

د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) ذکر په قرآن کريم کې په نهه سورتونو کې شوی.(۱)

ده هم خپل قوم (ثموديانو) ته ډېر نصيحت وکړو خو دوی هم د ده خبره اونه منله . آخر قوم ورته مطالبه وکړه چې که ته يقيني پيغمبر يې نو د دې غر نه دلسو (۱۰) مياشتو بلاربه اُوښه رااُوباسه . حضرت صالح عليه السلام دُعا وکړه ، په غره کې حرکت راپيدا شو ، يو غټ کاڼی اوشليده ، او د هغې نه د لسو (۱۰) مياشتو بلاربه اوښه را اوتله .

ليکن دې بدبخته قوم بيا هم خبره اونه منله . بيا ورته حضرت صالح عليه السلام ووېل : چې دې اُوښې ته نقصان مه رسوئ .

آخر په دې قوم کې يو بدبخته کس دا اُوښه قتل کړه . کله چې حضرت صالح عليه السلام خبر شو نو قوم ته يې اوفرمايل :

﴿ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴾ .(۲)

تاسو په خپلو کورونو کې د ژوند نه درې (۳) ورځې فائده واخلئ (درې ورځې روستو به دراندې د الله ﷻ عذاب راځي ،خو ياد ساتئ) دا داسې وعده ده چې بالکل دروغ پکې نشته .

دې بدبخته قوم په ځای د دې چې توبه يې ايستې وی اَلټه يې د حضرت صالح عليه السلام د قتل کولو کوشش کولو .

حضرت صالح عليه السلام ورته د عذاب علامه هم خودلې وه : چې صبا د زيارت (جمعرات) په ورځ به ستاسو د ټولو مخونه ژېړ شي ، د جُمعې په ورځ به د ټولو مخونه سره شي ، او د خالي (هفتې) په ورځ به د ټولو مخونه تک تور شي او همدا ورځ به ستاسو د ژوند آخيري ورځ وي .(۳)

---

(۱) په سورة اعراف ، هود ، حجر ، نمل ، فصلت ، النجم ، القمر الحاقة ، او الشمس کې .

(۲) هود آيت ۶۵ .

(۳) معارف القرآن .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدا شي بيا او شو چې د زيارت په ورځ د ټولو مخونه تک زيړ شو ، خو بيا هم دوی الله ﷻ ته متوجه نه شو او آلته ټول قوم د حضرت صالح عليه السلام د قتلولو په فکر کې وو ، په دويمه ورځ د ټولو مخونه سره شو ، او په دريمه ورځ د ټولو مخونه تک تور شو ، دوی د خپل ژوند نه مايوسه شو او د عذاب په انتظار وو چې په دې حالت کې په زمکه باندې يوه تيزه زلزله راغله ، او ورسره يو ويروونکې تيز اواز اوشو (حضرت جبريل عليه السلام ورباندې د الله ﷻ په حکم يوه تيزه چغه اووهله) . چې د هغې په نتيجه کې ټول قوم ځای په ځای هلاک شو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ . كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ... ﴾ . (۱)

ترجمه : ظالمان يوې تيزې غيبي چغې اونيوه ، نو د سهر په وخت په خپلو کورونو کې داسې پړمخې پريوتل ګويا چې دوی دغلته د سره اوسيدلي نه وو .

د حضرت هود عليه السلام دقوم (عاديانو) انجام :

په قرآن کريم کې د حضرت هود عليه السلام دقوم تذکره په نهه (۹) سورتونو کې شوې . (۲)

ده هم خپل قوم ته ډير نصيحتونه وکړه ، دده قوم بُت پرست او ظالمان وو . الله ﷻ دوی ته ډير قوت ورکړی وو ، خو دوی د خپل طاقت په نَشه کې ډير مست وو ، او د حضرت هود عليه السلام خبره يې اونه منله ، ايمان يې رانه وړو ، او د ظلم نه وانه اُوخت .

الله ﷻ په دوی دا عذاب راواست چې اووه (۷) شپې او اته (۸) ورځې پرې مسلسل داسې سخته تيزه هوا اوچليده چې انسانان او څاروي به په هوا کې اَلوتل او په زمکه به واپس راغورځيده ، او ورسره حضرت جبريل عليه السلام ورباندې تيزه چغه هم اووهله چې په نتيجه کې (د حضرت هود عليه السلام او دده د څو ملګرو نه علاوه نور) ټول قوم تباه شو .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ . سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا

(۱) هود آيت ۶۷ ، ۶۸ .
(۲) په سورة اعراف ، هود ، مومنون ، شعراء ، فصلت ، احقاف ، الزاريات ، القمر او الحاقه کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ . فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : او هر چې عاديان وو نو دوی په داسې تيز باد هلاک کړې شو چې دا باد ډير تُند وو . الله تعالی په دوی باندې دغه تيز باد اووه (۷) شپې او اته (۸) ورځې پرله پسې مقرر کړی وو پس تا به دغه قوم کتلو چې په دې باد کې په زمکه پرمخې داسې راپريوتلي وو ګويا چې د غورځيدلو قجورو ډډی تنې دي .

آيا ته په دوی کې څوک باقي پاتې وينې ؟ (يعنی داسې تباه شو چې يو کس هم په دې ظالمانو کې بچ پاتی نه شو) .

د حضرت لوط ﷺ د قوم انجام :

د حضرت لوط عليه السلام واقعه هم په قرآن کريم کې په څو سورتونو کې ذکر ده . (۲)

دا د حضرت ابراهيم عليه السلام وراره وو ، دې د سَدُوم علاقې ته تللې وو ، او هلته يې خلقو ته د دين دعوت ورکولو ، خو دده قوم ډير سَرکشه ، متکبِره او بد اخلاقه وو ، چې په کې ډيره خطرناکه بيماري هم وه : چې د هلکانو سره به يې لواطت کولو ، او دا به يې شرم نه ګڼړله ، بلکه په ښکاره او فخر سره به يې دا کار کولو .

حضرت لوط ﷺ ډير نصيحت ورته وکړو خو دوی منع نه شو .

(دا واقعه په تفصيل په سورة حِجر پنځمه رکوع او سورة هود کې الله ﷻ بيان کړی) .

چې کله فرشتې حضرت لوط ﷺ ته په انساني (د ځوانانو په) شکل کې راغلې ، او دده ميلمنې شوې . حضرت لوط عليه السلام چې دا اُوليدې نو وې نه پيژندې چې ګني دا فرښتې دي ، نو ويره ورسره پيدا شوه چې هسې نه زما قوم ددې ميلمنو بې عزتي وکړي .

قوم يې چې خبر شو نو په منډه راغلې او د حضرت لوط ﷺ نه يې دا مطالبه کوله چې دا هلکان مونږ ته حواله کړه . ده ورته ډير نصيحت وکړو چې دا زما ميلمانه دي ، تاسو ما مه رَسوا کوئ . تاسو ولې په داسې قبيح عمل کې مبتلاء يئ .

(۱) الحاقة آيت ٦ تا ٨ .

(۲) لکه په سورة حجر ، اعراف ، هود ، عنکبوت ، او الشعراء کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ورته وویل: چې تاته به پته ده چې مونږ د دې شوقیان یو، مونږ ته نصیحت مه کوه، خو دا هلکان مونږ ته حواله کړه.

حضرت لوط ﷺ ډیر خفه شو، فرښتو ورته وویل:

چې ته ویریږه مه، مونږ فرښتې یو، دا خلق تاته هیڅ نقصان نشي در رسولې، خو ته دا سې وکړه چې کله د شپې څه حصه تیره شي نو د خپل کور خلقو سره د دې ځای نه اووځه، او شاته مه راګورئ. باقي ټول قوم به تباه کیږي چې ورسره به ستا بي بي هم وي، دا به هم په عذاب کې هلاکیږي.

حضرت لوط ﷺ د شپې ورنه اووت، د ده بي بي د نیمائي لار نه واپس راغله، او د قوم سره په سدُوم کې پاتې شوه.

چې کله سهر شو نو اول ورباندې یوه تیزه چغه اووهل شوه، بیا حضرت جبریل ﷺ دا ټول قوم سره د آبادۍ پورته کړو، او اُلټه یې را اُوغورځول، او د پاسه نه پرې الله ﷻ د کانړو باران هم رااُوورُول. چې په نتیجه کې ټول قوم تباه شو.

الله ﷻ فرمائي:

﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ . فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ﴾. (۱)

ترجمه: پس د نمر ختو په وخت دوی یو هیبت ناکې چغې اونیوه، بیا مو د دې کلي پاسنۍ برخه لاندې کړه (یعنی اُلټه مو راګوزار کړه)، او د بَره نه مو پرې ګټ کاڼي (د پخې خاورې کاڼي) اُووَرول، بیشکه په دې واقعه کې نخې د عبرت دي فکر کوونکو د پاره.

(۱) الحجر آیت ۷۳ تا ۷۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت شعيب ﷺ د قوم انجام :

په قرآن کريم کې د حضرت شعيب عليه السلام او دهغه د قوم واقعه په تفصيل سره په سورة اعراف ، هود او شعراء کې ذکر ده ، ددينه علاوه په نورو سورتونو کې هم دا واقعه ذکر ده . (۱)

حضرت شعيب عليه السلام چې کوم قوم ته ليږل شوې وو قرآن کريم په بعضو ځايونو کې هغه په اصحابِ مدين سره ذکر کړي ، او بعض ځايونو کې يې د اصحاب الايکة (د بڼ خلق) په نوم سره ذکر کړي .

دې قوم په حضرت شعيب ﷺ ايمان رانه وړو ، حقوق الله او حقوق العباد يې ضائع کول ، لوټ مار به يې کولو ، او غټه بيماري په کې دا وه چې په ناپ تول کې به يې ټګي کوله .

حضرت شعيب ﷺ ورته ډير نصيحت وکړو خو دوی اونه منل .

تفسيرِ بحرِمحيط ليکلي چې آخر کې الله ﷻ په دوی دا عذاب راوست چې په دويې دومره سخته ګرمي راغله ګويا چې د جهنم نه دروازه ورته راکلاو شوې ، په هيڅ ځای کې ورته آرام نه ملاويده ، نو دا خلق ټول ځنګل ته اوتختيده . الله جل جلاله هلته يوه وريځ را اوليږله چې د هغې لاندې يخه هوا چليده .

د حضرت شعيب ﷺ او دده د ملګرو نه علاوه نور ټول قوم هلته په دې نيت راجمع شو چې ددې نه به باران رااووريږي ، الله ﷻ په دوی باندې د وريځې نه اُور رااوورُول ، او ورسره زلزله هم پرې راغله . چې په نتيجه کې ټول قوم تباه شو .

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً .... ﴾ . (۲)

ترجمه : پس اونيوه دوی لره عذاب د ورځې د سُوري ، بيشکه چې دغه د عذاب ډيره سخته ورځ وه . بيشکه په دې واقعه کې (د خلقو د پاره) نښه د قدرت ده (چې سوچ په کې وکړي نو عبرت ورنه حاصلولی شي) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرعون او دده د ملګرو انجام:

د حضرت موسی علیه السلام واقعه په قرآن کریم کې په مختلفو سورتونو کې ذکر ده. کله چې ده ته نبوت ملاؤ شو، نو الله ﷻ ورته حکم وکړو: چې فرعون ته لاړ شه، هغه سرکشي کړې ده (د خدائي دعوه يې کړې، ته ورته د توحيد تبليغ وکړه. تفصيل يې په سورة طه کې دی)

حضرت موسی عليه السلام فرعون ته ډير دعوت ورکړو، معجزې يې هم ورته اوخودې خو ده خبره او نه منله.

اول خو ورباندې الله ﷻ مختلف قسمه عذابونه راوست لکه: قحط سالي، طوفان، د ملوخانو عذاب، د سپږو عذاب او د چينډخانو عذاب. دا عذابونه به يو محدود وخت پورې وو بيا به ختم شو، څه مهلت به ورکړې شو خو دوی به بيا هم خبره اونه منله....

د ډيرو مقابلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسی ته حکم وکړو چې بني اسرائيل د ځان سره کړه، او د مصر نه هجرت وکړه، شام ته لاړ شه.

(تفسير روح المعاني پوره په تفصيل سره دا خبره ذکر کړې).

نو حضرت موسی عليه السلام خپل قوم بني اسرائيل د ځان سره روان کړه، تقريبًا شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) خلق وو، او د شپې په اوله حصه کې شام طرفته روان شو. فرعون ته چې پته اولګيده چې حضرت موسی عليه السلام اووت، او ورسره بني اسرائيل هم لاړه، نو خپل ټول فوج يې راجمع کړو تقريبًا اووه لکه (۷۰۰۰۰۰) سواره وو، او اويا زره (۷۰۰۰۰) اسونو واله وو، دوی د حضرت موسی عليه السلام پسې روان شو.

کله چې بني اسرائيلو اوليده چې د شاته نه يو لوې فوج راپسې راغې او مخې ته بحرِ قلزم دی نو يره ورسره پيدا شوه، حضرت موسی عليه السلام ته يې وويل:

﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴾. (۱)

ترجمه: مونږ خو ګير شو.

(۱) الشعراء آيت ۶۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسی علیه السلام ورته تسلي ورکړه :

﴿ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ . (۱)

ترجمه : هرګز داسې نده ، د ماسره خپل رب دی ، هغه به ماته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات څه صورت به رااُوباسي) .

الله ﷻ حضرت موسی علیه السلام ته حکم وکړو :

﴿ اِضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته په خپله آمسا دریاب اووهه .

نو چې حضرت موسی ﷺ په آمسا باندې دریاب اووهلو نو دولس (۱۲) لارې په کې جوړې شوې . (ځکه بني اسرائیل دولس قبیلې وې) .

ټول په حفاظت سره په دې اُوبو کې پورې وتل . کله چې فرعون او د ده لښکر دلته رااُورسیده او ددوی دا حیرانوونکې نظاره یې اولیده (چې اُوبه ولاړې دي او لارې په کې جوړې شوې دي) نو فرعون زَر خپل لښکر ته وویل :

دا اُوبه چې ولاړې دي نو دا زما د هیبت او یَرې د وجې ولاړې دي . دا یې وویل او په دریاب کې ورګډ شو ، په دې لارو کې دوی هم روان وو ، خو چې کله ټول لښکر په دریاب کې داخل شو نو الله جل جلاله اُوبو ته د روانیدو حکم وکړو ، اُوبه روانې شوې ، فرعون او ټول لښکر یې په اُوبو کې غرق شو . (۳)

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَغَشِيَهُم مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴾ . (۴)

ترجمه : پس پټ کړل دوی د سمندر هغه چې پټ یې کړل دوی (یعنی د سمندر غټ غټ مَوجونه او چَپې په دوی راغلې او ټول یې ډوب کړل) .

---

(۱) الشعراء آیت ٦٢ .

(۲) الشعراء آیت ٦٣ .

(۳) روح المعاني .

(۴) طه آیت ۷۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابرهه او دده د ملګرو انجام :

په قرآن کريم ، سورة فيل کې الله ﷻ د اصحاب الفيل واقعه ذکر کړی .

دا واقعه تفسير ابن کثير او نورو مفسرينو پوره په تفصيل سره ذکر کړی ، خو زه به يې درته مختصر بيان کړم :

آبرهه چې د يمن ګورنر وو ، ډير ظالم سړی وو ، ده په يمن کې يوه ګرجه جوړه کړې وه او خلقو ته يې حکم کړی وو چې اوس به څوک د يمن نه خانه کعبې ته د حج د پاره نه ځي ، بلکه دلته به راځي ، او ددې ګرجې نه به طواف کوي .

عرب اګر چې بُت پَرست وو ، خو په زړونو کې يې د خانه کعبې او حضرت ابراهيم عليه السلام سره ډيره مينه وه . نو د عربو يو کس يمن ته لاړ ، او په هغه ګرجه کې يې اودس ماتې (قضای حاجت) وکړو .

په بعضو رواياتو کې راځي : چې ځنې عربو مسافرو هلته د ګرجې سره په څنګ کې اُور بَل کړې وو چې د هغې په وجه ګرجې ته هم نقصان اورسيده .

ابرهه چې خبر شو نو قسم يې وکړو چې زه به خامخا خانه کعبه لوټې لوټې کوم ، او يو لوی فوج يې د ځان سره تيار کړو .

د حبشې بادشاه ورته هاتيان هم راأوليږل ، چې په کې يو غټ هاتي وو خاص د آبرهه دپاره .

چې په دې هاتيانو سره به د خانه کعبې چَت او ديوالونه په زنځيرونو اُوتړي ، او د هاتيانو په زور به يې راکاږي او ختمه به يې کړي .

اَبرهه غټ فوج او ډير هاتيان د ځان سره روان کړه (اوږده واقعه ده) ، په لاره کې اګر چې بعضو خلقو يې مقابله هم وکړه ، خو کامياب نه شو . ځکه دوی ډير زيات وو .....

آخر دا چې ځانونه يې خانه کعبی ته اورسول .

الله ﷻ د خپل قدرت کرشمه اوخوده او دا عذاب يې پرې راوستو چې د سمندر له طرفه ډلې ډلې مرغان راغله چې د ګونتړې نه په جسم کې واړه وو ، پنجې يې سرې وی . دغه شان مرغان مخکې چيرته نه وو ليدل شوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر مرغه سره درې (۳) كاڼي وو : يو كاڼى په يو پنجه کې ، دويم كاڼى په دويمه پنجه کې، او دريم په خُله کې . دا ټول مرغان د ابرهه په لښکر راخواره شو ، او په هغوى يې كاڼي وَرول شروع كړه . هر يو كاڼي به داسې كار كولو چې ټوپَک هم هغه شان كار نشي كولې .

په چا به يې چې وَرګوزار كړو نو د بدن نه به يې اووت ، او په زمكه كې به ورننوت . چې په نتيجه كې ټول لښكر ځاى په ځاى تباه شو .

اَبرهه چونكه ډير ظالم وو ، نو الله ﷻ ورته داسې سزا وركړه چې هم هلته هلاک نه شو خو په بدن يې داسې زهر ورننوت چې د بدن هر هر اندام يې رژيدو او غورځيدو . يمن ته په داسې حالت كې راوړى شو چې ټول بدن يې ټوټې ټوټې ، رژيدلى او مردار وو . (۱)

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ . أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ . وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ . تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ . فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴾ . (۲)

ترجمه : آيا تا اونه ليده چې ستا رب د هاتيانو واله سره څنګه معامله وكړه ؟ آيا د هغوى تدبيرونه يې ناكامه نه كړل ؟

او الله تعالى په هغوى باندې ټولي ټولي مرغان را اوليږل ، چې ويشتل به يې دوى په داسې كاڼو باندې چې د پخې ختې نه جوړ شوي وو . نو الله ﷻ دوى د خوړل شوو بُوسو په شان اوګرځول (يعنى ټول يې تباه كړه) .

د قومِ سبا د هلاكت واقعه :

قومِ سبا ته الله ﷻ ډير ښځ ښځ باغونه او نور بې شماره نعمتونه وركړي وو ، خو چې كله دوى د نعمتونو شكريه اداء نكړه ، او د الله ﷻ نافرماني يې وكړه . نو الله ﷻ فرمايي :

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ ﴾ . (۳)

ترجمه : مونږ ورباندې زُوردار سيلاب رااوليږه .

(۱) تفسيرابن كثير و معارف القرآن سورة فيل .

(۲) سورة الفيل .

(۳) سورة سبا آيت ۱٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله ﷻ ټول قوم، کورونه او باغونه د اوبو په طوفان هلاک کړه.

وروسته الله ﷻ فرمائي:

﴿ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴾ .(۱)

ترجمه: دا سزا مونږ دوی ته د ناشکرۍ په وجه ورکړه، او مونږ داسې سزاګانې صرف ناشکره خلقو ته ورکوو.(۲)

ددې نه علاوه په قرآن کريم کې نور د عبرت واقعات هم ذکر شوي لکه:

د قارون په زمکه کې دننوتلو واقعه.

د اصحاب السبت واله واقعه چې د الله ﷻ حکم يې او نه منلو نو الله ﷻ ورنه بيزوګان او خنزيران جوړ کړه.

---

(۱) سورة سبا آيت ۱۷.

(۲) مظهري، ابن کثير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾. طه ۱۱۴.

﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾. المجادلة ۱۱.

دعِلم فضیلت او اَهمیت

تالیف :

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِیَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

د علم فضيلت او اهميت:

نَحۡمَدُهٗ وَنُصَلِّيۡ عَلٰى رَسُوۡلِهِ الۡكَرِيۡمِ .

اَمَّا بَعۡدُ فَاَعُوۡذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيۡطٰنِ الرَّجِيۡمِ بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الۡقُرۡاٰنِ الۡمَجِيۡدِ وَالۡفُرۡقَانِ الۡحَمِيۡدِ :

﴿ وَقُلۡ رَّبِّ زِدۡنِيۡ عِلۡمًا ﴾ . (۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنۡ سَلَكَ طَرِيۡقًا يَلۡتَمِسُ فِيۡهِ عِلۡمًا سَهَّلَ اللّٰهُ لَهٗ طَرِيۡقًا اِلَى الۡجَنَّةِ . (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنۡ يُّرِدِ اللّٰهُ بِهٖ خَيۡرًا يُّفَقِّهۡهُ فِي الدِّيۡنِ . (۳)

رَضِيۡنَا قِسۡمَةَ الۡجَبَّارِ فِيۡنَا * لَنَا عِلۡمٌ وَّلِلۡجُهَّالِ مَالٌ

فَاِنَّ الۡمَالَ يَفۡنِيۡ عَنۡ قَرِيۡبٍ * وَاِنَّ الۡعِلۡمَ يَبۡقٰى لَا يَزَالُ

صَدَقَ اللّٰهُ الۡعَظِيۡمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو ورونو ! د انسان د پاره د ايمان نه روستو په ټولو نعمتونو کې لوي نعمت علم دی ، د دينه بل لوي نعمت نشته . نو چاته چې الله ﷻ دا نعمت ورکړي يا يې د دې نعمت د حصول د پاره قبول کړي نو په کار ده چې دا کس په دې باندې د الله ﷻ

---

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲ ، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) . مشکوة کتاب العلم .

(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰ ، ومسلم في الامارة ۱۷۵ ، والترمذي في العلم ۴ ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱ / ۱۲۸ ، مشکوة کتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيره شکريه اداء کړي. (۱)

د همدې مناسبت په وجه غواړم چې په نن مجلس کې درته د علم په اهميت او فضيلت باندې رڼا واچوم، چې د الله ﷻ په نزد د علم څومره لوړه مرتبه او مقام دی.

د حضرت آدم ؑ د خلافت او تعظيم وجه علم ؤ

د همدې علم په وجه الله ﷻ حضرت آدم عليه السلام ته خلافتِ ربّاني ورکړو، او مسجود الملائکة یې او ګرځول، ددې نه هم معلوميږي چې علم بهترين شئ دی.

قدرمنو! انسان ته دا سوچ په کار دی چې فرښتې اګرچې د نُور نه پيدا شوي، هر وخت د الله ﷻ په عبادت کې مشغوله وي، د الله ﷻ نافرماني نه کوي (۲) او حضرت آدم عليه السلام د خټې نه پيدا شوی، خو بيا هم الله ﷻ فرښتو ته دا حکم کوي چې تاسو حضرت آدم عليه السلام ته سجده د تعظيم وکړئ. آخر ددې څه وجه وه؟

نو ددې وجه صرف دا وه چې حضرت آدم عليه السلام ؑ ته عِلمُ الْاَسْمَاء (يعنی د شيانو نومونه، د هغې صفات او خواص عِلم) حاصل ؤ، او فرښتو ته دا عِلم حاصل نه ؤ.

---

(۱) امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ليکلي: چې کله حضرت يوسف عليه السلام د خوبونو د تعبير د عِلم په وجه په خپل ځان باندې د الله ﷻ لوي احسان ګڼل (او فرمايل یې: وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ. يوسف آيت ۱۰۱) فأنت يا عالمُ! أمَا تذكرُ منةَ الله على نفسك حيث علمك تفسيرَ كتابه. فأيّ نعمةٍ أجلّ ممّا أعطاك الله حيث جعلك مفسّراً لكلامه وسميًا لنفسه وَوارثًا لنبيّه و داعيًا لخَلقه و واعظًا لعبَاده وسِراجًا لأهل بلاده وقائدًا للخلق إلى جنّته وثوابه و زاجرًا لهم عن نارِه وعقابه كما جَاء في الحديث: اَلعُلَمَاءُ سَادَةٌ وَالفقهاءُ قادةٌ ومجالِسُهم زيادةٌ. تفسير كبير ج۱ ص۲۰۲ آيت ۳۱.

(۲) ﴿ وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ. يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴾. الانبياء آيت ۲۰، ۲۲.

(علمي نُکته : حضرت آدم عليه السلام ته چې د کومو شيانو علم خودل شوې وُ په هغې کې مفسرينو مختلف اقوال ذکر کړي . (۱))

د امام رازي رحمه الله وينا :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ډيره عجيبه خبره ليکلې : چې کله آدم عليه السلام ته د مخلوقاتو د نومونو د عِلم په وجه دومره عزت حاصل شو چې فرشتو ده ته د تعظيم سجده وکړه ، نو اوس چې کوم سړي ته د خالقِ کائنات د ذات او صفاتو علم وي نو آيا هغه به د فرشتو د تعظيم مستحق نه ګرځي ؟ (خامخا به ګرځي) بلکه دې خو به د الله ﷻ د طرفه هم د اعزاز و اکرام مستحق ګرځي .

او حضرت يوسف عليه السلام چې د خوبونو د تعبير د علم په وجه د جيل (قيد خانې) نه نجات اوموندو ، نو اوس چې يو سړي ته د الله ﷻ د کتاب (قرآن کريم) عِلم وي نو آيا هغه به د شهواتو د جيل نه نجات نه مومي ؟ (بلکه مومي به يې) . (۲)

بل ځای امام رازي رحمه الله د آيت : ﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ﴾ لاندې ليکلي : چې کله الله ﷻ د حضرت آدم عليه السلام شرافت د علم په وجه ښکاره کړو نو که چيرته په کائناتو کې د

---

(۱) وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاءَ كُلَّهَا .(البقرة ۳۱ .) اي علّمه صفاتَ الأشياءِ ونعوتَها وخواصَها . تفسير كبير ج۱ ص ۲۹۷ آيت ۳. قال ابن عباس وعكرمة وقتادة ومجاهد وابن جُبير : عَلّمه أَسماءَ جميعِ الأشياء كلّها جليلها وحقيرها . قرطبي ج۱ ص ۲۳۲ آيت ۳، په تفسير ابن کثير کې دي: علّمه اسماء جميع المخلوقات . ابن كثير ج۱ ص ۷۳ ،

په تفسير کشاف کې دي : اى أَسْماء المسمّيات وعلّمه احوالها ومايتعلّق بها من المنافع الدينيّة والدُنيويّة . ج۱ ص۲۷۲ ، په تفسير بيضاوي کې دي : ألهمه معرفة ذوات الاشياء وخواصها وأسماءها وأصول العلم وقوانين الصناعات وكيفية آلاتها. ج۱ ص ٦١ ،

په احکام القرآن کې دي : علّمه ايّاها بمعانيها اذ لافضيلة للاسماء دون المعاني ، وهي دلالة على شرف العلم وفضيلته . احكام القرآن ج۱ ص۳۱ .

(۲) مَن علم اسماء المخلوقات وَجَدَ التحيّة من الملائكة فمَن علم ذات الخالق وصفاته أمَا يَجِدُ تحيّة الملائكة ؟ بل يَجد تحيّةَ الربّ ﴿ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ . يس ۵۸ ﴾ . كبير ج۱ ص ۲۰۲ .

الله ﷻ په نزد د علم نه بل شی اشرف وې نو بيا به يې د حضرت آدم عليه السلام شرافت د هغې په وجه ښکاره کړې وې. [۱]

اولنی وحي :

د علم د اهميت اندازه د دينه هم کيدې شي چې د الله ﷻ په نزد علم د ومره محبوب عمل دی چې دې امت ته چې د الله ﷻ د طرفه اولنې کوم پيغام (وحي) راغلې د هغې اولنې لفظ هم " إِقْرَءْ " دی، چې د دې مطلب دی "اولوله".

يعنی دې امت ته د الله ﷻ د طرفه اولنې پيغام د " لوستلو " تلقين دی.

که په ظاهره باندې اوکتې شي نو د حضرت عيسی عليه السلام او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په مينځ کې تقريبًا پنځه سوه او يواويا (۵۷۱) کاله زمانه تيره شوې وه.

په عربو کې بُت پرستي او شرک عام وُ، جهالت دومره عام وُ چې ژوندی لورانې به يې خښولې، په يو بل به يې ظلمونه کول، د يو بل حقوق به يې ضائع کول.

ليکن د دې ټولو خبرو باوجود بيا هم اوله وحي د توحيد متعلق رانغله، د حقوق العباد متعلق رانغله، د آخرت متعلق رانغله بلکه اوله وحي " إِقْرَءْ " يعنی د لوستلو متعلق راغله، چې په دې سره د علم اهميت او عظمت ته غټه اشاره ده. [۲]

ځکه علم خو داسې يو صفت دی چې د دې په وجه انسان د حيواناتو نه ممتاز ګرځي، او د جهالت د تيارو نه رڼا طرفته راګرځي. دغه وجه ده چې اسلام د علم په حصول باندې ډير زور اچولې، او د دې يې ډير فضيلتونه بيان کړی دی.

---

(۱) هذه الاية دالةٌ على فضلِ العِلم فانّه سبحانه ما أَظهر كمال حكمته في خلقة آدم عليه السلام إلّا بأن أظهر علمه، فلوكانَ في الامكان وجود شيء من العلم أشرف لكان من الواجب اظهار فضله بذلك الشيء لا بالعلم. تفسير كبير ج۱ ص ۳۹۹ آيت ۳۱.

(۲) ندائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي ﷺ ته هم د علم د زياتوالي طلب کولو حکم شوی ؤ :

د الله ﷻ په نزد د عِلم مقام او مرتبه د دينه هم معلوميږي چې رسول الله ﷺ ته يې د علم د زياتوالي طلب کولو حکم کړی ؤ . الله تعالی فرمايي :

﴿ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾ . (۱)

ترجمه : او وايه (اې پيغمبره !) چې اې ربه ! زما علم زيات کړه .

نو که چيرته د الله ﷻ په نزد د عِلم نه اوچت او محبوب بل شی وی نو بيا به يې خپل پيغمبر ته د هغې د زياتوالي حکم کړی وې (معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د علم ډيره لويه مرتبه) . (۲)

د علم د اهمت په باره کې واقعه :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسر (تفسير کبير) کې يوه واقعه ذکر کړې : چې يو ځل نبي کريم صلى الله عليه وسلم د يو کس سره د مازيګر د لمانځه نه روستو خبرې کولې ، نو الله ﷻ ورته وحي وکړه : چې د تا سره دا کوم کس ناست دی د ده په عُمر کې صرف يو ساعت وخت پاتې دی (بيا به دې وفات کيږي) ، نو نبي عليه السلام ده ته د دې خبر ورکړو ، دې کس سره ډير فکر پيدا شو ، نبي ﷺ ته يې وفرمايل :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! دُلَّنِيْ عَلٰى اَوْفَقِ عَمَلٍ لِيْ فِيْ هٰذِهِ السَّاعَةِ .

اې د الله ﷻ رسوله ! زما د پاره چې په دې وخت کې کوم بهترين عمل وي هغه راته اوښايه (يعنې داسې عمل راته اوښايه چې په دې لږ وخت کې ماته ډيره فائده راکړي او د آخرت خوشحالي راته نصيب شي) .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : اِشْتَغِلْ بِالتَّعَلُّمِ . د علم په زده کړه کې مشغول شه .

نو هغه د علم په زده کړه کې مشغول شو ، او د ماښام نه مخکې وفات شو .

---

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) امام رازي رحمه الله فرمائي : وفيه أدلّ دليل على نفاسة العلم وعلوّ مرتبته وفرط محبّة الله تعالى اياه ، حيث أمر نبيّه بالازدياد منه خاصةً دون غيره . تفسير كبير ج ۱ ص ۴۰۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوي وائي :

فَلَوْكَانَ شَيْءٌ أَفْضَلُ مِنَ الْعِلْمِ لَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ فِي ذٰلِكَ الْوَقْتِ .

که چیرته د علم نه بهترین شئ وې نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم به دده ته په دې لږ وخت کې د هغې د کولو حکم کړې وې . (۱)

نبي علیه السلام د تعلیم او تدریس مجلس غوره کړو

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِمَجْلِسَيْنِ فِيْ مَسْجِدِهٖ فَقَالَ كِلَاهُمَا عَلٰى خَيْرٍ وَأَحَدُهُمَا أَفْضَلُ مِنْ صَاحِبِهٖ أَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَدْعُوْنَ اللهَ وَيَرْغَبُوْنَ إِلَيْهِ فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَ أَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَتَعَلَّمُوْنَ الْفِقْهَ أَوِ الْعِلْمَ وَيُعَلِّمُوْنَ الْجَاهِلَ فَهُمْ أَفْضَلُ وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا ثُمَّ جَلَسَ فِيْهِمْ . (۲)

حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمايي : چې يو ځل نبي ﷺ په مسجد نبوي کې په دوه (۲) مجلسونو تيرشو (يو ډلې خلقو د الله ﷻ عبادت کولو او د الله ﷻ نه يې دُعاګانې غوښتې ، او دې دويمې ډلې علم زده کولو) پيغمبر عليه السلام او فرمايل : دواړه ډلې د خير او فضيلت والا دي ، خو په دې کې دا يوه ډله خلق د دې نورو نه ډير بهتر دي .

ځکه دا اوله ډله خلق د الله ﷻ عبادت کوي ، د الله ﷻ نه دُعاګانې غواړي او د الله تعالی سره چې څه اجرونه او ثوابونه دي د هغې رغبت او اميد لري ، نو اوس که الله ﷻ اوغواړي نو دغه اجرونه او ثوابونه به ورته ورکړي ، او که يې وغواړي نو ورنه منع به يې کړي .

او هر چې دا دويمه ډله ده نو دوی خو (اول) فقه يا علم زده کوي ، بيا يې ناپوهه او جاهل خلقو ته بنايي، نو دوی افضل دي (ځکه دوی دوه عبادتونه کوي : ۱ . د علم زده کړه هم عبادت دی ، او بل ته خودل هم عبادت دی . مرقات شرح مشکوة)

---

(۱) انه عليه السلام كان يحدث انسانا فاوحى الله اليه انه لم يبق من عُمر هذا الرجل الذي تحدثه الاساعةً ، وكان هذا وقت العصر فاخبره الرسول بذلك فاضطرب الرجل وقال : يارسول الله ! دلّني على اوفق عمل لي في هذه الساعة . قال إشتغل بالتعلّم . فاشتغل بالتعلم وقبض قبل المغرب . تفسير كبير ج۱ ص ۲۱۰ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم ص۳٦ ط قديمي كتب خانه كراچي ، تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ ط بيروت لبنان .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا نبي عليه السلام او فرمايل:

إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا . بيشکه زه چې دُنيا ته مبعوث شوې يم نو هم د مُعلِم په حيثيت سره.

بيا نبي کريم ﷺ د دغه (علم حاصلوونکو او خودونکو) د لې سره کيناست. (۱)

فائده: د دې واقعې نه د عِلم د مجلس څومره زيات فضيلت ښکاره شو چې نبي عليه السلام صراحةً او فرمايل چې دا د عِلم والو مجلس ډير بهتر دی او بيا يې د عابدينو مجلس پرېښود او په خپله د دې علماو په مجلس کې کيناست.

دا ځکه چې د عابد عبادت خو صرف د خپل ځان د فائدې د پاره وي او د عالِم نه ټول امت ته فائده رسي.

د علمي مجلس فضيلت:

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ يَتْلُوْنَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَدَارَسُوْنَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِيْنَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيْمَنْ عِنْدَهُ . (۲)

هر کله چې يو قوم د الله ﷻ د کورونو نه په يو کور (جومات يا مدرسه) کې راجمع شي او د الله ﷻ کتاب (قرآن کريم) لولي او خپل مينځ کې يې يو بل ته ښايي، نو فرښتې (د دوی د عزت او د دوی سره د محبت په وجه) ترې چاپېره کيږي، سکينه (اطمينان او سکون قلبي) ورباندې نازليږي، رحمتِ خداوندي ورباندې راوريږي، او الله تعالی د دغو خلکو ذِکر د هغه (مقربو کرېينو) فرښتو د وړاندې کوي کومې چې د الله ﷻ سره دي.

---

(۱) دلته ملاعلي قاري رحمه الله په مرقات شرحه د مشکوة کې ليکلي دي: اشعارٌ بأنهم منه وهو منهم ومن ثمّ جَلَسَ فيهم. كذا قاله الطيبي. مرقات شرح مشكوة ج۱ ص ۳۰۷ كتاب العلم.

(۲) اخرجه مسلم في الذكر حديث ۳۸، وابوداود في الادب باب ۶۰، والترمذي في البرّ باب ۹۱، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷، وابن حبان في صحيحه والبيهقي، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم الترغيب في العلم وطلبه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : د علم دا فضيلت کافي دی چې فرښتې دوی ته وزرې غوړوي، په دوی اطمينان او سکون نازليږي او الله ﷻ د دوی تذکره په ملاء اعلیٰ کې د مقربو فرښتو د وړاندې کوي. (۱)

د حضرت لقمان ﷺ خپل ځوي ته نصيحت

نبي کريم ﷺ فرمايي: چې حضرت لقمان ﷺ خپل ځوي ته دا نصيحت کړې وُ:

يَا بُنَيَّ عَلَيْكَ بِمَجَالِسَةِ الْعُلَمَاءِ وَاسْمَعْ كَلَامَ الْحُكَمَاءِ فَإِنَّ اللهَ لَيُحْيِيْ الْقَلْبَ الْمَيِّتَ بِنُوْرِ الْحِكْمَةِ كَمَا يُحْيِيْ الْأَرْضَ الْمَيْتَةَ بِوَابِلِ الْمَطَرِ. (۲)

اې بچوړيه! ته په ځان باندې د علماو مجلس لازم کړه (يعنی د هغوی سره کينه) او د حکماؤ خبرې اَوره، ځکه الله ﷻ د حکمت په رڼا سره مړ زړه داسې ژوندې کوي لکه څرنګ چې د باران په اُوبو باندې مړه (غير آباده) زمکه راژوندی کوي.

حَيَاةُ الْقَلْبِ عِلْمٌ فَاغْتَنِمْهُ ✿ وَمَوْتُ الْقَلْبِ جَهْلٌ فَاجْتَنِبْهُ

علم د انبياو ميراث دی

يوه ورځ حضرت ابوهريرة رضي الله عنه د مدينې منورې په بازار تيريده، هلته اودريده، او خلقو ته يې وويل: چې اې د بازار خلقو! په تاسو څه شوي چې تاسو دلته يئ او د رسول الله ﷺ ميراث تقسيميږي، آيا ورځئ نه؟ چې تاسو هم ورنه خپله حصه واخلئ؟

هغوی ورنه پوښتنه وکړه چې دا ميراث چيرته تقسيميږي؟ ده ورته وويل: په جُمات کې.

نو خلق په منډه جُمات ته لاړه، او حضرت ابوهريرة رضي الله عنه هم هلته ولاړ وُ. څه وخت پس خلق واپس راغلل، ده ورنه پوښتنه وکړه چې څه مو وکړه؟

هغوی ورته وويل: چې اې ابوهريرة رضي الله عنه مونږ خو جُمات ته ننوتو، په هغې کې خو مونږ او نه ليده چې څه شی تقسيميږي.

---

(۱) الرسول والمعلم ص ۱۰.

(۲) رواه الطبراني فی الکبير، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۳، الترغيب في مجالسة العلماء، احياء العلوم ج۱ ص ۲۰ کتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابو هريرة ﷺ ورته پوښتنه وكړه :

وَمَا رَأَيْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ أَحَدًا ؟ تاسو په جُمات كې هيڅوك اونه ليده ؟

هغوى ورته وويل :

بَلْ رَأَيْنَا قَوْمًا يُصَلُّوْنَ وَقَوْمًا يَقْرَؤُوْنَ الْقُرْآنَ . وَقَوْمًا يَتَذَاكَرُوْنَ الْحَلَالَ وَالْحَرَامَ .

آو، مونږ څه خلق اوليده چې لمونځونه يې كول، او څه خلقو د قرآن مجيد تلاوت كولو او څه خلقو د حلال او حرام تذكره كوله (يعني علم يې حاصلول او د حلالو او حرامو متعلق تذكره يې كوله).

حضرت ابو هريرة ﷺ ورته او فرمايل :

وَيْحَكُمْ فَذٰلِكَ مِيْرَاثُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۱)

تعجب دى په تاسو، همدا د رسول الله ﷺ ميراث دى .

فائده : معلومه شوه چې علم د انبياو ميراث دى او علماء د انبياو وارثان دي .

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ. (۲)

عُلماء د انبياو وارثان دي، او انبياء كرامو په ميراث كې درهم او دينار نه دي پريښي، بلكه هغوى علم په ميراث كې پريښي، پس چاچې دا حاصل كړو هغه ډيره لويه حصه حاصله كړه .

---

(۱) رواه الطبراني في الاوسط باسناد حسن، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۸ كتاب العلم، تنبيه الغافلين ص ۲۰۶ .

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰، ورواه الترمذي في العلم باب ۱۹، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

په يو روايت كې داسې الفاظ دي : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ أَلَا إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا وَلٰكِنَّهُمْ وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَهُ بِحَظِّهِ. اخرجه ابوداود في العلم باب ۱، والترمذي في العلم باب ۱۹، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم يو باب زده کول د زرو(۱۰۰۰) رکعتو قبول شوو نفلو نه ډير بهتر دي

نبي کريم صلی الله عليه وسلم حضرت ابوذر رضی الله عنه ته فرمايي :

يَا اَبَا ذَرٍّ لَأَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ آيَةً مِّنْ كِتَابِ اللهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ وَلَأَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ بَابًا مِّنَ الْعِلْمِ عُمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ خَيْرٌ مِّنْ أَنْ تُصَلِّيَ أَلْفَ رَكْعَةٍ . (۱)

اې ابوذره ! (ﷺ) که ته چيرته د سهر په وخت لاړشې او د قرآن کريم يو آيت زده کړې، نو دا ستا دپاره د سلو (۱۰۰) رکعتونو نفلو نه ډير بهتر دی، او که ته لاړشې او دعلم يو باب زده کړې، که په دې عمل شوې وي او که نه، خو دا ستا د پاره د زرو (۱۰۰۰) رکعتونفلو نه ډير بهتر دی .

فائده : په دې حديث کې هم د علم ډير فضيلت بيان شوې، چې يو باب د علم زده کول د زرو رکعتونو قبول شوو نفلو سره برابر نه دي، بلکه د هغې نه ډير بهتر دي .

او ورسره دويمه خبره دا هم واضحه شوه چې بعض خلق وايي چې په کوم علم عمل نه وي نو دداسې عِلم په زده کولو کې هيڅ فائده نشته، نو د دوی دا خبره غلطه ده .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په " حيوة المسلمين " کې د دې حديث په تشريح کې ليکلي : چې په دې حديث کې نبي کريم صلی الله عليه وسلم په واضحه طريقې سره اوفرمايل: عُمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ . که په دې علم دده عمل وي او که نه، خو يو باب د علم زده کول د زرو رکعتونو نفلو نه ډير بهتر دی . او ددې د پاره تهانوي صاحب درې (۳) وجوهات ذکر کړي :

۱. د دين د خبرې په زده کولو سره خودې دجهالت او ناپوهۍ نه اووت . نو دا هم لوي نعمت دی .

۲. چې کله ورته ددين دا خبره معلومه شوه نو که اوس يې پرې عمل نشته نو آينده وخت کې خو به چيرته پرې عمل وکړي .

(۱) رواه ابن ماجه في سننه باسناد حسن الحديث ۲۱۹، وابن عبدالبر في جامع البيان ۱/۲۵، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۲ کتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. بل کس ته خو به يې اوښايي، او دا هم د ثواب کار دی. (۱)

لږ علم د ډير عمل نه بهتر دی

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

قَلِيْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيْرِ الْعِبَادَةِ. (۲)

لږ علم د ډير عبادت نه بهتر دی.

ضروري علم په هر مسلمان باندې فرض عين دی

دومره علم زده کول چې په هغې باندې انسان خپل ژوند د الله ﷻ او د رسول ﷺ د احکاماتو مطابق تيروي، دا په هر مسلمان نارينه او زنانه باندې فرض دی.

پيغمبر عليه السلام فرمايي:

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ. (۳)

د علم طلب کول (يعنی د هغې د حاصلولو کوشش کول) په هر مسلمان فرض دی.

په يو روايت کې ورسره د "مُسْلِمَةٍ" لفظ هم شته. (۴)

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِيْ قَوْلِهِ: ﴿ قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا ... (۵) ﴾ قَالَ: عَلِّمُوْا أَهْلِيْكُمُ الْخَيْرَ. (٦)

حضرت علي رضي الله عنه د دې آيت ﴿ قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا ﴾ په تفسير کې فرمايي: چې تاسو خپل کور والو ته د خير (يعنی د دين) خبرې اوښايئ.

---

(۱) حيرة المسلمين ص۳۲ الروح الثالي في تحصيل علم الدين وتعليمه.

(۲) رواه الهيثمي في المجمع ۱ / ۱۲۰ والسيوطي في الدرالمنثور ۱/ ۳۵۰، والمنذري في الترغيب والترهيب ۱/ ۱۳.

(۳) رواه ابن ماجه، مشکوة کتاب العلم ص ۳۴، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحثّ على طلب العلم، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله: مُسلِمٍ. وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا. مرقات شرح مشکوة ص ۲۸۴.

(۴) مرقاة شرح مشکوة.

(۵) التحريم آيت ٦.

(٦) رواه الحاكم موقوفا وقال صحيح على شرطهما، الترغيب والترهيب ص ۷۰ الترهيب في نشر العلم والدلالة على الخير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري تنبيه

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل خطبات کې دا خبره ډیر په تفصیل سره ذکر کړې چې بعضې خلق د علم فضائل بیانوي ، د قرآن کریم آیتونه او احادیث ذکر کوي خو بیا غلطي دا کوي چې دا ټول فضایل په انګریزي تعلیم تطبیقوي او خلقو ته د انګریزي زده کولو ترغیب ورکوي .

نو خبردار ! دا سخته دهوکه ده ، ځکه د علم چې څومره فضایل په قرآن کریم او احادیثو کې بیان شوي نو د دینه د شریعت علم مراد دی ، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصلیږي او په آخرت کې د انسان د پاره فائده مند وي ، انګریزي تعلیم مراد نه دی (۱)

(البته که چا معتمد عالم په انګریزي کې د قرآن کریم یا احادیثو ترجمه وکړه او یو کس هغه لولي نو بیا په دې کې ثواب شته) . (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي علم نه دی، بلکه په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي . البته که په خلافِ شرعه امورو مشتمل وونو بیا د هغې حصول نا جائز دی . (۳)

د علم حقیقت

حکیم الاسلام قاري محمد طیب رحمه الله وايي : انسان ته چې انسان وايي دا هلته چې په ده کې داسې علم نافِع راشي چې د هغې په وجه دې د حلالو او حرامو ، جائز او ناجائز په مینځ کې تمییز کولې شي ، یعنی په ده کې تقوی ، پرهیزګاري او په شریعت باندې عمل راشي .

---

(۱) دکوم علم فضایل او تاکید چې په احادیثو کې راغلي د هغې نه علم د شریعت مراد دې : په فتح الباري شرح صحیح البخاري کې ذکر دي : والمرادُ بالعلمِ اَلعِلمُ الشرعيّ الذي يفيد معرفة مايجب على المكلّف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته . والعلم بالله وصفاته ومايجب له من القيام بامره وتنزيهه عن النقائص ،ومدار ذلک على التفسير والحديث والفقه . (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ كتاب العلم، مقدمه شامي زكريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين ، فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۴ باب اول : علم كا بيان) .

(۲) خطباتِ حکیم الامت ج۲ ص ۱۹۴ موضوع تعميم العلم .

(۳) كشف الباري ج۳ ص ۴۴ كتاب العلم باب فضل العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه که صرف د يو څو لږو معلوماتو نوم علم وي نو بيا خو په کار ده چې حيوانات هم علماء وي، ځکه بعضو حيواناتو ته هم څه نا څه معلومات وي. الله ﷻ په قرآن مجيد کې فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا ﴾. (۱)

ترجمه: اې مومنانو! که چيرته تاسو د الله ﷻ نه او وېرېږئ او متقيان جوړ شئ نو الله ﷻ به په تاسو کې فُرقان پيدا کړي.

(فُرْقَان: دا هغه داخلي قوت دی چې د دې په وجه انسان د حق او باطل په مينځ کې تميز کولې شي). (۲)

په علم او معلوماتو کې فرق دې

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي چې علم ځانله شی دی، او معلومات ځانله شی دی، علم د زياتو معلوماتو نوم نه دی، بلکه علم هغه دی چې د هغې په وجه د انسان نه انسان جوړيږي، سړې پرې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پيژندګلي کولې شي، او د دغه معلوماتو په وجه انسان صحيح نتيجې ته رسيدې شي، يعنی په ده کې تقوی، پرهيز ګاري او د سنتو تابعداري پيدا شي، او په خپل علم يې عمل وي نو بيا دا علم دی.

ځکه که صرف په معقولاتو معلومولو سره سړې عالِم کيدې نو بيا خو په کار وه چې اَرسطو او جالينوس لوي لوي علماء وې، که صرف په ادب او عربي ويلو سره سړې عالم کيدې نو په کار دا وه چې ابو جهل او ابو لهب لوې لوي علماء وې ځکه دوی په عربي ښه پوهيده او ډير فصاحت او بلاغت يې لرل. لهذا معلومه شوه چې علم فقط د ډيرو معلوماتو نوم نه دی.

مثال: د مثال په ذريعه دا خبره ښه واضح کيدې شي چې دوه کسان د سيل د پاره ووت، يو پکې ډير زيات او ګرځيده او ډيرې علاقې يې اوکتې، خو ده د سترګو نظر کمزوري دی، او دويم کس لږ او ګرځيده، لږې علاقې يې اوکتې خو ده د سترګو نظر ښه تيز دي.

نو دا اول کس اګر چې ډير ګرځيدلې، ځايونه يې ډير ليدلي خو چونکه د نظر د کمزورتيا په وجه د يو شي په حقيقت هم پوره نه دی پوهه شوې، او دا دويم کس اګر چې د لږو علاقو په باره

---

(۱) الانفال آيت ۲۹.

(۲) جواهر حکمت، ... المدارس ج۱ ص ۳۹۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې معلومات لري خو د نظر د تيز والي په وجه د هرشي په حقيقت پوره پوهه شوي او د هرې علاقې پوره معلومات ورته شته.

دغه شان چې د کوم سړي سره معلومات وي خو بصيرتِ قلبي، تقوی او للّهيت ورسره نوي نو دې د اَشياؤ په حقيقت پوره نه پوهيږي او ددې معلوماتو نه کما حقهٗ فايده نشي اخيستې، ځکه دده بصيرتِ قلبي نشته.

او د چا سره چې بصيرتِ قلبي وي، زړه کې يې تقوی او پرهيزګاري وي او علم نافع ورسره وي نو بيا دې د دغه معلوماتو نه پوره فايده اخيستې شي، ځکه دې د اشياؤ په حقيقت باندې ښه پوهيږي. (۱)

دغه وجه ده چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم به د علم نافع سوال کولو (اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا ....يا الله! زه تا نه دعلم نافع سوال کوم (۲)).

او د علمِ غير نافع نه به يې پناه غوښته. حکماء وايي:

علمے که راه حق ننماید جهالت است:

کوم علم چې انسان ته حقه لاره نه ښايي هغه جهالت دی.

علم لوی نعمت دی

حضرت سليمان عليه السلام سره د ټولې دُنيا بادشاهي وه (ځکه هغه دُعا کړې وه:

﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِي لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِيٓ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴾(۳)

---

(۱) التبليغ، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۰.

(۲) **دعلمِ نافع تعريف**: امام غزالي رحمه الله د علمِ نافع تشريح داسې کړې: اَلْعِلْمُ النَّافِعُ مَا يَزِيْدُ فِيْ خَوْفِكَ مِنَ اللهِ... علمِ نافع هغه دی چې په هغې سره ستا په زړه کې د الله ﷻ خوف او ويره زياته شي. او ددې په وجه تا ته په خپلو عيبونو باندې بصيرت حاصل شي، د الله ﷻ معرفت درته نصيب شي، په عباداتو درته توفيق ملاؤ شي، د دُنيا سره دې مينه کمه شي، او آخرت طرف ته دې رغبت پيدا شي، د کومو کارونو په وجه چې ستا نيک اعمال ختميږي په هغې باندې ستا د بصيرت سترګې کلاؤ شي او د شيطان په مکرونو باندې خبردار شې. (تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۴).

(۳) سورة ص آيت ۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : اې ربه ! ماته بخښنه وکړه او داسې بادشاهي راله راکړه چې (په دې زمانه کې) د ما نه روستو بل هیچاته حاصله نه شي ، بیشکه ته ډیر هبه کوونکې ذات یې .)

لیکن ددې دومره لوي حکومت باوجود هغه بیا هم په حکومت باندې فخر نه کولو بلکه په خپل علم یې فخر کولو (ځکه هغه ویلي وو :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴾. (۱)

ترجمه : اې خلقو ! مونږ ته د مرغانو ژبه ښودل شوې ، او مونږ ته هر قسم څیزونه راکړل شوي، بیشکه همدا ښکاره فضل دې) .

نو چې کله حضرت سلیمان عليه السلام د مرغانو په ژبه پوهیدلو علم باندې فخر کولو ، نو اوس که یو مسلمان سره د الله جل جلاله د کتاب او احادیثو علم وي نو بیا خو په طریق اولی باندې دده دپاره د خوشحالۍ ذریعه ده او لوي نعمت دی. (۲)

نو چاته چې الله جل جلاله دا لوي نعمت ورکړې وي نو ده ته په دې باندې د الله جل جلاله ډیره شکریه په کار ده . د علم په فضیلت کې حضرت علي رضی الله عنه څه اشعار ویلي :

۱ . رَضِينَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِينَا ❁ لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالُ

۲ . فَإِنَّ الْمَالَ يَفْنِيْ عَنْ قَرِيْبٍ ❁ وَإِنَّ الْعِلْمَ يَبْقَىٰ لَا يَزَالُ . (۳)

۱ . مونږ د الله جل جلاله په تقسیم راضي یو ، چې هغه مونږ ته علم راکړې او جاهلو ته یې مال ورکړې.

۲ . ځکه مال به عنقریب فناء شي ، او علم به همشه باقي وي .

د الله جل جلاله په نزد د علم مقام

د الله جل جلاله په نزد د علم ، علما او طلبا ډیر لوي مقام دی نو که دُنیادار خلق د علم اهمیت نه

(۱) النمل آیت ۱۶ .

(۲) فَافْتَخَرَ (سلیمان عليه السلام) بِكونه عالمًا بمنطق الطير . فإذا حَسُن من سليمان أَنْ يفتخرَ بذلك العلم . فلان يحسن بالمؤمن أن يَفتخِرَ بمعرفة ربّ العالمين كان أحسن . تفسير كبير ج ۱ ص ۴۵۷ آيت ۳۱ .

(۳) تعليم المتعلم فصل في الجدّ والمواظبة والهمّة ، کامیاب طالب علم ص ۱۸ ، طلباء کے لیے مثالي تحفه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيژني ، عالِم يا طالب العلم ته په ښه سترګه نه ګوري نو هيڅ پروا نشته ، ځکه مونږ چې د قيامت په ورځ د کوم پروردګار د وړاندې پيش کيږو هغه خو د دې اهميت پيژني .

د يو طالب العلم واقعه :

يو طالب مدرسې ته د سبق د پاره روان ؤ ، په لاره کې ورسره د يو دُنيادار ، انګريزي خوان ملاقات وشو ، ورته وې ويل : چې طالبه ! هسې ځان مه ستړې کوه که مُلا شې نو نه خو تا ته څوک نَوکري درکوي ، او نه به درسره څه سهولتونه وي ، او نورې ډيرې خبرې يې ورته وکړې .

طالب چې دا خبرې واوريدې نو زړه يې مات شو ، حوصله يې د لاسه ورکړه . بيا به سبق ته نه تللو ، په کور کې به ناست ؤ .

استاذ يې خبر شو چې د دې طالب د انګريزي خوان د غلطو خبرو په وجه علم پريښې ، نو ځکه سبق ته نه راځي . نو دا استاذ يې ډير هوښيار ؤ ، راغې ، او د دې طالب ته يې يو کاڼړې ورکړو او ورته وې ويل چې لاړ شه او هغه مخامخ د سبزۍ دُکان ته ورشه ، د هغه نه دوه کلو ګازرې راوړه ، که روپۍ يې غوښتې نو دا کاڼړې ورکړه .

دې چې هلته ورغې او هغه دُکاندار ګازرې او تللې ، نو د روپو په عوض کې ده ورته دا کاڼړې ورکړو ، هغه دُکاندار ورته وويل : چې يا خو روپۍ راکړه او يا دا ګازرې واپس کيده ، زه به دې کاڼړي څه شی کوم .

دې واپس راغې ، کاڼړې يې راوړو ، استاذ ته يې خبره وکړه ، استاذ ورته وويل چې ته لاړ شه او د فلاني مَنيارۍ واله دُکاندار ته ورشه چې هغه در له به دې کاڼړي څومره شيان درکوي .

دې چې هلته ورغې ، نو هغه ورته وويل چې زه به د دې کاڼړي په عوض کې د زرو (۱۰۰۰) روپو شيان درکړم . دې حيران شو ، واپس راغې او استاذ ته يې دا خبره وکړه .

استاذ ورته وويل : چې ته اوس لاړ شه ، او د فلاني زَرګر دُکان ته ورشه چې هغه در له به دې کاڼړي څومره روپۍ درکوي ، دې چې هغه ته ورغې نو هغه ورته وويل چې زه به در له د دې کاڼړي په عوض کې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ درکړم . دې نور هم حيران شو .

استاذ ته راغې ، او ورته وې ويل چې جناب ! زه خو په دې راز پوهه نه شوم چې د همدې کاڼړي په عوض کې د سبزۍ واله دُکاندار دوه (۲) کلو ګازرې نه راکولې ، د مَنيارۍ واله راله پرې د زرو روپو شيان راکول ، او زرګر راله پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ راکولې . دا ولې ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ ورته وویل : چې طالبه ! دا عام کاڼړی نه دی ، بلکه دا قیمتي کاڼړي (هیره) دی . د سبزي واله دُکاندار نه پیژندو نو ځکه یې پرې درله دوه کلو ګازرې هم نه درکولې ، د منیاري واله دُکاندار څه لږ پیژندو نو ځکه یې پرې د زرو روپو شیان درکول ، او زرګر پوره پیژندلو نو ځکه یې پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ درکولې .

اې طالبه ! دغه شان علم هم دی ، دُنیا دار او انګریزي خوان ته دې د قدر څه پته ده چې د علم څومره لوي اهمیت دی ؟

د طالب په پوهه کې خبره راغله ، او دوباره یې د علم زده کړه شروع کړه .

د خدای شان ګوره چې یو څو ورځې پس د وخت بادشاه ته یوه مسئله پیښه شوه : هغه خپلې ښځې ته ویلي وو : چې که ته د سپوږمۍ نه زیاته ښائسته نه یې نو ته دې په ما باندې په درې (۳) کانړو طلاقه یې .

دا مسئله هیچاته معلومه نه وه ، بادشاه هم دې اُستاذ ته کس راولیږل ، استاذ هم دغه شاګرد ته وویل : چې ته ورشه ، او بادشاه ته دا مسئله بیان کړه چې دا ښځه په تا باندې نده طلاقه ، ځکه انسان د سپوږمۍ نه ښکلې دی . الله تعالی فرمایي :

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : بیشکه مونږ انسان په ډیر ښه صورت پیدا کړی .

دې ورغې ، او د بادشاه د وړاندې یې دا مسئله بیان کړه ، بادشاه خوشحاله شو او ډیر لوي انعام یې ورکړو ، سورلي یې ورکړه ، او خلقو ته یې وویل چې دا ډیر په عزت سره کور ته ورسوئ

شاګرد حیران شو چې بادشاه دومره ډیر انعامات راکړه ، او زما یې ډیر قدر وکړو .

فایده : بادشاه دده دا دومره عزت ځکه وکړو چې بادشاه ته د علم د قدر پته وه . نو که نن صبا جاهل خلق علم ، علماؤ او طلباؤ ته په ښه سترګه نه ګوري ، نو هیڅ پرواه نشته ، ځکه دوی ته د علم قدر څه معلوم دی ؟ قدرِ زَر زَرګر شناسد ، قدرِ جوهر جوهری

لهذا هر طالب او عالم له دا شکر یه پکار ده چې الله جل جلاله په دومره ډیرو مخلوقاتو کې دې د خپل دین د خدمت د پاره وقف کړو . (۲)

---

(۱) التین آیت ۴ .

(۲) خطبات فقیر ج ۳۲ ص ۱۱۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم باوجود په احساس کمترۍ کې مبتلاء کيدل نه دي په کار

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله فرمايي چې اهلِ علمو ته دا سوچ نه دی په کار چې که زه علم حاصل کرم نو بيا به خوراک د کوم ځای نه خورم، او روپۍ به څنګه پيدا کوم؟ ځکه دا ډير کمزوري او نامناسبه سوچ دی.

وجه داده چې کله يو کس ته الله ﷻ دا عظيم نعمت (علم) ورکړي او دی بيا هم په هغې باندې خوشحاله نه وي، هروخت د دُنيا پيدا کولو په فکر کې ډوب وي او زړه يې د دُنيا د محبت نه ډک وي نو دا کس خو د قرآن مجيد د آيت:

﴿ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ﴾ مصداق ګرځي. ځکه چې کله دده سره د علم غوندې اشرف شی شته نو دی بيا د ادنیٰ شی (دُنيا) په حاصلولو کې ولې دومره فکرمند دی؟

دی خو بيا ډير ناقدره انسان دی، چې د عظيم شئ په مقابله کې اَرزل او کمزورې شی غواړي. دا خو بيا د يهودو غوندې قصه ده چې الله ﷻ ورته د "مَنّ" او "سَلْوىٰ" غوندې ښکلي نعمتونه ورکول، ليکن هغوی سَابه (ساګ)، مسور او پيا ز غوښتنه. (۱)

لهذا څوک چې الله ﷻ د دې کار د زده کړې يا خورَولو پاره منتخب کړي نو ده ته په دې باندې د الله ﷻ ډيره شکريه په کار ده، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دی.

علم د الله صفت دی

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله فرمايي: چې اهلِ علمو ته الله ﷻ ډير لوی عزت او مقام ورکړی، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دی نو په چا کې چې علم راشي ګويا دی الله ﷻ خپل نماينده مقرر کړی چې ته زما دا صفت په دُنيا کې څور کړه.

او مال خو بدليدونکې او زائله کيدونکې شی دی، او دا د معدې صفت دی.

بل دا چې عِلم انسان د الله ﷻ طرفته بوځي، او مال انسان طغيان او سرکشۍ طرفته بوځي.

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج۱ ص۲۵۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اوس چاته چې الله ﷻ دا لوي نعمت ورکړې وي او دې بیا هم په دې باندې د الله ﷻ شکريه نه اداء کوي او هر وخت يې زړه د دُنيا د محبت نه ډک کړې وي نو يقيني چې دا انسان ډير بې قدره، ناشکره او کم عقل دی. (۱)

د علم په برکت زړه ور کيدل

د علم په برکت سره په انسان کې داسې قوت پيدا کيږي چې اګرچې دې ښه کمزورې وي خو بيا هم په ده کې دومره زړه ورتيا راځي چې دې بيا خپله خبره په هر ميدان کې پوره داډه طريقې سره کولې شي.

لکه د حضرت سليمان عليه السلام په باره کې راځي چې کله هُدهُد مارغه غائب و نو حضرت سليمان عليه السلام اوفرمايل:

﴿لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ﴾. (۲)

ترجمه: زه به خامخا ده ته سخته سزا ورکړم، يا به يې ذبح کړم، او يا به ماته (د غير حاضرۍ) څه ښکاره دليل پيش کوي.

نو چې کله هُدهُد مارغه راغې، دا اګرچې کمزورې مرغه و خو چونکه د ده سره د قوم سبا متعلق علم او معلومات ؤ، نو د حضرت سليمان عليه السلام په وړاندې يې په ډير زړه ورتيا سره خبره وکړه، او وې ويل:

﴿أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ﴾. (۳)

ترجمه: ما احاطه کړې په داسې خبره باندې چې تا احاطه نده کړې په هغې باندې (يعنې ماته داسې يوه خبره معلومه ده چې تاته د سره معلومه نده).

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج۱، تحفة المدارس ج۱ ص ۴۵۶.

(۲) النمل ۲۱.

(۳) النمل ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

فايده : اوګوره ! هُدهُد چې د لږو معلوماتو په وجه يې د حضرت سليمان د وړاندې په کوم انداز کې خبره وکړه ؟ نو که چيرته د ده سره د قومِ سبا متعلق معلومات نه وې ، نو چيرته هُدهُد ، او چيرته د حضرت سليمان عليه السلام د وړاندې داسې زَړه وره خبره کول ؟ (۱)

علم يو قوت دى

علم يو طاقت او يو قوت دى ، چاته چې الله ﷻ دا قوت ورکړې نو هغه بيا الله ﷻ په دُنيا کې سَرلوړې او کاميابه ګرځولې .

حضرت سليمان عليه السلام ته چې د بلقيس راتلو پته اولږيده نو خپلو درباريانو ته يې وويل:

﴿ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې سردارانو ! څوک به له تاسو نه ماته د هغې (مَلکې) تخت راوړي ، وړاندې د دې نه چې دوى ماته تابعدار راشي ؟

نو په جِنّاتو کې يو مضبوط جِن (عفريت) وويل :

﴿ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ ﴾ . (۳)

ترجمه : زه به تاته د هغې تخت راوړم ، وړاندې د دې نه چې ته د خپل ځاى نه پاڅې .

(حضرت سليمان عليه السلام اوفرمايل دا خو ډير وخت دى)

﴿ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴾ . (۴)

ترجمه : وويل هغه کس چې د هغه سره علم د کتاب وُ ، زه به تاته دا تخت ستا د سترګو د رَپ نه هم وړاندې راوړم .

(اکثر مفسرين لکه قرطبي او ابن جرير وايي : چې دا د حضرت سليمان عليه السلام دوست وُ ، يا د هغه د تره ځوي وُ ، اسم اعظم ورته ياد و) .

---

(۱) فلولا انّ العلمَ أشرف الاشياء والّا فمن أين للهُدهُد أنْ يتكلّمَ في مجلس سليمان بمثل هذا الكلام . ولذلک يَرى الرجلُ الساقِطُ اذا تَعَلّم العلمَ صارَ نافذَ القولِ عندَ السلاطينِ وما ذلک الا ببركةِ العلم . تفسير كبير ج۱ ص۲۰۷.

(۲) النمل آيت ۳۸ .

(۳) النمل آيت ۳۹ .

(۴) النمل آيت ۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنو د علم په برکت سره الله تعالی ده ته دومره لوي قوت ورکړی وُ چې د سترګو په رَپ کې یې د بلقیس تخت راأورسول . (۱)

د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي :

مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَلْتَمِسُ فِيْهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللهُ لَهُ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۲)

څوک چې د علم په طلب کې په یوه لاره باندې ځي نو الله تعالی به دده د پاره د جنت لاره آسانه کړي .

په یو بل حدیث کې نبي علیه الصلوة والسلام فرمايي :

مَنْ غَدَا يُرِيْدُ الْعِلْمَ يَتَعَلَّمُهُ لِلّٰهِ فَتَحَ اللهُ لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۳)

څوک چې د علم د زده کړې په اراده باندې اُووځي او خالص د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصلوي نو الله ﷻ به ده ته د جنت دروازه خلاصه کړي .

ابونعيم په رياضة المتعلّمين کې دنبي کريم صلی الله علیه وسلم یو حدیث مبارکه رانقل کړې نبي علیه السلام فرمايي :

مَا مِنْ رَجُلٍ تَعَلَّمَ كَلِمَةً أَوْ كَلِمَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا مِمَّا فَرَضَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فَيَتَعَلَّمُهُنَّ وَيُعَلِّمُهُنَّ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ .

څوک چې د الله تعالی د فرائضو نه یوه خبره ، یا دوه ، یا درې ، یا څلور ، یا پنځه خبرې زده کړي ، او بیا یې بل ته هم اوښايي ، نو دا کس به ضرور جنت ته داخلیږي .

راوي د حدیث حضرت ابوهريرة رضی الله عنه فرمايي :

(۱) معارف القرآن .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ . ۳۲۵ . ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) ، مشكوة ص ۳۲ كتاب العلم ، الترغيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ والترمذي في العلم باب ۱۹ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ كتاب العلم الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَمَا نَسِيتُ حَدِيثًا بَعْدَ إِذْ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۱)

د دې نه پس چې ما د نبي کريم صلی الله نه کومه خبره اوريدلې ، هغه مې هيڅکله نه ده هيره کړې.

د علم زده کړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده

حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما فرمايي :

تَدَارُسُ الْعِلْمِ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنْ إِحْيَاءِهَا. (۲)

د شپې لږ ساعت د علم درس کول د ټولې شپې د عبادت نه بهتر دی.

يعنی د شپې په لږه حصه کې تعليم او تعلّم د ټولې شپې د عبادت نه ډير بهتر دی.

حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه فرمايي :

لَأَنْ أَتَعَلَّمَ مَسْأَلَةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ. (۳)

زه چې د علم يوه مسئله زده کړم دا ماته د ټولې شپې د عبادت ډيره خوښه ده.

حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه فرمايي :

مَنْ رَأَىٰ أَنَّ الْغُدُوَّ إِلَى الْعِلْمِ لَيْسَ بِجِهَادٍ فَقَدْ نَقَصَ فِي رَأْيِهِ وَعَقْلِهِ.

څوک چې دا ګمان کوي چې د علم د پاره سفر کول جهاد نه دی نو دده په رايه او عقل کې نقصان دی.

حضرت ابو هريرة ﷺ فرمايي :

لَأَنْ أَجْلِسَ سَاعَةً فَأَفْقَهَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُحْيِيَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ. (۴)

زه چې د لږ ساعت د پاره کينم او علم زده کړم، نو دا ماته د ليلة القدر د ټولې شپې د عبادت نه ډيره خوښه ده.

(۱) رواه ابو نعيم واسناده حسن والهندي في الكنز ۲۸۸۵۸ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۴ كتاب العلم الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه.

(۲) رواه الدارمي مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث ، احياء العلوم ج۱ ص ۱۹ كتاب العلم.

(۳) تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ باب فضل طلب العلم ، احياء العلوم ج۱ ص ۲۱.

(۴) رواه الدارقطني والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۸ كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام شافعي رحمه الله وايي: طَلَبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنَ النَّافِلَةِ. (۱)
د علم زده کول د نفلي عبادت نه ډير بهتر دي.
ځکه د نفلي عبادت نفع صرف ده ته رسي او د علم زده کولو او خورولو نفع ده ته په دې ژوندکې هم رسي او دده د وفات کيدو نه پس هم ده ته رسي، او چاته چې يې خودلې وي او هغوی پرې عمل کوي نو د هغې اجر هم ده ته رسي.
حديث کې راځي:
مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا فَلَهُ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ لَايَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ. (۲)
چاچې بل چا ته علم اوخوده، او په دې علم څوک هم عمل کوي نو دا معلِّم به هم د هغه سره په ثواب کې شريک وي او د عمل کوونکي په اجر کې به څه کمې هم نه راځي.
په يو بل حديث کې دا شان الفاظ ذکر دي:
مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُوْرِ مَنْ تَبِعَهُ لَايَنْقُصُ ذٰلِكَ مِنْ أُجُوْرِهِمْ شَيْئًا. (۳)
چاچې د نيکۍ کار ته بلنه وکړه، نو چاچې دده تابعداري وکړه ده ته به د هغوی د ثواب هومره ثواب حاصليږي، او د هغوی په ثوابونو کې به څه کمې نه کيږي.

د علم زده کړه او بل ته خودل بهترينه صدقه ده

نبي عليه السلام فرمايي:
أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمُهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ. (۴)

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم.

(۲) رواه ابن ماجه في المقدمة ۲۰، واحمد ۵/۲۶۹

(۳) هذا الحديث اخرجه ابوداود في السنة باب لزوم السنة ۴۶۰۹، ومسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ومن دعا الى هدى او ضلالة، والترمذي في العلم ۲۶۷۶، وابن ماجه في المقدمة باب من سنّ سنة حسنة او سيئة ۱۹۴.

ځکه نبي عليه السلام فرمايي: مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَايَنْقُصُ مِنْ أُجُوْرِهِمْ شَيْءٌ. مسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ۶۷۵۶ / ۱۵، نسائي باب التحريض على الصدقة ۲۵۵۴، ابن ماجه باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ۱۹۱.

(۴) رواه ابن ماجه الحديث ۲۴۳، والمنذري في الترغيب ۹۸۸ والسيوطي في الدر المنثور ۱/۳۳۸، والهندي في الكنز ۶۳۵۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهترينه صدقه داده چې يو مسلمان بنده علم زده کړي او بيايې بل ورور مسلمان ته اوښايي.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم حضرت علي رضی الله عنه ته او فرمايل :

لَأَنْ يَهْدِيَ اللهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ . (۱)

که چيرته ستا په وجه الله ﷻ يو کس ته هدايت وکړي ، نو دا ستاد پاره د سرو اوښانو (خيرات کولو) نه ډير بهتر دی .

علمي مجالس د جنت باغيچې دي

يو ييره رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته او فرمايل :

إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا .

چې کله تاسو د جنت په باغيچو باندې تيريږئ نو ښه او څريږئ (يعنی ښه فائده ورنه واخلئ) صحابه کرامو پوښتنه وکړه :

مَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ ؟

رياض الجنة څه شی دی ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

مَجَالِسُ الْعِلْمِ . (۲)

د علم مجلسونه دي .

د علم خوړولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسيږي

نبي کريم ﷺ فرمايي :

إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ : صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُوْ لَهُ . (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري (۲۷۸۳) ومسلم (۲۳۰۲)، وابوداود فى العلم ۱۰ ، نزهة الناظرين .

(۲) رواه الترمذي كتاب الدعوات باب ۸۲ ، الحديث ۳۵۰۹ ، ۳۵۱۰ ، واحمد فى مسنده ۳/ ۱۵۰ ، والبيهقي ۱/ ۳۲۲ ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲۶۲ الترغيب في حضور مجالس الذكر والاجتماع على ذكر الله .

(۳) رواه مسلم فى الوصية ۱۴ وابوداود فى الوصايا ۱۴ والترمذي فى الاحكام ۳۶ ، واحمد ۲/ ۳۷۲ ، والنسائي فى الوصايا ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو انسان مړ شي نو د عمل د ثواب سلسله د ده نه منقطع شي ، مګر د درې (۳) شيانو د ثواب سلسله بيا هم باقي وي (يعنی د ده د مرګ نه روستو هم د ده پسې د هغې ثواب وررسي) : اول صدقه جاريه ، دويم هغه عِلم چې د هغې نه نفعه حاصلولې شي ، او دريم هغه نيک اولاد چې د ده ته دُعاګانې کوي .

په يو بل حديث کې څه نور تفصيل هم ذکر دې ، نبي کريم ﷺ فرمايي :

إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ . وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ أَوْ مُصْحَفًا وَرَّثَهُ ، أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ ، أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ ، أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ ، أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ تَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ . (۱)

بيشکه مؤمن ته چې د مرګ نه پس هم د کوم عمل يا د نيکيو ثواب رسيږي ، په هغې کې اول هغه عِلم دی چې دې يې زده کړي او بيا يې نورو ته هم اورسوي ،

دويم : هغه نيک اولاد دی چې ده د خپل ځان نه روستو پريښې وي (او هغه د ده د پاره دُعاګانې کوي) ، دريم : هغه قرآن مجيد دی چې ده د وارثانو د پاره يې پريښې وي (او هغوی په دې کې تلاوت کوي) ،

څلورم : هغه جُمات (مسجد) دی چې ده په خپل ژوند کې جوړ کړې وي ، پنځم : هغه کور دی چې د مسافرو د پاره يې جوړ کړې وي ، شپږم : هغه نهر دی چې ده جاري کړې وي (يعنی ده کِنستې وي) ، اووم : هغه صدقه ده چې ده د تندرستی په حالت کې په خپل ژوند کې د خپل مال نه ويستې وي ، نو د دې ټولو شيانو اَجر او ثواب به انسان ته د مرګ نه پس هم رسيږي .

د علم په طلب کولو سره ګناه معاف کيدل

نبي کريم ﷺ فرمايي :

مَا مِنْ عَبْدٍ يَطْلُبُ الْعِلْمَ إِلَّا كَانَ كَفَّارَةً مَا تَقَدَّمَ . (۲)

کوم بنده چې علم طلب کوي نو دا د ده د پاره د مخکيني ګناهونو کفاره ګرځي .

(۱) رواه ابن ماجه باسناد حسن المقدمة باب ۲۰ والبيهقي و رواه ابن خزيمة في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۵ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه ، مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث .

(۲) رواه الترمذي في كتاب العلم باب ٦ والطبراني في الكبير ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۳ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عطاء رحمه الله وايي :

مَجْلِسُ عِلْمٍ يُكَفِّرُ سَبْعِيْنَ مَجْلِسًا مِنْ مَجَالِسِ اللَّهْوِ . (۱)

د علم يو مجلس د اوياو (۷۰) لهوه مجالسو كفاره گرځي ،

د علم زده كړه بهترين عمل دى

يو كس د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وكړو :

. أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ ؟

په عملونو كې كوم يو عمل ډير افضل دى ؟

نبي كريم ﷺ ورته اوفرمايل : اَلْعِلْمُ . يعنى علم بهترين عمل دى .

هغه كس په دويمه ځل او په دريمه ځل هم دغه پوښتنه وكړو ، نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته هم دغه جواب وركړو . بيا هغه سړي عرض وكړو :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! عَلَيْكَ السَّلَامُ إِنِّيْ أَسْئَلُكَ عَنِ الْعَمَلِ .

اى د الله رسوله ! په تاسو دې سلامتيا وي زه خو پوښتنه درنه د عمل كوم (او تاسو راته جواب كې علم يادوئ) .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

هَلْ يَقْبَلُ اللهُ الْأَعْمَالَ إِلَّا بِالْعِلْمِ . (۲)

الله ﷻ خو صرف هغه عمل قبلوي چې كوم د علم په رڼا كې شوې وي .

په يو روايت كې داسې الفاظ دي :

إِنَّ الْعِلْمَ يَنْفَعُكَ مَعَهُ قَلِيْلُ الْعَمَلِ ، وَإِنَّ الْجَهْلَ لَا يَنْفَعُكَ مَعَهُ كَثِيْرُ الْعَمَلِ . (۳)

بيشكه علم به تاته نفعه دركوي اگر چې د دې سره لږ عمل وي (يعنى كه لږ عمل هم د علم په رڼا كې اوكړې نو دا به تاته نفعه دركوي) ، او جهل به تاته هيڅ نفعه نه دركوي اگر چې د دې سره ډير عمل وي .

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

(۲) بستان العارفين لابي الليث لسمرقندي ۳۰۴ .

(۳) المستطرف في كل فن مستظرف ص ۲٦ الباب الرابع في العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله د مرګ په حالت کې په بستره پروت و ، او يو کس ورسره ناست و ، هغه دده د پاره عِلمي مضمونونه ليکل ، چا ورنه پوښتنه وکړه چې په دې حالت کې هم تاسو په دې علمي مشغله کې ځان مصروفه کړې ؟ ده ورته وويل : چې کيدې شي داسې يو فايده منده خبره راته ملاؤ شي چې د دينه مخکې ما نوې اوريدلې .[1]

علم د مال نه په اووه(۷) وجوهاتو سره بهتر دی

حضرت علي رضی الله عنه فرمايي :

اَلْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْمَالِ بِسَبْعَةِ أَوْجُهٍ :

أَوَّلُهَا: اَلْعِلْمُ مِيْرَاثُ الْأَنْبِيَاءِ، وَالْمَالُ مِيْرَاثُ الْفَرَاعِنَةِ .

اَلثَّانِيْ : اَلْعِلْمُ لَايَنْقُصُ بِالنَّفَقَةِ، وَالْمَالُ يَنْقُصُ .

وَالثَّالِثُ : يَحْتَاجُ الْمَالُ إِلَى الْحَافِظِ، وَالْعِلْمُ يَحْفَظُ صَاحِبَهُ .

وَالرَّابِعُ : إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ يَبْقَى مَالُهُ ، وَالْعِلْمُ يَدْخُلُ مَعَ صَاحِبِهِ قَبْرَهُ .

وَالْخَامِسُ : اَلْمَالُ يَحْصِلُ لِلْمُؤْمِنِ وَالْكَافِرِ ، وَالْعِلْمُ لَايَحْصِلُ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ .

وَالسَّادِسُ : جَمِيْعُ النَّاسِ يَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْعِلْمِ فِيْ أَمْرِ دِيْنِهِمْ وَلَايَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْمَالِ .

وَالسَّابِعُ : يَقْوِى الرَّجُلُ عَلَى الْمُرُوْرِ عَلَى الصِّرَاطِ ، وَالْمَالُ يَمْنَعُهُ .[2]

علم د مال نه په اووه (۷) وجهو سره افضل دی :

اول : علم د انبياو ميراث دی ، او مال د فرعونيانو ميراث دی .

دويم : علم خرچ کولو سره نه کميږي ، او مال خرچ کولو سره کميږي .

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲، تنبيه الغافلين ص ۲۰۰ باب فضل طلب العلم .

(۲) تفسير كبير ج۱ ص۲۰۳ آيت ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم : مال يو حفاظت كوونكي ته محتاج وي (چې ددې حفاظت وكړي) ، او علم د خپل صاحب (اهلِ علم) حفاظت په خپله كوي .

څلورم : چې كله انسان مړ شي نو ددهٔ مال دده نه پاتې شي ، او علم د خپل صاحِب (عالم) سره قبر ته هم داخليږي (او په قبر كې هم د ده حفاظت كوي) .

پنځم : مال مؤمن او كافر دواړو ته حاصليږي ، او علم صرف مؤمن ته حاصليږي .

شپږم : ټول خلق عالِم ته د دين په معامله كې محتاج دي ، او اهلِ علم مالدارانو ته محتاج نه دي .

اووم : د علم په وجه انسان په پُلِ صراط باندې په آسانه تيريږي ، او مال يې منعه كوي (ځكه دده سره به حساب كتاب كولې شي) .

امام شافعي رحمه الله فرمايي :

لَيْسَ بَعْدَ الْفَرَائِضِ أَفْضَلُ مِنْ طَلَبِ الْعِلْمِ . (۱)

د فرائضو نه روستو د علم نه بهترين شی بل نشته .

علم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته ورکوي

قدرمنو ! په دنيا كې يو څو شيان ډير مشهور دي : ډاكټري ، انجينري ، او عِلم . خو په دې كې ډاكټري او انجينري په حيواناتو كې هم شته . (۲) ځكه بعضې مرغۍ په اُونوكې داسې نااشنا ، محفوظې او مضبوطې جالې جوړوي چې يو ماهِر او هوښيار انسان يې په مشينرۍ سره هم نشي جوړولې .

دغه رنګې په اطرافو كې يو بوټې دی چې سُنبل ورته وايې او ددې جرړې ته چُوبِ چيني وايي ، دا د زخم د پاره ډير فائده مند دی ، كله چې ځنګلي مرغۍ زخمي شي (په خپه اولږي) نو دا مرغۍ دغه بوټې رااُوباسي او خپلې جالې ته يې راوړي ، دهغې سره خپل زخم لږوي ، چې په دې سره د هغې زخم بند كيږي .

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲ .

(۲) وشرفُ العلمِ لايَخفى على أحدٍ ، إذ هو مختصٌّ بالانسانيّةِ ، لِأنَّ جميعَ الخِصَالِ سِوَى العِلمِ يَشْتَرِكُ فِيهَا الإنسانُ وسائرُ الحيوانات : كالشجاعةِ ، وَالجرأة ، وَالقوّةِ وَالجُودِ ، والشّفقةِ وغيرها سِوَى العِلمِ . وبه أَظْهَرَ اللهُ تعالى فَضْلَ آدَمَ عليه السلام على الملائكةِ وَأَمَرَهم بالسجودِ لَهُ . تعليم المتعلم فصل في ماهية العلم والفقه وفضله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حيوة الحيوان کې ليکلي دي چې د ابابيل مرغۍ (په عربۍ کې ورته خطاف وايي، په ځوماتونو کې اکثره ځانله د خټو نه جاله جوړوي، ددې مرغۍ) بچو ته چې کله ديَرقان بيماري اولږي نو دا مرغۍ يو قسم کاڼي دې هغه راوړي او په خپله جاله کې يې کيدي، چې په دې سره دغه بيماري ختمه شي (ډير خلق دغه جالې لټوي او ددې نه دغه کاڼي را اوباسي).

معلومه دا شوه چې انجينري او ډاکټري په حيواناتو کې هم شته.

البته صرف علم داسې يو شی دی چې داد الله ﷻ صفت دی، دا په حيواناتو کې نشته، بلکه په انسانانو کې هم هرچاته الله ﷻ دا نه ورکوي، صرف هغه بندګانو ته يې ورکوي څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي.

د علم د حصول جذبه فطري ده

د علم د حصول جذبه په هر انسان کې فطرتًا موجوده ده، مثلًا په يو ځای کې څه خلق را جمع وي، نو اوس چې هر څوک راځي نو دا پوښتنه ضرور کوي چې دلته څه شوي؟

نو دا پوښتنه کول دا هم د عِلم د حصول يوه جذبه ده. بلکه که يو سړی په څه کار کې مشغوله وي، نو ډير کرَت يو ماشوم راشي او هغه هم دا معلومول غواړي چې دې دا څه کوي؟ نو دا هم د علم د حصول يوه جذبه ده.

ددينه علاوه د عِلم نور ډير فضيلتونه هم په قرآن کريم او احاديثو کې راغلي دي. لهذا عقلمند کس هغه دی چې هغه د عِلم په زينت سره ځان مزيّن کړي، او خپل زړه د عِلم په رڼا سره منوّر کړي، او د علم د حصول د پاره همت او کوشش وکړي.

ځکه د استقامت، همت او کوشش په وجه انسان خپل منزلِ مقصود ته رسيدې شي او مشکلې مرحلې په آسانه پاس کولی شي.

د علم د حصول د پاره کوشش په کار دی

الله تعالی فرمايي:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾.(۱)

---

(۱) العنکبوت آيت ۶۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : کوم خلق چې زمونږ په لاره کې کوشش کوي نو مونږ به په هغوی د هدايت دروازې خلاصې کړو . (۱)

﴿ إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ ﴾ . (۲)

ترجمه : که چيرته تاسو د الله (د دين) مدد وکړئ نو الله ﷻ به ستاسو مدد وکړي . (۳)

د عربي مقوله ده : مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَّ وَجَدَ ، وَمَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَ . (۴)

څوک چې څه شی طلب کړي او کوشش (جدّو جهد) وکړي نو دې به دا شی بيامومي ، او څوک چې دروازه اوټکوي او په دې کې اقدام وکړي (يعنې وروړاندې شي) نو دې به په دې (کور) کې داخل شي .

زمونږ علماو او اسلافو د دين د زده کړې د پاره دومره تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي چې د نيا د هغې مثال پيش کولو نه عاجزه ده .

امام ابويوسف رحمه الله فرمايي :

اَلْعِلْمُ عِزٌّ لَاذِلَّ فِيْهِ ، يَحْصِلُ بِذِلٍّ لَا عِزَّ فِيْهِ .

په علم کې داسې عزت دی چې ذلت په کې نشته ، خو حاصليږي په ذلت سره چې عزت پکې نشته . (يعنې تواضع او عاجزي به په ځان کې پيدا کوې ، او تکليفونه برداشت کوې).

حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما فرمايي :

ذَلَلْتُ طَالِبًا فَعَزَزْتُ مَطْلُوْبًا . (۵)

ما د طلب په وخت کې ذِلت اختيار کړو نو ما ته د مطلوب په حاصليدو عزت حاصل شو .

---

(۱) حضرت فضيل بن عياض رحمه الله د دې آيت معنی داسې بيانوي : وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِي طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به . کوم خلق چې د علم په طلب کې کوشش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عمل کولو لارو طرفته راهنمايي وکړو . تفسير مظهري سورة عنكبوت آيت ۶۹ ، ومعارف القرآن .

(۲) سورة محمد آيت ۷ .

(۳) دعوات حق ج۱ ص ۶۱۱ .

(۴) تعليم المتعلم ص ۲۹ .

(۵) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت اصمعي رحمه الله وايي: چې څوک د علم حاصلولو ذلت نه برداشت کوي هغه به ټول عُمر د جهالت او ناپوهۍ ذِلت برداشت کوي. (۱)

د علم د حصول د پاره تکليفونه برداشت کول

د علم حصول چونکه يو عظيم مقصد دی او په دې مقصد کې د کاميابۍ او ددې د حصول دپاره د ډيرو قربانيو او کوششونو ضرورت دی.

د دنيا د خلقو په زړونو کې صدارت او وزارت يو لوي مقام لري، ددې د حصول د پاره شپ و روز څومره کوششونه کوي، تکليفونه برداشت کوي، تردې چې جيلونو (محبسونو) ته هم په کې لاړ شي، خو بيا هم په سلو کې نهه نوي فيصده خلق دې مقصد ته اونه رسي، اکثر په کې پانسي (اِعْدَام) شي. حالانکه که حقيقت ته سوچ وکړې شي نو د الله ﷻ په نزد د دُنيا وَمَا فِيْهَا هيڅ حيثيت نشته، خو بيا هم دا خلق ددې دپاره څومره کوششونه کوي.

او بل طرفته د علم خو د الله ﷻ په نزد ډير لوي مقام دی: علماء د انبياؤ وارثان دي، او کوم خلق چې علم زده کوي اګر چې په شليدلو او کمزورو جامو (کپړو) کې وي خو بيا هم د الله ﷻ په نزد د ډير قدر او عزت خاوندان دي.

تردې پورې حديث کې راځي که چيرته دوی په الله ﷻ باندې د يو کار متعلق قسَم وکړي چې دا کار به کيږي نو الله ﷻ به هغه کار کوي ددې دپاره چې دې په دې قسَم کې دروغجن ثابت نه شي.

نبي عليه السلام فرمايي:

رُبَّ اَشْعَثَ اَغْبَرَ مَدْفُوْعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ اَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَاَبَرَّهُ.(۲)

ډير کرت خوَرو وَرو ويښتانو واله، ګرد آلود کس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنی داسې پراګنده حال او په خاورو ککړ کس چې په ظاهره ډير غريب او کمزورې معلوميږي خو د الله ﷻ په نزد به دده دومره لوي مقام وي) که چيرته دې په الله ﷻ باندې قسَم او کړي (چې دا کار به

(۱) اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۵۵. نوټ: همدغه شان قول د امام شافعي رحمه الله نه هم نقل دې. کشکول ص ۱۷۴

(۲) رواه مسلم کتاب البر حديث ۱۳۸، والجنّة حديث ۴۸. والبخاري ۷ / ۱۰. الترغيب والترهيب ج۴ الترغيب في الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساکين ......

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي) نو الله ﷻ به د هغه قسم ضرور پوره کوي ، (ددې د پاره چې دې په دې قسم کې حانث نه شي) .

نو چې کله علم يو عظيم مقصد دی نو په کار ده چې انسان ددې د حصول د پاره هم ډير محنت او خواري وکړي ، او په دې لاره کې که ده ته څه مشکلات رامخې ته شي نو په کار داده چې دې د استقامت او همت نه کار واخلي او دا مشکلات په خوشحالۍ برداشت کړي .

علماؤ د علم د زده کړې په وخت داسې تکليفونه او مشقونه برداشت کړي چې نن صبا د هغې تصور هم نشي کيدی ، د نمونې د پاره درته د يو څو علماء کرامو واقعات ذکر کوم :

د امام بخاري رحمه الله تکليفونه برداشت کول

۱ . خطيب بغدادي رحمه الله په تاريخ بغداد کې ليکلي چې عمر بن حفص اشقر وايي چې : يو وخت امام بخاري رحمه الله په بصره کې د احاديثو ليکلو په وخت کې څو ورځې مسلسل په سبق کې غير حاضر شو ، مونږ د هغه د معلوماتو د پاره ورغلو ، چې او مو کتلو نو هغه په يوه کوټه کې بربنډ ناست ؤ ، معلومات مو چې وکړو نو پته ! ولږيده چې کله دې د کورنه راتلو نو اوچه ډوډۍ (روټۍ) يې د ځان سره راوړې وه ، په هره ورځ به يې ورنه يوه يوه ډوډۍ خوړه ، او په دې يې ګزاره کوله ، چې کله ډوډۍ ختمې شوې ، نو بيا ورسره نوره څه خرچه نوه ، نو خپلې جامې (کپړې) يې مجبوراً خرچې کړې ، او په هغې به يې ځان له خوراک اخيستو ، کله چې هغه جامې هم ختمې شوې ، او صرف د خپل وجود جامه يې پاتې شوه نو د ډيرې ولږې نه يې هغه هم خرڅه کړه ، نو بيا ورسره د اغوستلو کپړې نه وې نو ځکه په سبق کې غير حاضر و .

عمر بن حفص رحمه الله وايي : چې بيا مونږ ملګرو څه روپۍ راغونډې کړې او دده د پاره مو پرې جامې واخيستې ، د هغې نه پس به دې بيا سبق ته راتلو ، او احاديث به يې ليکل . (۱)

۲ . د امام بخاري رحمه الله په باره کې دا هم نقل دي چې تر شلو (۲۰) کالو پورې يې دا معمول و چې په شوا روز کې به يې صرف او وه (۷) دانې بادام خواره ، او صرف په همدې به يې ګزاره کوله . او نوره ټوله توجه به يې د علم د زده کړې طرفته وه ، نو الله رب العزت بيا د ومره لوی مقام ورکړو چې دده کتاب " صحيح البخاري " أَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ الله او ګرځيده .

---

(۱) تاريخ بغداد ج۲ ص۱۳ ، دعوات حق ج۱ ص۶۱۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام شافعي رحمه الله د دين د پاره مشقت برداشت کول

امام محمد رحمه الله په يوه علاقه کې درس کولو، نو ديو بل کلي واله خلق ورپسې راغلل، او ورته وې ويل چې: ته مونږ ته هم د درس د پاره راځه، ده ورته وويل چې هغه ځاى ډير لرې دى، او د ماسره دومره وخت نشته چې زه پياده هلته درځم او بيا واپس راځم، هغوى ورته وويل چې مونږ به درته د يو سورلۍ انتظام وکړو، تاسو په دې سورلۍ ځئ او راځئ، نو وخت به مو ډير نه بنديږي. ده ورته وويل چې: ډيره ښه ده. نو دې به په دې سورلۍ باندې هلته هم د درس د پاره تللو. په دې ورځو کې امام شافعي رحمه الله هم د ده خدمت کې حاضر شو او عرض يې وکړو چې جناب! که تاسو ماته فلانى کتاب ووايئ نو ډيره به ښه وي، ده ورته وويل چې زه خو دلته هم درس کوم، بيا هلته هم ځم، نو د ماسره خو نور وخت نشته، تا ته زه دا کتاب په کوم وخت کې ووايم؟

امام شافعي رحمه الله ورته وويل چې: کله تاسو په سورلۍ باندې سوريږئ، او هغه کلي ته د درس د پاره ځئ، نو تاسو د سورلۍ د پاسه سبق وايئ، زه به درسره لاندې پياده منډه وهم، او ستاسو سبق به اَورَم، او يادوم به يې.⁽¹⁾

سبحان الله د دنيا په تاريخ کې هيڅوک هم د علم د طلب باره کې دومره اعلى مثال نه شي پيش کولې بلکه دا خو صرف د اسلام حُسن دې.

د شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله واقعه:

شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله وايي چې کله زه دارالعلوم ته د داخلې د پاره لاړم، نو داخلې بندې شوې وې، ناظمِ تعليمات انکار وکړو، او وى ويل چې مونږ تا ته داخله نه شو درکولې، ما ورنه پوښتنه وکړه چې آخر ولې داخله نه راکوئ؟

هغه راته وويل چې د مونږ سره دلته په مدرسه کې د مَطبخ او خوراک انتظام نشته، بلکه ددې خواؤ شاؤ کورونو واله چا د يو، چا د دوه طالبانو د خوراک ذمه واري اخيستې ده، نو چې څومره خوراک دلته راځي په همغومره مقدار کې طالبان مونږ داخل کړي دي. بل داسې څه کور نه دې پاتې چې هغه ستاسو د خوراک ذمه واري واخلي. لهذا د مونږ سره ستا د پاره د داخلې څه ګنجائش نشته.

(1) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۲، اهل دل ج۱ ص ۲۵۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه عبدالقادر راي پوري رحمه الله وايي چې ما ورته وويل : که چيرته د خوراک انتظام زه د خپل ځان د پاره پخپله وکړم ، نو آيا بيا به راته تاسو په درس کې د ناستې اجازت راکړئ؟

هغوی وويل چې بيا خو صحيح ده . نو داخله يې راله راکړه .

دې وايي چې زه به ټوله ورځ د طالبانو سره ناست ووم ، او سبق به مو وويل ، او د شپې ناوخته پورې به مو تکرار او مطالعه کوله ، خو چې کله به طالبان ټول اُوده شو نو ما به دا ستاذ نه اجازت واخيسته او د مدرسې نه بهر به ووتم ، په دې کلي کې د سبزې يا فروټو دوه دُکانونه وو ، دا به هم بند شوي وو ، نو زه به هلته لاړم ، او د دُکانونو مخې ته به چې کوم د اُمونو ، خربوزو يا کيلو پوستکي پراته وو هغه به مې راواخيسته ، را به مې وړه ، په اُوبو به مې اووينځل ، او بيا به مې خوړل .

نو په شوارو ز کې به زما ټول خوراک صرف همدا و ، ټول کال مې په دې پوستکو خوړلو تير کړې ، خو ليکن خپل سبق مې نه دې قضاء کړې .[1]

دا هغه طلباء وو چې د دوی سينې د علم په رڼا سره منوّرې وې ، او د دوی په زړه کې د علم زده کړه د هر شي نه بهتره او قيمتي وه .

د تقرير خلاصه

د غونډ تقرير خلاصه دا رااووته چې علم يوه رڼا ده او داسې يو عظيم صفت دی چې د دې په وجه انسان ته د الله ﷻ معرفت نصيبه کيږي ، د حلالو او حرامو ، جائز او ناجائز تميز پيدا کيږي ، انسان ته د دواړو جهانونو کاميابي ، خوشحالي او ترقي نصيبه کيږي او آخرت طرف ته يې توجه پيدا کيږي .

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټولو ته اول د عِلم حاصلولو توفيق راکړي ، او بيا دې راته پدې عِلم باندې د عمل کولو او په دې دين باندې د اِستقامت توفيق راکړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِيْن

---

(۱) خطبات فقير ج ۱۱ ص ۱۹۰ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۱ ص ۲۶۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل

اوله مسئله : د فرضِ عین علم تعین

نبي کريم صلی الله علیه وسلم فرمايي :

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلٰى كُلِّ مُسْلِمٍ . (۱)

د علم طلب کول (يعنى د هغې د حاصلولو کوشش کول) په هر مسلمان باندې فرض دي .

په يو روايت کې ورسره د "مُسْلِمَة" لفظ هم شته . (۲)

د رسول الله ﷺ د دې فرمان مطابق په هر مسلمان (نارينه او زَنانه) باندې د ومره عِلم فرضِ عين دی چې د دې پرې د دين د بُنيادي ضرورتونو نه خبردار شي ، لکه :

۱. د اهلِ سنت والجماعت بُنيادي عقايد پيژندل فرضِ عين دي .

۲. د طهارت ، لمونځ او روژې علم فرضِ عين دی . او په مالدار باندې د زکوة او حج علم هم فرضِ عين دی .

۳. په کومه معامله کې چې انسان د داخليدو اراده لري (لکه : تجارت ، زراعت ، تزوّج وغيره) د دې علم هم په ده باندې فرضِ عين دی . (د دې د پاره چې د ې د حرامو او شبهاتو نه ځان محفوظ کړي) .

۴. د آفاتِ نفساني (لکه رِيا ، حسد ، عجب او تکبر وغيره) پيژندګلي ، او د دې نه د بچ کيدلو طريقې معلومولو علم هم فرضِ عين دی (ځکه د رِياء په وَجه خو انسان د عبادت د ثواب نه محرومه کيږي ، او حسد خو د انسان نيک اعمال داسې سوزوي لکه اُور چې خشاک سوزوي) ،

همدارنګې د اخلاص علم هم ضروري دی ، ځکه د عمل صحت په اخلاص باندې موقوف دی

(۱) رواه ابن ماجه ، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴ ، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله : مُسلِمٍ . وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴ .

(۲) مرقاة شرح مشكوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چي د دې مذکوره شیانو علم په قدر د ضرورت په هر مسلمان نارینه او زنانه باندې فرض عین دی. البته په دې کي تَبَحُّر (یعني پوره مهارت حاصلول) مستحب دي. (۱)

دویمه مسئله: که والدین بچې د علم نه منع کوي د شغې حکم

ضروري علم په هر مسلمان نارینه او زنانه باندې فرضِ عین دی (لکه حدیث کې راځي:

---

(۱) قال ابن عابدین: وَاعلم أنّ تعلّم العلمِ... ای العِلمُ الموصِل إلی الاخرة او الاعم منه قال العلامي في فصوله من فرائض الاسلام تعلّم ما یحتاج الیه العبد في اقامة دینه واخلاص عمله لله تعالی ومعاشرة عباده. وفرض علی کل مکلّف ومکلّفة بعد تعلّمه علمِ الدّین والهدایة تعلّم علمِ الوضوء والغُسل والصّلوة والصومِ وعلمِ الزکوة لمن له نصاب. والحجّ لمن وَجَبَ علیه. والبیوع علی التجّار لیحترزوا عن الشبهات والمکروهات في سائرِ المعاملات. وکذا اهل الحرف وکلّ من اشتغل بشيء یفرض علیه علمه وحکمه لیمتنعَ عن الحرام فیه. وفي تبیین المحارم لاشکّ في فرضیّة علم الفرائض الخمس وعلم الاخلاص لانّ صحةَ العمل موقوفة علیه. وعلم الحلال والحرام. وعلم الرّیاء لانّ العابدَ محرومٌ من ثواب عمله بالرّیاء. وعلم الحسد والعجب إذ هما یأکُلانِ العَمَلَ کما تأکل النارُ الحطبَ...... قوله وهو التَّبَحُّر في الفقه (مندوب) ای التوسّع فیه. والاطلاع علی غوامضه. وکذا غیره من العلوم الشرعیة وآلاتها. (رد المحتار علی الدر المختار ج۱ ص ۳۱، ۳۲ مقدمه، فتاوی فریدیه ج۱ ص ۲۰۶ کتاب العلم.

إعلم أنّ تعلّم العلم یکونُ فرض عینٍ وهو بقدر ما یحتاج لدینه. وفرضُ کفایةٍ وهو ما زاد علیه ومندوبًا والتبحّر في الفقه وعلم القلب (درمختار علی هامش الشامي نعمانیه ص ۲۹، ۳۰ في المقدمة، فتاوی محمودیه ج۶ ص۲۷ باب اول: علم کا بیان).

په فتح الباري شرح صحیح البخاري کې ذکر دي:

والمراد بالعلم العلمُ الشرعي الّذي یفیدُ معرفة ما یجب علی المکلّف من أمر دینه في عباداته ومعاملاته والعلم بالله وصفاته وما یجب له من القیام بامره وتنزیهه عن النقائص ومدار ذلک علی التفسیر والحدیث والفقه. (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ کتاب العلم، مقدمه شامي زکریا ۱/ ۱۲۶ قبیل مطلب في فرض الکفایة وفرض العین، فتاوی محمودیه ج۶ ص ۳۳ باب اول: علم کا بیان).

د فرضِ کفایة علم تعین: قال ابن عابدین قال في تبیین المحارم وأمّا فرضُ الکِفایة من العلم فهو کلّ علم لایستغني عنه قِوام امورِ الدّنیا کالطّب والحساب والنّحوِ واللغة والکلام....... والمعاني والبدیع والبیان...... وکل هذه آلة لعلم التفسیر والحدیث. (ردالمحتار علی الدر المختار ج۱ ص ۳۲ مقدمه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ . (۱) د علم طلب کول په هر مسلمان باندې فرض دي) لهذا که والدین خپل بچې د فرضِ عین حاصلولو نه منع کوي نو د دوی اطاعت ضروري نه دی (ځکه نبي علیه السلام فرمایي : لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِيْ مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ . (۲) د الله ﷻ په نافرمانۍ کې د مخلوق اطاعت صحیح نه دی) .

البته تَبَحُّرِ علمي په ټولو علومو کې فرضِ کفایي دی . نو که والدین سړی منع کوي نو بیا د ده د والدینو خبره منل ضروري ده . (۳)

دریمه مسئله : د دین تبلیغ فرضِ کفایه دی

خلقو ته د اَوامرو حکم کول او د نَواهیو نه منع کول فرضِ کفایه دي چې د بعضو په کولو سره د نورو غاړه خلاصیږي . په هرکس باندې د فرضِ عین کیدلو رایه خطاء ده . البته د رزایلو او ګناهونو نه ځان ساتل په هر کس باندې فرضِ عین دي . (۴)

څلورمه مسئله : دُنیاوي فنون علم نه دی

په قرآن کریم او احادیثو مبارکهؤ کې چې د کوم عِلم فضیلت بیان شوې د هغې نه د شریعت

---

(۱) رواه ابن ماجه ، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴ ، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله : مُسلِمٍ . وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴ .

(۲) رواه في شرح السنّة ، مشكوة ۲/۳۲۱ كتاب الامارة الفصل الثاني .

(۳) فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۶ باب اول : علم كا بيان)

(۴) لما قال حجةُ الاسلام ابوبكر احمد بن علي الرازي الجصاص رحمه الله : قال ابوبكر قد حَوَتْ هذه الاية معنيين : احدهما وجوب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر والاخر انّه فرضٌ على الكفاية ، ليس بفرضٍ على كلّ احدٍ في نفسه اذا قام به غيره لقوله تعالى (ولتكن منكم امة) وحقيقتُه تقتضي البعض دون البعض فدلّ على انّه فرضٌ على الكفاية اذا قام به بعضهم سقط عن الباقين . (احكام القرآن ج۲ ص ۳۱۵ باب فرض الامر بالمعروف ......

وقال العلامة شهاب الدين آلوسي رحمه الله : منشاءُ الخلاف في ذلك انّ العلماء اِتّفقُوا اَنّ الامر بالمعروف والنهي عن المنكر من فروض الكفاية . (روح المعاني ج۴ ص ۲۱ سورة آل عمران ومثله في الاكليل في استنباط التنزيل ص ۵۶ سورة آل عمران) . فتاوى حقانيه ج ۲ ص ۴۲۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عِلم مراد دی ، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصلیږي او د الله ﷻ د راضي کولو طریقې پرې معلومیږي ، په فتح الباري شرح صحیح البخاري کې ذکر دي

وَالْمُرَادُ بِالْعِلْمِ : اَلْعِلْمُ الشَّرْعِيُّ الَّذِيْ يُفِيْدُ مَعْرِفَةَ مَا يَجِبُ عَلَى الْمُكَلَّفِ مِنْ أَمْرِ دِيْنِهٖ فِيْ عِبَادَاتِهٖ وَمُعَامَلَاتِهٖ، وَالْعِلْمِ بِاللّٰهِ وَصِفَاتِهٖ وَمَا يَجِبُ لَهٗ مِنَ الْقِيَامِ بِأَمْرِهٖ وَتَنْزِيْهِهٖ عَنِ النَّقَائِصِ، وَمَدَارُ ذٰلِكَ عَلَى التَّفْسِيْرِ وَالْحَدِيْثِ وَالْفِقْهِ . (۱)

البته که چا معتمد عالم په انګریزي کې د قرآن کریم یا احادیثو ترجمه وکړه او یو کس هغه لولي نو بیا په دې کې ثواب شته . (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي عِلم نه دی، بلکه دا د فنونو په مرتبه کې دي ، او س په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي . البته که په خلافِ شرعه امورو مشتمل وو نو بیا د هغې حصول نا جائز دی . (۳)

نوټ : دُنیاوي علوم فنون زده کول څهٔ منعه نه دي بلکه دا هم د ژوند ضرورت دی ، ددې زده کول هم د ضرورت په درجه کې جائز دي . بلکه امام غزالي رحمه الله په احیاء العلوم کې ذکر کړي دي چې د کومو دُنیاوي علومو او فنونو د نه زده کولو په وجه چې اجتماعي خرابي لازمیږي او د مسلمانانو د کمزورتیا سبب ګرځي نو دا زده کول هم فرضِ کفایي دي لکه علمِ طب، حساب، زمینداري . سیاست او د کپړو جوړول وغیره . (۴)

البته دا د ژوند مقصد ګرځول نه دي په کار، ځکه مقصودي عِلم خو صرف د شریعت عِلم دی چې په دې سره انسان ته د دواړو جهانو کامیابي نصیبه کیږي.

(۱) فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ کتاب العلم، مقدمه شامي زکریا ۱/ ۱۲٦ قبیل مطلب في فرض الکفایة وفرض العین ، فتاوی محمودیه ج٦ ص ۳۴ باب اول : علم کا بیان .

(۲) خطباتِ حکیم الامت ج۲ ص ۱۹۴ موضوع تعمیم العلم .

(۳) کشف الباري ج۳ ص ۴۴ کتاب العلم باب فضل العلم .

(۴) احیاء العلوم ص ۱٦ بحواله اسلام کي نشأة ثانیه قرآن کي نظر میں ، لداي ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علم د اهميت متعلق نور معتمَد واقعات

نوټ : د علم د اهميت متعلق مې نور بهترين ، دعبرت نه ډک او معتمَد واقعات رانقل کړي ، چې هره واقعه دسرو زرو په اوبو د ليکلو لائقه ده . اميد دى چې مقررين حضرات ددې واقعاتو نه هم استفاده وکړي ، اوددې په بيانولو سره په خلقو کې علمي جذبه راپورته کړي او د خلقو په زړونو کې دعلم اهميت او قدر پيدا کړي .

دا ټول واقعات مې د درې (۳) غټو عنوانونو په ضمن کې ذکر کړي دي ، هغه عنوانات دادي :

۱ . د علم د حصول شوق . ۲ . د علم د زده کړې دپاره سفرونه کول .

۳ . د علم په زده کړه کې خواري اومحنت کول .

اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته .

د علم د حصول شوق

د امام ابو يوسف رحمه الله د علم سره شوق

د امام ابو يوسف رحمه الله په باره کې راځي چې کله ده د امام ابو حنيفه رحمه الله نه د فقهې زده کړه کوله نو په دې زمانه کې دده ځوي وفات شو ، دده سره فکر شو چې که زه په دې کې ځان مصروفه کړم نو بيا خو رانه سبق قضاء کيږي .

نو ده خپلو ورونو ته وويل چې : زه به يې جنازه وکړم ، خو بيا به يې دفن تاسو کړئ ، ځکه زه غواړم چې د مانه د خپل استاذ سبق قضاء نه شي .[1]

د زنکدن په حالت کې علمي مشغله

ابراهيم بن الجراح رحمه الله وايي چې کله امام ابو يوسف رحمه الله بيمار و (په کومه بيمارۍ کې چې دې وفات شوې و) نو زه د هغه بيمار پُرسۍ ته ورغلم ، ما اوکته چې په هغه باندې بې هوشي راغلې وه ، څه وخت پس يې سترګې راوغړولې نو زه يې وليدم ، دمانه يې پوښتنه وکړه

(۱) آداب المتعلمين ص ۶۲ ، طلبه کے لئے تربيتی واقعات ص ۱۲۲ ، اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج ۳ ص ۱۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اې ابراهيم! د حاجي دپاره رَمْيُ الجِمَار (د شيطانانو ويشتل) د سورلۍ په حالت کې بهتر دي، او که پياده حالت کې؟

ما ورته وويل: رَاكِبًا (يعنی د سورلۍ په حالت کې بهتر دي)، ده راته وويل:

لَا. (داسې نده). ما ورته وويل: مَاشِيًا (يعنی پياده حالت کې ويشتل افضل دي). هغه

راته وويل: لَا (داسې نده). بيا هغه په خپله وويل چې د کومې رَمْي (ويشتلو) نه روستو بله

رَمْي وي نو هغه پيدل کول بهتر دي، او د کومې رَمْي نه روستو چې بله رَمي نه وي هغه د

سورلۍ په حالت کې بهتره ده.

ابراهيم وايي چې: ماته د مسئلې معلوميدو په نسبت ډير تعجب په دې خبره پيدا شو چې امام ابويوسف رحمه الله ددې دومره سختې بيمارۍ باوجود هم د علمي مذاکرې سره څومره شوق لري.

ددې نه پس زه ورنه راروان شوم، چې څنګه دروازې ته را ورسيدم، نو د کور نه د ښځو د ژړا آواز راغې، معلومات مو چې وکړو نو امام ابويوسف رحمه الله وفات شوې وُ. [1]

(دلته علماو ليکلي چې ده په دې وخت کې دا مسئله ځکه چيړله چې ده ته پته وه چې شيطان انسان ته په آخري وخت کې راځي او د ګمراه کولو کوشش يې کوي، نو ده ځان ديو علمي مسئلې په معلومولو کې مصروفه کړې وُ (۲)).

د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق

امام محمد رحمه الله د امام شافعي رحمه الله استاذ دی، امام شافعي رحمه الله وايي چې يوه شپه زه د امام محمد رحمه الله سره ميلمه شوم، نو ده د ماخوستن د لمانځه نه پس ډيوه بَله کړه، او کتاب يې خلاص کړو، مطالعه يې وکړه، بيا يې ډيوه مړه کړه، او څملاست.

څه وخت پس بيا راپاڅيد، ډيوه يې بَله کړه او د کتاب څه حصه يې اوکته، بيا يې ډيوه مړه

(۱) تعليم المتعلم فصل في التوكل، تحفة المدارس ج۳ ص ۴۸۳، اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹.

(۲) اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه او څملاست.(۱)

امام شافعي رحمه الله وايي چې زه تړوله شپه ويخ وم، ما وشمارل چې دي اوولس (۱۷) پيرې د شپې راپاڅيد، ډيوه به يې ولږوله، کتاب به يې اوکت، او بيا به يې ډيوه مړه کړه او څه به ملاستو.

کله چې سهر شو نو ما ورنه پوښتنه وکړه چې جناب! تاسو خو د شپې اوولس (۱۷) پيرې راپاڅيدلي وئ نو تاسو به خُوب څنګه کړي وي؟

ده راته وويل چې زه خو د شپې اوده شوي نه يم، بلکه ما به چې کتاب وکتلو او بيا به څملاستم نو په دې وخت کې به ما د مسائلو استنباط کولو، نو نن شپه ما د زرو (۱۰۰۰) مسائلو جوابونه تلاش کړه.

الله أكبر كبيراً. ديته د علم شوق وايي چې د خُوب په نسبت ورته په علمي مشغله کې مزه زياته معلوميږي، نو الله ﷻ خو څکه بيا د ومره غټ مقام هم ورکړي وُ.

د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق

بقيع ابن مخلد رحمه الله چې کله د اندلس نه شپږ (٦) مياشتې په مشقت سره سفر وکړو او د احاديثو زده کولو دپاره د امام احمد بن حنبل رحمه الله ښار ته داخل شو، نو ورته معلومه شوه چې د وخت بادشاه په امام احمد رحمه الله باندې د احاديثو په بيانولو پابندي لږولې ده.

ابن مخلد رحمه الله د امام احمد رحمه الله د کور پوښتنه وکړه، کله چې هلته ورغې، هغه ورته ووېل چې: په ما باندې خو د حديثو بيانولو پابندي لږيدلې ده.

ده ورته ووېل چې: جناب! ما خو شپږ مياشتې په ډير تکليف سره سفر راکړي، صرف د دغې احاديثو د زده کړې د پاره، نو ته څه طريقه وکړه، او ماته احاديث ووايه.

امام احمد بن حنبل رحمه الله ورته ووېل چې: ددې خو بل هيڅ صورت نشته، صرف دا صورت دی چې ته د سوال ګري په شکل راځه، حديث اوره، او بيا واپس ځه.

---

(۱) **نوټ**: دا ډيوه يې ددې د وجې مړه کوله چې تيل عبث و نه سوزي، څکه چې ددې څملاستو په وخت کې به ده د مسائلو استنباط کولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن مخلد به په هره ورځ د سوال کري په شکل راتلو او احاديث به يې اوريده ، ده په دغه طريقې سره دري سوه (۳۰۰) احاديث ياد کړه ، بيا چې کله د امام احمد بن حنبل رحمه الله نه پابندي ختمه شوه نو باقي احاديث يې ورنه بيا ياد کړل . (۱)

د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق

د امام مسلم رحمه الله متعلق مشهوره واقعه ده چې يو پيره دده نه چا د درس په دوران کې د يو حديث متعلق پوښتنه وکړه ، ده ته په هغه وخت کې دا حديث ياد نهٔ ، کورته چې راغې ، نو د حديث د تلاش کولو دپاره کيناست ، او مطالعه يې کوله ، دې وخت کې دې اوړې هم وُ ، په څنګ کې ورسره د کهجورو غټه ټوکرۍ پرته وه ، ده به د هغې نه يوه يوه کهجوره راخيسته او خوړه به يې ، په مطالعه کولو کې دومره مستغرق شوې وُ چې ده ته د سره دا پته او نه لږيده چې ما څومره کهجورې وخوړې .

د ډيرو قجورو خوړلو په وجه بيمار شو ، آخر دا چې وفات شو .

سبحان الله ! د مطالعې کولو دومره شوقي وُ چې د خوراک اندازه هم ورته نه لږيده چې ما څومره کهجورې او خوړې . (۲)

د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق

۱. د علامه ابن جوزي رحمه الله هم د مطالعې سره ډير شوق وُ ، دې وايي چې ما د مدرسه نظاميې د غونډې کُتب خانې مطالعه کړې ده ، حالانکه په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) کتابونه وو ، دغه شان ما کتب الحنفية ، کتب الحميدي ، کتب عبدالوهاب او کتب ابي محمد چې څومره کتب خانې زما په وَس کې وې ما د هغې ټولو مطالعه کړې ده . (۳)

۲ . ابن جوزي رحمه الله پخپله وايي چې د طالبۍ په زمانه کتابونو مطالعه کولو سره دومره شوق وکه چيرته زه ووايم چې ما په طالبۍ کې شل زره (۲۰۰۰۰) کتابونه مطالعه کړي نو دا څه بعيده نه ده ، ما ته به په دې کتابونو کې د خپلو اسلافو حالات ، اخلاق ، عالي همت ، د

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۴۸۶ .

(۲) ظفر المحصلين، تحفة المدارس ج۱ ص ۴۱۳ ، خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۳ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۱ ص ۲۵۷ .

(۳) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادت ذوق او داسې نادر علوم حاصلیده چې دا به بغیر د مطالعې کولو نه نشو حاصلیدې. (۱)

د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق

علامه جاحظ رحمه الله د لغت لوي امام او مشهور عالم ؤ، دده د علم او مطالعې سره دومره شوق و چې ټول عمر یې په مطالعه کولو کې تیر کړې ؤ، په آخیري عُمر کې چې کله فالج ووهلو، نو بیا یې هم د مطالعې کولو نه زړه نه صبریده. د ځان نه ګیر چاپیره به یې ډیر کتابونه د یو بل د پاسه ایښي وو، او د کتابونو لوي آمبار یې جوړ کړې ؤ، ده به د هغې نه یو یو کتاب راخیسته او د هغې مطالعه به یې کوله، یوه ورځ دا کتابونه په ده راولویده، او د هغې لاندې ګیر شو او هم هلته وفات شو. سبحان الله. د یته د علم او مطالعې شوق وایي. (۲)

د یو طالب العلم د مطالعې سره سخته مینه

په کتابونو کې د یو طالب واقعه لیکلې ده چې یوه شپه دده سره په کور کې د ډیوې تیل نه ؤ، دې ډیر خفه ؤ، اتفاقًا په دې لاره باندې د بادشاه جلوس (قافله) تیریده، د هغوی سره رڼاګانې او فانوسونه وو، ده کتاب راواخیست او د هغوی سره ملګرې شو، په لاره باندې یې کتاب کتلو، تر دې پورې چې دا جلوس د بادشاه محل ته اورسیده، دې هم محل ته ورننوت، (ځکه په ځان پوهه نه و او مطالعه کولو کې مستغرق و)، بادشاه چې دې ولیده، نو خادمینو ته یې حکم وکړو، چې دې مه منعه کوئ، پرې یې دئ چې دې خپل کتاب وګوري.

تر دې پورې چې دا جلوس د بادشاه خاص خلوت خانې ته اورسیده، دې هم هلته ورسره اورسیده او هماغه شان په خپله مطالعه کولو کې مصروف ؤ، بادشاه چې دده د مطالعې دا شوق وکتلو نو ډیر حیران شو.

کله چې دا طالب د مطالعې نه فارغ شو، کتاب یې بند کړو او اخوا دیخوا یې اوکته، نو خپل ځان یې د بادشاه په محل کې اولیده، دې ډیر وویریدو، بادشاه ورته تسلي ورکړه چې یریږه مه.

ما چې ستا د مطالعې شوق او استغراق ولید، نو دتا سره مې ډیره مینه پیدا شوه او س زه غواړم چې ستا د پاره پوره وظیفه (تنخواه) مقرر کړم، ددې د پاره چې ته په فارغه زړه سره خپله زده کړه وکړې.

---

(۱) تذکرة الحفاظ. طلباء کے لئے مثالی تحفه ص.

(۲) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالب ورته وويل چې زه د تنخواه په اخيستلو خپل ځان نه پابند کوم ، بلکه زه آزاد ژوند خوښوم ، البته که ته ماته فائده رارسول غواړې او دما سره احسان کول غواړې ، نو ماته کلدنا کله دا تکليف وي چې د ماسره دډيوې تيل ختم شي نو بيا د مانه مطالعه پاتې کيږي ، لهذا ته يو دُکاندار ته حکم وکړه چې ماته د ډيوې تيل راکوي او هغه به بيا مياشت پس د روپو مطالبه د تا نه کوي ، بادشاه همداسې وکړه او طالب يې ډير په عزت رخصت کړو . (۱)

د شاه عبدالعزيز رحمه الله علمي شوق

د حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله آخيري عُمرؤ ، يوه ورځ دده ځوئي حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله د قرآن کريم دَرس ورکولو ، د دَرس په دوران کې ده د ځکلو اُوبه وغوښتې ، يو طالب په منډه کورته راغې او وې ويل چې شاه عبدالعزيز صاحب د ځکلو اوبه غواړي . شاه ولي الله مجدث دهلوي رحمه الله چې دا واوريده ، نو ډير خفه شو ، او ډير په خفگان يې وويل : افسوس ! زما د خانګدان نه د علم نُور او ادب ختم شوې (ځکه د قرآن کريم د درس په وخت بلاضرورته اُوبه ځکل د ادب خلاف دي) .

د کور والا (بي بي) ورتهٔ وويل چې جناب ! ته دومره زر فيصله مه کوه ، زه به اوس اندازه ولږوم ، نو په يو گلاس کې يې اُوبه واچولې او په هغې کې يې سَرکه هم واچوله (سَرکه چونکه تُروشهٔ وي او خوَند يې هم بدل وي) دا يې دې طالب ته ورکړې ، طالب چې کله دا اُوبه وَروړې او شاه صاحب ته يې ورکړې نو هغه وڅکلې .

کله چې د درس نه روستو کورته راغې نو مور ورنه پوښتنه وکړه : بچيه ! اُوبه دې وڅکلې ؟ ده ورته وويل چې آو . مور ورته وويل چې خوَند يې څنګه و ؟ ده ورته وويل چې مورې زه خو يې په خوند نه يم پوهه شوې ، ځکه زه په درس کې مشغول وم .

نو دې مور يې شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله ته وويل چې : وگوره . ما درته نه ويل چې ده د بې ادبۍ د وجې نهٔ اُوبه نه دي څکلي ، بلکه سختهٔ تنده ورته لږيدلې وه ، او ضرورت يې ورتهٔ ؤ ، او دا ورته جائزوې ، لهذا زمونږ د خاندان نهٔ آدب نه دې ختم شوې ، شاه ولي الله چې دا واوريده نو ډير خوشحاله شو او دا دُعا يې وکړه :

---

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۴۰ ، ۵۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې الله ! زما په خاندان کې علم او ادب همیشه باقي وساته . (۱)

د علامه ابن تیمیه رحمه الله دسبق سره مینه

علامه ابن تیمیه رحمه الله د طالب علمۍ په زمانه کې د علم د زده کړې سره دومره شوق ؤ چې کله به ده د خپلو ملګرو سره د سبق تکرار کولو ، او ده ته به د قضاء حاجت ضرورت پیښ شو ، نو ده به خپلو ملګروته وویل : چې زه بیت الخلاء ته ځم ، تاسو مهرباني وکړئ او تکرار په اوچت آواز سره کوئ ، ځکه په بیت الخلاء کې خو زه په ژبه سبق نه شم ویلې ، نو کم از کم په غوږونو خو به ستاسو سبق اورم ، نو تکرار به هم رانه نه ځي او وخت به مې هم نه ضائع کیږي . (۲)

د مولانا انورشاه کشمیري رحمه الله علمي حرص

علامه انورشاه کشمیري رحمه الله په خپل مرضِ وفات کې دومره سخت بیمار او کمزوری شوی ؤ چې ډاکټرانو دې د ناستې نه منعه کړی ؤ (ځکه ډاکټرانو ورته ویلي وو چې په ناستې سره به ستا تکلیف نور هم زیاتیږي) .

خو لیکن ده به ددې تکلیف باوجود بیا هم د ډیوې رڼا ته د کتاب مطالعه کوله ، کوم شاګردان چې ورسره ناست وو هغوی ورته وویل : جناب ! چې کله تاسو ډاکټرانو منعه کړي یۍ او تکلیف هم دې درته ، نو بیا ولې دومره ځان سترې کوئ ؟ تاسو ته خو څه داسې دَرس هم نه دې درپه غاړه چې ګني د هغې دپاره مطالعه کوئ ، او کومه عِلمي ټُکته خو هم د تاسو نه پټه نه ده چې ګني تاسو هغه ګورئ ؟ او که کومه مسئله تاسو خامخا ګورۍ نو مونږتهووایئ ، مونږ به یې درله وګورو او تاسو ته به یې بیان کړو .

نو علامه انورشاه کشمیري رحمه الله ورته په جواب کې وویل : ستاسو خبره صحیح ده چې څه خاص نُکته او مشکله مسئله نشته چې ګني زه هغه ګورم ، خو دا خپله عِلمي تنده مې نه ماتیږي ، ددې سره څه وکړم ؟

نو د علم داسې تنده ده چې ټول عمر نه ختمیږي ، حدیث کې راځي :

---

(۱) خطبات فقیر ج۸ ص ۱۰۴ ، اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۱ .

(۲) ذیل طبقات الحنابلة ۱ / ۲۷۸ ، الترجمة الذهبیة لاعلام آل تیمیه ۱۵ ، اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَنْهُوْمَانِ لَا يَشْبَعَانِ مَنْهُوْمٌ فِي الْعِلْمِ لَا يَشْبَعُ مِنْهُ ، وَمَنْهُوْمٌ فِي الدُّنْيَا لَا يَشْبَعُ مِنْهَا . (۱)

دوه (۲) حرص کوونکي سړي داسې دي چې د هغوی خیټې نه ډکیږي : ۱ . په علم کې حرص کوونکي ، چې د هغه خیټه هیڅ کله نه ډکیږي . ۲ . د دُنیا حرص کوونکي ، چې د هغه خیټه هم هیڅ کله نه ډکیږي .

د علامه منذري رحمه الله د احادیثو سره مینه

د علامه حافظ منذري رحمه الله په باره کې راځي چې ده به د احادیثو درس ورکولو ، یوه ورځ د ده ځوي وفات شو ، نو خلقو ته یې وویل چې : د ده جنازه به همدلته په مدرسه کې وکړو ، ځکه زه بیا د احادیثو درس کوم .

علماء لیکي چې د جنازې کولو نه روستو د سنتو په نیت باندې د مدرسې دروازې پورې ورسره لاړ ، دده په سترګو کې اوښکې راغلې او وې ویل چې : د احادیثو دَرس او شوق ما منعه کوي چې زه د دې سره مخکې لاړشم ، بیا راواپس شو او د احادیثو درس یې وکړو . (۲)

(۱) رواه البيهقي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) طبقات الشافعية الكبرى ۸ / ۲۶۰ ، اهل دل كے تڑپا دينے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم د زده کړې د پاره علمي سفرونه کول

زمونږ اسلافو د علم د زده کړې د پاره اوږده اوږده سفرونه کړي او ډیر مشقتونه یې برداشت کړي، بلکه د یو یو حدیث زده کولو د پاره یې په سوونو میله لرې سفر کړي، کله به یې چې د هغه استاذ نه حدیث واوریده، نو واپس به خپل ځای ته راغي.

د حضرت ابو ایوب انصاري ﷺ د یو حدیث د پاره څلویښت ورځې سفر کول

د احادیثو په کتابونو کې ذکر دي چې کله حضرت ابو ایوب انصاري ﷺ (کوم چې لس ۱۰ کاله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې هم پاتې شوي ؤ) ته دا پته ولګیده چې یو حدیث فلاني صحابي ته معلوم دی او ماته نه دی معلوم (دده په زړه کې دا شوق ؤ چې د هغه نه دا حدیث واورم) هغه صحابي چونکه ډیر لرې اوسیده، نو ده د ځان د پاره اوښه واخیسته، په هغې یې څلویښت (۴۰) ورځې مسلسل سفر وکړو، هلته چې ورورسیدو نو د هغه صحابي نه یې هغه یو حدیث واوریده، او واپس د هغې ځای نه راروان شو، هغه حدیث دا دی:

اَللّٰهُ فِيْ عَوْنِ الْعَبْدِ مَادَامَ الْعَبْدُ فِيْ عَوْنِ أَخِيْهِ. (۱)

الله تعالی تر هغه وخته پورې د بنده مدد کوي، ترڅو پورې چې بنده د خپل ورور مسلمان مدد کوي.

همدا رنګې حضرت جابر رضی الله عنه جلیل القدر صحابي دی، ده هم صرف د یو حدیث معلومولو د پاره دمشق ته سفر کړې ؤ. (۲)

صرف د حدیث سَند اوچتولو د پاره نهه سوه میله لرې سفر کول

یو محدث وایي چې د یو حدیث په باره کې ماته دا معلومه شوه چې دا حدیث فلاني عالم ته معلوم دی، همدا حدیث اګر چې ماته هم معلوم ؤ خو چونکه د هغه سَند اوچت ؤ (یعنی د هغه او د نبي کریم ﷺ په مینځ کې واسطې کمې وې)، لهذا زه صرف د سَند اوچتولو د پاره د هغه

(۱) حواله د حدیث داده: اخرجه مسلم في الذکر حدیث ۳۷، وابوداود في الادب باب ۶۰، والترمذي في الحدود باب ۳ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷، الترغیب والترهیب ج۳ ص ۲۶۲ الترغیب في قضاء حوائج المسلمین.
دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(۲) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې روان شوم ، تقريبًا نهه سوه (۹۰۰) ميله مزل مې وکړو ، چې کله هغه ته ورا ورسيدم ، د هغه نه مې حديث واوريده ، او دوباره رارون شوم . (۱)

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه کول

امام ابوحاتم رازي رحمه الله په خپلو حالاتو کې ليکلي چې کله ما په اول ځل باندې د شلو (۲۰) کالو په عُمر د خپل کلي (رَيْ) نه عِلمي سفر شروع کړو ، نو اووه (۷) کاله مسلسل مې عِلمي سفرونه کول ، او دا سفرونه مې ټول پياده کړي .

اووه (۷) کاله پس چې کله خپل وطن (رَيْ) ته راغلم ، څه وخت پس مې بيا دوباره علمي سفر شروع کړو ، او درې (۳) کاله مې نور هم سفرونه وکړه .

تقريبًا شپږ زره (۶۰۰۰) کلوميټره پياده سفر ما شمار کړې دی ، د دې نه روستو ما بيا د سفر شمار له پريښوده .

څو څو پيرې د کوفې نه بغداد ته پياده تللې يم ، دغه رنګې د مکې نه مدينې ته ، او د مدينې نه مصر ته هم بار بار پياده تللې يم ، همدغه شان د مصر نه رَملې ته ، او د رَملې نه مختلفو علاقو لکه بيت المقدس ، عسقلان ، او طبريې ته پياده تللې يم .

همدارنګې د رملې نه دمشق ته ، د دمشق نه حمص ته ، د حمص نه انطاکيه ته ، او د انطاکيه نه طرطوس ته پياده تللې يم .

بيا د طرطوس نه دوباره حمص ته صرف د دې د پاره راغلم چې په حمص کې د ابواليمان د حديث څه حصه د اوريدو نه رانه پاتې شوې وه ، هغه مې چې واوريده نو د حمص نه دوباره بيستان ته رارون شوم ، بيا د بيستان نه رُقې ته ، او د رُقې نه بغداد ته راغلم .

او دا ټول سفرونه مې پياده کړي وو . (۲)

---

(۱) خطبات فقير ج ۱۱ ص ۱۹۲ .

(۲) سير اعلام النبلاء ۱۳ /۲۵۵ ، صبر و استقامت کے پيکر ، طالب کے لیے مثالی تحفه ص ۲۷۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول

علم چونکه یو عظیم نعمت دی او دا نعمت انسان ته هله حاصلیږي چې دې په دې کې ښه خواري او محنت وکړي. ځکه بغیر د خوارۍ او محنت نه انسان ته نه خو په دُنیا کې کامیابي ممکن ده، او نه په آخرت کې، الله تعالی فرمایي:

﴿ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴾. (۱)

ترجمه: نشته د انسان دپاره مګر هغه څه چې ده یې کوشش وکړو.

بل ځای الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا... ﴾. (۲)

ترجمه: څوک چې زمونږ د دین په لاره کې کوشش کوي نو مونږ به ورته خپلې لارې وښايو.

امام مالک رحمه الله فرمایي:

اَلْعِلْمُ شَيْءٌ لَا يُعْطِيْكَ بَعْضَهُ حَتّٰى تُعْطِيَهُ كُلَّكَ.

علم داسې یو شی دی چې دې به تاته بعضې حصه د هغه وخته پورې درنه کړي ترڅو چې تا ده ته غونډ ځان نه وي وقف کړی.

د محنت په باره کې یو شاعر وایي:

۱. بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِيْ ٭ مَنْ طَلَبَ الْعُلٰى سَهِرَ اللَّيَالِيْ
۲. تَرُوْمُ الْعِزَّ ثُمَّ تَنَامُ لَيْلًا ٭ يَغُوْصُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ اللَّآلِيْ
۳. عُلُوُّ الْكَعْبِ بِالْهِمَمِ الْعَوَالِيْ ٭ وَعِزُّ الْمَرْءِ فِيْ سَهَرِ اللَّيَالِيْ
۴. وَمَنْ رَامَ الْعُلٰى مِنْ غَيْرِ كَدٍّ ٭ أَضَاعَ الْعُمْرَ فِيْ طَلَبِ الْمُحَالِ (۳)

(۱) النّجم آیت ۳۹.

(۲) العنکبوت آیت ۶۹. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله ددې آیت معنی داسې بیانوي: وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْ طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به. کوم خلق چې د علم په طلب کې کوشش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عملي کولو لارو طرفته راهنمايي وکړو. تفسیر مظهري سورة عنکبوت آیت ۶۹، ومعارف القرآن.

(۳) تعلیم المتعلم فصل فی الجدّ والمواظبة والهمّة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د محنت (او مشقّت) په اندازه باندې اوچت مقام حاصلولې شي، پس څوک چې اُوچته مرتبه طلب کوي نو هغه به شپې ويښې تيروي.

۲. ته اراده د عزت (او اُوچتوالي) لرې، خو (عجيبه داده چې) ته بيا اُوده کيږې، (خوبونه کوې، داسې خو هيڅ کله نه شي کيدې چې انسان بغير د شَب بيدارۍ او محنت نه اُوچته مرتبه حاصله کړې) ځکه کوم کس چې ملغلرې طلب کوي نو هغه په درياب کې غوپې وهي.

۳. اُوچتوالې د شرافت (او بزرګۍ) په اُوچتو همتونو سره وي، او د انسان عزت په شب بيدارۍ (د شپې محنت کولو) کې دې.

۴. کوم کس چې بغير د محنت (او خوارۍ) نه اراده د اوچتوالي لري، نو دې انسان ډير محال شي په طلب کې خپل عُمر ضايع کړو.

امام شافعي رحمه الله فرمايي:

اَلْجِدُّ يُدْنِيْ كُلَّ اَمْرٍ شَاسِعٍ * وَالْجِدُّ يَفْتَحُ كُلَّ بَابٍ مُغْلَقٍ (۱)

کوشش هر مشکل کار آسانوي، او کوشش هره بنده دروازه خلاصوي.

د حضرت ابوهريرة ﷺ ولږه برداشت کول

د تعليم په دوران کې حضرت ابوهريرة رضى الله عنه د ډيرې ولږې د لاسه څو څو پيرې بې هوشه شوې وُ، خلقو به وربانديې دا ګمان وکړو چې ګني په ده باندې د مِرګو بيماري راغلې ده، نو دوی به کوشش کولو چې دې په هوش کې راشي (حالانکه په ده باندې به د مِرګو بيماري نه وه، بلکه د ډيرې ولږې د لاسه به بې هوشه شوې وُ).

دامام بخاري رحمه الله مشقت برداشت کول

د امام بخاري رحمه الله کتاب (صحيح البخاري) ته چې د اَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ اللهِ شرف حاصل شوې دی، نو ده هم د طالب علمۍ په دوران کې ډير تکليفونه او مشقتونه برداشت کړې دي، يو ځل په يو سفر کې وربانديې دومره غُربت راغې چې د خوراک ورته نور هيڅ نه

(۱) تعليم المتعلم فصل في الجد والمواظبة والهمة. تحفة الطلباء والعلماء ص ۱۵۶، طلباء کيلئے مثالي تحفه ص ۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصليده ، درې (۳) ورځې مسلسل يې د ځنګل د اُونو په پاڼو او بوټو خوړلو باندې ګزاره کوله .(۱)

زمونږ اسلافو او مشائخو ته چې الله ﷻ دومره لوې مقام ورکړې وُ ، دوی هم د علم د حصول په وخت ډیر محنت ، مشقتونه او تکاليف برداشت کړي دي ، د همدغه محنت په برکت سره دوی غټ غټ کتابونه ليکلي چې تر قيامته پورې خلق ورنه استفاده کوي .

د امام طبري رحمه الله محنت

د امام طبري رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه چې حضرت ! تاسو ته دا بې شماره علوم څنګه حاصل شو ؟ نو ده ورته ووېل :

كُنْتُ اَنَامُ عَلَى الْبَرَارِيْ ثَلَاثِيْنَ سَنَةً .

ديرش (۳۰) کاله چیرته زه په بستره نه يم اُوده شوې ، بلکه ما به د بسترې په ځای ځانته بورې اچوله ، او په هغې به اوده کيدم .

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول

۱. د فن حديث اوچت امام علامه ابوحاتم رازي رحمة الله خپله واقعه بيانوي چې زه د طالب علمۍ په زمانه کې څوارلس (۱۴) کاله په بصره کې پاتې شوې يم ، يو ځل دومره غربت راباندې راغې چې خپلې جامې (کپړې) مې خرڅې کړې ، او په هغې مې ګزاره کوله ، کله چې کپړې راسره ختمې شوې ، نو دوه ورځې راباندې مسلسل وَلږه تيره شوه ، آخر مجبور شوم او يو دوست ته مې خپل حال ښکاره کړو ، نو د خوش قسمتۍ نه د هغه سره يو درهم و ، هغه ماته نيم درهم راکړو نو ما بيا په هغې ګزاره وکړه .(۲)

۲. د امام ابوحاتم رازي رحمه الله په حالاتو کې راځي ، دې په خپله د دې بيان کوي ، چې يو ځل مونږ درې (۳) ملګري په علمي سفر باندې ووتو ، د ځان سره مو د خوراک څه شيان راواخيستل ، مونږ سمندري سفر شروع کړو ، په کشتۍ کې کيناستو ، درې مياشتې مونږ سفر کولو ، د خوراک چې راسره څه وو هغه هم ختم شو ، دعاګانې مو کولې ، آخر دا چې يوې اُوچې

---

(۱) لدائے ممبرومحراب ج۳ ص ۱۳۵ .

(۲) تذكرة الحفاظ ، لدائے ممبرومحراب ج۱ ص ۱۲۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاقې ته ورسيدو ، مونږ د كشتۍ نه ښكته شو او پيدل سفر مو شروع كړو ، د خوراك هم راسره څه نه وو ، آخر د ډيرې ولږې او تندې د وجې زمونږ يو ملګرې بيهوشه شو ، او راپريوت ، مونږ چې هرڅومره هغه وخوزول خو هغه په هوش كې نه راتلو ، مونږ مجبوراً هغه په هماغه ځاى پريښود ، او مخكې روان شو ، (چې كه چيرته څه كورونه په نظر راشي نو د هغوى نه به ددې كس د پاره څه خوراك او څكاك راوړو).

مزل مو كولو ، آخر دا چې زه هم د ډيرې ولږې او تندې د لاسه راپروتم ، په خپو كې مې هيڅ قوت د تللو نه و.

زمونږ هغه دريم ملګري زه هم پريښودم او په وړاندې يې سفر شروع كړو (ددې د پاره چې كه چيرته څوك پيدا شي او ددوى د پاره ورنه خوراك او اُوبه راوړي).

كله چې دا دريم ملګرې څه مخكې لاړو ، نو هغه ډير لرې څه كسان وليده چې هغوى د سمندري كشتۍ نه د لږ وخت د پاره راكوز شوي وو ، ده هغوى ته په څادر خوَزولو سره اشاره وكړه ، هغوى چې ده ته راغله ، نو ده ورته خبره وكړه (چې زما دوه ملګري د ولږې او تندې نه بې هوشه دي).

ابوحاتم رازي رحمه الله وايي چې ما وكتل چې خلق ماته په خُوله كې اُوبه راچوي ، ما چې څه اُوبه وڅكلې ، نو په ماكې څه نا څه قوت راپيدا شو او راپورته شوم.

ما هغوى ته وويل چې: شاته د مونږ نه يو بل ملګرې هم د ولږې او تندې د لاسه بې هوشه پروت دى ، دوى هغه له هم ورغله ، هغه ته يې هم په خُوله كې اُوبه واچولې او څه خوراك يې ورته وركړو ، هغه هم چې كله په هوش كې راغې ، نو مونږ درې واړه ددې كشتۍ والاو سره لاړو ، دوى زمونږ ډير عزت وكړو ، او څه خوراك يې هم راله راكړو. (۱)

د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله مشقت برداشت كول

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله د خپلې طالبۍ واقعه بيانوي چې كله ما سبق ويل نو په بغداد كې دومره ګراني وه ، او په ما باندې دومره غُربت و چې څو څو ورځې به ما خوراك او نه كړو خو خپل سبق مې بيا هم نه دى قضاء كړې.

(۱) صبر و استقامت کے پیکر ، طلباء کے لئے مثالی تحفہ ص ۲۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله به رابانديې وَلږه زياته شوه نو بيا به مې په لاره کې کتل چې که چا څه شي خوړلي وي او د هغې پوستکي پراته وي نو زه به هغه راواخلم ، او به يې وينځم ، او په هغې به ګوزاره وکړم ، مابه دا پوستکي راواخيسته ، هغه به مې اووينځل او د هغې په خوراک به مې خپله ګوزاره کوله .

يوه ورځ چې کله ډير وږې شوم نو په دې نيت راووتم چې په لاره کې به څه پيدا کړم او راوابه يې خلم ، خو چې هر څومره وګرځيدم هيڅ شی مې پيدا نه کړو ، ماته پته ولږيده چې د مانه مخکې کوم بل غريب په دې لاره تير شوې او د شيانو پوستکي هغه راټول کړي دي .

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله وايي چې کله زه په بغداد کې "عطر بازار" ته ورسيدم او هلته يو جُمات (مسجد ياسين) ته ورننوتم ، نو د ډيرې ولږې د لاسه مې نور هيڅ حرکت نه شو کولې ، زه د جُمات په يو ګُنج (ګُټ) کې کيناستم او د خپل مرګ انتظار مې کولو .

ناڅاپه دې جُمات ته يو ځوان راننوت چې په لاس کې ورسره تازه روټۍ او سَره کړې غوښه هم وه ، دې هم په جُمات کې ماته مخامخ کيناست او خوراک يې شروع کړو .

کله به چې هغه خپلې خُولې ته نَوړۍ اوچتوله نو د ډيرې ولږې د لاسه به بې اختياره زما خُوله هم کلاويده ، مابه ځان ښه کنټرول کړو او خپل ځان مې ښه ملامته کړو چې اې عبدالقادره ! دا ته څه کوې ؟

دا دُعا مې وکړه چې يا الله ! يا خو زما دخوراک انتظام وکړې ، او يا راته په حياء او پَرده کې مرګ راولې .

ناڅاپه د دې ځوان په ما باندې نظر اولږيده ، او راته وې ويل چې ورور ! راشه ، ډوډۍ اُوخوره . ما اِنکار وکړو . هغه راته قَسَم راکړو چې راشه ډوډۍ اوخوره . زه ورغلم او په قلاره قلاره مې ورسره ډوډۍ خوړه .

هغه رانه پوښتنه وکړه چې ته د کوم ځای يې ؟ ستا څه نوم دی ؟ او دلته څه کوې ؟

ما ورته وويل چې زه د "جيلان" يم ، او دلته د علم حاصلولو د پاره راغلې يم .

هغه راته وويل چې زه خو هم د جيلان يم . او پوښتنه يې رانه وکړه : چې آيا ته خو د عبدالقادر په نوم يو کس نه پيژنې ؟ چې د جيلان اوسيدونکې دی ، او د ابوعبدالله صومعي درويش نمسې دی ؟ ما ورته وويل چې هغه کس زه په خپله يم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې هغه دا خبره واوریده نو رنګ یې زیړ شو ، او وې ویل : په الله قسم ، ستا مور ماته ستا د پاره څلوېښت دینار راکړي وو ، خو زه چې بغداد ته راغلم نو ما ته ډیر تلاش کړې خو ما هیڅرته هم ته پیدا نه کړې ، آخر دا چې د ماسره خپله خرچه هم ختمه شوه ، او نن دریمه ورځ ده چې ما هم څه نه دي خوړلي ، دومره وږی راخیستی ووم چې ماته مرداره خوراک هم جائز وه ، خو نن مې ستا په دې دینارو کې په یو څو دیناره باندې ځان له خوراک راواخیستو ، نو زه د تا نه معذرت غواړم ، دا همدا ستا په روپو اخیستل شوې خوراک دی ، نو ته دا ډیر په اطمینان او خوره ، او دا باقي مانده دینار درواخله .

عبدالقادر جیلاني رحمه الله وایي چې ما هغه ته تسلّي ورکړه چې خفه کیږه مه ، تا ډیر ښه کار کړې . کله چې مونږ دواړو ډوډۍ اوخوړه نو ما بیا هغه ته د خرچې د پاره څه دیناره هم ورکړه او هغه مې په ډیر عزت سره رخصت کړو .[1]

د امام ابن جوزي رحمه الله محنت

امام ابن جوزي رحمه الله یو کرت په ممبر باندې وویل چې ما په دې خپلو ګوتو باندې دوه زره (۲۰۰۰) جلدونه کتابونه لیکلي دي .

ده به د احادیثو لیکلو په وخت کې چې کله د کړکي (لرګي) قلم ځان له جوړول نو هغه پوستکي به یې جَمع کول ، ددې نه دومره ډیر پوستکي جَمعه شوي وو چې د مرګ په وخت یې وصیت وکړو چې ماته د غُسل اوبه په دې پوستکو ګرمې کړئ . کله چې دې وفات شو نو ده له یې د غُسل اُوبه په دې پوستکو ګرمې کړې ، او پوستکي دومره ډیر وو چې بیا هم زیاتي شو .[2]

په درې دیرش (۳۳) کاله کې صرف اته (۸) مسئلې زده کول

امام غزالي رحمه الله په خپل مشهور کتاب " احیاء العلوم " کې د حاتم اصم رحمه الله واقعه ذکر کړې ، چې یوه ورځ ده نه خپل استاذ شقیق بلخي رحمه الله پوښتنه وکړه ، چې اې حاتمه ! تا د ماسره څومره وخت د عِلم په زده کړه کې تیر کړو ؟

(۱) صبر واستقامت کے پیکر ص ۱۰۷ .

(۲) علمائے سلف بلدائے ممبرومحراب ج۳ ص ۱۳۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ورته وویل چې درې دیرش (۳۳) کاله. استاذ ورنه پوښتنه وکړه چې په دې درې دیرش کاله کې تا د مانه څه زده کړه ؟ ده ورته وویل : اته (۸) مسئلې.

استاذ ویل : إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. زما خو دتاسره غونډ عمر تیرشو، او تا صرف د مانه اته (۸) مسئلې زده کړې ؟

ده ورته وویل چې استاذ صاحب ! دروغ درته نه شم ویلې، په دې دومره زمانه کې مې صرف همدغه اته مسایل زده کړي دي نور مې هیڅ نه دي زده کړي.

استاذ ورته وویل چې ته هغه اته (۸) مسایل بیان کړه چې زه یې واورم.

نو حاتم اصم رحمه الله ورته شروع شو :

۱. ما چې کله دې مخلوقاتو ته اوکته، نو هر چا دیو شی سره محبت کول، خو چې کله به دې مړشو نو هغه شئ به ورنه پاتې شو، نو ما د نیکو اعمالو سره محبت شروع کړو (او نیک اعمال مې کول)، ځکه که زه وفات شم نو دا نیک اعمال به د ماسره قبر ته هم ځي. (د ما نه به نه جدا کیږي).

استاذ ورته وویل چې دا خو دې ډیره ښه مسئله زده کړې. خو نورې دې کومې مسئلې زده کړې ؟ هغه هم راته ووایه. ده ورته وویل :

۲. کله چې ما چې د الله ﷻ دې قول ته نظر وکړو چې الله تعالی فرمایي :

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى . فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾ (۱)

ترجمه : پس څوک چې د خپل رب د وړاندې د اودریدلو نه ویریدلې وي، او خپل نفس یې د خواهشاتو نه منعه کړې وي نو یقیناً دده دپاره جنت ځای د اوسیدو دی.

نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې د الله جل جلاله په کلام کې هیڅ شک وشبه نشته، لهذا ما هم په زړه کې د الله ﷻ نه ویره پیدا کړه، د خواهشاتو نه مې ځان منعه کړو، او نیک اعمال مې شروع کړه. (چې الله ﷻ ماله هم جنت راکړي).

۳. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو، نو ما ولیده چې د هر چا سره څه قیمتي شی وي نو دې د هغې ډیر حفاظت کوي او په یو محفوظ ځای کې د ځان دپاره ږدي، خو ما چې د قرآن کریم دې آیت ته وکتل چې الله تعالی فرمایي :

---

(۱) النازعات آیت ۴۰، ۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : څه چې د تاسو سره دي نو هغه به ختم (فناء) شي ، او څه چې د الله ﷻ سره دي نو باقي پاتې کيدونکي دي .

لهذا د ماسره چې څه قيمتي شی ؤ ، ما هغه الله ﷻ ته حواله کړو (يعنی خيرات مې کړو) د دې د پاره چې دا زما د پاره محفوظ شي .

۴ . ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو چا په مال سره فخر کولو ، چا په حسَب و نسَب سره فخر کول او دا يې د ځان د پاره د عزت شی ګڼلو چې ګني په دې سره به زه معزز شم ، خو ما چې د الله ﷻ دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ . (۲)

ترجمه : بيشکه په تاسو کې د الله ﷻ په نزد زيات عزت مند هغه کس دی ، چې هغه په تاسو کې زيات پرهيزګار وي .

نو ما هم تقوی په ځان کې پيدا کړه چې زه هم د الله ﷻ په نزد عزت مند شم .

۵ . ما چې په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو دوی کې بعضې په بعضې نورو باندې لعنت وايي ، د يو بل سره عداوت کوي ، او د بل مسلمان سره چې څه نعمت او ګوري نو دې دا نه برداشت کوي. د دې ټولو خبرو جرړه حسَد دی ، نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ (۳)

ترجمه : هم مونږ د دوی روزي په دُنيا کې د دوی په مينځ کې تقسيم کړې ده .

نو زه پوهه شوم چې کله تقسيم د الله ﷻ د طرفه دی نو بيا زه د خلقو سره حسَد او عداوت ولې وکړم ، لهذا ما حسَد او عداوت پريښود .

(۱) النحل آيت ۹۶ .
(۲) الحجرات آيت ۱۳ .
(۳) الزخرف آيت ۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦. ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو په دوی کې بعضې په بعضې نورو باندې ظلم و زياتې کوي، يو بل په ناحقه قتلوي، او د يو بل سره سخته دشمني کوي. نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکته چې الله تعالى فرمايي:

﴿ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ﴾ .(۱)

ترجمه: بيشکه شيطان ستاسو د پاره دُشمن دی، نو تاسو دې په دُښمنۍ ونيسئ (يعنی د شيطان سره دښمني کوئ).

نو زه پوهه شوم چې زما اصلي دُښمن شيطان دی، ځکه الله تعالی فرمايي چې دې ستاسو ښکاره دشمن دی نو ما د خلقو سره دښمني پريښوده، او صرف دا شيطان مې په دُښمنۍ ونيوه.

۷. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو نو ما وليده چې هر کس د رزق په تلاش کې د و مره ځان مشغوله کړي چې د حلال و حرام، جائز او ناجائز تميز نه کوي، بلکه شپه او ورځ يې په ځان يوه کړي وي، خو صرف ځان له څه راپيدا کوي. نو ما د الله تعالی دې قول ته اوکته چې الله ﷻ فرمايي:

﴿ وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللهِ رِزْقُهَا ﴾ (۲)

ترجمه: او د زمکې په مخ هيڅ تلونکې جاندار (ذي روح) داسې نشته چې د هغه روزي د الله ﷻ په ذمه نه وي. (يعنی د هر جاندار روزي د الله ﷻ په ذمه ده).

نو زه پوهه شوم چې زه خو هم د هغه ذي روح (سادار) نه يم چې د هغوی د روزی ذمه داري الله ﷻ په خپله ذمه اخيستې ده.

لهذا په ما باندې چې د الله تعالی کوم فرائض او احکام وو نو ما ځان هغې طرف ته متوجه کړو، او چې زما کوم شی د الله ﷻ په ذمه و نو ما د هغې دير فکر پريښود.

۸. ما چې په مخلوقاتو کې نظر وکړو نو ټولو خلقو په مختلفو شيانو توکّل کولو: چا په خپل اولاد توکّل کولو، چا په تجارت توکّل کولو، او چا په زراعت توکل کولو، يعنی هر مخلوق په يو بل مخلوق باندې توکّل کولو.

---

(۱) سورة فاطر آيت ٦.
(۲) سورة هود آيت ٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ما د الله ﷻ دې قول ته وکته چې الله تعالى فرمايي:

﴿ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴾. (۱)

ترجمه: او څوک چې په الله ﷻ باندې توکّل (بهروسه) کوي، نو الله تعالى يواځې هغه لره کافي دی.

لهذا ما يواځې په الله ﷻ باندې توکّل او اعتماد وکړو، او الله ﷻ زما د پاره کافي هم دی.

شقيق بلخي رحمه الله چې کله د خپل شاګرد (حاتم اصم رحمه الله) دا اته (۸) خبرې واوريدې کومې چې ده په درې ديرش (۳۳) کاله کې زده کړې وې، نو ورته وې ويل:

اې حاتمه! تاته دې الله تعالى په دې باندې د عمل کولو توفيق درکړي، ما د تورات، انجيل، زبور او د قرآن مجيد په ټولو علومو باندې نظر اچولی نو دا اته خبرې (د عمل په اعتبار سره) د ټولو کتابونو نچوړ او خلاصه ده، چا چې په دې باندې عمل وکړو ګويا ده په ټولو کتابونو باندې عمل وکړو. (ځکه دا اته خبرې د ټولو نيکو کارونو د پاره اساس دی). (۲)

نو په کار ده چې هر طالب العلم د حاتم اصم رحمه الله غوندې په خپل علم باندې عمل وکړي او د خپل ژوند د پاره دغه شان قيمتي خبرې مشعلِ راه او ګرځي.

د طالب علمۍ په دوران کې اکثر تکليفونه وي

د طالب عِلمۍ په دَوران کې اکثر په طالب باندې ډير تکليفونه او مصيبتونه راځي، کله مالي تکليفونه وي، او کله بدني. بعض وخت خو ديته خبره اورسي چې انسان ته قُوت لَا يَمُوت رزق هم نه ملاويږي. وَلږه، تنده او د خلقو خبرې طالب ديته مجبور کړي چې د ده زړه مات شي او همت يې کمزورې شي.

خبردار! په داسې موقعو کې انسان ته صبر، استقامت، استقلال او کلک همت په کار دی، ځکه چې کله د انسان حوصله اوچته وي نو کداوس په ده باندې هر څو مره تکليفونه راځي په دې سر د ده په عَزم او اراده کې نور هم مضبوطتيا راځي، او نور هم مقصود طرف ته متوجه کيږي.

---

(۱) الطلاق آيت ۳.

(۲) احياء العلوم ج۱ ص۹۶ کتاب العلم الباب السادس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرمنو ! كه چيرته زمونږ اسلافو دغه محنتونه او مشقتونه نه وې برداشت كړي نو اهلِ اسلام ته به څنګه د امام بخاري ، امام ابوحنيفه او تهانوي رحمهم الله غوندې كسان نصيبه شوي وو ؟ دا خو د هغوی د محنت بركت دی چې د هغوی د كتابونو نه نن هم خلق استفاده كوي.

علماء فرمايي :

لَايُسْتَطَاعُ الْعِلْمُ بِرَاحَةِ الْجِسْمِ . (۱)

د جسم په راحت سره علم نه حاصليږي .

د نابينا كسانو علمي كارنامې

د همدغه علمي جذبې او عالي همت په بركت باندې د اُمت هغه خلقو هم غټې كارنامې كړې كوم چې په ستركو باندې معذوره وو .

ابوالعباس رازي رحمه الله نابينا ؤ ، ځان سره يې سوچ وكړو چې كه ستا ستركې نشته نو خپې خو دې شته ، راشه د علم پسې ووځه ، او علم حاصل كړه ، نو د خپل وطن نه د علم زده كولو پسې اووت او د دوه زرو (۲۰۰۰) ميله نه زيات علمي سفرونه يې وكړه .(الله ﷻ ورنه ډير لوي عالم جوړ كړو) . (۲)

همدارنګې يو بل نابينا مشهور شاعر ابوالعلاء معرّی كوم چې د څلورو كالو په عمر كې ړوند شوې ؤ ، ده هم ډير علمي سفرونه كړي وو ، او ډير كتابونه يې هم ليكلي . صرف په فنِ ادب كې يې يو كتاب " الايا والغصون " په سلو (۱۰۰) جلدونو كې ليكلې . (۳)

همدارنګې حمّاد بن زيد نابينا عالم ؤ ، څلورزره (۴۰۰۰) احاديث ورته داسې ياد وو چې يو روايت كې به هم نه خطاء كيده . (۴)

(۱) تحفة العلماء والطلباء ، طلباء كے لئے مثالي تحفه ص ۲۷۴.

(۲) نابينا علماء ص ۲۹ ، ندائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(۳) نابينا علماء ص ۲۳ ، ندائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(۴) نابينا علماء ص ۱۷ ، ندائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾. الزمر آیت ۹ .

﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ . المجادلة ۱۱ .

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾ . فاطر ۲۸ .

د علماو او طلباو مقام

تالیف :

اَبُوالشَّمس مولانا نُورُالهُدیٰ عُفِیَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القُرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علماو او طلباو مقام :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه، وَنَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيْكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُه،

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾ . (۱)

وقال تعالى : ﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، ﴾ . (۲)

وقال تعالى : ﴿ اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ . ﴾ .(۳)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ . (۴)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ وَاِنَّ الْاَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَلَا دِرْهَمًا اِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ اَخَذَهُ اَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ (۵)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

---

(۱) الزمر آيت ۹ .

(۲) المجادلة ۱۱ .

(۳) سورة فاطر ۲۸ .

(۴) رواه البخاري في العلم ۱۰ ، ومسلم في الامارة ۱۷۵ ، والترمذي في العلم ۴ ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱ ۱۲۸ ، مشكوة كتاب العلم .

(۵) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۴) . مشكوة كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو مسلمانانو وروڼو ! علم داسې يو عظيم صفت دی چې د دې په وجه انسان په ټولو مخلوقاتو کې معزّز او مشرّف ګرځي ، زړه يې د معرفتِ الهي په مقدّسه رڼا باندې منوّر ګرځي او انسان ته په دُنيا او آخرت کې خوشحالي ، ترقي او کاميابي نصيب کيږي .

لهذا د دې علم سره چې د چا هم ، او د څه شي هم واسطه راغلې نو الله تعالی هغه ته ډير لوی مقام او لويه مرتبه ورکړې . د دې د وجې نه په قرآن کريم او احاديثو کې د علماو او طلباو ډير زيات فضيلت بيان شوی :

د علماو مقام

الله ﷻ د علماوُ درجې اوچتوي

الله تبارک وتعالی فرمايي :

﴿ يَرْفَعِ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : الله تعالی به په تاسو کې د مومنانو او اهل علمو درجې اوچتې کړي .

په دې آيت مبارکه کې د علماو فضيلت بيان شوی ، ځکه په دې کې الله ﷻ اول د عامو مومنانو د درجو اوچتوالې ذکر کړې چې پکې علماء هم داخل دي ، بيا يې د تعميم نه روستو په خصوصيت سره د اهلِ علمو د درجو اوچتوالې ذکر کړې ، چې دا د اهلِ علمو د پاره لوی فضيلت دی .(۲)

دلته امام رازي رحمه الله فرمايي :

فَوَجَبَ أَنْ يَكُونَ الْعُلَمَاءُ أَفْضَلُ النَّاسِ . (۳)

دا خبره واجب (او ثابته) ده چې علماء دې په ټولو خلقو کې افضل وي .

د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زياته ده

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمايي :

لِلْعُلَمَاءِ دَرَجَاتٌ فَوْقَ الْمُؤْمِنِينَ بِسَبْعِ مِائَةِ دَرَجَةٍ مَابَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ عَامٍ (۴)

---

(۱) المجادلة آيت ۱۱ .

(۲) کشف الباري ج۳ ص ۴۳ کتاب العلم باب فضل العلم .

(۳) تفسير کبير ج۱ ص ۴۰۰ آيت ۳۱ .

(۴) احياء العلوم ج۱ ص ۱۵ الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علماو فضيلت په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زيات دی ، او د هرو دوه درجو په مينځ کې د پنځه سوه (۵۰۰) کاله په مقدار مسافت دی .

د عالِم فضيلت په عابِد باندې زيات دی

نبي کريمﷺ فرمائي:

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ سَبْعُوْنَ دَرَجَةً بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْفَرَسِ سَبْعِيْنَ عَامًا . (۱)

د عالم فضيلت په عابد باندې اويا (۷۰) درجې زيات دی ، او د هرې دوه درجو په مينځ کې د آس د اَويا (۷۰) کاله منډې په اندازه مسافت دی .

ددې وجه داده چې په معاشره کې کله بدعات او رسومات پيداشي نو په هغې باندې صرف عالم پوهيږي نو خلق به ورنه منع کړي ، او د عابد توجّه خو صرف خپل عبادت ته وي ، او دې په دې بدعاتو او رسوماتو پوهيږي هم نه . لهذا د عالم مرتبه د عابد نه اوچته ده . (۲)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِيْ عَلَى أَدْنَاكُمْ . (۳)

دعالم فضيلت په عابد باندې دومره دی لکه زما فضيلت په تاسو کې په يو ادنٰی کس باندې.

بل حديث کې راځي :

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ . (۴)

د عالم فضيلت په عابد باندې داسې دی لکه د څوارلسمې شپې سپوږمۍ فضيلت په باقي ستورو باندې .

---

(۱) رواه الهيثمي في المجمع ۱ ۱ ۱۲۲ ، والزبيدي في الاتحاف ۲۸۳۱۱ ، ۲۵۷۱۷ ، والتبريزي في مشكاة المصابيح ۲۱، ۲۱۴ ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۷ كتاب العلم ، تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۱ ايت ۳۱ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۸ ابواب العلم ، ثواب العلم والعلماء وفضلهم .

(۲) الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم .

(۳) رواه الترمذي كتاب العلم باب ۱۹ وقال حديث حسن صحيح ، ورواه البزار من حديث عائشة ، الترغيب والترهيب ج۱ ص۵٦ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم الفصل الثالث .

(۴) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳٦۴۱) ، (۳٦۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) وابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲٦۸۳) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه :

يو ځل د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه د بني اسرائيلو د يو دوه (۲) كسانو متعلق پوښتنه اوشوه چې په دى كې يو كس عالم ؤ ، ده به چې فرض مونځ وكړو نو بيا به كيناست او خلقو ته به يې د دين تعليم وركولو ، او دې دويم كس به د ورځې هميشه روژه نيوه او د شپې به يې ټوله شپه د الله ﷻ عبادت كولو . نو آيا په دې دواړو كې كوم كس بهتر و ؟ نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَضْلُ هٰذَا الْعَالِمِ الَّذِيْ يُصَلِّيْ الْمَكْتُوْبَةَ ثُمَّ يَجْلِسُ فَيُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ عَلَى الْعَابِدِ الَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ كَفَضْلِيْ عَلٰى أَدْنَاكُمْ . (۱)

د دغه عالم فضيلت كوم چې صرف فرض مونځ وكړي او بيا كيني خلقو ته علم ښائي د دې فضيلت په هغه عابد باندې چې د ورځې روژه نيسي او د شپې ټوله شپه د الله ﷻ عبادت كوي دومره زيات دى لكه زما فضيلت په تاسو كې په يو ادنى كس باندې .

عالم او غير عالم سره برابر نه دي

الله تعالى فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره !) چې كوم خلق پوهيږي او كوم نه پوهيږي آيا دوى برابر دي؟

په آيت كې "هَلْ" د پاره د استفهام انكاري دى . يعنى پوه خلق او ناپوهه خلق دواړه برابر نه دي. (۳)

امام رازي رحمه الله فرمايي :

فِيْهِ تَنْبِيْهٌ عَظِيْمٌ عَلٰى فَضِيْلَةِ الْعِلْمِ . (۴)

---

(۱) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) الزمر آيت ۹ .

(۳) تفسير مظهري الزمر آيت ۹ ، اعراب القرآن ج۵ ص ۱۴۴ الزمر آيت ۹ .

(۴) تفسير كبير ج۱ ص ۴۲۹ الزمر آيت ۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې آيت کې د علم په فضيلت باندې لويه تنبيه ده .

يعنى لکه څرنګ چې رڼا او تياره ، ړوند او بينا برابر نه دي دغه شان عالم او غير عالم هم برابر نه دي ، بلکه عالِم ته الله ﷻ ډير لوي مقام ورکړي .

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ مَثَلَ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ كَمَثَلِ النُّجُومِ يُهْتَدَىٰ بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ فَإِذَا انْطَمَسَتِ النُّجُومُ أَوْشَكَ أَنْ تَضِلَّ الْهُدَاةُ . (۱)

يقيناً د علماو مثال د آسمان د ستورو په شان دی ، د ستورو په وجه خلق په اُوچه او لمده کې لارې معلوموي ، نو که چيرته ستوري بې نُوره شي (يعنى د ستورو رڼا ختمه شي) نو قريبه ده چې د مسافرو نه به لاره ورکه شي . دغه شان که علماء نه وي نو خلق به د هدايت لاره پريږدي او ګمراه به شي .

وجه داده چې علم نُور دی ، حديث کې راځي : اَلْعِلْمُ نُوْرٌ . علم رڼا ده . او جهالت تياره ده . نو رڼا او تياره څنګه برابريدې شي ؟

الله ﷻ د خپلې او د فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم يو ځاى ذکر کړې

الله تبارک وتعالى فرمايي :

﴿ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ ... ﴾ . (۲)

ترجمه : الله ﷻ په دې ګواهي ورکړې ده چې د هغه نه سِوا بل هيڅوک معبود نشته او فرشتې او د علم والا هم په دې ګواه دي .

په دې آيت کې هم د علماو ډير فضيلت بيان شوې ځکه الله ﷻ د خپلې ګواهۍ سره په دويمه مرتبه کې د فرشتو د ګواهۍ ذکر کړې ، او په دريمه مرتبه کې يې د علماؤ د ګواهۍ ذکر کړې .

(۱) رواه احمد المسند ۳ ا ۱۲۶ الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۶ کتاب العلم ، کنزالعمال ج ۱۰ ص ۱۵۱ .

(۲) آل عمران آيت ۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا

حافظ ابن کثير رحمه الله وايي :

وَهذِهِ خُصُوصِيَّةٌ عَظِيمَةٌ لِلْعُلَمَاءِ فِيْ هذَا الْمَقَامِ. (۱)

په دې آيت کې د علماؤ ډير لوي خصوصيت بيان شوی. (چې الله ﷻ د خپلې او فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم ذکر کړې). (۲)

د عالم ذکر په دويمه مرتبه کې

په يو بل آيت کې الله ﷻ علماء په دويمه مرتبه کې ذکر کړي، الله تعالی فرمايي :

﴿ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ .. ﴾. (۳)

ترجمه : ورته ووايه اې پيغمبره ! چې الله تعالی زما او ستاسو په مينځ کې کافي ګواه دی، او هغه کس ګواه دې چې د هغه سره د کتاب علم وي (يعنی علماء).

د علماؤ مغفرت

نبي عليه السلام فرمايي : چې الله رب العزت به د قيامت په ورځ علماو ته او فرمايي :

إِنِّيْ لَمْ أَجْعَلْ عِلْمِيْ وَحِلْمِيْ فِيْكُمْ إِلَّا وَأَنَا أُرِيْدُ أَنْ أَغْفِرَ لَكُمْ عَلَىٰ مَا كَانَ مِنْكُمْ وَلَا أُبَالِيْ. رواه الطبراني باسناد جيد. (۴)

ما چې تاسو په خپل علم او حِلم سره مشرف کړي وئ نو دا صرف د دې د پاره چې زه ستاسو مخکيني ګناهونه معاف کړم، او زه د دې هيڅ پرواه نه لرم. (ځکه زه مستغني او بې نيازه يم).

---

(۱) تفسير ابن کثير ج۲ ص ۲۲ آل عمران آيت ۱۱۸.

(۲) معارف القرآن آل عمران آيت ۱۸.

(۳) الرعد آيت ۴۳.

(۴) قال في المجمع (۱/ ۱۲۶): "رواه الطبراني في الكبير ورجاله موثقون"، رواه ابن کثير في التفسير ۵/ ۲۶۷ والسيوطي في الدار ۱/ ۲۶۷ والسيوطي في الدر ۱/ ۳۵۰ ومثل هذا الحديث في احياء العلوم ج۱ ص ۱۸ كتاب العلم الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم ..... الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يوه واقعه ذكر كړي چې كله امام محمد رحمه الله وفات شو ، نو د وفات نه روستو چا په خوب كې اوليده ، پوښتنه يې ترې وكړه : چې څه حال دی ؟

هغه ورته وويل چې : كله زه د الله ﷻ دوړاندې پيش شوم ، نو الله رب العزت راته اوفرمايل: اې محمد ! اوغواړه ، څه چې غواړې . ما ورته وويل چې اې الله ! زما مغفرت وكړه .

الله ﷻ راته اوفرمايل : كه چيرته مونږ تاته عذاب دركول غوښتې نو مونږ به تاته علمٓ نه وو دركړې ، مونږ خو تاته علم ددې د پاره دركړې و چې مونږ ستا مغفرت كول غوښتل . لهذا مغفرت خودې شوې ، نور څه رانه اوغواړه . (۱)

د سيبويه د مغفرت واقعه

امام سيبويه رحمه الله په عقايدو كې معتزلي وُ ، خو چې كله دې وفات شو ، نو يو عالِم دې په خوب كې اوليده ، پوښتنه يې ورنه وكړه چې الله ﷻ درسره څه معامله وكړه ؟

ده ورته وويل چې الله ﷻ راته اوفرمايل : چې اې سيبَويه ! د مغفرت مستحِق نه يې ، خو صرف د يوې خبرې په وجه مې مغفرت درته وكړو ، هغه دا چې تا زما نوم (الله) ته اَعْرَفُ الْمَعَارِفُ ويلې و .

نو تا زما د نوم عزت كړې و (چې ديته دې اَعرفُ الْمَعَارِفُ ويلې و) نو مونږ ستا عزت وكړو او مغفرت مو درته وكړو .

حالانكه سيبويه دا خبره د نحوي تحقيق په بناء كړې وه ، خو ليكن الله ﷻ دومره قدردان ذات دی چې په دې وړه خبره يې هم دده مغفرت وكړو .

رينښتيا ده چې : رحمتِ حَق بهانه مي جُويد . (د الله ﷻ رحمت بهانې ګوري) . (۲)

---

(۱) خطبات حكيم الامت ج۲ ص ۱۷۷ موضوع تعميم العلم .

(۲) خطبات حكيم الامت ج۲ ص ۳۶۶ موضوع : اكبرالاعمال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علماء د الله ﷻ نه ويريږي

الله تعالى فرمايي :

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشکه د الله ﷻ په بندګانو کې د الله ﷻ نه علماء ويريږي .

په دې آيت کې هم د علماؤ فضيلت بيان شوې ، چې دوى د الله ﷻ نه ويريږي .

او ورسره دا خبره هم ددې آيت نه معلوميږي : چې علماء جنتيان دي .

ځکه په دې آيت کې په طريقې د حصرسره دا خبره بيان شوې چې علماء د الله ﷻ نه ويريږي (۲)

په يو بل آيت کې الله ﷻ اول د جنت تذکره کړې ، بيا ورپسې فرمايي :

﴿ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ . (۳)

ترجمه : دا جنت د هغه چا د پاره دى چې د خپل رب نه ويريږي .

بل ځاى الله تعالى فرمايي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ . (۴)

ترجمه : څوک چې د خپل رب په وړاندې د اودريدلو نه ويريږي د هغه د پاره دوه باغونه دي.

نو د اول آيت نه معلومه شوه چې علماء د الله ﷻ ويريږي ، د دويم او دريم آيت نه معلومه شوه چې د چا په زړه کې د الله ﷻ ويره وي هغه د جنت مستحق دى .

---

(۱) فاطر ۲۸ .

(۲) ځکه په آيت کې إِنَّمَا استعمال شوې ، او إِنَّمَا د حصر د پاره راځي . تفسير كبير ج۱ ص ۲۰۲ .

(۳) البينة آيت ۸ .

(۴) الرحمن آيت ۴۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو معلومه شوه چې علماء د جنت مستحقين دي. (۱)

اهلِ علمو ته دُعا

نبي عليه السلام فرمايي:

إِنَّ اللهَ وَمَلٰئِكَتَهُ وَأَهْلُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ حَتَّى النَّمْلَةَ فِي جُحْرِهَا وَحَتَّى الْحُوْتَ فِي الْبَحْرِ لَيُصَلُّوْنَ عَلٰى مُعَلِّمِي النَّاسِ الْخَيْرَ. (۲)

بيشکه الله تعالى، د هغه فرښتې، او د آسمانونو او زمکې ټول مخلوقات، تر دې چې ميږي په خپلې سوړې کې، او مَيَان (کبان) په سمندر کې د هغه کس د پاره د خير دُعا کوي کوم چې خلقو ته د خير (علم) ښودنه کوي.

په يو روايت کې دي:

وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ حَتَّى الْحِيْتَانِ فِي الْمَاءِ. (۳)

---

(۱) دا خبره امام رازي رحمه الله په خپل انداز کې داسې بيان کړې چې: علماء جنتيان دي. لانّ العلماءَ مِنْ اَهلِ الخشيةِ، ومَنْ كَانَ مِنْ اَهلِ الخشيةِ كَانَ مِنْ اَهلِ الجنةِ. فَالعُلَمَاءُ مِنْ اَهلِ الجَنَّةِ. فَبَيَانُ اَنَّ العلماء مِنْ اَهل الخشيةِ قوله تعالى ﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾. وَبَيَانُ اَنَّ اهل الخشيةِ مِن اهلِ الجنةِ قولُهُ تعالى: ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ وقوله تعالى: ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾، تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۶ آيت ۳۱،

وروسته بيا امام رازي رحمه الله فرمايي: اَنَّ ظاهرَ الايةِ يَدُلُّ على اَنَّهُ ليس لِلجنةِ اهلٌ اِلّا العلماءُ. وذلك لِاَنَّ كلمةَ اِنَّما لِلحصر فهذا يَدُلُّ على اَنَّ خشيةَ اللهِ لاتحصلُ اِلّا لِلعلماءِ. وَالايةُ الثانيةُ وهي قوله: ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ دالةٌ على اَنَّ الجَنَّةَ لِاَهلِ الخَشْيَةِ، وَكَوْنُهَا لِاَهلِ الخَشْيَةِ يُنَافِي كَوْنَهَا لِغيرِهِمْ. فَدَلَّ مجموعُ الايتَيْنِ على اَنَّهُ ليس لِلْجَنَّةِ اهلٌ اِلّا العُلَمَاءُ. تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۷ آيت ۳۱.

(۲) رواه الترمذي ۲۶۸۶، وقال حسن صحيح، ورواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۲۷۸، والدارمي ۱/ ۷۷، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم.

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱، والترمذي في العلم باب ۱۹، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷، وابن حبان في صحيحه والبيهقي في الشعب، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيشكه دعالم د پاره د مغفرت دُعاغواړي هغه (مخلوقات) كوم چې اسمانونو كې دي (يعني فرشتې) ، او هغه (مخلوقات) كوم چې په زمكه كې دي ، تر دې چې كوم مَيان (كَبان) په اُوبو كې دي (هغوى هم دده دپاره د مغفرت دُعا غواړي) .

رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا كړې

نبي كريم صلى الله عليه وسلم اهلِ علمو ته دا دُعا كړې :

نَضَّرَ اللّٰهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَىٰ مِنْ سَامِعٍ . (۱)

الله تعالى دې تروتازه (يعنى خوشحاله او باعزته) لري هغه كس چاچې زما څه خبره واوريده، او څنګه يې چې اوريدلې وه هم هغه شان يې بل ته اورسوله ، ځكه اكثر هغه خلق چې چاته دا خبره رسولې شي هغه د اوريدونكي نه زيات ياد لرونكې وي .

په يو بل حديث كې داسې دُعا راغلې :

نَضَّرَ اللّٰهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِيْ فَحَفِظَهَا وَ وَعَاهَا وَأَدَّاهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقِيْهٍ وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَىٰ مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ . (۲)

الله ﷻ دې هغه بنده تروتازه لري چاچې زما څه خبره واوريده ، بيا يې هغه ياده كړه او محفوظه يې اوساتله ، او چې څنګه يې اوريدلې وه ، هم هغه شان يې نورو خلقو ته اورسوله ، ځكه ډير كرَت اوچتوونكې د عِلم فقيه نه وي (يعنى پوهه نه وي) ، او ډير كرَت اوچتوونكې د علم دا حديث هغه چاته وراُورسوي چې هغه دده نه زيات فقيه (پوهه) وي .

حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما فرمايي چې په يو موقع نبي كريم ﷺ داسې دُعا وكړه :

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِيْ . اې الله ! زما په خلفاؤ رحم وكړې.

مونږ ورنه پوښتنه وكړه : يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ! وَمَنْ خُلَفَاءُكَ ؟

اې د الله ﷻ رسوله ! ستا خليفه ګان څوک دي ؟

---

(۱) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱۰ ، والترمذي في العلم باب ۷ وقال الترمذي حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۱ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ، ورواه ابن حبان وابن ماجه والدارمي عن ابي الدرداء ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

(۲) رواه احمد والترمذي وابوداود وابن ماجه والدارمي عن زيد بن ثابت ورواه الشافعي والبيهقي في المدخل ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نبي عليه السلام او فرمايل :

اَلَّذِيْنَ يَأْتُوْنَ مِنْ بَعْدِيْ يَرْوُوْنَ اَحَادِيْثِيْ وَيُعَلِّمُوْنَهَا النَّاسَ . (۱)

(زما خلفاء هغه خلق دي) كوم چې زما نه روستو راځي، زما احاديث (او زما سنت) روايت كوي، او بيا يې نورو ته ښايي.

د قيامت په ورځ به د علماؤ سياهي د شهيدانو په وينې دَرنه وي

نبي عليه السلام فرمايي :

يُوْزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَدَمُ الشُّهَدَاءِ فَيَرْجَحُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلٰى دَمِ الشُّهَدَاءِ . (۲)

د قيامت په ورځ به د علماؤ (د قلم) سياهي او د شهيدانو وينې تَلِلې (تول كولې) شي، نو د علماو سياهي به د شهيدانو په وينو دَرنه شي.

ددې وجه يو عالم دا ذكر كړې چې دا سياهي به ځكه دَرنه وي چې يو خو د جهاد فضيلت په علم معلوميږي، دويم دا چې د جهاد شروط او حدود هم د علم په وجه معلوميږي، دريم دا چې په جهادِ شرعي او د بل چا سره په جګړه كولو كې فرق هم د علم په وجه معلوميږي، څلورم دا چې د جهاد فرضِ عين او فرضِ كفايي په مينځ كې فرق هم صرف د علم په وجه معلوميږي. (۳)

په معاشره كې د علماؤ مقام

حضرت ابن عباس رضى الله عنه فرمايي :

لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ كَالْبَهَائِمِ . (۴)

كه چيرته علماء نه وې نو خلق به د چارپيانو غوندې ګرځيدلي وې.

ځكه د دوى د تعليم په وجه خلق د حيوانيت د حَد نه اوځي او انسانيت په كې راځي.

(۱) رواه الطبراني في الاوسط، الترغيب والترهيب ج۱ ص ٦٢ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ... كنزالعمّال ج۱ ص ۲۲۱ .

(۲) رواه مسلم ۲۲۸۲ ،واحمد ۴/ ۳۹۹ والسيوطي في الدر المنثور ۳ ۱ ۷۲ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص .

(۳) الرسول والعلم ص ۲۹ دكتور يوسف لدهيانوي) .

(۴) قزويني مفيدالعلوم ومفيدالهموم ص ۲۱٦ الباب الثاني في فضيلة السلطان . همدغه رنګې قول د حضرت حسن رحمه الله نه نقل دي : لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ مِثْلَ الْبَهَائِمِ . احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې علماء فرمايي:

اَلْعُلَمَاءُ سُرُجُ الْأَزْمِنَةِ، كُلٌّ وَاحِدٍ مِصْبَاحُ زَمَانِهِ يَسْتَضِيْءُ بِهٖ أَهْلُ عَصْرِهٖ. (۱)

علماء د خپلې زمانې ډيوې دي، هر عالم د خپلې زمانې د پاره (روښانه) ډيوه ده چې د ده نه د دغه زمانې خلق رڼايي حاصلوي (يعنى د ده د هدايت په وجه خلق په اسلامي احكاماتو منوّر او روښانه وي).

يحى بن معاذ رضى الله عنه فرمايي:

اَلْعُلَمَاءُ أَرْحَمُ بِأُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأُمَّهَاتِهِمْ.

علماء د رسول الله ﷺ په امت باندې د دوی د پلارانو او موراانو نه هم زيات مهربانه دي.

چا ورنه پوښتنه وكړه چې دا څنګه ؟ نو ده ورته ووېل:

لِأَنَّ آبَاءَهُمْ وَأُمَّهَاتِهِمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَارِ الدُّنْيَا، وَهُمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَارِ الْاٰخِرَةِ. (۲)

ځكه د دوى پلاران او موراني دوى د دُنيا د اُور نه بچ كوي، او علماء دوى د آخرت د اُور نه بچ كوي. (يعنى د علماو په وجه دوى د جهنم د اُور نه محفوظ پاتې كيږي).

حضرت موسى عليه السلام الله ﷻ ته عرض وكړو:

اَلٰهِيْ مَنْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيْكَ؟

اې الله! تا ته په خلقو كې ډير محبوب څوك دى؟

الله ﷻ ورته اوفرمايل: عَالِمٌ يَطْلُبُ الْعِلْمَ. (۳)

هغه عالم چې علم طلب كوي.

د علماو ضرورت

دا دُنيا د اَضدادو مجموعه ده: كه دلته ګرمي شته نو يخني هم شته، كه دلته خزان شته نو بهار هم شته، كه دلته اَزغي شته نو ګل هم شته، كه دلته كافر شته نو مؤمن هم شته.

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم، تنبيه الغافلين.

(۲) احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم.

(۳) المستظرف في كلّ فنّ مستظرف ص ۲۵ الباب الرابع فى العلم والادب وفضل العالم والمتعلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا که دلته جاهِل شته نو د عالِم وجود هم ضروري دې، که دلته گمراهي طرفته رابلونکي خلق شته نو حق طرفته د رابلونکو علماو وجود هم ضروري دې، که دلته د فرعون او قارون وارثان شته نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وارثانو (علماؤ) وجود هم ضروري دی.

بلکه که زه دا ووایم چې د دُنیا دبقاء دپاره هم د علماو وجود ضروري دې نو دا به څه بې دلیله خبره نه وي.

ځکه دا دُنیا چې آباده ده نو دا د الله ﷻ د عبادت په وجه آباده ده، (لکه څرنګ چې په حدیث کې راځي: لَاتَقُوْمُ السَّاعَةُ حَتّٰى يُقَالَ اَللّٰهُ اَللّٰهُ).

او عبادت بغیر د عِلم نه نشي کیدې، او علم بغیر د علماو نه نشي حاصلیدې.

معلومه شوه چې د دُنیا او آخرت د کامیابۍ دپاره د علماو وجود ډیر ضروري دی.

عالم به د قیامت په ورځ شفاعت کوونکې وي

نبي کریم ﷺ فرمایي:

يُجَاءُ بِالْعَالِمِ وَالْعَابِدِ فَيُقَالُ لِلْعَابِدِ اُدْخُلِ الْجَنَّةَ وَيُقَالُ لِلْعَالِمِ قِفْ حَتّٰى تَشْفَعَ لِلنَّاسِ. (۱)

د قیامت په ورځ به عالم او عابد راوستې شي، عابد ته به وویل شي چې جنت ته داخل شه، او عالم ته به وویل شي چې ته اودریږه، او د خلقو دپاره شفاعت وکړه.

په یو بل حدیث کې ورسره دا هم شته چې عالم ته به وویل شي:

اُثْبُتْ حَتّٰى تَشْفَعَ بِمَا اَحْسَنْتَ اَدَبَهُمْ. (۲)

ته په خپل ځای اوسه او د خلکو سفارش کوه، ځکه چې تا په دُنیا کې د دوی ښه اصلاح کړې وه

د فقیه درجه

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

فَقِيْهٌ وَاحِدٌ اَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ اَلْفِ عَابِدٍ. (۳)

(۱) رواه الاصبهاني وغیره، الترغیب والترهیب ج۱ ص ۵۷ الترغیب فی العلم وطلبه وتعلمه وتعلیمه.

(۲) رواه الاصبهاني وغیره، الترغیب والترهیب ج۱ ص ۵۷ الترغیب فی العلم وطلبه وتعلمه وتعلیمه.

(۳) اخرجه الترمذي فی العلم باب ۱۹، وابن ماجه فی المقدمة الحدیث ۲۲۲ والطبراني فی المعجم الکبیر ۱۱/ ۷۸، الترهیب والترهیب ج۱ ص ۵۷ کتاب العلم، مشکوة ص ۳۴ کتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو فقيه (عالِم دين) په شيطان باندې د زرو (۱۰۰۰) عابدانو نه زيات سخت او درُوند دی. يعنی کهٔ يو طرفته زر (۱۰۰۰) عبادت گزاروي او بل طرفته يو عالم وي نو بيا هم ددې يو عالِم مرتبه په دوی اوچته ده.

ځکه د عالم زړه د نُورِ الهي په مقدسه رڼا سره مُنوّر وي، دده ذهن د علم او معرفت د طاقت نه ډک وي، نو که چيرته شيطان په خلقو باندې د خپل مکرو فريب جال خور کړي، خلق په خواهشاتِ نفسانيو کې مبتلاء کړي او د خلقو د گمراه کولو کوشش اوکړي، نو چې عالِم د شيطان په دې مکرو فريب باندې خبر شي نو دې خلق د شيطان د دې گمراهۍ نه خبردار کړي، او داسې تدبيرونه ورته اوښايي چې په هغې سره خلق د شيطان د هرې حملې نه محفوظ شي.

ددې برخلاف هغه عابد چې صرف عبادت کوي او د علم او معرفت نه په ميلونو لرې وي، نو ده ته دا پته نه وي چې شيطان انسان په څه طريقې سره گمراه کوي؟ نو دې خو په ظاهره عبادت کوي خو د لاعلمۍ په وجه د شيطان په مکرو فريب کې نښتې وي او دده ټول کوشش اکثر د شيطان د گمراهۍ په وجه ضايع شي. (۱) نو ځکه د يو عالم مرتبه په زرو عبادت کوونکو باندې اوچته ده.

بل دا چې علم د الله ﷻ صفت دی، او الله ﷻ خو بادشاه حقيقي دی نو په چا کې چې علم راغې نو په ده کې د بادشاه صفت راغې، او عبادت خو د غلامانو صفت دی.

اوس کهٔ يو طرفته زر (۱۰۰۰) غلامان وي او بل طرفته يو بادشاه وي نو دا زر واړه غلامان د بادشاه مرتبې ته نه شي رسيدې. (۲)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ يُّرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ. (۳)

(۱) مظاهرِ حق شرح مشکوة ج۱ کتاب العلم.

(۲) خطبات فقير ج۸ ص ۷۱.

(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰، ومسلم في الامارة ۱۷۵، والترمذي في العلم ۴، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/۱۲۸، مشکوة کتاب العلم.

علامه سندهي رحمه الله فرمايي چې په "خَيْرًا" کې تنوين د تعظيم دپاره دی، يعنی: من يرد الله به خيرًا عظيمًا يفقهه في الدين. حاشية السندي على صحيح البخاري ج۱ ص ۴۴، ۴۵، وحاشية السندي على ابن ماجه ج۱ ص ۱۴۳ المقدمة باب فضل العلماء والحث على طلب العلم رقم الحديث ۲۲۰، کشف الباري ج۳ ص ۲۹۰ باب من يرد الله به خيرًا يفقهه في الدين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاته چې الله ﷻ د خير (او نيکی) اراده وکړي نو ده ته په دين کې پوهه ورکړي.

ددې حديث نه هم د علم او علماو ډير فضيلت معلوميږي، چې الله تعالی کوم سړي ته د خير او ښيگړې اراده وکړي نو هغه ته د علم او په دين کې د پوهې دا لوي نعمت ورپه برخه کړي.

په مخ د زمکه فقهاء او علماء اولياء الله دي

د امام ابوحنيفه او امام شافعي رحمهما الله نه داسې نقل دي:

اِنْ لَمْ يَكُنِ الْعُلَمَاءُ اَوْلِيَاءَ اللهِ تَعَالٰى فَلَيْسَ لِلّٰهِ وَلِيٌّ. (۱)

که چيرته علماء د الله ﷻ وليان او دوستان نه شي نو بيا خو د الله ﷻ څوک ولي نشته. (بلکه د الله ﷻ وليان يقيني علماء دي).

انسان صرف هغه دی چې علم ورسره وي

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه:

مَنِ النَّاسُ؟ انسانان څوک دي؟

ده ورته وويل: اَلْعُلَمَاءُ. (انسانان) علماء دي. (۲)

ددې قول د لاندې امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې څه عجيبه خبره ذکر کړې: چې حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله غيرِ عالم (جاهل) د انسانانو نه او نه گرځول، ځکه انسان چې د نورو حيواناتو نه ممتاز او اشرف گرځي نو دا صرف د علم په وجه اشرف گرځي.

ځکه که د جسم د قوت په اعتبار سره اوگورې نو بيا خو اوښ د انسان نه قوي دی، که د هډوکو مضبوطتيا په اعتبار سره اوگورې نو بيا خو د هاتي هډوکي دده نه مضبوط دي، که د زړه ورتيا په اعتبار سره اوگورې نو زمرې خو دده نه ډير زړه ور دې، که د خوراک په اعتبار سره اوگورې نو ليوه (ثور) خو دده نه ډير خوراک کوي.(۳)

معلومه دا شوه چې انسان د نورو حيواناتو نه ممتاز دی نو هغه صرف د علم په وجه سره ممتاز دی

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۳.

(۲) احياء العلوم ج۱ ص ۱۹ كتاب العلم، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص۱۹ ابواب العلم.

(۳) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۳.

نبي عليه السلام فرمايي :

اَلنَّاسُ كُلُّهُمْ مَوْتَىٰ اِلَّا الْعَالِمُوْنَ . (۱)

خلق ټول مړه دي مګر علماء ژوندي دي (يعنی د کومو خلقو سره چې علم نه وي هغوی په منزله د مړو دي او علماء په منزله د ژوندو دی) .

د علماؤ تعظيم په کار دې

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

تَعَلَّمُوْا الْعِلْمَ وَتَعَلَّمُوْا لِلْعِلْمِ السَّكِيْنَةَ وَالْوَقَارَ وَتَوَاضَعُوْا لِمَنْ تَعَلَّمُوْنَ مِنْهُ . (۲)

علم زده کړئ ، او د علم دپاره سکينه او وقار زده کړئ ، او د چا نه چې علم زده کوئ د هغه وړاندې عاجزي او ادب کوئ .

په دې حديث شريف کې د علم د زده کولو او د استاذانو د ادب کولو امر دی . (۳)

قدرمنو ! دا خبره په تجربې سره ثابته ده چې څومره د انسان په زړه کې د استاذ ادب زيات وي او استاذ دده نه خوشحاله وي نو دومره دې انسان ته ډير علم نصيبه کيږي او دده په علم کې به برکت وي . (۴)

نو د علماؤ ادب ډير ضروري دی ، حديث کې راځي :

لَيْسَ مِنْ أُمَّتِيْ مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيْرَنَا ، وَيَرْحَمْ صَغِيْرَنَا ، وَيَعْرِفْ لِعَالِمِنَا . (۵)

څوک چې زمونږ د مشرانو تعظيم نه کوي ، زمونږ په کشرانو رحم نه کوي او زمونږ د عالمانو قدر نه کوي نو هغه زما اُمتي نه دې (يعنی کامل امتي نه دی) .

د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د حقوقو په باره کې الله ﷻ مومناتو ته حکم کړې :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَرَسُوْلِهِ وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ،

(۱) تفسير كبير ج۱ ص ۴۱۰ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ٦۵ الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم .

(۳) اصلاح القلوب ص ۲۸۲ .

(۴) اصلاح القلوب ص ۲۸۲ ، اساتذه كرام كې آداب وحقوق ص ۲۳ .

(۵) رواه احمد في البر باب ۱۵ باسناد حسن ، والطبراني والحاكم الا انه قال : '' لَيْسَ مِنَّا ''

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې مومنانو ! تاسو د الله (ﷻ) او د هغه د رسول (ﷺ) نه (په هيڅ کار کې) ځان مه وړاندې کوئ ، او د الله ﷻ نه او ويريږئ ، بيشکه الله ﷻ ډير اوريدونکې ، ښه پوهه دی .

اې مومنانو ! تاسو خپل آوازونه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د آواز د پاسه مه اوچتوئ ، او مه د هغه سره (داسې) په زوره خبرې کوئ ، لکه (څرنګ) چې تاسو د يو بل سره په زوره خبرې کوئ ، هسې نه چې ستاسو ټول عملونه ضايع شي او تاسو پرې خبر هم نه يئ .

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ . (۲)

بشکه مؤمنان هغه خلق دي چې د الله او د هغه په رسول يې ايمان راوړې ، او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راجمع شوي وي نو تر څو يې چې د نبي عليه السلام نه اجازت نه وي اخيستې تر هغې وخته پورې دوی نه ځي .

﴿ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ﴾ . (۳)

(اې مومنانو !) تاسو د رسول الله ﷺ بلنه داسې (معمولي) مه ګڼرئ ، لکه څرنګ چې تاسو په خپل مينځ کې يو بل رابلئ .

په دې پاس آيتونو کې د نبي کريم صلى الله عليه حقوق بيان شوي ، او علماء خو هم د نبي کريم ﷺ وارثان دي ، د دې د وجې د علماو هم ادب په کار دی . (۴)

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير قرطبي) کې د آيت : ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ .... د لاندې ليکلي چې په دې آيتونو کې مسلمانانو ته د

(۱) الحجرات آيت ۱ ، ۲ .
(۲) النور آيت ۶۲ .
(۳) النور آيت ۶۳ .
(۴) التبليغ كولر العلوم ج۱۲ ص ۱۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيغمبر عليه السلام د تعظيم امر دی .... او د نبي عليه السلام د وړاندې آواز بنکته ساتلو امر دی ، بيا روستو فرمايي :

وَكَرِهَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ رَفْعَ الصَّوْتِ فِيْ مَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ تَشْرِيْفًا لَهُمْ إِذْ هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ . (۱)

بعضي علماء وايي : چې علماء چونکه د انبياؤ وارثان دي لهذا د ددې علماو د شرافت د وجې نه د دوی په مجلس کې هم آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروهه دي .

صحابه کرامؓ او د استاذ ادب

صحابه کرامو او تابعينو هم د خپلو عالمانو او استاذانو ډير ادب کړی .

لکه په بخاري شريف کې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه نقل دي چې کله به ما د يو عالم صحابي نه څه حديث معلومول غوښتل نو چې د هغه کورته به ورغلم ، نو هغه ته د دروازې ټکولو نه به مې ځان ساتلو ، آواز به مې هم ورته نه کولو ، د دروازې نه بهر به مې ورته انتظار کولو ، کله به چې هغه پخپله بهر تشريف راوړو ، هغه وخت به مې ترې حديث معلوم کړو ، هغه به چې زه په داسې حالت کې اوليدم نو راته به يې اوفرمايل : اې د نبي کريم ﷺ د تره ځويه ! دروازه دې راته ولې نه ټکوله ؟

نو ما به ورته اوفرمايل : عالم په خپل قوم کې داسې وي لکه نبي په خپل امت کې ، او الله تعالى د نبي عليه السلام په شان کې دا هدايت فرمايلي دي :

﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴾ (۲)، (۳)

ترجمه : که چيرته دوی صبر کړی وې ، تردې پورې چې (اې پيغمبره !) ته دوی ته راوتلې وې نو دا به د دوی په حق کې ډيره بهتره وه .

وَذَكَرَ أَبُوْحَيَّانَ كَرَاهَةَ الرَّفْعِ أَيْضًا بِحَضْرَةِ الْعَالِمِ . (۴)

---

(۱) قرطبي ج۱۶ ص ۲۶۰ الحجرات آيت ۲ .

(۲) پوره آيت داسې دی ، الله تعالى فرمايي : ﴿ إِنَّ الَّذِيْنَ يُنَادُوْنَكَ مِنْ وَّرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ . الحجرات آيت ۴ ، ۵ .

(۳) معارف القرآن بحواله قرطبي الحجرات آيت ۴ ، ۵ .

(۴) روح المعاني ج۱۳ ص ۲۰۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو حيان هم دا خبره ذکر کړې چې د علماو په مجلس کې آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروهه دي.

د پاس آيت: ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ نه دا خبره هم معلومه شوه چې طالب العلم به د استاذ د خدمت نه د هغه د اجازت نه بغير نه ځي.(۱)

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله هم دا خبره واضحه کړې چې د اهلِ علمو سره هم دد ې آدابو لحاظ په کار دی.(۲)

په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کار دي

الله جل جلاله مومنانو ته فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا ﴾.(۳)

ترجمه: اې مومنانو تاسو (د پيغمبر ﷺ خپل ځان طرفته ته رامتوجه کولو دپاره) د "رَاعِنَا" لفظ مه وايئ، بلکه (ددې په ځای) د "وَانظُرْنَا" لفظ وايئ.

اګر چې د "رَاعِنَا" او "انظُرْنَا" دواړو معنی په عربۍ کې يوه ده، خو چونکه يهودو دا لفظ د غلط مطلب دپاره استعمالول، ځکه په عبراني ژبه کې ددې معنی خيرې دي.

يا به دې يهوديانو ورسره "ي" پيدا کړه نو "رَاعِينَا" به يې ورنه جوړ کړو، بيا به هم معنی غلطه راوته، د مسلمانانو خو دا مطلب نه وُ، خو بيا هم الله ﷻ د ظاهري ادب لحاظ ساتلو د وجې مسلمانان د "رَاعِنَا" لفظ ويلو نه منع کړه.(۴)

معلومه شوه چې په شريعت کې د ادب ډير لحاظ ساتل شوي.

---

(۱) اصلاح انقلاب ص ۲۷۷، اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۲۹.

(۲) بيان القرآن سورة حجرات.

(۳) البقرة آيت ۱۰۴.

(۴) معارف القرآن البقرة آيت ۱۰۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسى عليه السلام ته تنبيه

حضرت موسى عليه السلام يو پيره خپل قوم ته تقرير كولو ، ډير فصيح وبليغ او معجزانه انداز كې تقرير يې وكړو او خلق هم ډير متأثره شو ، په دې كې يو كس دده نه پوښتنه وكړه :

مَنْ أَعْلَمُ النَّاسِ الْيَوْمَ . نن صبا په مخ د زمكه د ټولو نه لوي عالم څوك دى ؟

(حضرت موسى عليه السلام سوچ وكړو كه زه او وايم چې د مانه ښه عالم بل كس شته ، نو بني اسرائيل خو هسې هم بهانه ګر قوم دى ، نو بيا به دوى وايي چې كله د تا نه لوي عالم شته نو مونږ به د هغه نه راهنمايي حاصلوو ، نو بيا به دا خلق د عِلم او وحي نه محرومه شي)

نو حضرت موسى عليه السلام جواب وركړو : أَنَا أَعْلَمُ . زه د ټولو نه لوي عالم يم .

او دا خبره د حضرت موسى عليه السلام صحيح هم وه ، ځكه د حضرت موسى عليه السلام مقصد دا ؤ چې په علمِ شريعت او احكامو كې زه لوي عالم يم ، او دا خبره صحيح هم وه ، ځكه دې پيغمبر ؤ ، او په هغه وخت كې دده نه لوي پيغمبر بل نه ؤ ، او د حضرت خضر عليه السلام مرتبه په علمِ باطن كې هم دده نه زياته نه وه .

ځكه د حضرت خضر عليه السلام سره علمِ باطن او علم لدُني ؤ ، او د حضرت موسى عليه السلام سره د شريعت علم ؤ ، او علم باطن خو د شريعت يو جزء دى ، ځكه شريعت خو د احكامِ ظاهره ؤ او احكامِ باطنه و دواړو د مجموعې نوم دى .

نو چې حضرت موسى عليه السلام په علمِ شريعت كې د ټولو نه لوي عالم ؤ ، نو په علمِ باطن كې به هم د حضرت خضر عليه السلام نه لوي عالم و .

بل دا چې د حضرت موسى ﷺ په زړه كې خو د تكبر او لويي هيڅ احتمال نه و ، او نه يې دا خبره د تكبر د وجې كړې وه بلكه حقيقت و .

خو ليكن الله ﷻ ته دغه خبره خوښه نه شوه ، ځكه د ادب تقاضا داوه چې دا يې د الله ﷻ په عِلم حواله كړې وې ، او داسې يې ويلي وې :

الله ﷻ په دې ښه پوهيږي چې په ټول مخلوق كې زيات عالِم څوك دى .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو حضرت موسى عليه السلام ته په دې زورَنه ورکړې شوه (۱) (پوره تفصيل په معارف القرآن سورة كهف كې موجود دى). معلومه شوه چې په شريعت كې دأدب ډير لحاظ ساتل شوې دى.

د علمي اختلاف باوجود د يو بل ډير ادب کول

د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ او د حضرت زيد ﷺ په مينځ كې اګرچې څه علمي اختلاف هم ؤ، خو بيا به يې هم د يو بل د ادب ډير لحاظ ساتل.

يو کرَت حضرت زيد رضى الله عنه راروان و، نو حضرت ابن عباس رضى الله عنه د هغه د سورلۍ مهار ونيوه او پَيَاده ورسره لاندې روان ؤ، حضرت زيد ﷺ ورته وويل چې اې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د تره ځويه! تاسو مهار پرېږدئ، او داسې مه كوئ (ځكه دا خوبې ادبي ده).

حضرت ابن عباس رضى الله عنه ورته وويل: چې مونږ ته همدا خودلي شوي دي چې د علماؤ او مشرانو تعظيم كوئ.

حضرت زيد ﷺ ورته وويل چې تاسو خپل لاس رانزدې كړئ، ده چې لاس ورنزدې كړو نو هغه ښكل (چَپ) كړو، او وې ويل چې مونږ ته هم دا حكم شوې چې د پيغمبر عليه السلام اهلِ بَيتو سره به همداسې سلوك كوئ. (۲)

د حضرت علي ﷺ وينا

حضرت علي ﷺ فرمايي:

أَنَا عَبْدُ مَنْ عَلَّمَنِيْ حَرْفًا وَاحِدًا اِنْ شَاءَ بَاعَ، وَإِنْ شَاءَ أَعْتَقَ، وَإِنْ شَاءَ اِسْتَرَقَّ. (۳)

(۱) عن ابي بن كعب رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَامَ موسى خطيبًا في بني اسرائيل فَسُئِلَ: أَيّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ. فَعَتَبَ اللهُ عَلَيْهِ، إِذْ لَمْ يَرُدَّ العِلْمَ إِلَيْهِ. فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ أَنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِيْ بِمَجْمَعِ البَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ .... الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم، الترهيب من الدعوى فى العلم والقرآن. ومثل هذا الحديث اخرجه البخاري فى العلم باب ۴۴، والانبياء باب ۲۶، والتفسير سورة ۱۸. ومسلم فى الفضائل حديث ۱۸۰.

(۲) كنزالعمال ۷ / ۳۷، عيونِ الاخبار ۱ / ۱۱۳ مختصر تاريخ دمشق ۲۲۷۱۳، البداية والنهاية ۸ / ۳۳۱.

(۳) تعليم المتعلم ص ۳۱ فصل في تعظيم العلم واهله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د هغه چا غلام يم چا چې ما ته يو حرف ښودلې ، او س د هغه خوښه ده که هغه ما خرڅوي يا ما آزاده وي يا ما همداسې (د خدمت دپاره) غلام ساتي (دا اختيار هغه ته حاصل دی) .

حديث د جبريل ﷺ

د حديث د جبريل نه هم دا ښکاره کيږي چې حضرت جبريل عليه السلام هم د صحابه کرامو د وړاندې نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته د اَلتَّحيّات په شکل کې په ادب سره ناست ؤ ، او صحابه کرامو ته يې دا اوخوده چې د استاذ د وړاندې د غه شان کيناستل په کار دي .

د صحابه کرامو په باره کې راځي : چې دوی به هم د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د وړاندې داسې په ادب ناست وو ګويا چې د دوی په سَرونو باندې مرغۍ ناستې دي .

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله او د استاذ ادب

د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په زړه کې د خپل استاذ (حماد رحمه الله) دومره قدر او احترام و چې تر څو پورې امام صاحب ژوندې و تر هغې وخته پورې يې د خپل استاذ کور ته خپې نه وې غزولې . حالانکه د امام صاحب او حماد رحمه الله د کور په مينځ کې ډيره فاصله وه (تقريبًا اووه کوڅې په مينځ کې وې) خو بيا به هم ده د هغه د ادب لحاظ ساتلو . (۱)

د امام صاحب د استاذ (حماد بن سلمه رحمه الله) بي بي (عاتکه) وايي چې امام ابوحنيفه رحمه الله به مونږ له د بازار نه سبزي راوړه ، مالوچ به يې راله صفا کول ، او نور ډير خدمتونه به يې کول . (۲)

مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله او د استاذ ادب

حضرت مولانا شاه عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله چې وړوکې ؤ ، تو د وړوکوالي نه يې په زړه کې د خپل استاذ ډير زيات ادب ؤ ، استاذ هم ده ته د خپل ځوي په سترګه کتل ، دې به کور ته دننه تلو راتلو .

(۱) امام ابوحنيفه کے حيرت انگيز واقعات ص ۱۳۱ بحواله عقود الجمان ص ۲۹۳ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۷۵

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه شپه کورته شپې پېشو راغله ، ټوله ډوډۍ (روټۍ) يې اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول . سهر د استاذ بي بي استاذ ته وويل : چې د کوم طرف نه بيګاه د شپې پېشو راغلې وه او ټوله ډوډۍ يې خوړلې .

استاذ صاحب عبدالقدوس ته وويل : بچيه ! ته اوګوره ، چې په کوم ځای دا پېشو راننوځي هغه ځای بند کړه ، ده چې اوکتل نو د دروازې سره يو سورې ؤ ، ده داګمان وکړو چې ګنې پېشو په دې ځای راننوځي ، نو ده هغه سورې بند کړو .

په دويمه شپه بيا پېشو راغله او بيا يې هم ټوله ډوډۍ اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول ، سهر د استاذ بي بي بيا استاذ ته شکايت وکړو چې بيګاه خو بيا پېشو راغلې وه .

نو استاذ صاحب بيا عبدالقدوس ته وويل چې بچيه ! ته يو نظر واچوه چې دا پېشو په کوم ځای راننوځي ؟ ځکه دا خو بيګاه بيا راغلې وه او نقصان يې کړې دی .

عبدالقدوس ډير خفه شو او تلاش يې شروع کړو چې هغه ځای معلوم کړي ، بل ځای چيرته سورې نه ؤ ، خو صرف يو ځای کې يو سورې و چې په هغې به د کورنه د باران اُوبه وتلې .

ده چې دا اوليده نو پوهه شو چې پېشو په همدې سوري کورته ننوځي . ماسخوتن چې خلق اوده شو (دې چونکه بهر جُمات کې ځملاستو) ، نو ده ته دا خبره وريادة شوه ، دې راغې او څه شي يې کتلو ، چې په دې سوري کې يې کيدي ، خو هيڅ شئ پيدا نه شو .

آخر دا چې ده د بهر طرفنه دې سوري ته خپل سَر کيښود ، او همدلته اوده شو ، ځکه د ده په زړه کې د خپل استاذ دومره ادب و چې ده دا نه غوښتل چې نن شپه دې بيا پېشو د ننه کورته لاړه شي او ده ته دې نقصان اورسوي .

د خدای شان ګوره چې په دغه شپه ډير باران اوشو ، په کوم سوري چې به د کور اُوبه وتلې هغه سورې خو ده بند کړې و (ځکه ده ورته د بهر طرفنه خپل سَر ايښې و) نو د کور اُوبه د ننه جمعه شوې ..

د استاذ بي بي چې اوکته چې اُوبه جَمعه دي ، او سورې د بهر طرف نه بند دې ، نو دې دا ګمان وکړو چې ګنې بهر دې سوري ته څه کانړې يا بل شئ ايښې دې ، نو د بانړس يو لرګي يې راواخيست ، او په دې سوري کې يې اووهلو ، خو بيا هم اُوبه رواني نه شوې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل طرفته دې طالب دا سوچ وکړو چې ګني پیشو د ننه کورته ننوتې ، او س دوباره د وتلو او تیختې کوشش کوي ، نو ځکه په خپلو پنجو باندې زما سَر وهي . نو ده خپل سَرته نور هم زور ورکړو چې پیشو او نه تختي .

دې طرفته د استاذ بي بي دا ګمان وکړو چې ګني دې سوري ته د اَخوا طرفنه غټ کانړې دی ځکه نه لرې کیږي .

آخر دا چې دې بي بي په زوره سره دا بانړس په دې سوري کې ور اووهل ، چې په دې سره د عبدالقدوس سَر زخمي شو او وینه ورنه روانه شوه ، د سَر د زخمي کیدو په وجه ده خپل سَر رادیخوا کړو ، او د سخت زخم د وجې نه په ژړا شو ، سلګۍ یې وهلې او د دروازې سره ولاړ ؤ ، استاذ یې چې دا سلګۍ واوریدې نو په منډه ورته راغې ، او آواز یې ورته وکړو :

عبدالقدوس بچیه ! څه اوشو ؟ ولې ژاړې ؟

عبدالقدوس په تیاره کې ولاړ ؤ ، استاذ ته رانزدې شو ، استاذ چې اوکته چې په تیاره کې یخنۍ ته ولاړ دې اوسختې سلګۍ وهي ، نو حیران شو چې آخر څه وجه ده چې دومره سختې سلګۍ وهي ؟

نو په سَر یې ورله لاس رابنکود ، چې وې کته نو سَر یې سخت زخمي ؤ ، پوښتنه یې ورنه وکړه چې دا ولې ؟ هغه ورته خپله خبره وکړه .

استاذ پوهه شو چې ددې وړوکي طالب په زړه کې د خپل استاذ د خدمت دومره غټه جذبه ده چې خپل سَر یې سوري ته اینبې ؤ ، چې ګني بیا چیرته پیشو کورته داخله نه شي او استاذ ته تکلیف اُونه رسوي ، تردې چې دده سَر هم په کې زخمي شو .

نو استاذ دې طالب ته د زړه د اخلاصه څه دُعاګانې وکړې ، یوه په کې دا هم وه چې :

اې الله ! زما دې رُوحاني بچي ته داسې عزت او عظمت ورکړې چې په ټوله دُنیا کې دده مِثل نه وي .

نو الله ﷻ دغه دُعا داسې قبوله کړه ، چې روستو ددې عبدالقدوس نه داسې یو لوي عالم ، متّقي ، پرهیزګار او وليّ الله جوړ شو چې مثال یې هم نه ؤ ، چې هر کس یې د حضرت مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله په نوم سره پیژني . (۱)

(۱) اهلِ علم کي زندگي ص ۳۷۰ ، اهلِ دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ص ، اساتذہ کرام کے آداب وحقوق ص ۸۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

داستاذ دځوي ادب کول

صاحب د هدايې امام برهان الدين رحمه الله يو واقعه بيان کړې چې د بخارى په علماؤ کې يو لوي عالم ؤ ، طالبانو ته يې درس ورکول ، خو د درس په دوران کې به ناګهانه پاڅيده ، بيا به کيناست ، څو ييرې يې داسې وکړه .

شاګردانو ورنه پوښتنه وکړه چې تاسو ولې د درس په دوران کې پاځئ او کينئ ؟

هغه ورته وويل چې زما د استاذ وړوکې ځوي دی هغه بهر د هلکانو سره په کوڅه کې لوبې کوي ، خو چې کله هغه دروازې ته را اورسي ، ماته را مخامخ شي ، او زه يې او ګورم ، نو زه د خپل استاذ د تعظيم په وجه د هغه ځوي ته اودريږم . (۱)

يو شاعر وايي :

كن ابن من شئت واكتسب ادبًا ❖ يغنيك محموده من النسب

إنّ الفتى من يقول ها أنا ذا ❖ ليس الفتى من يقول كان ابي .(۲)

د عالم سره د ناستې فضيلت

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله فرمايي چې څوک د يو عالم مجلس ته لاړشي او دې د هغه نه څه زده هم نه کړي ، خو بيا هم ده ته اووه (۷) عزتونه حاصليږي :

۱. د طالب علمانو درجه ورته حاصليږي .(دا هم لوي سعادت دی) .

۲. ترڅو پورې چې دې په دې مجلس کې ناست وي تر هغه وخته پورې دې د ګناهونو نه بچ وي .

۳. کله چې دې د کورنه را او وځي نو په ده باندې د الله ﷻ رحمتونه راوريږي .

۴. کله چې دې په دې مجلس کې کيني نو په علماو چې کوم رحمتونه راوريږي د هغوی په برکت ده ته هم دا رحمت رسيږي .

---

(۱) تعليم المتعلم ص ۲۷ ، اساتذه كرام كے آداب وحقوق ص ۸۰ .

(۲) المستطرف في كل فن مستظرف ص ۲۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ترڅو پورې چې ده غوږ نيولی وي تر هغې وخته پورې دده د پاره نيکۍ ليکلې کيږي.

۶. فرښتې د خوشحالۍ نه په دې مجلس واله باندې خپلې وزرې خورَوي نو دی هم په هغوی کې شامل وي.

۷. دې چې کوم قدم اوچتوي او ږدي، هغه دده د پاره د ګناهونو کفاره ګرځي، درجې يې پورې اوچتيږي، او په نيکيو کې يې اضافه کيږي. (۱)

د عالم مخ ته کتل عبادت دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

اَلنَّظَرُ فِيْ وَجْهِ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْكَعْبَةِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْمُصْحَفِ عِبَادَةٌ. (۲)

د عالم مخ ته کتل عبادت دې، کعبې ته کتل عبادت دی، او قرآن کريم ته کتل عبادت دی.

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله دد دې حديث نه روستو ليکلي: که چيرته د علم په مجلس کې د عالم د ملاقات نه علاوه بله هيڅ فايده نه وي نو بيا هم هر عقلمند د پاره لازم دي چې دد دې حرص وکړي (او د عالم په مجلس کې حاضر شي) ځکه د عالم مخ ته کتل ځانله مستقل عبادت دی.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي: چې ما د حضرت جبريل عليه السلام نه پوښتنه وکړه:

اَيُّ الْاَعْمَالِ اَفْضَلُ لِاُمَّتِيْ؟ زما د امت د پاره بهترين عمل کوم يو دی؟

نو هغه راته او فرمايل: اَلْعِلْمُ. علم بهترين علم دې. ما بيا ورنه پوښتنه وکړه:

ثُمَّ اَيٌّ؟ بيا ورپسې کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته او فرمايل:

اَلنَّظَرُ اِلَى الْعَالِمِ. عالم ته کتل. ما بيا ورنه پوښتنه وکړه:

ثُمَّ اَيٌّ؟ بيا دد دې پسې بل کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته او فرمايل:

---

(۱) قال الفقيه رحمه الله: مَنْ انْتَهى الى العالم وجلس معه ولا يقدرُ على أنْ يحفظَ العِلْمَ فله سبع كراماتٍ: اوّلها ينال فَضْلَ المتعلّمين. والثاني: مادام جالسًا كان محبوسًا عن الذنوب والخطايا. والثالث: اذا خَرَجَ من منزله تَنْزِلُ عليه الرّحمة. والرابع: اذا جلس عنده فتنزلُ عليهم الرّحمةُ فتصيبه ببركتهم. والخامس مادام مستمعًا تُكْتَبُ له الحسنةُ. والسادس: تحف عليهم الملائكةُ باجنحتها رضًا وهو فيهم. والسابع: كلُّ قدمٍ يَرفعُه ويَضَعُه يكونُ كفارةً للذنوب ورفعًا للدرجات له وزيادة في الحسنات. (تنبيه الغافلين ص ۲۰۵ باب فضل مجالس العلم).

(۲) تنبيه الغافلين ص ۷۰۷ باب فضل مجالس العلم، المقاصد الحسنة ص ۲۵۱،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زِيَارَةُ الْعَالِمِ . د عالم ملاقات كول.

بيا يې او فرمايل :

وَمَنْ كَسَبَ الْعِلْمَ لِلّٰهِ وَأَرَادَ بِهِ صَلَاحَ نَفْسِهِ وَصَلَاحَ الْمُسْلِمِيْنَ وَلَمْ يُرِدْ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا فَأَنَا كَفِيْلُهُ بِالْجَنَّةِ . (۱)

كوم كس چې د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصل كړي ، او د ده اراده په دې علم سره د خپل ځان او د مسلمانانو اصلاح وي ، او څه دُنيوي عرض يې نه وي نو زه د داسې كس د پاره د جنت ضامن يم

د علماؤ سره د محبت فائده

كوم كس چې د اهلِ علمو سره محبت او تعلق ساتي نو اګر چې د ده اعمال به د هغوی په شان نه وي خو بيا به هم د قيامت په ورځ د دې انسان حشر د دې علماو سره كيږي . دا خبره زه د ځان نه نه كوم بلكه دا سردارِ دوجهان محمّدٌ رّسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: چې د انسان حشر به د قيامت په ورځ د هغه چا سره وي چې د چاسره يې محبت وي .

حضرت انس بن مالک ﷺ فرمايي چې يو كس رسول الله ﷺ ته راغې او ورته وې ويل :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! مَتَى السَّاعَةُ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ! قيامت كله دی ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : مَا أَعْدَدْتَ لِلسَّاعَةِ ؟ تا قيامت ته څه تيار كړي دي ؟

ده ورته وويل : حُبُّ اللهِ وَرَسُوْلِهِ . (نور مې څه خاص نه دي تيار كړي خو) په زړه كې مې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره محبت شته .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ . ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې په دُنيا كې محبت وي .

حضرت انس رضى الله عنه فرمايي :

فَمَا فَرِحْنَا بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَرَحًا أَشَدَّ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ"

---

(۱) تفسير كبير ج۱ ص ۳۰۹ آيت ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام راورو نه روستو مونږ په بل هیڅ شئ دومره نه وو خوشحاله شوي څومره چې د نبي کريم صلی الله علیه وسلم په دې وينا خوشحاله شو چې "ته به د قیامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې محبت وي". بيا حضرت انس رضی الله عنه او فرمايل:

فَأَنَا أُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ، وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ. فَأَرْجُوا أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِأَعْمَالِهِمْ.(۱)

زه د الله جل جلاله او د هغه رسول صلی الله علیه وسلم سره محبت کوم، او د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه سره هم محبت کوم، نو زه دا امید لرم چې د قیامت په ورځ به زه هم د دوی سره یم اګر چې ما د دوی په شان اعمال نه دي کړي.

د عالم وفات کیدل لویه حادثه ده

نبي کريم صلی الله علیه وسلم فرمايي:

مَوْتُ الْعَالِمِ مُصِيبَةٌ لَاتُجْبَرُ. وَثُلْمَةٌ لَاتُسَدُّ وَهُوَ نَجْمٌ طُمِسَ. مَوْتُ قَبِيلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ (۲)

د عالم مرګ داسې مصيبت دی چې د هغې تدارک نه شي کيدې، او داسې نقصان دی چې نه شي پوره کيدې، او هغه داسې ستورې دی چې رڼا يې ختمه شي. د غونډې قبيلې مرګ د يو عالم د مرګ نه آسان دی (يعنی د پوره قبيلې مرګ دومره غټ نقصان او خفګان نه دی لکه د يو عالم مرګ).

نبي عليه السلام فرمايي:

إِنَّ اللهَ لَايَقْبِضُ الْعِلْمَ اِنْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلٰكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِمَوْتِ الْعُلَمَاءِ حَتّٰى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ. اِتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا. (۳)

---

(۱) مسلم كتاب البر والصلة والاداب، باب المرء مع من احب ۶۶۷۲ / ۱۶۳. په بخاري شريف کې دا رنګې حديث ذکر دی: عَن عبدِالله (بن مسعود رضی الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلٰى رَسُولِ اللهِ صلی الله علیه وسلم فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ كَيْفَ تَرٰى فِي رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ؟ قَالَ رَسُولُ اللهِ صلی الله علیه وسلم "اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ". اخرجه البخاري في الادب باب علامة الحب في الله عزوجل ۶۱۶۸، و ۶۱۶۹، مسلم باب المرء مع من احب ۶۶۷۵ / ۱۶۵.

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱، والترمذي في العلم باب ۱۹، وابن ماجه ماجه في المقدمة باب ۱۷، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ الترغيب في الرحلة في طلب العلم.

(۳) اخرجه البخاري في العلم باب كيف يقبض العلم؟ (۱۰۰) ومسلم باب رفع العلم وقبضه وظهور الجهل والفتن في آخر الزمان ۶۷۵۲، (۲۶۷۳)، والترمذي في العلم باب ماجاء في ذهاب العلم ۲۶۵۴، وابن ماجه في المقدمة باب اجتناب الرای والقياس ۴۰، مشكوة كتاب العلم، نزهة الناظرين ص ۱۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی به په (آخيري زمانه کې) علم داسې نه اُوچتوي چې کښې د خلقو (د زړه او دماغو) نديې اُوباسي، بلکه علم به د علماو په ختميدلو اوچت کړي، تردې چې هيڅوک عالم به (په مخ د زمکه) پاتې نه شي، نو خلق به جاهلان خپل پيشوايان جوړ کړي، د هغوی نه به د مسئلو پوښتنې کوي، هغوی به په غير د علم نه فتوی ورکوي، نو په خپله به هم گمراه شي او نور خلق به هم گمراه کړي.

حضرت عمر رضی الله عنه فرمايي:

مَوْتُ أَلْفِ عَابِدٍ قَائِمِ اللَّيْلِ صَائِمِ النَّهَارِ أَهْوَنُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ بَصِيرٍ بِحَلَالِ اللهِ وَحَرَامِهِ.(۱)

زر (۱۰۰۰) هغه عابدان چې هغوی ټوله شپه د الله ﷻ عبادت کوي او د ورځې روژې نيسي، د دوی ټولو مرگ د هغه يو عالم په نسبت آسان دی کوم چې حلال او حرام پيژني. (يعنی د دې زرو عبادت کوونکو مرگ دومره غټ نقصان او غم نه دی څومره چې د دې يو عالم مرگ نقصاني او لوي غم دی).

ځکه د عابد عبادت د خپل ځان دپاره وي او د عالم ژوند د ټولو انسانانو د دُنيا او آخرت د کاميابۍ د پاره وي.

د حضرت سعيد بن جبير رحمه الله نه پوښتنه اوشوه:

مَا عَلَامَةُ هَلَاكِ النَّاسِ؟ د خلقو د هلاکت نښه څه ده؟

ده ورته ووئيل: هَلَاكُ عُلَمَائِهِمْ. چې کله د دوی علماء وفات شي، (او خلق په گمراهۍ کې مبتلاء شي، نو دا غټه نښه د دوی د هلاکت ده). (۲)

د علماو پورې ټوقې کوونکې کس منافق دی

په مخ د زمکه داسې بدبخته خلق هم شته چې علماو ته په سپک نظر گوري، نو خبردار! کوم کس چې عالم ته د علم په وجه يا حافظ ته د حفظ په وجه سپک گوري نو دا خو کُفر دی، د ده ته د ايمان تازه کول په کار دي، ځکه علم او قرآن کريم ته سپک کتل خو کفر دی.(۳)

---

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۴۱.

(۲) نزهة الناظرين ص ۱۴.

(۳) **نوټ**: د دې خبرې پوره تفصيل روستو په "فقهي مسايلو" کې اوگوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

ثَلَاثٌ لَا يَسْتَخِفُّ بِهِمْ إِلَّا مُنَافِقٌ : ذُوالشَّيْبِ فِي الإِسْلَامِ وَذُوالعِلْمِ وَإِمَامٌ مُقْسِطٌ . (۱)

درې (۳) كسان داسې دي چې د دوی سپكاوی صرف منافق سړی كوي (يعنی ددې درې كسانو پورې چې څوك ټوقې او مسخرې كوي هغه منافق دی) هغه درې كسان دادي :

(اول) هغه كس چې په اسلام كې سپين ږيرې شي . (دويم) : عالم . او (دريم) عادل بادشاه .

كوم كس چې په دُنيا كې علماؤ ته نقصان رسوي ، نو الله ﷻ داسې كس ته په دُنيا كې هم سخته سزا وركوي ، ځكه علماء خو د انبياؤ وارثان دي (اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الأَنْبِيَاءِ) .

علماء د الله ﷻ وليان او بزرګان دي . او د الله ﷻ ولي ته نقصان رسول د انسان د اخيرې خاتمې د خرابيدو خطره لري ، حديث قدسي دی الله تعالى فرمايي :

مَنْ عَادَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . (۱)

څوک چې زما د يو دوست سره دشمني كوي زه داسې كس ته اعلانِ جنګ كوم .

لهذا علماؤ ته د نقصان رسوونكو خلقو انجام به درته د يو څو واقعاتو په رڼا كې بيان كړم :

علماؤ ته د تكليف رسوونكو خلقو سزا

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله ذكر كړي دي چې حضرت ابوبكر صديق رضی الله عنه فرمايي :

ما يو ځل خوب وليده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم راغې او زه يې د لاس نه اونيوم او راته وې فرمايل : خپل نظر اوچت كړه او دوزخ ته اوګوره . ما چې پورته اوكته ، نو ما اوليده چې د ګناهګارانو يو جماعت په عذاب كې مبتلاء دی ، مخونه يې د خنځير په شكل كې وو ، د جهنميانو وينې او زوې يې څكلې او په اُور كې سوزيدل .

(۱) رواه الطبراني فى الكبير وقد حسنها الترمذي لغير هذا المتن ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ٦٥ .

(۲) بخاري شريف . په يو حديث كې داسې الفاظ دي : مَنْ آذَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . اخرجه البخاري ٦١٣٧ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړه چې اې د الله رسوله ! دا څوک دي چې په دومره لوي عذاب کې ګرفتار دي ؟ نبي عليه السلام راته اوفرمايل : چې دا هغه خلق دي چې دوی به علماؤ ته تکليف رسول ، او په غير د توبې نه مړه شوي دي ، نو ځکه يې اوس دا انجام دی .

د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام

د دهلي د بادشاه يو وزيرؤ ، چې رافضي المذهب ؤ ، هغه د قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله پير او مرشد مرزا مظهر جانِ جانان په ناحقه باندې په تمانچه اوويشتو ، مرزا صاحب په هماغه ځای شهيد شو ، د هغه د وفات نه پس د دهلي بادشاه د شپې خوب اوليده چې زه په يو ځنګل کې ولاړيم ، او د ماسره دا وزير هم دی ، مونږ کته چې ناڅاپه د ځنګل د يو طرف نه دُوړې او ګرد راپورته شو ، کله چې دا ګرد ختم شو نو ما اوليده چې په يوه سورلۍ باندې يو کس سور دې او ددې سورلۍ واګې مرزا صاحب نيولي دي ، کله چې دوی ماته رااورسيده ، او ما معلومات وکړو چې دا د سورلۍ واله کس څوک دی ؟ نو راته ورويل شو چې دا خو حضرت حسين رضی الله عنه دی .

حضرت حسين ﷺ د مرزا صاحب نه پوښتنه وکړه چې ستا قاتِل څوک دی ؟ ده وزير طرفته اشاره وکړه چې زما قاتِل دا وزير دی ، حضرت حسين ﷺ يو غشې رااوويست ، او دا وزير يې په دې غشي باندې په ځيګرا وويشت .

بادشاه د شپې د خوب نه راپاڅيده ، حيران ؤ ، په تادۍ يې يو کس اوليږل چې ته لاړ شه ، او وزير په جلتۍ راوله چې زه ورنه معلومات وکړم ، چې دا څه تماشه ده ؟

هغه کس چې هلته ورغې ، نو خلقو ورته وويل چې د وزير په ځيګر کې ناڅاپه درد پيدا شوې ، نشي تللې ، کله چې سهر شو نو وزير مړ شوې .

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پسې د بد رد ويلو سزا

د يو کس په باره کې راځي چې ده تقرير کولو ، او د استهزاء په شکل يې وويل چې د امام صاحب نه خو زه هم ښه يم ، هغه په څه پوهيده ، هغه ته خو صرف اويا (۷۰) احاديث ياد وو ، ماته خو د هغه نه ډير ياد دي .

يو چا بل نيک عالم ته دا خبره وکړه ، هغه فورًا وويل چې ددې کس آخيري انجام به دا وي چې دې به مرتد کيږي ، يوه جُمعه روستو دغه کس مرزايي شو ، د خلقو د وړاندې ذليل و رسوا شو او خلقو اوشړل .

ددې نه پس خلق دې نيک عالم ته راغله او پوښتنه يې ورنه وکړه چې تاته څنګه معلومه شوې وه چې دا سړې به کافر کيږي ؟ هغه ورته وويل چې کله تاسو ماته وويل چې دې سړي د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله ډيره ګستاخي کړې ، نو زما په نزد خو امام صاحب د الله ﷻ ولي دې ، او حديث قدسي دې ، الله رب العزت فرمايي :

مَنْ عَادىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ. (۱)

څوک چې زما د يو ولي سره دشمني کوي نو زه هغه ته اعلانِ جنګ کوم .

نو چې کله دې سړي ته د الله ﷻ د طرفه اعلانِ جنګ اوشو ، او په جنګ کې هر فريق دا غواړي چې د مقابل نه اعلی شی قبض کړي ، او د الله ﷻ په نزد خو د ايمان نه بل اعلی شی نشته ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې اوس ددې کس سره ايمان نشي پيدا کيدې . نو ځکه مې تاسو ته ويلي وو چې دا سړې به آخر مرتد کيږي . (۲)

د عالم د توهين سخته سزا

د دارالعلوم ديوبند مهتمِم حضرتِ مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي : چې يو کرت حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله شاه جهان پور ته تشريف وړې وړو ، او د اسلام د حقانيت په باره کې يې خلقو ته ډير ښه وعظ او نصيحت وکړو .

کله چې د هغه ځای بې دينه خلقو ته پته اولګيده چې د خلقو په زړونو کې د مولانا نانوتوي رحمه الله ډير قدر وعزت پروت دی ، نو دده د بدنامولو د پاره يې مختلف طريقې وکړې خو کامياب نه شو .

آخر دوی داسې پروګرام جوړ کړو چې په خپلو ملګرو کې يې يو کس ته کفن ورواغوست ، او هغه کس ته يې وويل چې کله د جنازې دوه تکبيرونه اوشي نو ته به زَر راپاځې ، نو د نانوتوي

(۱) بخاري شريف .

(۲) کتاب مولوي داؤد غزنوي ص ۱۹۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمه الله پورې به خلق اوخاندي ، او دې به اوشرميږي چې د ژوندي سړي جنازه يې وكړه .

كله چې دوی داسې ترتيب برابر كړو نو دا كس يې په كټ كې واچول ، رايې وړو ، او نانوتوي رحمه الله ته يې وويل چې جناب ! تاسو په دې مړي باندې جنازه وكړئ .

ده ورته ډير عُذر پيش كړو چې ما دپاره دا جنازه مناسب نه ده ، زه يې نه كوم . خو هغوی د ځولې چالاكي وكړه او ورته وې ويل چې تاسو به يې خامخا كوئ .

د هغه ځای گواه خلق وايي چې مولانا صاحب يو طرفته ولاړ ؤ ، مونږ د هغه مخ ته كتل . نو مخ يې د غصې نه تک سور ؤ ، او په مخ يې د خفگان اثرات ښكاريده .

كله چې هغوی ډير اصرار وكړو نو دې جنازې ته ورمخكې شو ، كله چې ده دوه (۲) تكبيره وكړه ، نو د شاته نه خپلو ملگرو دې كس ته ټوخي كول چې راپاڅه ، خو دې نه راپاڅيدو .

كله چې جنازه ختمه شوه نو مولانا صاحب په غصه كې وويل چې دا اُوس نه شي راپاڅيدې . او نور ورنه روان شو .

كله چې خلقو هغه اوكتلو نو واقعي مړ شوې ؤ ، زَر ټولو رامنده كړه ، او د مولانا صاحب نه يې معافي اوغوښته ، او ډيرو خلقو په هماغه ځای توبه وويسته . (۱)

نو د علماو او نيكانو د بې عزتۍ نه ځان ساتل په كار دي . نبي كريم ﷺ فرمايي :

رُبَّ اَشْعَثَ اَغْبَرَ مَدْفُوعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ اَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَاَبَرَّهُ . (۲)

ډير كرت خوَرو وَرو وېښتانو واله ، گرد آلود كس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنې داسې پراگنده حال او په خاورو ككړ كس چې په ظاهره ډير غريب او كمزورې معلوميږي خو د الله جَلَّ جَلَالُهُ په نزد به دده دومره لوی مقام وي) كه چيرته دې په الله جَلَّ جَلَالُهُ باندې قَسَم اوكړي (چې دا كار به كيږي) نو الله جَلَّ جَلَالُهُ به د هغه قَسَم ضرور پوره كوي ، او دې به قَسَم كې د حانِث كيدلو نه بچ كوي . (۳)

---

(۱) سوانح قاسمي ۲/ ۷۰ ، عبرت الكيز واقعات ص ۱۵۲ .

(۲) رواه مسلم كتاب البر حديث ۱۳۸ ، والجنّة حديث ۴۸ . والبخاري ۷ / ۱۰ . الترغيب والترهيب ج۴ الترغيب في الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساكين ......

(۳) دعواتِ حق لمولانا عبدالحق ج۱ ص ۵۹۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو شاعر وايي :

بهر بیشه گمان مبر که خالیست ✱ شاید که پلنگ خفته باشد

په هر ځنګل دا ګمان مه کوه چې ګني دا خالي دې ، کيدې شي په دې کې زمرې اُوده وي .

نو دغه رنګې دې غريب علماؤ او طلباؤ ته هم په غلط نظر مه ګوره ، ځکه په دوی کې لوي لوي بزرګان او اولياء الله شته ، دوی ته په نقصان رسولو سره به خپل آخرت برباد کړې .

د بزرګانو او نيکانو نه د مخ اړوونکي ګس انجام

د هند مشهور عالم مولانا خواجه غريب نواز رحمه الله فرمايي چې يو ګس ؤ ، کله به يې چې څوک بزرګ يا نيک سړې اوليده نو خپل مخ به يې ورنه واړول . ځکه دده د نيکانو او علماو سره سخت عداوت ؤ ، هغوی ته يې کتل هم نه خوښول .

کله چې دې مړ شو او قبر ته يې کوز کړو ، نو خلقو په قبر کې دده مخ قبلې طرف ته واړول ، خو دده مخ به واپس د قبلې نه رااوګرځيده ، خلقو ډير کوشش وکړو خو قبلې ته به يې مخ نه برابريده ، خلق ډير خفه وو ، په دې کې يو هاتفي آواز ورباندې اوشو :

اې خلقو ! تاسو هسې ځان مه ستړې کوئ ، دې په همدې حالت کې پريږدئ . ځکه دده به په دُنيا کې زما د محبوب بندګانو (نيکانو خلقو) نه مخ اړولو او د هغوی سره به يې بُغض کولو ، نن دده همدا سزا ده چې زما د رحمت نه به لرې وي ، او د قيامت په ورځ چې راپاڅي نو په داسې شکل کې به راپاڅي چې دده صورت به د خَر وي .

فائده : معلومه شوه چې علماو ته سپک کتل يا د دوی توهين کول غټه بدبختي ده .

محترمو ! که چيرته دغه اهلِ حق علماء نه وې نو بيا به خلق د حلال او حرام ، جائز او ناجائز مسائلو نه چا خبرول ؟

که دغه علماء نه وې نو بيا د ملحدينو او باطلو ډلو مقابله چا کوله ؟

که دغه علماء نه وې نو بيا به دغه ظالم بادشاهان د دين د تحريف نه چا منعه کول ؟

دا خو د علماو برکت دی چې په هر دور کې دوی د باطل مقابله کړې ، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په ښائسته تعليماتو يې دُنيا منوّره او روښانه کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو سره د احسان کولو فایده

په شریعت کې د د اهلِ علمو سره د احسان کولو ډېر زیات فضایل راغلي، هم دُنیوي فایدې، او هم اُخروي فایدې.

دُنیوي یوه فایده یې داده چې کوم کس د اهلِ علمو سره احسان کوي نو الله ﷻ به د دې کس ځوي یا نمسې عالِم کوي.

امام سدید الدین شیرازي رحمه الله فرمایي چې زمونږ مشائخو ویلي دي:

مَنْ اَرَادَ اَنْ يَكُوْنَ اِبْنُهُ عَالِمًا فَيَنْبَغِيْ اَنْ يُرَاعِيَ الْغُرَبَاءَ مِنَ الْفُقَهَاءِ وَيُكْرِمَهُمْ وَيُطْعِمَهُمْ وَيُعَظِّمَهُمْ وَيُعْطِيَهُمْ شَيْئًا . فَاِنْ لَمْ يَكُنْ اِبْنُهُ عَالِمًا كَانَ حَفِيْدُهُ عَالِمًا . (۱)

څوک چې دا اراده لري چې د ده ځوي دې عالم شي نو ده له په کار دي چې د غریبانانو فقهاؤ او علماؤ خیال او ساتي، د دوی عزت او تعظیم وکړي او دوی ته (د خوراک د پاره) څه ورکړي. نو که په څه وجه د ده ځوي عالِم نه شي نو د ده نمسې به عالِم کیږي.

(۱) تعلیم المتعلم فصل في تعظیم العلم واهله ص ۳۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طالب العلم مقام

محترمو مسلمانانو ! زمونږ په شريعت کې د علم زده کوونکي (طالب العلم) هم ډير غټ مقام دي :

فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَصْنَعُ . (۱)

بيشکه فرښتې د طالب العلم د پاره خپلې وزرې غوړوي (يعنى دده د وړاندې عاجزي او تواضع کوي (۲)) ځکه د وی د طالب ددې کار نه راضي او خوشحاله وي .

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې د آيت ﴿ قَالَ يَا آدَمُ أَنبِئْهُم بِأَسْمَائِهِمْ ﴾ د لاندې ليکي : چې د حضرت آدم عليه السلام د علم په وجه چې کله الله ﷻ فرښتو ته د سجدې کولو حکم وکړو نو فرښتو هغه ادب اخيستې ، نو اوس هم چې فرښتې په يو انسان کې علم او ګوري نو د وی د هغه د وړاندې عاجزي کوي ، او خپلې وزرې ورته غوړوي ، ځکه د وی د طالب العلم ددې کار نه راضي او خوشحاله وي . (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۲۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) .

(۲) لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا : اي تخضع وتتواضع . قرطبي ج ۱ ص ۳۳۰ .

قال الخطابي في معنى " وضعها أجنحتها " ثلاثة اقوال : احدها : انه بسط الاجنحة . الثاني : انه بمعنى التواضع تعظيمًا لطالب العلم . الثالث : أنّ المرادَ به النزول عند مجالس العلم وترک الطيران . نزهة الناظرين في الاخبار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۸ .

(۳) امام قرطبي رحمه الله فرمايي : وانما تفعلُ ذلک لاهلِ العلمِ خاصةً مّن بين سائر عيال الله . لانّ الله تعالى ألزمها ذلک في آدم فتأدّبَتْ بذلک الادب . فلمّا ظهَرَ له علم في بشرٍ خضَعَتْ له و تَوَاضَعَتْ وتذلّلتْ إعظامًا لِلعلم واهله ورضًى منهم بالطلب له والشغل به . قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته امام قرطبي رحمه الله فرمايي :

هذا في الطلاب منهم فكيف بالأحبار منهم والربانيين منهم . (۱)

دا د فرښتو وزرې غوړول او عاجزي کول خو د طالب العلم د عزت او تعظيم دپاره دي نو اوس د علماو او خداپرستو اهل علمو به څومره لوی شان وي ؟

حضرت صفوان بن عسّال المراديّ رضی الله عنه فرمايي چې يو ورځ زه نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته راغلم ، دی په جُمات کې ناست ؤ ، او يو سُور څادر ته يې تکيه وهلې وه ، ما ورته وويل :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! إِنِّيْ جِئْتُ أَطْلُبُ الْعِلْمَ . اې د الله رسوله ! زه راغلې يم د علم د زده کړې د پاره .

نو نبي عليه السلام راته او فرمايل :

مَرْحَبًا بِطَالِبِ الْعِلْمِ إِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ لَتَحُفُّهُ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا ثُمَّ يَرْكَبُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَتّٰى يَبْلُغُوْا السَّمَاءَ الدُّنْيَا مِنْ مَحَبَّتِهِمْ لِمَا يَطْلُبُ . (۲)

د طالب العلم د پاره مبارکي ده ، بيشکه طالب العلم فرښتې په خپلو وزرو کې راګيروي ، بيا دا فرښتې دومره ډيرې راشي چې يو بل د پاسه تر آسمانه پورې اورسيږي ، دا ځکه چې دا طالب کوم شئ (علم) طلب کوي فرښتې د هغې سره محبت کوي .

فائده : سبحان الله . د علم څومره لوي مقام دی چې ددې په وجه د طالب العلم د تعظيم دپاره فرښتې خپلې وزرې غوړوي .

تنبيه : په مذکوره احاديثوکې هيڅ شک وشُبه نشته ،ځکه چاچې په داسې معتمدو احاديثوکې شک وشُبهه کړې هغوی ته الله ﷻ په دُنياکې هم سخته سزا ورکړې .ددې په باره کې درته يو دوه (۲) واقعې بيانوم :

---

(۱) قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳ .

(۲) رواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۶۴ ، والهيثمي في المجمع ۱ / ۱۳۱ ، والهندي في الكنز ۲۸۸۲۷ ، وابن ماجه الحديث ۲۲۶ ، واحمد في مسنده ۴ / ۲۴۰ والبيهقي ۱/ ۲۸۲ والدارقطني ۱/ ۱۹۷ وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد . الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۲ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حديث پورې د مسخره کوونکي سړي سزا

يو عالم د پيغمبر عليه السلام دا حديث مبارکه بيانول چې نبي ﷺ فرمايي :

مَامِنْ خَارِجٍ مِّنْ بَيْتِهٖ فِيْ طَلَبِ الْعِلْمِ إِلَّا وَضَعَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا بِمَا يَصْنَعُ .(١)

کوم کس چې د علم په طلب کې د کور نه اوځي نو دده د دې کار نه فرښتې دومره خوشحاله وي چې ده ته خپلې وزرې غوړي .

نو يو زنديق کس چې دا حديث واوريده نو هغه د ريشخَند او استهزاء په شکل وويل چې زه به نن په خپلو څپلو کې ميخونه ګږوم ، او په زوره به خپې په زمکه راپريدم ، د دې دپاره چې د فرښتو وزرې ماتې شي .

کله چې ده دغسې کار وکړو او په زوره يې زمکه په خپو اووهله ، نو ناڅاپه په زمکه رااوغورځيده ، او ځاى په ځاى يې خپې شَلې (ګډې) شوې ، او يو څو ورځې روستو يې په خپو باندې خوږُونکې خطرناکه بيماري اولږيده .

چاچې دا واقعه نقل کړې هغه وايي چې ما اوليده چې دغه کس د ذِلت په حالت کې په يو ځاى کې پروت ؤ ، او په همدغه حالت کې مړ شو .(٢)

لهذا په دې احاديثو کې هيڅ شک و شُبه په کار نه ده .

په حديث کې د شک کوونکي کس انجام

ابن منده اصفهاني رحمه الله چې د علمِ حديث لوي امام دى او ډېر شميره کتابونه يې ليکلي دي ، دې وايي چې زه يو ځل شام کې يو محدِث (د احاديثو استاذ) ته د علم حاصلولو دپاره لاړم ، کله چې هغه ته ورغلم نو ما اوليده چې هغه په خپل مخ باندې يوه پَرده اچولې وه ، او احاديث يې بيانول .

ابن منده رحمه الله وايي چې کله ما دا اوليده نو زه حيران شوم چې په دې مخ يې دا پَرده ولې اچولې ده ؟ کله چې هغه د احاديثو درس ختم کړو ، او هغه ته پته اولږيده چې ابن منده راغلې

---

(١) اخرجه الترمذي في العلم باب ١٩ ، وابن ماجه في المقدمة باب ١٧ ، وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد .
الترغيب والترهيب ج١ ص ٥٩ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(٢) عبرت الكنز والعات ص ١٤١ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ، نو زه يې را اوغوښتم ، او راته وې ويل چې اې ابن منده ! تاته پته شته چې ما په دې خپل مخ باندې دا پرده ولې اچولې ده ؟

ما ورته وويل چې ماته هيڅ پته نشته . هغه راته وويل : چې يوه ورځ زه د يو مشر استاذ (شيخ الحديث) په درس کې ناست ووم ، هغه د پيغمبر عليه السلام احاديث بيانول ، کله چې هغه دې حديث ته رااورسيده چې نبي عليه السلام فرمايي :

أَمَا يَخْشَىٰ أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ رُكُوعٍ أَوْ سُجُودٍ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ . (۱)

کوم کس چې په تاسو کې د امام نه مخکې سَر رااوچتوي نو آيا هغه د الله ﷻ نه نه ويريږي چې الله ﷻ دده سَر د خره اوګرځوي ، يا دده صورت په شان د صورت د خره اوګرځوي ؟

دې محدث وويل : چې کله ما دا حديث واوريد ، نو زما په زړه کې شک پيدا شو : چې دا څنګه کيدې شي چې د يو انسان سَر د خره اوګرځي ؟

نو چې د شپې اوده شوم ، او سَهر راپاڅيدم نو زما سَر د خره ګرځيدلې و .

د هغې نه روستو ما هيچاته خپل سَر نه دې ښکاره کړې ، اګر چې طالبانو ته احاديث بيانوم خو هر وخت مې په خپل سَر باندې پرده اچولې وي .

خو اې ابن منده ! ته راته لوي عالم معلوميږې ، زه تاته قَسَم درکوم چې تر څو پورې زه ژوندې يم ته به هيچاته دا حال نه وائې ، او چې کله زه وفات شم نو بيا خلقو ته دا ووايه چې : خبردار ! د احاديثو اوريدو په وخت په ډير ادب کينئ ، او په احاديثو کې هيڅ قسمه شک و شبه مه کوئ (ګني الله ﷻ به ډيره سخته سزا درکړي) .

ابن منده وايي چې ما ورسره دا کلکه وعده وکړه چې ستا تر ژوند پورې به هيچاته دا حال نه وايم ، نو هغه د خپل مخ نه پرده لرې کړه ، ما اوليده چې لاندې بدن يې د انسان وُ ، او سَر يې د خره وُ . (۲)

(۱) اخرجه البخاري في الاذان باب ۵۳ ، ومسلم في الصلاة حديث ۱۱۵ ، ۱۱٦، ۱۱۹ ، وابوداود في الصلاة باب ۷۵ ، والترمذي في الجمعة باب ٥٦ ، والنسائي في الامامة باب ۳۸ ، وابن ماجه في الامامة باب ۴۱ . الترغيب والترهيب ج۱ ص ۱۹۷ الترهيب من رفع المأموم رأسه قبل الامام في الركوع والسجود .

(۲) عبرت الكيز والعات ص ۱۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فايده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې د پيغمبر ﷺ په يو حديث کې يې شک اوکړو نو الله رب العزت ورته په دُنيا کې د عبرت د پاره سزا ورکړه .

بهر حال خبره داشروع وه چې د علم حصول دومره عظيم مقصد دې او دومره زيات فضيلت لري چې طالب العلم ته فرشتې خپلې وزرې غوړوي .

طالب العلم ته دحج ثواب ملاويدل

نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ يُعَلِّمَهُ كَانَ كَأَجْرِ حَاجٍّ تَامًّا حَجَّتُهُ . (۱)

څوک چې جُمات ته صرف د دې د پاره لاړ شي چې دې په جُمات کې د خير خبره (يعني علم) زده کړي ، يا يې بل ته اوښايي ، نو ده ته به د يو کامل حج ثواب حاصليږي .

د علم د زده کړې په وخت د وفات کيدونکي کس مرتبه

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ جَاءَ أَجَلُهُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لَقِيَ اللهَ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّيْنَ إِلَّا دَرَجَةُ النُّبُوَّةِ . (۲) .

چاته چې مرګ په داسې حالت کې راشي چې دې علم طلب کوي نو دې به الله تعالى ته په داسې حال کې مخامخ کيږي چې دده او د پيغمبرانو په مينځ کې به صرف يوه درجه فرق وي ، هغه درجه د نبوت ده .

---

(۱) رواه الطبراني في المعجم الكبير ۸ / ۱۱۷ والبيهقي في المجمع ۱ / ۱۲۲ ، ۱۲۳ والهندي في الكنز ۲۸۸۵۹ / قال في المجمع ۱ /۱۲۳ : رواه الطبراني في الكبير ورجاله كلّه موثقون . الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۲) رواه الطبراني في الاوسط ، والهيثمي في المجمع ۱ / ۱۲۳ ، والزبيدي في الاتحاف ۱ / ۱۰۰ . مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۳ كتاب العلم ، هكذا في احياء العلوم ج ۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : فَبَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّيْنَ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ فِى الْجَنَّةِ . دده او د نبيانو په مينځ کې به صرف د يوې درجې فرق وي او هغه فرق مرتبه د نبوت ده . مشكوة كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يو بل حديث کې راځي ، نبي ﷺ فرمايي :

إِذَا جَاءَ الْمَوْتُ لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَهُوَ عَلَى هٰذِهِ الْحَالَةِ مَاتَ وَهُوَ شَهِيْدٌ .(۱)

کله چې طالب العلم ته مرګ راشي او دې د علم په طلب کې وي نو دې شهيد دې ، او دده مرګ د شهادت دې .

نو کله چې د علم د زده کولو دومره ډېر فضيلت دی نو په کار ده چې هر کس د علم د زده کولو سره مينه پيداکړي او دې کې ښه خواري او محنت وکړي .

د علم حاصلولو شوق

د علامه ابن تيميه رحمه الله د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې د وخت بادشاه دده نه څه فتوی اوغوښته ، خو ده ورنه کړه ، نو بادشاه دې په جيل کې واچول . درې (۳) ورځې پس يو ځوان د بادشاه دربار ته راغې ، بادشاه د خپلو وزيرانو سره ناست وُ ، دې ځوان ډېر په سلګو ژړل ، چاچې به هم دده مخ ته اوکتل ، نو دده په مخ کې د عِلم رڼا ښکاريده ، په دربار کې چې څومره خلق ناست وو د ټولو دا خواهش و چې بادشاه دې دده تمنّی او آرزو پوره کړي ، او د بادشاه زړه هم دا غوښته چې دده مقصود دې پوره کړې شي .

نو بادشاه ورنه پوښتنه وکړه : چې اې ځوانه ! ولې دومره زيات ژاړې ؟ که تاته څه تکليف وي چې زه يې لرې کړم ، او که ستا څه ضرورت وي چې زه يې پوره کړم .

نو دې ځوان ورته په ژړا کې وويل : چې ما يو درخواست راوړې دی ، که تاسو دا کار وکړو نو ډيره به ښه وي : هغه دا چې ته ما جيل (محبَس) ته اوليږه .

کله چې بادشاه دا خبره واوريده نو ډير حيران شو ، او پوښتنه يې ورنه وکړه : چې ته جيل ته ولې ځې ؟ په جيل کې خو ډير تکليفونه او سختۍ دي .

ده ورته وويل چې جناب ! تاسو زما استاذ (علامه ابن تيميه رحمه الله) په جيل کې اچولې دې ، او نن دريمه (۳) ورځ ده چې زما سبقونه قضاء شوي دي . نو که ته ما جيل ته اوليږې نو خير دی زه خو به د جيل تکليفونه برداشت کړم ، خو د خپل استاذ نه به هلته سبق وايم .

(۱) رواه البزار والطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۴ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! ديته د علم شوق وايي چې د جېل تکليفونو برداشت کولو ته تيار دې خو سبق قضاء کيدل نه خوښوي . (۱)

د طالب العلم مقام

د الله ﷻ په نزد باندې د طالب العلم ډېر لوي مقام دې ، ځکه کوم کس چې په دې پُرفتن دَور کې خپل ځان د علم د حصول د پاره وقف کړي نو يقينًا دغه کس ډېر زيات خوش نصيبه دی ، او د الله ﷻ په نزد غوره کس دی .

الله رب العزت فرمايي :

﴿ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِيْنَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ... ﴾ . (۲)

ترجمه : بيا مونږ د کتاب وارثان هغه خلق جوړ کړه کوم چې مونږ په خپلو بندګانو کې غوره کړي وو .

نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ خَرَجَ فِيْ طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ حَتّٰى يَرْجِعَ . (۳)

کوم کس چې د (کور نه د) علم حاصلولو د پاره اووځي ، نو ترڅو پورې چې هغه کورته را واپس شوې نه وي تر هغې وخته پورې دې د الله ﷻ په لاره کې دې .

يعنې کوم ثواب چې يو مجاهِد ته د الله ﷻ په لار (يعنی جهاد) کې حاصليږي ، نو دغه ثواب د دين طالب العلم ته هم حاصليږي .

ځکه لکه څرنګ چې يو مجاهِد د اِعلاءِ کلمةُ الله او د دين د سَربُلندۍ د پاره ميدان جهاد ته را اوځي ، نو دغه رنګې طالب العلم هم د دې مقصد د پاره علم حاصلوي چې د عِلم د رڼا په وجه د

---

(۱) اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۰ ، وخطبات فقير ج۱۰ ص ۸۶ .

(۲) سورة فاطر آيت ۳۲ .

(۳) رواه الترمذي کتاب العلم باب ۲ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ الترغيب في الرحله في طلب العلم، مشکوة ص ۳۴ کتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم نه د جهالت تياري ختمې کړي، د الله ﷻ دين په ټوله دُنيا کې خور کړي، او خلق د شيطان د مکرو فريب نه خبر دار کړي. (۱)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ. (۲)

په تاسو کې بهترين هغه کس دې چې قرآن کريم زده کړي او بيا يې بل ته اوښايي.

سفيان ثوري رحمه الله فرمايي:

که چيرته نيت صفا وي نو د طالب العلم نه بهترين بل څوک نشته. (۳)

معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د طالب العلم ډير لوي مقام دی، ترددې چې که دې د الله ﷻ نه څه دُعا او غواړي نو الله ﷻ دده دُعاء هم نه رَد کوي، بلکه قبلوي يې.

د طالب العلم د دُعا قبليدو واقعه:

سلطان محمود غزنوي رحمه الله يو عادل بادشاه تيرشوې دې، دده په زړه کې د يو درې (۳) خبرو معلومولو باره کې ډير شوق وُ:

۱. اوله خبره دا چې زه خو د سبکتګين څوي يم، سبکتګين خو مخکې بادشاه نه وُ، بلکه يو فوجي وُ، بيا روستو بادشاه شو. نو آيا زه يقيني د هغه څوي يم او که نه؟

---

(۱) مظاهرِحق شرح مشکوة ج۱ کتاب العلم.

(۲) رواه البخاري في فضايل القرآن باب ۲۱، وابو داود في الوتر باب ۱۴، ۱۵، ۱۹، والترمذي في ثواب القرآن باب ۱۵، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۶، ومسلم، واحمد ۱/ ۸۵، ۹۶، الترغيب والترهيب ج۲ کتاب قراءة القرآن الترغيب في قراءة القرآن....

علمي نکته: په دې حديث شريف کې د زده کوونکي (طالب) ذکر مخکې شوې، او د ښوونکي (معلِم) ذکر روستو شوې، ددې يو څو وجوهات دي: ۱. ظاهري ترتيب دادې چې اول يو شئ زده کولې شي او بيا روستو ښودلې شي، نو ددې ترتيب په وجه دلته هم د متعلم تذکره مخکې شوې. ۲. طالب تکليفونه ډير برداشت کوي، څکه استاذ ته څه نا څه تنخواه يا سهولت وي، او طالب ته خو په زده کړې يوه روپۍ هم نه ملاويږي. ۳. متعلِم د زده کړې دپاره سفرونه کوي، کله يو ځای ته او کله بل ځای ځي. نو طالب د سفر تکليفونه برداشت کوي، او استاذ خو ډير سفرونه نه کوي. نو څکه په حديث کې د طالب ذکر مخکې اوشو او د معلّم ذکر روستو اوشو. (خطبات فقير ج۳۲ ص ۸۳).

(۳) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۸۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. دويمه خبره داچې د دين مختلفې شعبې دي په دې کې د ټولو نه بهترينه شعبه کومه يوه ده ؟ او په امت کې د ټولو نه بهترين خلق څوک دي ؟

۳. دريمه خبره داچې د ډير وخت نه ماته د نبي کريم صلي الله عليه وسلم زيارت په خوب کې نه دې نصيبه شوې ، نو که دا راته حاصل شي نو ډيره به ښه وي .

يوه ورځ دې په يوه کوڅه کې ګرځيده ، نو يو طالب العلم يې اوليده چې ديو کور مخې ته څه رڼا ده ، هغې ته ناست دی ، او خپل کتاب ګوري . ده ورنه پوښتنه وکړه چې اې طالبه ! ته په جُمات کې ولې کتاب نه ګورې ؟

هغه ورته وويل چې په جُمات کې د رڼا څه انتظام نشته ، او دلته ددې کور مخې ته رڼا ده نوځکه دلته کتاب ګورم .

ده ورته وويل چې بچيه ! ته لاړشه ، او د نن نه پس به زه تاله د رڼا مستقل انتظام وکړم .

طالب العلم چې دا خبره واوريده نو دُعا يې ورته وکړه چې :

يا الله ! ددې کس د زړه مرادُونه او آرزو ګانې پوره کړې .

سلطان محمود غزنوي رحمه الله چې کورته راغې او اُوده شو ، نو په خوب کې يې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات او شو ، پيغمبر ﷺ ورته اوفرمايل :

اې د سبکتګين ځويه ! تا زما د يو وارِث عزت وکړو ، الله تعالى دې تا په دُنيا او آخرت کې عزت مند کړي .

سبحان الله ! ددې طالب العلم د دُعاؤ په برکت دده درې (۳) واړه مرادونه پوره شو ، او درې واړه خبرې يې حَل شوې .

ځکه يو خو يې په خوب کې د نبي کريم ﷺ سره ملاقات هم اوشو ، دويم: دده د خپل نسب باره کې شک و چې زه د سبکتګين ځوي يم او که نه ؟ هغه شک يې هم ختم شو ، ځکه نبي ﷺ ده ته فرمايلي وو : اې د سبکتګين ځويه !

او دريمه خبره هم ورته معلومه شوه چې د دين بهترينه شُعبه تعليم او تَعلم ده ، او په مخ د زمکه بهترين خلق علماء او طلباء دي ، ځکه علماء د انبياء وارثان دي . (۱)

معلومه شوه چې د دين زده کوونکو طالبانو د الله ﷻ په نزد ډير لوي مقام دی .

---

(۱) خطبات فقير ج۱۰ ص ۸۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دُعا درخواست

خواجه باقي بالله رحمه الله چې د مجدد الف ثاني رحمه الله پير او مُرشد دی، او ډير لوي بزرگ تيرشوي دی، يو ورځ دده مريد دده د وړاندې ووېل: چې زمونږه شيخ خو دومره لوي بزرگ دی چې بې شميره مريدان يې دي او ډير کرامتونه يې دي.

دې هلته چپ ولاړ ؤ، او هغه مريد يې د دې تعريف کولو نه منع نه کړو.

ددې نه منع کولو په وجه الله ﷻ په ده دا امتحان راوست چې په ده د قبض کيفيت راغې او ټول کيفيات يې ختم شو.

(ځکه چې د يو چا مرتبه څومره اوچته وي نو که دده نه معمولي غلطي اوشي نو هم ده ته په هغې باندې تنبيه ورکولې شي. ځکه حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّآتُ الْمُقَرَّبِيْنَ)

چونکه دده چپ پاتې کيدل او مريد د تعريف نه نه منع کول ظاهري خُود پَسندي معلوميږي اګر چې په حقيقت کې دده په زړه کې څه عُجب او لوي نه وه، خو الله ﷻ پرې بيا هم امتحان راوست، څو ورځې مسلسل ده الله ﷻ ته اوژړل، او دُعا يې وکړه چې يا الله! د مانه څه غلطي شوې؟ چې د هغې په وجه په ما باندې دا حالت راغلې؟

آخر دا چې په خُوب کې ورته او خودې شو چې ددې خبرې په وجه در باندې دا حالت راغلې.

او اوس ددې حَل دا دی چې تاته نزدې يوه مدرسه ده، په هغې کې واړه واړه طالبان دي، د قرآن کريم حفظ کوي، او په ديني زده کړه کې مشغول دي. ته ورشه، او د هغوی نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه، نو دوباره به درته هر څه نصيبه شي.

کله چې دې سهر راپاڅيد، او مدرسې ته ورغې، نو هلته ټول استاذان او شاګردان ده ته د عزت د وجې پاڅيده چې حضرت خواجه صاحب تشريف راووړو.

دې چې هلته کيناست، نو په سترګو کې يو اُوښکې راغلې او وې ويل: تاسو ته خو زه ډير لوي بزرګ ښکارم او راته پاڅيدئ، خو زما حالت دا دی چې ماته په خُوب کې دا حکم اوشو چې ته لاړشه او ددې طالبانو نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه.

نو اې طالبانو! د الله ﷻ په نزد ستاسو ډير لوي مقام دی، تاسو ماته دُعا وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا دې وړو وړو طالبانو ټولو په شريکه خواجه صاحب ته دُعا وکړه، او الله تعالى د،ته هغه مخکيني کيفيات ټول دوباره ورکړه. (۱)

د احاديثو په طالبانو د انواراتو راوريدل

۱. شاه ولي الله محدِّث دهلوي رحمه الله فرمايي چې يو کرت زه د حج دپاره لاړم، بيا د نبي کريم صلى الله عليه وسلم روضې مبارکې ته د سلام دپاره حاضر شوم، هلته ما اوليده چې کوم د احاديثو طالب العلم به د سلام دپاره روضې مبارکې ته راغې، نو دنبي کريم ﷺ د زړه مبارک نه به د نمرد شُعاؤ په شان رڼا ګانې راوتې او د دې طالب زړه به يې منوّر کولو. (۲)

۲. ابراهيم بن ادهم رحمه الله يو ډير لوي صوفي او بزرګ تير شوې، دې د کشَف خاوند وُ، دې قسَم کوي چې زما دې په الله قسم وي چې کله د قرآن کريم يا احاديثو زده کوونکي وړوکي طالب هم په يوه لاره روان وي، نو ما ته د کشَف په ذريعه دا معلومه شوې چې د دې ديني طالب په وجه په دې ټوله علاقه باندې رحمتونه راوريږي. (۳)

د تقرير خلاصه

خلاصه دا چې عِلم داسې يو عظيم صفت دی چې د دې سره د چا هم او د څه شئ هم واسطه راغلې، الله تعالى هغه ته ډير لوي عزت و شرافت ورکړې او په مخلوقاتو کې يې مغزز او اَفضل ګرځولې: دغه وجه ده چې په شريعت کې د علماؤ او طلباؤ ډير لوي مقام بيان شوې.

الله تبارک وتعالى دې مونږ ټولو ته هم د عِلم حاصلولو او په علم باندې د عمل کولو توفيق راپه برخه کړي، او الله تعالى دې زمونږ د ټولو په زړونو کې د اهلِ علمو او دين سره محبت پيدا کړي او ورسره دې د دين د خدمت توفيق هم رانصيبه کړي.

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لله رَبِّ الْعَالَمِيْن

وَصَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِيْن

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص۲۰۷.

(۲) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص۱۸۳.

(۳) بحواله ډاکټر شير علي شاه صاحب دامت برکاتهم العالية.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل

اوله مسئله : علماؤ سره د بُغض لرونكي او دوى ته د كنځل كوونكي كس حكم :

د الله ﷻ په نزد د علماؤ ډيره لويه مرتبه او لوي مقام دى . الله رب العزت فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره !) چې كوم خلق پوهيږي او كوم نه پوهيږي آيا دوى برابر دي ؟ (يعنى عالم او غير عالم برابر نه دي) .

او نبي كريم صلى الله عليه وسلم علماء د انبياؤ وارثان گرځولي ، نبي ﷺ فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ . (۲) علماء د انبياؤ وارثان دي .

لهذا ! بغير د څه دُنيوي سبب او جُرم نه د يو عالم اِهانت كول ، او هغه ته كنځل كول د كفر سبب دي . ملا علي قاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ دُنْيَوِيٍّ اَوْ اُخْرَوِيٍّ فَيَكُوْنُ بُغْضُهُ لِعِلْمِ الشَّرِيْعَةِ وَلَاشَكَّ فِيْ كُفْرِ مَنْ اَنْكَرَهُ فَضْلًا عَمَّنْ اَبْغَضَهُ . (۳)

كوم كس چې د يو عالم سره بغير د دُنيوي يا اُخروي سبب نه بُغض كوي نو دده دا بُغض په حقيقت كې د دې علمِ شريعت سره دى ، او كوم كس چې دا علمِ شريعت بَدگڼي نو د هغه په كُفر كې هيڅ شک نشته ، او س چې ورسره بُغض كوي نو هغه خو په طريقِ اولیٰ سره كافر دى .

علامه طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ ظَاهِرٍ خِيْفَ عَلَيْهِ الْكُفْر . (۴)

---

(۱) الزمر آيت ۹ .

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

(۳) شرح فقه اكبر ص ۱۷۳ .

(۴) عالمگيري ج ۲ ص ۲۷۰ ط مكتبه فريديه ، خلاصة الفتاوى ج۴ ص ۳۸۸ كتاب الفاظ الكفر ، فتاوى حقانيه ج۳ ص ۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کس چې د يو عالم سره په غير د څه ظاهري سبب نه بُغض کوي نو دا يَره ده چې په دې سره دا سړې کُفر ته اووځي .

البته که د څه دنيوي وجوهاتو په بناء باندې يو کس د عالم سره بُغض وحسد کوي يا د هغه اِهانت کوي نو دا کس گناهگار فاسق او فاجر دی .(۱)

دويمه مسئله : ديني کتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حکم

که چيرته په يو کتاب کې قرآني آيتونه زيات وي نو بيا به دا کتاب بې اودسه نه شي راخيستې (ځکه قرآن کريم ته بې اودسه لاس وروړل صحيح نه دي ، الله تعالى فرمايي :

﴿ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴾ (۲) لاس نه شي وروړلې دې قرآن ته مگر پاکان .

او نبي عليه السلام فرمايي : لَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ . (۳)

قرآن کريم ته به صرف پاک کس لاس وروړي) .

البته که په دې کتاب کې قرآني آيتونه کم وي او نور عبارتونه په کې زيات وي نو بيا يې بې اودسه کس هم راخيستې شي ، په شامي کې ذکر دي :

اِنْ كَانَ التَّفْسِيْرُ اَكْثَرَ لَايُكْرَهُ ، وَاِنْ كَانَ الْقُرْآنُ اَكْثَرَ يُكْرَهُ . (۴)

که چيرته په دې کتاب کې د قرآن کريم په نسبت تفسير زيات و نو بيا يې بې اودسه راخيستل مکروهه نه دي ، او که د قرآن کريم آيتونه په کې زيات وو نو بيا يې بې اودسه راخستل مکروهه دي .

---

(۱) فتاوی حقانيه ج۳ ص ۱۱۹ .

(۲) الواقعه آيت ۷۹ .

(۳) اعلاء السنن ج۲ ص ۲٦۸ ، تفسير معارف القرآن ج۸ ص ۲۸۷ ، فتاوی رشيديه ص ۲۲۱ .

(۴) شامي ج۱ ص ۱۷۷ ، فتاوی عثماني لمولانا محمد تقي عثماني دامت برکاتهم العالية ج۱ ص ۲۱۲ کتاب العلم والتاريخ والطب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات

نوټ : د علماو او طلباو د پاره مې د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات هم ذکر کړي دي چې د هغې په اوريدو سره په انسان کې په دين باندې استقامت، تواضع، عاجزي، اِستغناء او اَدب پيداکيږي او د علم د حصول سره نور هم شوق پيداکيږي او ورسره په خپل عِلم باندې دعمل کولو توفيق هم نصيبه کيږي.

دا واقعات مې د پنځو (۵) غټو عنواناتو په ضمن کې ذکر کړي دي، هغه عنوانات دا دي:

۱. د اهلِ علمو د پاره استقامت په کار دی. ۲. د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی.
۳. د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي په کار ده. ۴. د علم سره ادب په کار دی.
۵. د علم سره استغناء په کار ده. اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته.

د اهلِ علمو د پاره استقامت په کار دی

د اهلِ علمو دپاره په کار دي چې که په دوی باندې ددين په لاره کې څه تکليفونه يا امتحانات راشي، ياد باطل سره مقابله راشي نو دوی ته په کار دي چې د استقامت نه کار واخلي، خپل همت او نه بايلي. ځکه که مونږ د خپلو اسلافو تاريخ ته او ګورو نو دوی ددې دين د حفاظت دپاره ډير تکليفونه او سختۍ برداشت کړي، خو بيا هم د حق خبرې نه ده اووختي، او هميشه د پاره د باطل په مقابله کې د غره غوندې مضبوط پاتې شوي.

د نمونې دپاره درته د يو څو علماو د قربانيو تذکره کوم.

د شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله قرباني

شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د دين دپاره ډيرې قربانۍ ورکړي دي، دده د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې کله دې وفات شو، او چاورته غُسل ورکولو، نو هغه دده په مَلا باندې د زخمونو غټې نښې اوليدې، دده د خپلوانو او کوروالو نه يې ددې په باره کې پوښتنه وکړه چې دا زخمونه دده په ملا باندې د څه شي په وجه پيدا شوي وو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هيڅ ته دا معلومه نه وه، ټول حيران وو چې څنګه ده تر آخر وخته پورې خپل کوروالو ته هم حال نه دې ويلې.

حضرت مولانا حسين احمد مدني رحمه الله چې کله د ده د وفات نه خبر شو، نو په جنازه کې د شرکت دپاره راغې، خلقو د ده نه پوښتنه وکړه چې د ده په ملا باندې د زخمونو دا غټې غټې نښې د څه شئ وې؟ نو د حضرت مدني رحمه الله په سترګو کې اوښکې راغلې او وې ويل:

چې دا خو يو پټ راز ؤ، او حضرت زه منعه کړې وم چې زما په ژوند کې به ته هيچا ته دا نه وايې، نو ځکه ما هم تر اوسه پورې هيچا ته نه دي ويلي اوس خو چونکه هغه وفات شوې دی لهذا زه به درته د دې زخمونو وجه بيان کړم:

کله چې زه او مولانا صاحب د مالټا په جيل (محبَس) کې وو، نو فرنګيانو به مولانا صاحب ته دومره سختې سزاګانې ورکولې چې د هغې په وجه به يې په بدن باندې زخمونه جوړ شو، تردې چې فرنګيانو به دې په انکار (سکروټو) باندې د پاسه څملول او صرف دا يوه مطالبه به يې ورنه کوله چې ته صرف دومره ووايه چې زه د فرنګيانو مخالف نه يم.

ده به ورته ويل چې زه هيڅ کله داسې نه شم ويلې. نو دوی به نوره سزا هم ده ته ورکړه. کله به چې دې د شپې خپل ځای ته د خوب د پاره راغې، نو د زخمونو د لاسه به نه شو اُوده کيدې، مونږ به چې د ده دا حالت اوليده نو ډير به خفه شو. مونږ يو ورځ ورته په ژړا کې وويل چې حضرت! امام محمد رحمه الله خو کِتَابُ الحِيَلْ ليکلې، نو آيا تاسو سره داسې يوه حيله نشته چې تاسو پرې د سزا نه بچ شې؟ حضرت او فرمايل چې: نه.

څو ورځې مسلسل به دا سختې سزاګانې ورکولې شوې، آخر يوه ورځ يو فرنګي ورته وويل چې محمود! دا په تا څه شوي؟ ته صرف دومره ووايه چې زه د فرنګيانو مخالف نه يم، نو مونږ به تا پريږدو. ده ورته وويل چې زه دا ځکه نه وايم چې زه د الله جل جلاله د دفتر نه خپل نوم کټ کول، او ستاسو په دفتر کې نوم ليکل نه غواړم.

حضرت مدني رحمه الله وايي چې يو ورځ مونږ اوليده چې ده ته ډيره سخته سزا ورکړې شوې وه، نو مونږه يو څو د ده شاګردانو (کوم چې د ده سره په جيل کې وو) ده ته په شريکه دا ووېل چې حضرت! تاسو څه حيله وکړئ او د دې سزا نه ځان بچ کړئ.

نو د حضرت شيخ الهند رحمه الله په مخ باندې د غصې آثار ښکاره شو او وې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې حسين احمد ! آيا تاته زه څنګه ښکارم ؟ زه خو د حضرت بلال رضی الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت خبيب رضی الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت سميه رضي الله عنها روحاني ځوي يم ،

زه خو د امام مالک رحمه الله روحاني ځوي يم ، دچا مخ چې تور کړې شو او په مدينه منوره کې او ګرځولې شو ،

زه دخو دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا جنازه چې د جيل نه را اووته ،

زه خو د امام احمد بن حنبل رحمه الله روحاني ځوي يم ، چاته چې دومره ډيرې کورې ورکړې شوې وې چې که چيرته دا کورې يو هاتي ته ورکړې شوې وې نو هغه به هم نه وې برداشت کړې ،

زه خو د مجدد الف ثاني رحمه الله روحاني ځوي يم ، ځوک چې دوه کاله د ګواليار په قلعه کې بندي شوې ؤ ،

زه خو د شاه ولي الله رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا لاسونه چې د مړوند سره نزدې مات کړې شو او بيکاره شو .

اې حسين احمده ! آيا زه د دې فرنګيانو د وړاندې خپل شکست اومنم ؟ هرګز نه . زما د جسم نه به روح اووځي خو د زړه نه به مې ايمان هيڅکله اونه اوځي .

الله جل جلاله دې دغه شان استقامت هر عالم ته ورکړي چې په اخلاص باندې د دين خدمت وکړي ، او دهيچا د وړاندې حق خبره پټه نه کړي .[1]

د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دين دحفاظت دپاره قرباني

حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د مسئله ختمِ نبوت د پاره بې شميره قرباني ورکړي ، او بې انتهاء تکليفونه يې برداشت کړي :

يو پيره دده يو ځوان ځوي سخت بيمار شو (هسپتال کې يې ورله علاج کولو) ، آخر دا چې يوه ورځ ورته ډاکټرانو وويل : مولانا ستا ددې ځوي نور د مونږ سره هيڅ علاج نشته ، دې به صرف د مابنامه پورې ژوندې وي ، بيا به وفات کيږي نو دې کورته بوځه .

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۸۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو چې خپل ځوي کورته راوست ، نو د هغه خدمت ته ولاړ ؤ ، په دې کې بهر نه چا د کور دروازه راووټکوله ، مولانا چې وراووت ، نو بهر يو بوډا سړی ولاړ ؤ ، د سلام نه روستو ده ورنه پوښتنه وکړه : بابا ! څنګه راغلې يې ؟ خير خو دی ؟

هغه ورته وويل چې خير چيرته دی ، زمونږ علاقې ته يو قادياني راغلی ، خلقو ته تقريرونه کوي ، ټول خلق يې ګمراه کړل او ته دادې په کور کې بې غمه ناست يې . مولانا صاحب چې دا خبره واوريده نو په سترګو کې يې اوښکې راغلې (چې څنګه د رسول الله صلی الله عليه وسلم څه اُمتيان د يو قادياني په خبرو ګمراه شو ؟) کورته راننوت او خپلې کوروالې ته يې وويل :

بي بي ! زما بيګ چيرته دی ؟ هغې ورله بيګ راواخيست ، ده بيګ په لاس کې راواخيست او روان شو .

بي بي چې دا اوليده نو رامنډه يې کړه او دې يې د شاطرف لمن نه ونيوه او ورته وې ويل : مولانا ! ستا د ځوان بچي د مرګ آخيري وخت دی ، ته دا په دې حالت کې چاته پريږدی او چيرته ځې ؟ مولانا آسمان طرفته اوکتل ، په سترګو کې يې اوښکې راغلې او راروان شو .

دې بيمار ځوي ورته آواز وکړو : پلاره ! زه خو صرف د مابنامه پورې ستاسو ميلمه يم ، ته لږ انتظار وکړه چې زما روح اووځي ، ته ما په دې حالت کې چاته پريدې ؟ او چيرته ځې ؟

مولانا ورغې او خپل ځوي يې په تندي ځکل (چَپ) کړو ، وې ژړل او ورته وې ويل :

بچيه ! زه خو د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د دين د حفاظت د پاره روان يم ، نور زما او ستا ملاقات به په قيامت کې په حوضِ کوثر باندې کيږي . دا يې وويل او نور روان شو .

دې ځوي يې تر آخره پورې د مولانا صاحب پسې شاته کتل .

کله چې مولانا صاحب آدې ته اورسيده او په کاډي کې کيناست ، نو څه خلقو رامنډې وهلې او ويل يې چې مولانا ! ستاسو ځوي وفات شو ، د هغه جنازې ته راشه .

مولانا صاحب په دغه وخت کې آسمان طرفته اوکتل ، په ژړا شو او دې خلقو ته يې وويل چې جنازه کول فرضِ کفايه ده او د رسول الله صلی الله عليه وسلم اُمت د ګمراهۍ نه بچ کول فرضِ عين دي . نو زه څنګه فرضِ عين پريږدم او فرضِ کفايي ته لاړ شم ؟

بيا د دې ځای نه روان شو ، کله چې هلته علاقې ته وراورسيده ، نو مولانا صاحب ته الله ﷻ کاميابي ورکړه ، هغه قادياني اوتختيده او خلق د ګمراهۍ نه بچ شو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولانا صاحب چې کله درې (۳) ورځې پس خپل کورته راغې، نو بي بي يې په ژړا کې ورته وويل چې کله ته روان وې نو ستا ځوي تر آخره پورې د تا پسې شاته کتل او ويل يې چې کله مې پلار راشي نو هغه ته زما سلام ووايه.

مولانا صاحب چې دا واوريده نو په سترګو کې يې اوښکې راغلې، فورًا پاڅيده، قبر ته يې ورغې او دا دُعا يې وکړه:

يا الله! د ختمِ نبوت په وسيله زما د دې ځوي قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه او ګرځوې.

د دې دُعا کولو نه پس کورته راغې، د شپې په خُوب کې يې د خپل ځوي سره ملاقات او شو، پوښتنه يې ورنه وکړه (چې په څه حال کې يې؟) هغه ورته وويل:

په الله قسم چې د ختمِ نبوت په وسيلې سره الله رب العزت زما قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه ګرځولې ده. (۱)

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت

يو کرَت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله د اسې يوې علاقې ته لاړو چې هلته بې دينه خلق زيات وو، تهانوي صاحب د اِصلاح په غرض يوې جلسې ته تقرير کولو، د تقرير په دوران کوم بې دينه کس د کاغذ يو چيټ (پَرچه) ورکړو، چې په هغې کې درې (۳) خبرې ليکلې شوې وې: اوله دا چې ته کافر يې. دويمه دا چې ته ولدِ زنايې (يعنی د زِنا نه پيدا شوې يې). دريم دا چې خبرې په سرې توب کوه.

تهانوي رحمه الله چې دا چيټ اوکتو، نو د غونډې جلسې د وړاندې يې و ويل چې دا چيټ چا راليږلې او په دې کې يې درې (۳) خبرې ليکلې دي:

اوله دا چې ته کافر يې. نو تهانوي صاحب خلقو ته وويل چې زه خو مسلمان يم، خو که د ده په کې شک وي نو زه ستاسو د وړاندې بيا کلمه طيبه وايم، نو بنه په زوره يې کلمه طيبه وويله او وې ويل چې اوس خو مسلمان شوم کنه؟

دويمه خبره دې کس دا ليکلې چې ته د زِنا نه پيدا شوې يې. نو تهانوي صاحب وويل چې جناب! زما د مور او پلار نکاح خو شوې وه او هغه ګواهان خو اوس هم موجود دي، که چا ته ضرورت وي نو زه به ورته اَدرس ورکړم، هلته دې ورشي او د هغوی نه دې معلومات وکړي.

---

(۱) ياد ګار واقعات ص ۷۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دریمه خبره دې کس دالیکلې چې ته خبرې په سرې توب کوه ، نو تهانوي صاحب وویل چې جناب ! زه خو څه چانده نه غواړم چې ګني په سرې توب خبرې وکړم ، بلکه زه خو دالله ﷻ د رضا دپاره د دین خبرې کوم او د شریعت مطابق خبرې کوم . نو په دې کې څه نقصان دی ؟

بیا تهانوي رحمه الله په غونډ وعظ کې د بې دینه خلقو د اصلاح خبرې وکړې. (۱)

لهذا د علماو د پاره داستقامت نه کار اخیستل په کار دي ، چې په دوی کې به د تحمّل او برداشت ماده وي، چې د خلقو اصلاح په ښه طریقې سره وکړې شي .

(۱) خطبات فقیر ج۲۹ ص ۱۳۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی

د اهلِ علمو دپاره ډیر د احتیاط ژوند تیرول په کار دي ، ځکه دې خو د قوم دپاره مقتدا او راهنما وي نو که چیرته دده نه څه نازیبا حرکات اوشي نو په دې سره د اهلِ علمو په سپینه جامه باندې تور داغ لږي او د دین د نقصان سبب ګرځي .

حسن بصري رحمه الله ته د يوماشوم نصيحت

حضرت حسن بصري رحمه الله وايي چې يوه پيره ماته يو وړوکي ماشوم نصيحت کړې ؤ ، زه هغه تراوسه پورې نه شم هیرولې ، چا ورنه پوښتنه وکړه چې جناب ! څه نصیحت يې درته کړې ؤ ؟

ده ورته وويل : چې يوه ورځ زه جُمات ته د لمانځه دپاره روان ووم ، باران شوې ؤ ، په لاره کې ختې وې ، مخامخ يو ماشوم راروان ؤ ، ما ورته وويل چې بچيه ! احتياط کوه چې او نه خويږې هسې نه چې نقصان درته اورسي .

هغه راته وويل چې جناب ! خبره دې صحيح ده ، زه خو احتياط کوم ، خو ته هم احتياط کوه . ځکه که چيرته زه اوخويږم نو نقصان يې صرف ماته رسي ، او که ته اوخويږې نو نقصان يې غونډ امت ته رسي .(۱)

د امام بخاري رحمه الله احتياط

د امام بخاري رحمه الله مشهوره واقعه ده کومه چې علامه عجلوني رحمه الله رانقل کړې ، چې يو کرت ده په کشتۍ کې سفر کولو ، دده سره د روپو يوه تيلۍ وه چې په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره وو ، (ده د جيب نه دا تيلۍ د څه مقصد دپاره راويستې وه) نو يو غَل دده سره دا تيلۍ اوليده او د تيلۍ رنګ يې هم معلوم کړو ، کشتۍ چې څه اندازه مخکې لاړه نو دې غل په کشتۍ کې سخت شور جوړ کړو ، چې د ماسره يوه تيلۍ وه ، دغه رنګ يې دی ، په هغې کې ډير شي ديناره وو ، هغه رانه چا پټه کړه .

د کشتۍ واله خلقو ورته وويل چې شور مه کوه ، د ټولو تالاشي واخله ، معلومه به شي چې هغه د چاسره ده .

---

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۱۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې غَل تالاشي شروع کړه ، د نورو ټولو تالاشي يې اول وکړه او په آخر کې يې د امام بخاري رحمه الله تالاشي هم وکړه ،خو تيلۍ يې د هيچا سره پيدا نه کړه .

کله چې کشتۍ غاړې ته اورسيده ، امام بخاري رحمه الله ورنه کوز شو او آخوا علاقې طرف ته روان شو ، نو دا غل هم شاته ورپسې روان شو ، په لاره کې يې اول خو ورنه معافي اوغوښته، بيا يې ورته ووېل چې جناب ! د تاسره خو هغه تيلۍ وه نو تا هغه څه کړه ؟ ما خو د تاسره پيدا نه کړه .

امام بخاري رحمه الله ورته ووېل چې کله تا اعلان وکړو چې د مانه چا تيلۍ پټه کړې او دا رنګ يې دی ، نو زه پوهه شوم چې ته خو زما هغه تيلۍ يادوې او هغې ته دې چَل جوړ کړې ، ما د ځان سره سوچ وکړو چې که چېرته دې د ماسره دا تيلۍ بيا موځي نو بيا به خلق په ما باندې د غَل ګمان کوي ، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې به داغ اولږي او بيا به د مانه هيڅوک احاديث نه زده کوي .

زه چونکه د کشتۍ په غاړه ناست ووم ، نو ما هغه تيلۍ درياب ته اوغورځوله ، چې خير دی که دا شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره ضايع شي هيڅ پرواه نه کوي خو چې په ما باندې د غَل تهمت اونه لږي او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې داغ اونه لږي .

غَل چې دا خبرې واورېدې نو ډېر حيران شو (او ځان سره يې سوچ وکړو چې دې کس د رسول الله ﷺ د احاديثو سره دومره مينه ده چې خپل دينار يې ضايع کړه خو خپل ځان يې د غلا د تهمت نه محفوظ کړو) .(۱)

(۱) امداد الباري ج۱ ص ۴۶۱ ، تحفة المدارس ج ۱ ص ۴۱۲، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده

د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي هم ډيره ضروري ده ځکه چې په چاکې تواضع او عاجزي پيدا شي نو الله رب العزت ده ته ډير لوي مقام ورکوي، نبي کريم ﷺ فرمايي :

مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللهُ.(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه الله تعالى به هغه اوچت کړي.

(تواضع ديته وايي چې انسان ته خپل ځان وړوکې (کمزورې) معلوميږي او بل ورته د ځان نه بهتر معلوميږي، يعني بل مسلمان ته سپک نه ګتل).

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله چه کوم کال د دارالعلوم ديوبند نه فارغيده، نو د دارالعلوم ديوبند انتظاميې واله د دوره حديث طالبانو ته د دستاربندۍ دپاره د يوې جلسې جوړولو اراده وکړه.

تهانوي صاحب چې خبر شو، نو دې او څه نور ملګري خپل استاذ شيخ الهند رحمه الله ته راغله، هغه ورنه پوښتنه وکړه : اشرف علي ! څنګه راغلي يئ ؟ ده ورته وويل چې حضرت ! مونږ خبرشوي يو چې د مدرسې واله زمونږ د دستاربندۍ دپاره د جلسې پروګرام جوړولو اراده لري، نو که چيرته زمونږ غوندې د نالائقه طالبانو دستاربندي اوشي نو هسې نه چې د دارالعلوم ديوبند بدنامي اوشي.

لهذا تاسو دوی منعه کړئ چې دا پروګرام اونه کړي. کله چې شيخ الهند رحمه الله دا خبره واوريده نو په جَلال کې راغې او وې ويل :

اشرف علي ! تاسو خو اوس د خپلو استاذانو د وړاندې يئ نو ځکه تاسو ته خپل ځان نه معلوميږي، خو چې کله مونږ نه يو، نو بيا به صرف همدا تاسو يئ.

واقعي چې بيا داسې يو وخت راغې چې الله رب العزت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله او دده ملګري د ځلانده ستورو په شان په دُنيا روښانه کړه، او لوي مقام يې ورته ورکړو.(۲)

---

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع، والترهيب من الكبر .....

(۲) اشرف السوانح ص ۳۱، خطبات فقير ج۱٦ ص ۱۵۲. اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۴ ص ۲۰٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله تواضع

يو کرت حضرت مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله طالبانو ته د حديث درس ورکولو، په دې کې ناڅاپه باران شروع شو، طالبانو خپل خپل کتابونه راواخيستل، او کمرو ته يې منډې کړې، مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله خپل دَسمال (رومال) خور کړو، او په هغې کې يې د طالبانو څپلۍ واچولې، دسمال يې راغونډ کړو او په خپل سَر باندې يې کېښود، او کمرو طرفته راغې (ددې دپاره چې د طالبانو څپلۍ په اُوبو لمدې نه شي).

طالبانو چې کله اوليده، چې حضرت ټولې څپلۍ په سَر راايښي، نو په جلتۍ سره راغلل او ورته وې ويل: حضرت! دا بې ادبي ده، مونږ به يې په خپله راوړو، ده ورته وويل:

بچو! تاسو خو ټوله ورځ په قَالَ اللهُ او قَالَ الرَّسُوْل کې لګيا يئ، نو زه رشيد احمد چې ستاسو څپلۍ رانه وړم نو نور به زه څه اوکړم؟ (۱)

د بايزيد بسطامي رحمه الله تواضع

حضرت بايزيد بسطامي رحمه الله ته چې الله ﷻ د ومره لوي مقام ورکړې وُ، نو دا ځکه چې دې خپله واقعه بيانوي چې يو پيره ددې ښار خلقو وويل: ډېر وخت شوې چې باران نه دې شوې، داسې معلوميږي چې په دې ښار کې څوک ګناهګار کس دی د هغه د ګناهونو په وجه الله ﷻ د رحمت باران بَند کړې دی (نو په کار ده چې دغه ګناهګار ددې ښار نه اووځي). دې وايي چې ما کله دا خبرې واوريدې نو ما په زړه کې سوچ وکړو چې اې بايزيده! اوس تا ته په دې ښار کې د اوسيدو حق نشته، ځکه دغه ګناهګار خو همدا ته يې، چې ستا په وجه الله ﷻ په نورو خلقو باران نيولې.

نو ما خپل ځان د نورو په نسبت کمزورې او ګناهګار اوګڼل، او د ښار نه اووتم، ددې عاجزۍ په وجه الله ﷻ راله دا دومره لوي مقام راکړې.

(۱) اکابر ديوبند کيا تھے؟ ص ۸۹، طلباء کے لئے مثالی تحفه ص ۲۹۸ اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۲۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ .(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه نو الله ﷻ به هغه اوچت کړي).

د حاجي امداد الله مهاجر مکي رحمه الله تواضع

حضرت مولانا حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله ته يو کس راغي او ورته وې ويل چې فلانکي بزرګ چې چاته بيعت ورکوي نو اول استخاره کوي ،بيايې خپل مريد جوړوي او تاسو هر کس ته وظائف ورکوئ او هر کس خپل مريد جوړوئ ، دا ولې ؟

ده ورته وويل چې زه هر کس ته بيعت ددې د وجې ورکوم چې که چيرته صبا دقيامت په ورځ زما مريدان ما اوګوري ، چې زه جهنم طرفته روان يم ، نو کيدې شي په دې مريدانو کې داسې کس وي چې هغه الله ﷻ ته زما شفاعت اوکړي او د هغه د شفاعت په وجه جنت ته لاړ شم. (نو ځکه هر کس ته وظايف ورکوم).

دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله تواضع

د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په وخت کې دوه علماء وو ، ديو نوم زرعه قاص ؤ ، او دبل نوم عمربن زر ؤ ، دوی چونکه مشران علماء وو ، ددې وجې نه دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله بودۍ مور ته به چې څه مسئله پيښه شوه نو دې به چې ددې دوه مشرانو علماو نه پوښتنه وکړه نو بيا به يې زړه مطمئن شو.

دې به امام صاحب ته وويل چې ما فلانکي عالم ته بوځه چې زه ورنه د مسئلې پوښتنه وکړم ، نو امام صاحب به دا په اُوښ سوره کړه ، او په خپله به يې داُوښ مهار اونيوه . او پيادل به ورسره روان ؤ ، خلقو به چې دا اوليده نو حيران به شو چې دا په اُوښ څوک دی چې امام صاحب پياده ورسره روان دې ؟ چونکه په دغه ورځو کې امام صاحب درس ورکولو ، نو په زرهاو شاګردان يې وو ، هغوی به په لاره کې ورته ادبًا ولاړ وو او امام صاحب به په خاموشۍ سره تيريده .

کله به چې امام صاحب د هغه عالم کورته اورسيده ، دروازه به يې ورته اوټکوله ، هغه به رااووت ، ده به ورته وويل چې زما بودۍ مور راغلې ده او د تاسو نه ديوې مسئلې پوښتنه کوي،

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع ، والترهيب من الكبر ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډير کرت به داسې اوشو چې دې مور به يې ورنه د مسئلې پوښتنه وکړه ،هغوى ته به د دې مسئلې جواب نه و معلوم ، نو دوى به د امام صاحب نه پوښتنه وکړه ، امام صاحب به په قلاره ورته جواب وکړو (چې دده مور يې وانه وري) ، دې علماو به بيا په زوره باندې دده مورته جواب ورکړو ، کله به چې دې دا جواب د دوى د خُولې نه واوريده نو زړه به يې مطمئن شو .

په امام صاحب کې دومره تواضع او عاجزي وه چې ټول عُمر يې د مور سره د اتکليف برداشت کول ، خو هيڅ کله يې مورته دا نه دي ويلي چې : مورې ! ته چې کومو علماو ته د مسئلې معلومولو د پاره ورځې هغوى خو د مانه د دې پوښتنه کوي . دا هغه تواضع ، عاجزي او ادب وُ چې د دې به وجه دده نه امامِ اعظم (لوي امام) جوړ شوې وُ ، [1]

(۱) القصاص المذکرين ۱ / ۳۱۰ ، تحذير الخواص ۱ / ۲۳۱ ، تاريخ بغداد ۱۳ / ۳۶۶ ، الاسرار المرفوعة ۱ / ۷۱ ، الطبقات السنية في تراجم الحنفية ۱ / ۳۶ ، اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۲۰۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم سره ادب په کار دی

د اهلِ علمو دپاره ضروري ده چې په دوی کې به ادب وي ، ځکه چې په کوم سړي کې ادب نه وي هغه ته خو اول د سره علم نه نصيبه کيږي او که بيا څه زده کړي نو دهغې نه كَمَا حَقُّهٗ فائده نشي حاصلولې ، او نه دده په علم کې برکت وي ، بل دا چې اَلدِّيْنُ كُلُّهٗ اَدَبٌ دين خو ټول ادب ادب دی .

حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د اُحد شهيدانو لره دوه دوه کسان په يويو قبر کې دفن کول ، نبي عليه السلام به د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : اَيُّهُمَا اَكْثَرُ اَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ په دې دواړو کې چاته قرآن کريم ډير ياد دی ؟

نو چې چاطرفته به اشاره اوشوه (چې ده ته قرآن کريم ډير ياد دی) نو هغه به يې په لحد کې مخکې دفن کولو . (۱)

ددې حديث نه هم معلومه شوه چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم د اهلِ علمو د تعظيم لحاظ ساتلې دی .

دغه وجه ده چې په شريعت کې د ادب ډير لوي مقام دی ، زمونږ اسلافو ته چې الله ﷻ په علمي ميدان کې دومره غټ مهارت ورکړې ؤ د هغې غټه وجه ادب هم ؤ .

د علامه انورشاه کشميري رحمه الله ادب

حضرت مولانا مفتي کفايت الله رحمه الله يوپيره طالبانو ته درس ورکولو ، نو د طالبانو نه يې پوښتنه وکړه : چې دا راته ووايئ چې د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله نه علامه کشميري څنګه جوړ شو ؟ (يعنی دومره لوي علّامه او عالم ورنه څنګه جوړ شو ؟)

د کومو طالبانو چې د تفسير سره شوق و هغوی ووېل : جناب ! هغه غټ مفسرؤ نو ددې د وجې ورته علامه وېلې شي ، د چا چې د احاديثو سره شوق ؤ هغوی ووېل چې هغه ډير غټ

---

(۱) عن جابر رضی الله عنه انّ النبي صلی الله عليه وسلم كان يَجمعُ بين الرّجلَين من قَتْلَى اُحُدٍ (يعنی في قبر واحد) ثُمّ يقول : اَيُّهُمَا اَكْثَرُ اَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ فَاِذَا اُشِيْرَ اِلَى اَحَدِهِمَا قَدَّمَهٗ فِي اللَّحَدِ. اخرجه البخاري في الجنائز باب ۷۳ ، ۷۶ ، ۷۹ ، والمغازي باب ۲۶ ، الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم ، الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم .....

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدث ؤ ، د چاچې شاعرۍ سره شوق ؤ هغوی وويل چې هغه ښه شاعر ؤ ځکه په عربۍ کې يې هم اشعار شته .

په آخر کې مفتي کفايت الله رحمه الله وويل چې يو ځل ما پوښتنه د انورشاه کشميري رحمه الله نه په خپله وکړه چې جناب ! تاسو نه دا دومره لوي علّامه څنګه جوړ شو ؟ ده ورته وويل: چې دا ټول هر څه دادب په وجه دي . ځکه ما به داستاذانو ډير زيات ادب کولو ، او همدارنګې د کتاب مې هم ډير ادب کولو ، چې په ځان پوهه شوې يم چيرته مې هم کتاب بې اودسه نه دې راخيستې ، د بخاري شريف مطالعه چې به مې کوله او حاشيه به مې کتل غوښتل نو کتاب به مې خان ته نه راتاوول ، بلکه زه به د حاشيې کتلو دپاره تاويدم ، چيرته مې دقرآن کريم د پاسه داحاديثو کتاب نه دې ايخې او د احاديثو دپاسه مې د فقهې کتاب نه دې ايخې او دفقهې دپاسه مې د تاريخ کتاب نه دې ايخې .

نو چې کله دومره ادب سړي کې وي نو خامخا زړه يې منوّر ګرځي او دالله ﷻ په نزد مقبول ګرځي .

د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله ادب

د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله په حالاتو کې ذکر دي چې کله دې دخپل استاذ شيخ الهند مولانا محمود الحسن رحمه الله سره د مالټا په جيل کې قيد ؤ ، سخته يخني وه، شيخ الهند رحمه الله به چې کله شپې د تهجدو دپاره راپاځيده نو اُوبه به سختې يخې وې .

نو مولانا حسين احمد مدني رحمه الله يو تدبير وکړو چې د اُوده کيدو په وخت به يې په يو لوخي کې اُوبه راوړې او د سجدې په حالت کې به څملاست ، دا لوخې به يې د خپلې خيټې او د وارو ځنګلو په مينځ کې کينبوده ، د تهجدو تر وخت پورې به اُوبه څه اندازه لږې ګرمې شوې وې (ځکه لوخې به د هر طرف نه بند ؤ ، دخيټې او لاسونو د ګرمائش په وجه به اُوبه لږې ترمې شوې وې) ، نو ده به دا اُوبه دتهجدو په وخت خپل استاذ ته ورورې ، هغه به پرې اودس وکړو .

يوه شپه حضرت مدني رحمه الله بيمار ؤ ، او ستړې ؤ ، اُوبه يې راوړې ، خو خُوب ورباندې غلبه وکړه ، اُوده شو ، اُوبه يې دخيټې او لاسونو مينځ کې نه وې اينښې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تهجدو په وخت چې شيخ الهند صاحب راپاڅيد او په دې اُوبو يې اودس وکړو نو سختې يخې وې، د حضرت مدني رحمه الله نه يې پوښتنه وکړه : دا اُوبه دې د هماغه ځای نه راوړې وې د کوم ځای نه به چې دې مخکې راوړې ؟

ده ورته وويل جناب ! نن د ما نه څه اندازه غفلت شوې ؤ ځکه اُوبه ګرمې نه دې .

نو شيخ الهند رحمه الله ته پته اولګيده چې دده تر اوسه پورې دومره تکليف برداشت کړلو چې ټوله شپه به د مسجد ې په حالت کې پروت و چې دا اُوبه ګرمې شي او بيا به يې ماته راوړې .(نو ډير خوشحاله شو او دُعا يې ورته وکړه) . (۱)

د شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله ادب

شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله له چې الله ﷻ دومره لوي علم او کمال ورکړې ؤ نو دا هم د خپل استاذ د اَدب او عزت په وجه ؤ .

د دارالعلوم ديوبند باني او مهتمم مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يوه شپه د خپلو شاګردانو (مولانا محمود الحسن ديوبندي ، مولانا فخر الحسن ګنګوهي او مولانا احمد حسن امروهوي رحمهم الله) سره د ديوبند په مدرسه کې ناست ؤ.

حضرت نانوتوي رحمه الله خبرې کولې ، د خبرو په دوران کې يې د خپل يو مريض ذکر وکړو چې پته نه لږي هغه مريض به څنګه شوې وي ؟

دا مريض په نانوته کلي کې پروت ؤ (نانوته کلې د ديوبند نه ډير لرې ؤ ، او لاره هم ټوله په ځنګل کې تللې وه ، او سخته تياره هم وه) .

حضرت نانوتوي رحمه الله چې دا خبره وکړه ، مجلس ختم شو او ټول خواره شو ، نو د شيخ الهند مولانا محمود الحسن رحمه الله عُمر په دغه وخت کې کم ؤ ، دې د ډيرې مالدارې کورنۍ ؤ ، ډيرو نعمتونو کې پالل شوې ؤ ، خو دده په زړه کې د خپل استاذ دومره قدر ؤ چې د شپې پټ نانوته کلي ته پياده روان شو ، د يخنۍ موسم و ، سخته تياره وه ، لاره هم ټوله په ځنګل کې تللې وه ، د مارانو لړمانو او نورو ضررې شيانو خطره هم وه ، خو چونکه دده په زړه کې د خپل استاذ ډير قدر ؤ ، نو دې په همدغه شپه کې نانوتې ته لاړ ، هلته يې د مريض حال معلوم کړو او بيا په همدې شپه کې واپس ديوبند ته راغې ، د سهرآذان سره ديوبند ته رااورسيده.

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۴ .

کله چې د سهر مانځه ته مولانا نانوتوي رحمه الله راغې نو ده ورته د هغه مریض حال ووېل.
استاذ يې ډېر خوشحاله شو او ډېرې دُعاګانې يې ورته وکړې. (۱)

د استاذ ادب داسې په کار دی

هارون رشيد بادشاه خپل ځوی د تربيت د پاره حضرت اصمعي رحمه الله ته اوليږل، څه وخت پس هارون رشيد بادشاه د ځوی ليدلو ته راغې، نو وې کتل چې حضرت اصمعي رحمه الله اودس کوي، خپې وينځي او دا شهزاده ورته اُوبه اچوي.

هارون رشيد حضرت اصمعي رحمه الله ته ووېل: جناب! ما خو دا خپل بچې د تربيت د پاره راليږلې ؤ نو که چېرته تاسو ده ته تربيت او ادب خودې نو څومره به ښه وه. هغه ورته ووېل چې داخو دادې ماته اُوبه را اچوي، دا ادب کافي دی.

هارون رشيد ورته ووېل چې جناب! که چېرته تاسو ده ته دا حکم کړې وې چې په يو لاس دې درته اُوبه اچوي او په بل لاس دې ستاسو خپه وينځي نو دا به ډېره ښه وه، (ځکه دا به پوره ادب ؤ). (۲)

د استاذ خپلې په سر اينودل

د کوم استاذ نه چې سړې علم حاصلوي نو په کار ده چې دې د هغه ډېر قدر او عزت وکړي، د هغه نه دُعاګانې واخلي او د هغه وجود د خپل ځان د پاره يو لوی نعمت اوګڼي.

شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د "تحريک ريشمي رومال" په وخت حرمينو شريفينو ته د تللو اراده وکړه، دې ورځو کې د ده په ځای باندې په دارالعلوم ديوبند کې بخاري شريف علامه انورشاه کشميري رحمه الله دَرس کوله.

يوه ورځ شيخ الهند صاحب ديوبند ته راغې، په کټ کې کيناست او په ګرمۍ کې يې د يو کتاب مطالعه کوله.

انورشاه کشميري رحمه الله په دَرس کې مشغول ؤ، هغه چې دې اوليده، نو طالبانو ته يې ووېل: تاسو لږ انتظار وکړئ، زه راځم، نو دې راغې او د شيخ الهند رحمه الله دوړاندې کيناست او وې ووېل:

---

(۱) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج ۱ ص ۶۰۵.

(۲) تعليم المتعلم ص ۲۴، آداب المتعلمين ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جناب ! چې كله تاسو دلته وئ نو مونږ ته به چې څه ضرورت او مشكل رامخې ته شو نو تاسو ته به راغلو ، ستاسو د علم او دُعاؤ نه به مستفيد شو ، اوس چې تاسو د دې ځاى نه د هجرت اراده لرئ ، نو زمونږ د سَر هغه سوري خو به ورک شي ، مونږ به بيا چاته رجوع كوو ؟

انورشاه كشميري رحمه الله دا الفاظ وويل او په ژړا شو ، ډير زيات يې اوژړل . شيخ الهند رحمه الله ورته تسلي وركړه او ورته وې ويل :

انورشاه ! چې كله دلته زه ووم نو تاسو او نورو خلقو به ماته رجوع كوله ، اوس چې زه نه يم نو بيا به خلق د علم د حصول او دُعاګانو دپاره تاسو ته رجوع كوي ، شيخ الهند رحمه الله ورته نورې ډيرې د تسلى خبرې هم وكړې .

كله چې شاه صاحب لاړ ، نو شيخ الهند رحمه الله د ځان سره سوچ وكړو چې دوى سره خو د خپل استاذ د دُعاؤ ډير لوي قدر دى ، او زه نن د لوي كار دپاره ځم ، خو زما په سَر باندې په دې وخت كې د اُستاذ د دُعاؤ سورى نشته (ځكه په دې وخت كې د ده ټول استاذان وفات شوي وو)

دا سوچ يې كولو نو خپل استاذ حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله ورته راياد شو (كوم چې مخكې وفات شوى ؤ) په سترګو كې يې اُوښكې راغلې ، راپاڅيد اونيغ د نانوتوي رحمه الله كورته راغې ، دروازه يې اووهله او آوازيې وكړو : اَمّا جي ! زه محمود الحسن يم ، كه چيرته په كور كې د حضرت نانوتوي رحمه الله څپلى وي نو مهرباني وكړئ او ماته يې راوليږئ .

نو د كور نه يې ورته د نانوتوي رحمه الله څپلى رااوليږلې . شيخ الهند رحمه الله د استاذ څپلى په خپل سَر كيښودې او دا دُعا يې وكړه :

اې الله ! اوس په دې وخت كې خو زما سَر باندې د يو استاذ سورى هم نشته (ټول وفات شوي) خو اې الله ! ما د خپل استاذ څپلى په سَر باندې ايښې ، د دې نسبت په وجه زما حفاظت وكړې او ما په خپل مقصد كې كامياب كړې . دا دُعا يې وكړه او واپس راروان شو .[1]

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب

مفتي اعظم پاكستان حضرت مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله وايي چې مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله څو څو ځلې دا خبره كړې چې ما خو د علم د حصول په وخت نه څه ډير محنت كړې او نه مې د خارجي كتابونو مطالعه ډيره كړې ، خو بيا هم چې الله ﷻ راته د دې دين

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۰٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدمت توفيق راكړي ، نو دا صرف د خپلو استاذانو د دُعاؤ او خدمت بركت دى چې تر آخره پورې مې يو استاذ هم د خپل ځان نه د لږ وخت دپاره هم نه دى خفه كړې .

او حضرت تهانوي رحمه الله به اكثر د يو شاعر دا شعر ويل :

نه كتابوں سے ،نه كالج سے ، نه زر سے پيدا

علم هوتا هے بزرگوں كي نظر سے پيدا . (۱)

هر استاذ ته د قدر په نظر كتل په كار دي

د مدرسه مظاهر العلوم صدرِ مدرِس شاه عبد الرحمن محدث پاني پتي رحمه الله په باره كې راځي چې كله دې د طالب علمۍ په زمانه كې د پاني پت نه سهارنپور ته تللو نو د ټولو استاذانو نه يې رخصت راواخيستو ، خو صرف د يو استاذ نه يې رخصت را وانه خيستو د كوم نه چې ده ابتدايي واړه كتابونه ويلي وو .

كله چې دې سهارنپور ته لاړ او كتابونه يې شروع كړه ، نو سبقونه يې نه يادېده ، څو ورځې مسلسل دغه شان تيرې شوې . آخر يې ذهن ته خبره راغله ، چې كله زه د پاني پت نه راتلم ، نو د هغه يو استاذ نه مې رخصت نهٔ اخيستې ، كيدې شي دا د سبق نه يادېدل د هغې اثر وي .

نو هغه استاذ ته يې يو خط اوليكه او په هغې كې يې معذرت اوغوښتو .

استاذ ته چې خط اورسيده ، نو هغه ورته په جواب كې راوليكل چې كله ته د دې ځاى نه تللې نو د نورو استاذانو نه دې رخصت واخيستو او د مانه دې وانه خيستو (نو زما زړه ته خفګان راغې) اوس چې تاسو معذرت بيان كړو نو زه هم درته د زړه نه دُعا كوم .

كله چې ده ته دا خط اورسيده ، نو د رسيدو سره ذهني سكون ورته ملاؤ شو او سبق به يې هم بيا ښه يادېده . (۲)

معلومه شوه چې يو كس كه د يو استاذ نه وړوكې كتاب هم ويلي وي خو بيا هم د هغه قدر او آدب كول په كار دي او هغه ته سپك كتل نه دي په كار .

---

(۱) اساتذه كرام كے آداب وحقوق ص ۵۴ ، تحفة المدارس ج۱ ص ۲۳۷ .

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله رب العزت فرمايي :

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشکه مومنان هغه خلق دي چې په الله ﷻ او د ده په رسول يې ايمان راوړو ، او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راټول شوي وي ، نو د وی تر هغه وخته پورې نه ځي ترڅو يې چې د پيغمبر ﷺ نه اجازت نه وي اخيستې .

د دې آيت نه بعضې علماؤ دا خبره هم معلومه کړې چې د استاذ د خدمت نه به هم بغير د هغه د اجازت نه نه ځې ، البته که هغه اجازت وکړي نو بيا خير دې تللې شي (که دا اجازت صراحتًا وي او که دلالةً) (۲)

امام مالك رحمه الله أو د احاديثو ادب

امام مالک رحمه الله يو پيره د احاديثو دَرس کولو ، نو د درس په دوران کې يې د مخ رنګ څو پيرې بدل (سُور) شو ، د درس نه روستو يو شاګرد ورنه پوښتنه وکړه چې جناب ! د دَرس په دوران کې به ستاسو په رنګ کې تغير راتلو د دې څه وجه وه ؟ هغه ورته ووېل چې د دَرس په دوران کې زه لړم يوولس (۱۱) پيرې اوچيچلم ، خو د احاديثو د آدب په وجه پانه څيدم .

تاسو اوګورئ چې هغه لړم څه شو ؟ او مړيې کړئ ، هغوی چې تلاش وکړو نو غټ لړم يې پيدا کړو او مړيې کړو . (۳)

د احاديثو د ادب په وجه مقبوليت

امام بخاري رحمه الله فرمايي چې ما دا کتاب (صحيح البخاري) د شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) احاديثو نه منتخب کړې او په دې کې مې اووه زره دوه سوه او پنځه اويا (۷۲۷۵) احاديث

---

(۱) النور آيت ۶۲ .

(۲) اصلاح القلاب ص ۲۷۷ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۲۹ .

(۳) حضرت تهانوی رحمه الله کے پسنديده واقعات ص ۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجمع کړي . د هرحديث ليکلو په وخت مې تازه غسل کړې او دوه رکعته لمونځ مې کړې .(۱)

دا خو ددې احاديثو دادب برکت دی چې الله ﷻ ده ته او دده کتاب ته داسې مقبوليت ورکړو چې د قرآن کريم نه وروستو په دويمه مرتبه کې ددې کتاب مقام دی .

د بې ادبۍ په وجه انسان دعلمي فيض نه محرومه کيږي

حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي چې ډير داسې فضلاء راته معلوم دي چې هغوی سبقونه په دارالعلوم ديوبند کې ويلي او ښه د استعداد خاوندان وو ، خو چونکه د خپلو استاذانو سره يې د بې ادبۍ معامله کوله ، نو کله چې د دارالعلوم ديوبند نه فارغ شو نو د علم د خدمت نه محروم شو ، محدِث يا مفسِّر ورنه جوړ نه شو بلکه څوک دُکانداري کوي ، او څوک ګاډي چلوي .

او ډير داسې کسان راته معلوم دي چې عِلمي استعداد به يې ډير کم ؤ ، خو چونکه د ادب او خدمت ماده په کې دومره ډيره وه چې شپه او ورځ به يې د اُستاذانو خدمت کولو ، اوس مونږ ګورو چې د همدغه خلقو نه الله ﷻ د دين ډير لوي خدمت اخلي . دا مقبوليت دوی ته د ادب او خدمت په وجه حاصل شوې . (۲)

د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل

مولاناعبدالواحد رحمه الله د دارالعلوم ديوبند فاضل دی ، دې وايي چې زما يو سبقي ملګرې ؤ ، ډير زيات تکړه او ذهين ؤ ، مونږ دواړو په دارالعلوم ديوبند کې په وړه دوره (درجه موقوف عليه) کې سبقونه ويل . يوه ورځ استاذ د هداية رابع درس ورکول ، نو دې طالب په يوه مسئله کې په استاذ باندې اعتراض وکړو ، استاذ ورته جواب ورکړو خو دده تسلي او نه شوه ، نو ده هدايه راواخيسته ، او استاذ طرفته يې ور اُوويشته ، او وې ويل : چې دداسې تدريس څه فائده ؟ دا شان هدايه خو زه هم درس کولې شم ، بلکه ددې نه يې ښه درس کولې شم

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۰ .

(۲) خطباتِ حکيم الاسلام ج۳ ص ۲۷۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دټولو طالبانو د وړاندې يې دې استاذ ته نورې ډيرې خبرې هم وکړې ، استاذ بالکل چُپ ناست و ، هيڅ يې اونه ويل ، دا طالب لاړ او سبق يې مکمل پرېښود .

مولانا عبدالوحد رحمه الله وايي چې ډيره زمانه پس يوه ورځ زه په بنارېه کې په يوه کوڅه کې تيريدم ، نو ناڅاپه مې يو کس اوليد ه چې غاړې ته يې د لرګي وړوکې صندوقچه اچولې وه ، په هغې کې سګرټ ، نَسوار او پان پراته وو ، دې په کوڅو کې ګرځيده او دا يې خرڅول .

ما چې ورته په زُوَر نظر اوکته ، نو ما اوپيژنده چې دا خوزما هماغه درسي ملګرې دی ، چا چې د کتاب او داُستاذ بې عزتي کړې وه .

چونکه ګيره يې خريلې وه ، او شکل يې مکمل بَد رنګ شوې وُ ، نو ځکه ما پوره او نه پيژنده ، د خبرو نه روستو ما ورته د هغه استاذ د بې ادبۍ واقعه رايادہ کړه ، نو هغه خپل سَر ښکته کړو او ډير په افسوس يې ووېل :

مولانا صاحب ! ته چې نن ما په دې بَد حالت کې ګورې نو دا صرف او صرف د همغه بې ادبۍ نتيجه ده چې ما د کتاب او استاذ بې عزتي کړې وه . دا خبره يې وکړه ، او نور روان شو . [1]

علماء د انبياؤ وارثان دي

علامه توکل شاه انبالوي رحمه الله ډير لوي بزرګ تير شوې ، ده ته الله ﷻ ډير مال ودولت هم ورکړې وُ ، دې ډير زيات سخي وُ ، عام اعلان يې کړې وُ چې څوک غريب وي ، مسافر وي او يا ضرورت مند وي هغه دې راځي او زما په دسترخوان دې مُفت د الله ﷻ د رضا د پاره خوراک کوي . نو په سوونو غريبانان به په هره ورځ دده خانقاه ته راتله او مفت خوراک به يې کولو .

يوه شپه ده په خُوب کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو ، دې ډير خوشحاله شو ، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل توکل شاه ! ته خو په هره ورځ د الله ﷻ دعوت کوې خو زما دعوت دې هيچرې او نه کړو .

کله دې چې راويښ شو ، نو په سوچ کې پريوت چې ددې خُوب څه تعبير دی ؟ ډيره ژړا او زاري يې الله ﷻ ته اوکړې ، او د الله ﷻ نه يې دا سوال کولو چې ددې خُوب په مطلب پوهه شم .

(۱) طلباء کے لے مثالي تحفه ص ۳۶۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آخر دا چې الله رب العزت ده ته په زړه کې دا خبره ورواچوله، او د ځان سره يې سوچ وکړو چې زه کومو غريبانانو ته د الله ﷻ د رضا دپاره خوراک ورکوم نو ګويا دا خو د الله ﷻ د پاره شو.

او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم وارثان خو علماء، طلباء او حفظان دي، ما خو دوی ته هيڅ کله دعوت نه دې کړې، نو ځکه ما ته نبي کريم صلی الله عليه وسلم او فرمايل چې تا خو زما (يعنی زما د وارثانو) دعوت نه دې کړې.

نو ده د غونډ ښار علماء، طلباء او حافظان راجمع کړه او هغوی له يې هم غټ دعوت وکړو، (ګويا دا د نبي عليه السلام دعوت شو). (۱)

(۱) خطبات فقير ج ۵، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۹۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم سره استغناء په کار ده

حکيم الاسلام حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي :

اهلِ علمو ته په کار دي چې دوی د خپل علم عزت وکړي ، نو په دې سره به د دوی عزت هم پخپله پيدا شي ، او چې دوی د خپل علم عزت په خپله نه کوي نو په دې سره خود به د دوی هم بې حرمتي او عزتي راځي .

او س د علم عزت په استغناء او توکل علی الله کې دی ، نو څومره چې اهلِ علم خپل ځان دُنيا دارو ته محتاجه ګڼړي او د دوی نه طمعه ساتي ، هم دومره اندازه کې به دوی ذليله کيږي .

او که په اهلِ علمو کې استغناء پيدا شي نو بيا به دُنيادار خلق په خپله د دوی د وړاندې عاجزي کوي او د دوی خدمت به کوي . (۱)

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمايي :

لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوا الْعِلْمَ وَ وَضَعُوْهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوْا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمْ وَلٰكِنَّهُمْ بَذَلُوْهُ لِأَهْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوْا بِهِ مِنْ دُنْيَاهُمْ فَهَانُوْا عَلَيْهِمْ . (۲)

که چيرته اهلِ علمو (علماؤ) د (خپل) علم حفاظت کولې او علم يې د هغې اهل (يعنی د علم قدرداني کوونکو خلقو) مخکې کيښودې ، نو بيشکه دوی به د دې علم په وجه د دُنيا والو سرداران جوړشوي وې ، خوليکن علماؤ داسې اونه کړل بلکه هغوی علم په دُنيادارو (يا حاکمانو د وخت) باندې د دُنيا د حصول دپاره خرڅ کړو چې د دې په وجه سره دغه علماء د دې دُنيا دارو په نظر کې سپک (او ذليله) شو .

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي : زه دا په يقين سره وايم چې که چيرته اهلِ علم په الله ﷻ باندې توکل او اعتماد وکړي او خپل ځانونه د دُنيادارو نه مستغني او ګرځوي نو الله تعالی به د غيبو نه د دوی امداد کوي ، او هر کس به د دوی ته محتاج وي .

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج ۱ ، تحفة المدارس ج ۲ ص ۳۳٦ ، ۳۲۰ .

(۲) رواه ابن ماجه و رواه البيهقي في شعب الايمان عن ابن عمر . مشکوة کتاب العلم حديث ۵۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه په دُنيا کې هر کس دين ته خامخا محتاج دی (او که څوک وايي چې زه دين ته محتاج نه يم نو دې خو بيا د سره مؤمن نه دی) او دين خو د اهلِ علمو نه زده کيږي.

معلومه شوه چې هر کس علماو ته خامخا په دين کې محتاج دی، لهذا علماو ته استغنی په کار ده. (۱)

بل دا چې د طمعې او لالچ سره د انسان د علم برکت هم ختميږي، حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت کعب الاحبار ﷺ نه پوښتنه وکړه:

مَا أَخْرَجَ الْعِلْمَ مِنْ قُلُوبِ الْعُلَمَاءِ ؟

کوم شئ د علماو د زړونو نه علم اُوباسي ؟

حضرت کعب ﷺ ورته جواب ورکړو: اَلطَّمَعُ . طمعه او لالچ. (۲)

يعنی کله چې د علماو په زړونو کې طمعه، لالچ، او د جاه وجلال محبت پيدا شي، نو په دې سره به د دوی د زړونو نه د علم نُور، عظمت او برکت اوځي. او د دوی زړونه به بيا په حقيقي رڼا سره نه منوّر کيږي. (۳)

د حضرت سالم رحمه الله استغناء

که چيرته مونږ د خپلو اکابرينو ژوند ته نظر وکړو نو مونږ ته به معلومه شي چې په دوی کې څومره اندازه استغناء وه.

د حضرت عمر ﷺ نمسی حضرت سالم رحمه الله يوه کرَت مکې معظمې ته لاړ، او هلته يې د خانه کعبې نه طواف کولو، په مطاف کې ورسره د وخت بادشاه هشام بن عبد الملک يوځای شو هشام ورته ووېل: جناب ! که تاسو ته څه ضرورت وي نو ماته ووايه، زه به درله هغه ضرورت پوره کړم. ده ورته ووېل:

هشامه ! چې کله زه د بيت الله مخامخ ولاړيم او په دې حال کې زه د غيرُالله نه مدد غواړم، نو دا زما دپاره ډيره د شرم خبره ده. په کار خو دا ده چې زه دلته صرف د الله ﷻ نه مدد اوغواړم.

(۱) دعوات عبديت، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۶.

(۲) رواه الدارمي، مشكوة كتاب العلم.

(۳) مظاهرِ حق شرح مشكوة كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هشام چې دا خبره واوريده نو لاجوابه شو ، او روان شو .

کله چې حضرت سالم رحمه الله طواف پوره کړو ، او د حرم شريف نه بهر اووت ، نو هلته بهر ورته هشام ولاړ ؤ ، بيا ورته رامخې ته شو ، او ورته وې ويل : اې سالمه ! اوس خو ته بهر رااووتې ، نو اوس خو رانه څه اوغواړه چې زه يې درکړم . ده ورته وويل :

د تانه څه شئ اوغواړم ، دين ، که دُنيا ؟

(هشام ته خو پته وه چې دې ډير لوي عالِم او بزرګ دی ، علم خو ورسره شته) نو ده ورته وويل چې دُنيا رانه اوغواړه . حضرت سالم رحمه الله ورته وويل :

اې هشامه ! کوم ذات چې دا دُنيا پيدا کړې ده ما تر اوسه پورې د هغه نه دُنيا نه ده غوښتې ، نو د تانه يې څنګه اوغواړم ؟

هشام چې دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو او په مخه روان شو .

ديته استغناء وايي چې د وخت بادشاه ته هم ځان محتاجه نه ګنړي . (۱)

د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله استغناء

د دارالعلوم ديوبند باني حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يو پيره رياست رامپور ته لاړو ، کله چې هلته نواب کلب علي خان د ده د راتګ نه خبر شو ، نو ده پسې يې خپل يو خاص کس را اوليږل ، او ورته وې ويل چې مولانا صاحب ته اووايه چې تاسو دلته راشئ .

مولانا صاحب ورته حيله جوړه کړه چې زه د باندې يو کس يم ، په شاهي آدابو نه پوهيږم ، کيدې شي څه بې ادبي رانه اوشي .(نو ځکه نه درځم) .

نواب صاحب ورته دوباره کس رااوليږل ، او ورته وې ويل چې خير دی تاسو د شاهي آدابو نه مستثنیٰ يئ ، خو تاسو صرف راشئ ، ځکه زما ستاسو د ليدلو ډير شوق دی .

مولانا صاحب ورته فورًا وويل : عجيبه ده ، د ليدلو شوق ستاسو دی او ملاقات ته زه درشم ؟ ستاسو په خپو باندې خو څه نکريزې نه دي ، تاسو راشئ کنه ؟ نو مولانا صاحب هلته ورنه رغې . (۲)

---

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۳۴۲ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۰۷ .

(۲) منقول از اشراف التنبيه ، حکايات اولياء للتهانوي رحمه الله ص ۲۱۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د درود شريف فضيلت او اهميت:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ ط، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ ط، وَلَا رَسُوْلَ بَعْدَهٗ ط، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ط، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ط، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ط.

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ:

﴿اِنَّ اللهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا﴾ (١)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. (رواه مسلم وابوداو والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه). (٢)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اَلْبَخِيْلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهٗ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ. (رواه النسائي وابن حبان في صحيحه والحاكم وصححه الترمذي). (٣)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ.

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو! كوم آيتِ مباركه چې ما په خطبه كې تلاوت كړو په دې كې الله تعالى مسلمانانو ته دا حكم كړې چې تاسو په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې درود و سلام ليږئ، خو ددې نه يې تعبير په داسې انداز سره وكړو چې اول الله تعالى خپل او د فرښتو " صلاة " د نبي عليه السلام دپاره بيان كړو او بيا يې عامو مؤمنانو ته دا حكم وكړو چې تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود ليږئ.

---

(١) الأحزاب آيت ٥٦.

(٢) اخرجه ابوداود في الوتر باب ٦٢، والنسائي في الاذان باب ٣٧ والسهو باب ٥٥، ومسلم في الصلاة، الترغيب والترهيب ج٢ ص ٣٢٣ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ ط. مكتبة الحرمين الشرفين كوئته.

(٣) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ١٠٠، و البيهقي في الشعب ج٢ ص٢١٣ رقم: ١٥٦٦، واحمد في المسند ج١ ص٢٣١ رقم: ١٧٢٨، والحاكم في المستدرك ج١ ص٧٣٤ رقم: ٢٠١٥، وقال عقبه هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه و وافقه الذهبي، كنزالعمال، الترغيب والترهيب ج٢ ص ٣٣٢ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کوم کار (په نبي ﷺ باندې درود) چې الله ﷻ او د هغه فرښتې کوي نو په کار داده چې عام مؤمنان خو يې په طريقِ اولیٰ سره وکړي، ځکه په دوی باندې خو د نبي کريم صلی الله عليه وسلم بې شميره احسانات دي.

بل دا چې په دې آيت کې د عامو مسلمانانو هم ډېر لوي فضيلت او غوره والې ثابت شو، ځکه چې الله تعالی دوی د ځان سره په هغه کار کې شريک کړل کوم چې دې پخپله او د هغه فرښتې کوي (چې هغه په نبي ﷺ باندې درود ليږل دي). (۱)

قدرمنو! په قرآن مجيد کې الله تعالی ډېر احکامات ذکر کړي لکه: لمونځ، روژه، زکوة، حج، جهاد وغيره. او د ډېرو پيغمبرانو تعريفونه يې هم بيان کړي، خو ليکن په هيڅ يو حکم او اعزاز کې يې دا ندي فرمايلي چې ګني دا کار زه هم کوم نو تاسو يې هم کوئ.

بلکه دا اعزاز صرف او صرف د سيّد الکونين، فخرِ دوجهان مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله صلی الله عليه وسلم د پاره ثابت دی چې الله تعالی اول د صلاة نسبت خپل ځان طرفته وکړو، بيا يې ملائکو طرفته وکړو او ددې نه روستو يې بيا عامو مؤمنانو ته دا حکم وکړو چې: اې مؤمنانو تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود وسلام وايئ. (۲)

د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق:

صاحب د روح البيان (علامه اسماعيل حقي رحمه الله) دلته ليکلي دي چې دغه شرافت او اعزاز کوم چې الله تعالی زمونږ پيغمبر عليه السلام ته ورکړې، دا د هغه شرافت او اِعزاز نه زيات دی کوم چې الله ﷻ حضرت آدم ﷺ ته ورکړې وُ "چې فرښتو ته يې حکم کړې وُ چې تاسو حضرت آدم ﷺ ته سجده د تعظيم وکړئ".

ځکه په هغه سجده کولو کې الله تعالی په خپله شريک نه وُ، او په نبي عليه السلام باندې "صلاة" ليږلو کې الله تعالی او د هغه فرښتې هم شريکې دي.

(۱) معارف القرآن سورة احزاب آيت ۵۶.

(۲) قَالَ سَهْلُ بْنُ عَبدِالله التستري قدس سرّه: اَلصَّلاةُ على محمّدٍ اَفضَلُ العِبَادَاتِ. لِاَنَّ اللهَ تعالی تولاها هو وملائِكته ثُمَّ اَمَرَ بِهَا المؤمنينَ. وسائرُ العباداتِ ليس كذالك. يعنى انّ الله تعالى اَمَرَ بِسائرِ العِبَادَاتِ ولم يَفعَلهُ بِنَفسِه. (روح البيان ج۵ ص ۲٦٦ الاحزاب آيت ۵٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا دا شرافت او عزت زيات شو . (۱)

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق :

صاحب د رُوْحُ المعاني علامه آلوسي رحمه الله ليکلي چې په دې آيت کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم داسې تعظيم او شرافت بيان شوې دی چې د دې هيڅ نظير نشته .

او بيا د دې نه تعبير په داسې انداز سره شوې چې که د آيت سَر (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ) ته اوګورو نو دا جمله اسميه ده ، دلالت کوي په " دَوَامُ او إِسْتِمْرَارُ " باندې .

او که روستو (يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ) ته اوګورو نو دا جمله فعليه ده چې دلالت کوي په " حُدُوْث او تَجَدُّدُ " باندې .

نو اوس يې مطلب دا شو چې : الله ﷻ او د هغه فرښتې هميشه د پاره وَقْتًا فَوَقْتًا په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود ليږي نو اې مؤمنانو ! تاسو هم پرې هر وخت درود ليږئ . (۲)

---

(۱) وَهذا التَّشْرِيفُ الَّذِيْ شَرَّفَ اللّٰهُ به نَبِيَّنَا عليه السلام اَتَمُّ مِن تَشْرِيْفِ آدمَ عليه السلام بِأمرِ الملائكةِ بِالسّجُوْدِ له. لِاَنَّهُ لَايَجُوْزُ أَنْ يَكونَ اللّٰهُ تعالى مع الملائكةِ في هذا التَّشْرِيفِ ، وقَدْ أَخْبَرَ تعالى عن نَفْسِهِ بِالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ ثُمَّ عَنِ الملائكةِ . (تفسير روح البيان ج۵ ص ۲۶۵ الاحزاب آيت ۵۶).

(۲) وَالتَّعْبِيْرُ بِالْجُمْلَةِ الْاِسْمِيَّةِ لِلدَّلَالَةِ عَلَى الدَّوَامِ وَالْاِسْتِمْرَارِ . وَذكر اَنَّ الجُملةَ تُفِيْدُ الدَّوَامَ نَظَرًا الى صَدْرِهَا مِن حيثُ اَنَّهَا جُملةٌ اِسميَّةٌ ، وَتُفِيْدُ التَّجَدُّدَ نَظَرًا اِلى عَجُزِهَا مِنْ حيثُ اَنَّهَا جُملةٌ فِعْلِيَّةٌ ، فَيَكونُ مَفَادُهَا اِسْتِمْرَار الصَّلاةِ وَتَجَدّدهَا وَقْتًا فَوَقْتًا . وَتَاكِيدهَا بِاِنَّ لِلْاِعْتِنَاءِ بِشَانِ الْخَبَرِ . (روح المعاني ج ص ۲۴۲ الاحزاب آيت ۶۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف فضائل

محترمو ! لکه څرنګ چې د قرآن کريم تلاوت کول عبادت دی او انسان ته پرې د دواړو جهانو سعادت حاصليږي ، نو د غه شان په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود شريف ويل هم عظيم عبادت دی ، په دې سره هم انسان ته د دواړو جهانو سعادت او نيک بختيا حاصليږي

دغه وجه ده چې په احاديثو مبارکه ؤ کې د درود شريف ډير زيات فضايل ، فوائد ، خصوصيات او برکات ذکر شوي دي ، او علماء کرامو په دې باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي (۱)، خو زه به درته صرف يو څو عمده فضايل بيان کړم .

۱ . د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده :

د درود شريف يو فضيلت دا دې چې په يو ځل درود ويلو سره الله ﷻ په انسان باندې لس (۱۰) رحمتونه راوروي .

۱ . نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرًا . (رواه مسلم وابوداو والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه) . (۲)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالی په هغه باندې لس (۱۰) رحمتونه نازلوي .

ځکه الله تعالی فرمايي : ﴿ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ﴾ . (۳)

څوک چې (د الله ﷻ دربار ته) يوه نيکي راوړي نو د هغه د پاره لس چنده بدله ده .

---

(۱) نوټ : د درود شريف په موضوع باندې زما والد صاحب (حضرت مولانا اول شاه صاحب) يوه جامع رساله ليکلې چې نوم يې دې " قُرَّةُ الْعَيْنَيْنِ بِفَضِيلَةِ الصَّلَاةِ عَلَى سَيِّدِ الْكَوْنَيْنِ " . دې رسالې ته ما يا بنه ترتيب ورکړو او د رود شريف متعلق فضايل ، مسايل او احکامات ټول په کې جمع دي ، (په مکتبو کې پيدا کيږي) .

(۲) اخرجه ابوداود في الوتر باب ۶۲ ، والنسائي في الاذان باب ۳۷ والسهو باب ۵۵ ، ومسلم في الصلاة ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۲۳ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ ط . مكتبة الحرمين الشرفين كوئټه .

(۳) الأنعام آيت ۱۶۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کوم کس چې په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې يوه پيره درود ووايي نو الله تعالی ددې په عوض کې په ده باندې لس رحمتونه راوروي . (۱)

۲ . په يو بل حديث کې په يو ځل درود ويونکي باندې د اويا (۷۰) رحمتونو ذکر شوی ، حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص ﷺ فرمايي :

مَنْ صَلّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَمَلٰئِكَتُهُ سَبْعِيْنَ صَلَاةً . (۲)

کوم کس په نبي کريم ﷺ باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالی او د هغه فرښتې په هغه باندې اويا (۷۰) ځله درود (رحمت او دعا) ليږي .

۳ . حضرت عبدالله بن طلحه د خپل پلار نه دا روايت نقل کوي چې يوه ورځ نبي کريم صلی الله عليه وسلم تشريف راوړو نو د دوی په مخ مبارک باندې خوشحالي ښکاريده ، صحابه کرامو عرض وکړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! إِنَّا نَرَىٰ فِيْ وَجْهِكَ بِشْرًا لَمْ نَكُنْ نَرَاهُ .

اې د الله رسوله ! مونږ ستاسو په مخ مبارک کې داسې خوشحالي ګورو چې د دينه مخکې مو چيرته نه وه ليدلې ، نو حضور اکرم ﷺ وفرمايل :

أَجَلْ أَنَّهُ أَتَانِيْ مَلَكٌ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ رَبَّكَ يَقُوْلُ : أَمَا يُرْضِيْكَ أَلَّا يُصَلِّيْ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِكَ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا ، وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا . (۳)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها .

(۲) رواه احمد باسناد حسن ، المسند ۴ / ۱۰۸ ، ورواه الهيثمي في المجمع ۱۰ / ۱۶۰ ، مشكوة ص ۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۳۲۵ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ القول البديع ص ۱۰۳ .

نوټ : دا حديث موقوف دی (يعنی د حضرت عبدالله بن عمر ﷺ قول دی) خو حکماً مرفوع دی ، ځکه يو صحابي هم د اعمالو ثواب د ځان نه نشي بيانولی ترڅو چې يې دا مضمون د نبي عليه السلام نه نوي اوريدلی . مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي وفضلها .

(۳) رواه الدارمي في سننه ج۲ ص۷۷۲ رقم : ۲۶۷۱ ، والإمام احمد في المسند ج۴ ص ۶۱۱ رقم : ۱۵۹۲۶ ، والنسائي في السنن الكبير ج۱ ص۳۸۰ رقم : ۱۲۰۵ ، والحاكم في المستدرک ج۲ ص ۴۲۰ رقم : ۳۵۷۵ ، وقال صحيح الاسناد ولم يخرجاه و وافقه الذهبي ، هكذا في المشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آو ، ماته اوس حضرت جبريل عليه السلام راغلې ؤ او راته وې ويل : چې اې محمده (ﷺ) ! ستا رب فرمايي : چې آيا ته خوشحاله نه يې ؟ (يعنې خوشحاله اوسه) په دې خبره چې ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل درود ووايي نو زه په هغه باندې لس (۱۰) رحمتونه نازلوم ، او چې ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل سلام ووايي نو زه په هغه باندې لس (۱۰) ځله سلام وايم .

حضرت موسی علیه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسی عليه السلام ته وحې وکړه ، او ورته وې فرمايل چې : اې زما خوږه کليمه ! که چيرته په دُنيا کې زما څوک حمد ويونکې نه وې نو ما به د باران يو څاڅکې هم د آسمان نه نه وې نازل کړې او نه به مې د ځمکې نه يوه دانه پيدا کړې وې او نور يې هم ډير شيان ذکر کړه ، تر دې چې الله تعالی او فرمايل :

يَا مُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ أَكُونَ أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ كَلَامِكَ إِلَى لِسَانِكَ . وَمِنْ وَسَاوِسِ قَلْبِكَ إِلَى قَلْبِكَ ، وَمِنْ رُوحِكَ إِلَى بَدَنِكَ ، وَمِنْ نُورِ بَصَرِكَ إِلَى عَيْنِكَ ؟

اې موسیٰ ! آيا ته دا غواړې چې زه تا ته ډير درنزدې شم ؟ څنګه چې ستا خبرې ستا د ژبې سره ، ستا د زړه وسوسې ستا د زړه سره ، ستا روح ستا د بدن سره او ستا د سترګو رڼا ستا د سترګو سره نزدې ده ، نو آيا زه تا ته د دې نه هم ډير درنزدې شم ؟

حضرت موسی عليه السلام ورته عرض وکړو چې آو . يا الله زما دا خوښه ده چې تاسو ماته ډير رانزدې شئ . نو الله تعالی ورته او فرمايل :

فَأَكْثِرِ الصَّلَاةَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

نو په رسول الله صلی الله عليه وسلم باندې ډير درود وايه (د دې په عوض کې به تا ته زما قُرب او نزديکت نصيبه شي) . (۱)

۲ . د نبي علیه السلام د شفاعت ذریعه ده :

د درود شريف دويم فضيلت دا دې چې درود ويونکي ته به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم شفاعت نصيب کيږي .

---

(۱) ذکره ابونعيم الحافظ فی الحلية عن کعب القول البديع ص۱۳۲ ، سعادة الدارين ص۸۷ ، معارج النبوة ص۳۰۸ ، مقاصد السالکين ص۵۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ حِيْنَ يُصْبِحُ عَشْرًا وَ حِيْنَ يُمْسِيْ عَشْرًا أَدْرَكَتْهُ شَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (۱)

څوک چې په ما باندې صبا او بیګاه لس (۱۰)، لس (۱۰) کرته درود شريف لولي، نو هغه ته به د قيامت په ورځ زما شفاعت نصيبه کيږي .

د فقيه ابوالليث ثمرقندي رحمه الله وينا

فقيه ابوالليث ثمرقندي رحمه الله وايي چې که چيرته په درود شريف کې د نبي کريم صلی الله علیه وسلم د شفاعت نه علاوه څه بله فائده نه وې نو بيا هم په عقل مند باندې دا واجب وه چې دې د دې درود شريف نه غافل نه شي، ځکه د نبي کريم صلی الله علیه وسلم شفاعت خو يو عظيم سعادت دی . حالانکه په درود شريف کې خو نورې ډيرې فائدې هم شته چې د الله ﷻ د رحمت او د انسان د ګناهونو د بخشش ذريعه ګرځي (نو په انسان باندې درود شريف ويل لازمي دي) . (۲)

۳ . د نيکيو د زياتوالي، د ګناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده :

د درود شريف دريم فضيلت دا دې چې د دې په وجه د انسان په عملنامه کې نيکۍ ليکلې کيږي، ګناهونه يې ختميږي او مرتبې يې اوچتيږي . نبي کريم صلی الله علیه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً وَاحِدَةً كَتَبَ اللهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ . (۳)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالی به د دې په عوض کې د ده په عملنامه کې لس (۱۰) نيکۍ وليکي .

(۱) رواه الطبراني، الجامع الصغير رقم الحديث ۶۲۳۳، القول البديع .

(۲) تنبيه الغافلين ص ۱۶۱ .

(۳) رواه الإمام الأحمد في المسند ج ۲ ص ۵۱۵ رقم : ۷۵۰۸، والبيهقي في مجمع الزوائد ج ۱۰ ص ۸۶۰، وكنز العمال ج ۱ ص ۲۴۹، القول البديع ص ۱۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګې نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ ، وَ يَحُطُّ عَنْهُ بِهَا عَشْرَ سَيِّأَتٍ ، وَ رَفَعَهُ بِهَا عَشْرَ دَرَجَاتٍ . (١)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى به ددې په عوض کې په ده باندې لس (١٠) رحمتونه نازل کړي ، د ده لس (١٠) ګناهونه به معاف کړي ، او لس (١٠) درجې به يې اوچتې کړي .

د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت

په روضة الأحباب کې دامام اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله نه نقل دي (کوم چې د امام شافعي رحمه الله په لوي شاګردانو کې ؤ) چې ما امام شافعي رحمه الله د وفات نه روستو په خوب کې وليده ، نو پوښتنه مې ترې وکړه : چې الله تعالى درسره څه معامله وکړه ؟

هغوى وفرمايل : چې الله تعالى زما مغفرت وکړو ، اوفرښتو ته يې حکم وکړو چې ما په تعظيم او احترام سره جنت ته بوځي ، او دا ټول برکت د يو درود شريف دى کوم چې به ما لوستلو .

(اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله وايي چې) ما ترې پوښتنه وکړه چې هغه کوم درود دى ؟ نو وې ويل هغه دادې :

((اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ كُلَّمَا ذَكَرَهُ الذَّاكِرُوْنَ وَكُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِكْرِهِ الْغَافِلُوْنَ)) (٢)

د درود شريف په وجه د يو کاتب مغفرت

د عبيد الله بن عمر قواريري رحمه الله نه نقل دي چې يو کاتِب زما کاونډي ؤ ، هغه مړشو ، ما هغه په خوب کې وليد ، او پوښتنه مې ترې وکړه چې الله تعالى درسره څه معامله وکړه ؟

هغه راته وويل : زه يې اُوبخلم . ماترې پوښتنه وکړه چې په څه وجه يې اوبخلې ؟

نو راته وى ويل زمادا عادت ؤ چه کله به مې درسول الله ﷺ نوم مبارک په کتاب کې ليکلو نو صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مې هم ورسره ليکل ، نو الله تعالى ماته ددې په عوض کې داسې

(١) اخرجه النسائي في الاذان باب ٧٣ والسهو باب ٥٥ ، واحمد في المسند ٢ / ١٦٨ ، ٣٧٢ ، ٣٧٥ ، ٤٨٥ ، الترغيب والترهيب ج٣ ص ٣٢٣ .

(٢) حاشيه حصن ازفتح القدير بحواله زادالسعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله ، وسعادة الدارين ص١١٨ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمتونه راکړه چې نه خو د چاسترګو ليدلي دي ، نه د چا غوږونو اوريدلي دي او نه د چا په زړه کې تير شوي دي . (۱)

د درود شريف په وجه د يو ګناهګار مغفرت

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب (القول البديع) کې يوه واقعه رانقل کړې چې په بني اسرائيلو کې يو کس ؤ ، ډير سخت ګناهګار او مجرم ؤ ، ټول عُمر يې په فِسق وفجور کې تير کړې ؤ ، د مرګ نه روستو خلکو دې (په ډيران) اوغورځول .

نو الله ﷻ حضرت موسی عليه السلام ته وحي وکړه چې : ای زما خوږه کليمه ! زما يو بنده مړ دی ، او بني اسرائيلو غورځولی دی . نو ته خپل قوم ته ووايه چې هغه د هاغه ځاي نه راپورته کړي ، جنازه وربانديې وکړي ، او دفن يې کړي . ځکه ما د ده مغفرت کړې دی .

کله چې حضرت موسی عليه السلام هلته ورغې نو هغه سړې يې وپيژندو . د حکم د تعميل نه پس يې عرض وکړو : چې ای ربه ! دا سړې خو مشهور مجرم ؤ ، نو د سزا په ځاې د دې دومره لوي عزت حقدار څنګه شو؟ الله تعالی ورته او فرمايل :

إِنَّهُ فَتَحَ التَّوْرَاةَ يَوْمًا فَوَجَدَ فِيْهَا اِسْمَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى عَلَيْهِ وَقَدْ غَفَرْتُ لَهُ بِذَٰلِكَ .

بيشکه (دې د ډيرې سزا مستحق ؤ خو) ده يوه ورځ توراة خلاص کړې ؤ ، او په هغې کې يې د مُحَمَّدٌ رَسولُ الله صلی الله عليه وسلم نوم وليده نو ده په هغه باندې درود وويل . نو د همدې په وجه ما د ده ټول ګناهونه معاف کړه او مغفرت مې ورته وکړو . (۲)

۴ . د نبي کريم ﷺ سره د نزديکت ذريعه ده

د درود شريف څلورم فضيلت دا دې چې درود ويونکې به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره نزدې وي .

۱ . نبي عليه السلام فرمايي :

---

(۱) زاد السعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله .

(۲) القول البديع ص ۱۱۸ ، مقاصد السالکين ص ۵۰ .

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَاةً . (۱)

بيشکه د قيامت په ورځ به ماته په ټولو خلکو کې هغه کسان ډير نزدې وي چاچې په ما باندې ډير درود ويلي وي.

۲. إِنَّ أَقْرَبَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَكْثَرُكُمْ عَلَيَّ صَلَاةً فِي الدُّنْيَا . (۲)

بيشکه د قيامت په ورځ به په هر مقام او هر ځاې کې په تاسو ټولو کې ماته هغه څوک ډير زيات نزدې وي چاچې په دُنيا کې په ما باندې ډير درود شريف ويلي وي.

۵ . د مصيبتونو او غمونو د ازالې ذريعه ده

د درود شريف پنځم فضيلت او فائده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته د مصيبتونو نه نجات ورکوي او ګناهونه يې معاف کوي.

حضرت ابي بن کعب ﷺ فرمايي: چې زه يوه ورځ دربارِ نبوت ته حاضر شوم او عرض مې وکړ: يَارَسُوْلَ اللهِ ! إِنِّي أُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي ؟ (۳) فَقَالَ : مَاشِئْتَ ، قُلْتُ الرُّبُعَ . قَالَ مَاشِئْتَ ، فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : فَالنِّصْفُ . قَالَ : مَاشِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : فَالثُّلُثَيْنِ . قَالَ : مَاشِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : أَجْعَلُ صَلَاتِي كُلَّهَا . قَالَ : إِذًا يُكْفَى هَمُّكَ ، وَيُغْفَرُ لَكَ ذَنْبُكَ . رواه احمد والترمذي في القيامة باب ۲۲ والحاكم وصححه ، قال الترمذي حديث حسن صحيح . (۴)

---

(۱) رواه الترمذي وابن حبان في صحيحه كلاهما من رواية موسى بن يعقوب ، كذا في الترغيب ج۲ ص۷۳۲ ، وبسط السخاوي في القول البديع الكلام على تخريجه .

(۲) كنز العمال ج۱ ص۲۵۵ ، سعادة الدارين ص۶۰ .

(۳) قوله " أُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي ؟ " معناه : أكثر الدعاء فكم أجعل لك من دعائي صلاة عليك . الترغيب والترهيب ج۴ ص۳۲۷ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ .

(۴) رواه الترمذي ، مشكوة شريف ۸۶ ، الزواهر ص۱۱۷ وبسط السخاوي في تخريجه .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : إِذًا يَكْفِيكَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَا أَهَمَّكَ مِنْ دُنْيَاكَ وَآخِرَتِكَ . مشكوة ص۸۶ ، و رواه الطبراني باسناد حسن ، مسند احمد ۵ / ۱۳۶ الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۲۶ ، وبسط السخاوي في تخريجه .

که چيرې ته داسې وکړې نو الله تعالى به ستا د دنيا او آخرت د ټولو معاملو دپاره کافي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې دالله رسوله ! زه غواړم چې په تاسو باندې زيات درود ووايم ، نوآيا څومره يې ووايم ؟ نبي كريم ﷺ عرض وكړ: څومره چې ستا خوښه وي (همغومره مقدار كې وايه) . ماييا عرض وكړو چې څلورمه حصه ولولم ؟ نونبي كريم ﷺ وفرمايل : څومره چې ته غواړې . كه چيرې ددې نه يې هم زيات كړې نو دا ستا دپاره ډيره بهتره ده . ماييا عرض وكړو چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذكارو او د خپلې دُعا په وخت كې) نيم وخت درودشريف وايم ؟ نبي كريم ﷺ وفرمايل: چې ستا خوښه ده ، كه ددينه يې هم زيات كړې نوستادپاره ډيره غوره ده . ماعرض وكړو چې په درې حصو كې دوه حصې وخت كې به درودشريف وايم ؟ نبي كريم ﷺ وفرمايل: چې ستامرضى ده، كه ددينه يې هم زيات كړې نوداستادپاره ډيره غوره ده .

ما عرض وكړ چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذكارواو دُعاؤ) په ټول وخت كې درود شريف وايم ، نو رسول الله ﷺ اوفرمايل :

چې كه چيرته ته داسې وكړې نو دا به ستا دپاره د ټولو غمونو د پاره كافي وي او ستا ټول ګناهونه به تاته اُوبخلې شي .

فايده : ددې نه معلومه شوه چې د درود شريف دا بركت او فضيلت دى چې كوم سړې دا وايي او د خپل ژوند يو ضروري جزء يې اوګرځوي ، نو دده د دُنيا او آخرت ټول مقاصد پرې پوره كيږي ځكه مَنْ كَانَ لِلّٰهِ كَانَ اللّٰهُ لَهُ . څوك چې د الله شو، نو الله د هغه شو . (۱)

د درود شريف په بركت د مصيبت نه د نجات واقعه :

علامه اسماعيل حقي رحمه الله په خپل تفسير (روح البيان) او امام غزالي رحمه الله په خپل كتاب (احياء العلوم) كې يوه واقعه رانقل كړې : چې سفيان ثوري رحمه الله وايي چې زه يو كرت حج ته لاړم ، نو هلته مې يو سړې وليده چې په هرځاى كې يې قدم په قدم په كثرت سره درود شريف ويل (په حرم شريف كې، طواف كې، منىٰ كې، عرفات كې يعنى هرځاى كې چې قدم اوچتوي او ږدي ، نو درود شريف وايي) ، آخرماپوښتنه ورنه وكړه :

اى دالله ﷻ بنده ! دلته خو هرمقام ځانله ځانله دعاګانې دي، نوافل دي ، مګرته په هرځاى كې درود شريف وايې ، نودا ولې ؟ هغه راته خپله واقعه بيان كړه چې زه دپلا رسره دخراسان نه

(۱) مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حج ته راروان ووم، کله چې کوفې ته راورسيدلو نو زما پلار ريبمارشو، اوبيماري يې ورځ په ورځ زياتيده، ترديې چې وفات شو، خو د وفات کيدونه روستو د هغه مخ تک تور شو، خيټه يې اوپړسيده او په ډير بَد حالت شو، ما چې دا اوليده نو سخت خفه شوم، په ژړا شوم او إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْن مې وويل، او د خپل پلار په مخ مې کپړه واچوله.

زه د پلار د لاش سره غمجن اوپريشانه سَر په زنګون ناست ووم، د ډير خفګان د لاسه مې سترګې پټې شوې، نو ما وليده چې داسې يو حسين و جميل، پاکيزه صورت والا کس تشريف راوړو چې د دې نه مخکې ما چيرته دومره ښکلي مخ واله کس نه ؤ ليدلې، دې نزدې راغې اوزما د پلار د مخ نه يې ګپړه لرې کړه، او په مخ يې ورله لاس راښکود، چې د دې په وجه د هغه مخ د شُودو (پيو) غوندې تک سپين شو، بيا يې ورله په خيټه لاس راښکود، نو خيټه يې هم ښه شوه.

کله چې دې کس د تللو اراده وکړه، نو زه ورپاڅيدم، پوښتنه مې ورنه وکړه چې اې زما سرداره! ماته دا ووايه چې تاسوڅوک يئ؟ چې ستاسوتشريف آوري زما د پاره درحمت اوبرکت باعث شوه، او تاسو د ماسره ډير احسان وکړو؟ داچې يې واوريدل نووې فرمايل:

أَمَا تَعْرِفُنِيْ؟ أَنَا مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللّٰهِ كَانَ أَبُوْكَ هٰذَا كَثِيْرَ الْمَعَاصِيْ غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيَّ.

آيا ته ما نه پيژنې؟ زه خو محمد رسول الله (ﷺ) يم، ستا دا پلار ډير ګناهګار ؤ، خو ليکن ده به په ما باندې ډير درود شريف ويل.

کله چې زه د خوب نه راپاڅيدم نو ما اوکته چې زما د پلار مَخ (د څوارلسمې شپې سپوږمۍ غوندې) تک سپين شوې ؤ، او د خيټې پړسوب يې هم ختم شوې ؤ.

سفيان ثوري رحمه الله وايي چې دې کس ماته وويل چې د هغې وخت نه راپه ديخوا زه هم مسلسل په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف وايم. (۱)

دا واقعه چې قاضي شيخ يوسف رحمه الله په خپل کتاب "سعادة الدارين في الصلاة على سيد الكونين" کې ذکر کړې نو په هغې کې دا هم ذکر دي چې دې کس وويل چې زما د پلار د

(۱) تفسير روح البيان ج۷ ص ۲۶۷ سورة احزاب آيت ۵۶، سعادة الدارين ص۱۲۵، احياء العلوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات نه روستو د هغه سَر د خره او گرځيده ، او رنگ يې تک تور شو ، کله چې زما ستر گې د خفگان نه پټې شوې او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره مې په خوب کې ملاقات اوشو، هغوی دده په مخ لاس رابنکود ، نو مخ يې د ځوارلسمې شپې د سپوږمۍ غوندې شو ، نو ما د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه چې د ده مخ ولې د خره په شان گرځيدلې وُ ؟ نو راته وی فرمايل :

إِنَّ وَالِدَكَ أَكَلَ الرِّبَا وَإِنَّ مِنْ حُكْمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّ مَنْ أَكَلَ الرِّبَا أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ صُورَتَهُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَصُورَةِ حِمَارٍ إِمَّا فِي الدُّنْيَا وَإِمَّا فِي الْآخِرَةِ . وَلٰكِنْ كَانَ مِنْ عَادَةِ وَالِدِكَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيَّ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ قَبْلَ أَنْ يَضْطَجِعَ عَلَى فِرَاشِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ . فَلَمَّا عَرَضَتْ لَهُ هٰذِهِ الْمِحْنَةُ مِنْ أَكْلِ الرِّبَا جَاءَنِي الْمَلَكُ الَّذِي يُعْرِضُ عَلَيَّ أَعْمَالَ أُمَّتِي فَأَخْبَرَنِي بِحَالَةِ وَالِدِكَ فَسَأَلْتُ اللهَ فَشَفَّعَنِي فِيهِ .(١)

بيشکه ستا پلار سُود خوړ وُ ، او دا د الله تعالی قانون دی چې د سُود خورسړي شکل په دُنيا يا آخرت کې ضرور د خره په شان مَسخه کوي (او ستا د پلار مخ په دُنيا کې بَدل شو) . خو ليکن ستاد پلار دا عادت وُ چې هغه به دشپې د څملاستو نه مخکې سل (۱۰۰) پيرې په ما باندې درود شريف ويل ، بيا چې کله په ده باندې د سُود خورۍ په وجه دا مصيبت راغې نو کومې فرښتې چې ماته د امت اعمال پيش کول ، هغې ماته د دې کس په باره کې خبر راکړو ، نو ما د الله ﷻ نه د ده د پاره د مغفرت سوال وکړو ، الله ﷻ دده په حق کې زما شفاعت قبول کړو .

فايده : معلومه شوه چې د درود شريف په وجه انسان ته د هر مصيبت او آفت نه نجات حاصليږي .

۶ . د دُعا قبليدو ذريعه ده :

د درود شريف شپږم فضيلت دا دې چې د دې په وجه سره د انسان دُعا قبليږي ، يعنی د کومې دُعا نه مخکې چې درود شريف وويل شي نو الله تعالی دا دُعا قبلوي .

۱ . حضرت فضالة بن عبيد رضی الله عنه وايي : چې يوه ورځ رسول الله ﷺ تشريف فرما وُ ، يو سړې راغې او لمونځ يې وکړو ، کله چې دلمانځه نه فارغ شو نو دُعايې شروع کړه چې :

(۱) سعادة الدارين فی الصلاة علی سيد الكونين ص ۱۴۱ ط دار الكتب العلمية بيروت ، تنبيه الغافلين ص ۱۶۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَارْحَمْنِيْ. يا الله ! ما اوبخښې ، اوپه مارحم وکړې .

نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمايل : عَجِلْتَ اَيُّهَا الْمُصَلِّيْ . إِذَا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ فَاحْمِدِ اللهَ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ، وَصَلِّ عَلَيَّ ، ثُمَّ ادْعُهُ .

اې لمونځ گزاره ! تا ډيره جلدبازي وکړه ، کله چې ته لمونځ وکړې نوکينه ، اود الله تعالى حمد وثنا بيان کړه ، بيا په ما بابندې درود ووايه ، بيا دُعا وغواړه .

راوي وايي چې بيا يو بل کس راغې ، لمونځ يې وکړو ، اود الله تعالى حمد وثنا يې بيان کړه ، بيا يې په نبي كريم ﷺ درود ولوستو ، نونبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

اَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ! اُدْعُ تُجَبْ . (۱)

اې لمونځ گزاره ! ته دعاکوه ، ستا دعا به قبليږي .

۲. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمايې چې (يوه ورځ) ما لمونځ کولو ، نبي كريم صلى الله عليه وسلم هم تشريف فرما وُ ، حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه هم ورسره وو .

د لمانځه نه پس چې زه کيناستم نو د الله جل جلاله ثناء مې شروع کړه او بيا مې په نبي عليه السلام درود وويل ، د هغې نه پس مې خپل (ديني او دُنيوي مقاصد و دپاره) خپل ځان له دُعا اوغوښته (دې ليدلو سره) رسول الله ﷺ راته اوفرمايل :

سَلْ تُعْطَهْ ، سَلْ تُعْطَهْ . (۲)

سوال کوه ، تاته به درکولې شي ، سوال کوه ، تاته به درکولې شي (يعنى دُعا غواړه ضرور به قبلولې شي) .

(۱) رواه الترمذي وابوداود ونسائي ، مشكوة شريف ص ۸۴ .

(۲) عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ كُنْتُ أُصَلِّيْ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاضِرٌ وَاَبُوْبَكْرٍ وَعُمَرُ مَعَهُ . فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللهِ تَعَالٰى ثُمَّ الصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِيْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : سَلْ تُعْطَهْ . سَلْ تُعْطَهْ . رواه الترمذي ، مشكوة شريف ص ۸۷ حديث نمبر ۱۳ باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهمه نُکته : په حصن حصين کې د شيخ ابوسليمان داراني رحمه الله نه نقل دي چې کله تاسو د الله ﷻ نه دُعا غواړئ نو په اول او آخر کې ورنه درود شريف وايئ ، او په مينځ کې خپل حاجت غواړئ . ځکه الله ﷻ خو دواړه درُدونه قبلوي نو د هغه د فضل وکرم او احسان نه دا لرې ده چې هغه مخکې او روستو درود شريف خو قبول کړي ، او دا مينځ کې دُعا قبوله نه کړي (بلکه دا دُعا په هم په خپل فضل وکرم سره قبلوي) . (۱)

۳ . دغه وجه ده چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَمْجِيدِ اللهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ . ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَدْعُوا بِمَا شَاءَ . (۲)

کله چې په تاسو کې يوتن لمونځ وکړي نو پکار ده چه په الله تعالى باندې په حمدوثناء ويلو سره شروع وکړي ، بيا په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ولولي ، بيا دې دُعا او غواړي څه يې چې خوښه وي .

د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي :

لهذا انسان ته په کار دي چې د دُعا نه مخکې درود شريف او لولي ، ځکه که چيرته د دُعا نه مخکې درود شريف اونه ويل شي نو دا دُعا نه قبليږي .

حضرت عمر رضى الله عنه فرمايي :

إِنَّ الدُّعَاءَ مَوْقُوفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ لَا يَصْعَدُ مِنْهُ شَيْءٌ حَتَّى تُصَلِّيَ عَلَى نَبِيِّكَ . (۳)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(۲) رواه ابوداود في السنن ج۲ ص۱۶۲ رقم :۱۴۸۱ ، والترمذي في جامعه ج۵ ص۴۸۲ رقم :۳۴۷۷ ، وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح ، وابن خزيمة في صحيحه ج۱ ص۳۵۱ رقم :۷۱۰ ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۵ ص۲۹۰ رقم :۱۹۶۰ .

(۳) رواه الترمذي ، مشكوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها ، رواه الطبراني ج۱ ص ۲۲۰ رقم ۷۲۱ ، كنزالعمال ۳۹۸۴ .

نوټ : علامه طيبي رحمه الله ددې حديث په باره کې فرمايي چې دا حديث موقوف دې خو محققين علماء ليکي چې دا سې قسمه خبرې هيڅ راوي د ځان نه نشي کولې بلکه ده به خامخا دا مضمون د نبي عليه السلام نه اوريدلې وي . لهذا دا د حديث مرفوع په حکم کې دې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه دُعا د آسمان او ځمکې په مېنځ کې موقوفه (مُعلّق او بنده) وي او پورته د قبلېدو دپاره نه خېږي ترڅو پورې چې تاسو په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود او نه وايئ.(۱)

۷. د درود شريف په وجه اعزاز

د درود شريف اووم فضيلت دا دی چې د دې په وجه انسان په دُنيا او آخرت دواړو کې د عزت او اکرام مستحق کرځي.

نبي کريم ﷺ د درودويونکي خُله ځپ (ښُکل) کړې

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب ''القول البديع في الصّلاة على الحبيب الشّفيع'' کې، علامه ابن حجر رحمه الله او نورو معتمدو علماؤ د محمد بن سعيد بن مطرق رحمه الله يو واقعه رانقل کړې، کوم چې ډېر نېک او بزرګ سړې تېر شوې.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي: چې ما په خپل ځان باندې د اُوده کېدو په وخت يو مخصوص انداز کې درود ويل لازم کړي وو، چې کله به مې هغه مقدار درود وويل نو بيا به اُوده کېدم. يوه شپه زه په خپله بالا خانه کې ناست وم، درود شريف مې وويل او بيا کيناستم، د دې دوران کې زما سترګې ورغلې اُوده شوم، په خُوب کې مې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو، پيغمبر عليه السلام د بالا خانې په دروازه د ننه تشريف راوړو، د نبي کريم ﷺ د نُور مبارک نه ټوله بالا خانه روښانه شوه، بيا رسول کريم ﷺ زما خواته تشريف راوړو او وې فرمايل:

هَاتِ هٰذَا الْفَمَ الَّذِيْ تُكْثِرُ بِهِ الصَّلَاةَ عَلَيَّ أُقَبِّلْهُ.

په کومه خُله باندې چې ته په ما باندې ډېر درود وايې هغه را ديخوا کړه چې زه يې ځپ (ښُکل) کړم.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې ماته حَيا راغله (چې څنګه نبي عليه السلام زما خُله ښُکل کوي؟ دا خو بې ادبي ده) نو ما خپل مخ ديخوا راواړول، نو نبي کريم ﷺ زه په رخسار

---

(۱) په يو بل حديث کې دا سې الفاظ دي: حضرت علي رضي الله عنه فرمايي: كُلُّ دُعَاءٍ مَحْجُوْبٌ حَتّٰى يُصَلِّيَ عَلٰى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه القاضي عياض في الشفاء ۲ / ۱۵۲، والهيثمي في المجمع ۱۰ / ۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې ښکل کړم ، دغه وخت په دې کور کې داسې خوشبوي خوره شوه چې د هغې په مخکې د دنيا ټولې خوشبويانې هيڅ نه وې ، د دې خوشبوي په وجه زما بې هم راويخه شوه.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې د راويخيدو نه روستو هم په دې کور کې څو ورځې خوشبويي موجوده وه او زما د رخسار نه اته (۸) ورځې مسلسل خوشبويي تلله. (۱)

د يو درود شريف د ثواب په وجه د غونډې مقبرې واله نه عذاب پورته کيدل :

حسن بصري رحمه الله ته يوه ښځه راغله او ورته وې ويل چې زما لور وفات شوې ده ، او زما دا آرزو ده چې زه هغه په خوب کې ووينم ، نو حضرت حسن بصري رحمه الله ورته وويل : د ماسخوتن د لمانځه نه پس څلور رکعاته نفل لمونځ وکړه ، او په هر رکعت کې د " اَلْحَمْدُ " نه پس سورة تکاثر ﴿اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ ولوله ، او د هغې نه پس أوده شه ، خو د أوده کيدو پورې په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود وايه .

هغې ښځې د غسې وکړه ، دې هغه خپله لور په خوب کې وليده چې په ډير سخت عذاب کې مبتلاء وه ، د تارکولو لباس وراغوستې شوې ؤ ، دواړه لاسونه يې تړلي شوي وو او د أور په زنځيرونو کې بندې وه .

دا ښځه چې سحر راپاسيده ، نو د حسن بصري رحمه الله په خدمت کې حاضره شوه ، او ټوله واقعه يې ورته بيان کړه.

حسن بصري رحمه الله ورته وويل چې صدقه ورکړه او ثواب يې د هغې پسې أوبخه ، شايد چې الله تعالى د دې په وجه ستا لور معاف کړي ، هغه ښځه لاړه .

په هم دغه شپه حسن بصري رحمه الله خوب وليده چې د جنت يو باغ دى ، په هغې کې يو ډير أوچت تخت دى او هغې باندې يوه ډيره خوبصورته حسينه جميله جينۍ ناسته ده ، او د هغې په سر باندې د نور يو تاج دى . دې جينۍ د حسن بصري رحمه الله نه پوښتنه وکړه :

يَا حَسَنُ ! اَتَعْرِفُنِيْ ؟ اې حسن بصري ! ته ما پيژنې ؟

(۱) القول البديع ص۱۳۵ ، سعادة الدارين ص۱۲۳ ، جذب القلوب ص۲۶۵ ، فضائل درود وسلام ، زاد السعيد ص۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ورته وويل چې نه. ته څوک يې؟ هغې ورته وويل: زه خو د هغې ښځې لور يم کومې ته چې تا د درود شريف ويلو حکم کړې ؤ (چې د ماسختن نه پس اُوده کيدو پورې درود وايه).
حسن بصري رحمه الله ورته وويل: ستا مور خو ستا حال د دې برعکس ښودلې ؤ (چې په ډير عذاب کې گرفتاره ده). هغې جينۍ ورته وويل: څما حالت هم هغه ؤ کوم چې زما مور درته بيان کړې ؤ.
نو ده ورنه پوښتنه وکړه چې بيا دا دومره غټه مرتبه درته څنګه حاصله شوه؟ هغې ورته وويل:
كُنَّا سَبْعِيْنَ أَلْفَ نَفْسٍ فِي الْعُقُوْبَةِ وَالْعَذَابِ كَمَا وَصَفَتْ لَكَ وَالِدَتِيْ، فَعَبَرَ رَجُلٌ مِنَ الصَّالِحِيْنَ عَلَى قُبُوْرِنَا وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً وَجَعَلَ ثَوَابَهَا لَنَا. فَقَبِلَهَا اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ وَأَعْتَقَنَا كُلَّنَا مِنْ تِلْكَ الْعُقُوْبَةِ.
مونږ اويا زره (۷۰۰۰۰) کسان دې عذاب کې مبتلاء وو کوم چې څما مور تا ته بيان کړې ؤ، خو د صلحاو او نيکانو نه يو بزرګ څمونږ په مقبره باندې تيرشو، هغه يو ځل په نبي عليه السلام درود شريف ولوست، او د هغې ثواب يې مونږ ټولو مقبرې والو ته را اُوبخل، نو الله تعالى هغه درود د اسې قبول کړو چې د هغې په برکت يې مونږ ټول د هغې عذاب نه آزاد کړو.
او ما ته د هغې يو درود د ثواب په نتيجه کې دا اعزاز او اکرام راکړې شو. او ټول صرف د يو درود شريف د برکت په وجه وو. (۱)

(۱) القول البديع ص۱۳٦ ط دارالكتاب العربي بيروت، سعادة الدارين ص۱۲۸، شرح الصدور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف نه ويلو نقصانات :

کله چې يو انسان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نوم مبارک واوري نو په کار ده چې دې په هغه باندې درود شريف ووايي ، ځکه که دې بغير د څه شرعي عذر نه درود ونه وايي نو دداسې کس باره کې ډير وعيدونه راغلي دي . زه به درته يو څو غټ وعيدونه ذکر کړم .

۱. د نبي کريم ﷺ د خيرو سبب دې

د نبي کريم ﷺ د نوم مبارک اوريدو نه روستو بلا عذره درود نه ويونکي ته پيغمبر عليه السلام خيرې کړي دي .

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه نه روايت دې چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي :

رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ . الحديث (۱)

د هغه سړي پوزه دې په خاورو ککړه شي (يعنی ذليل دې شي) د چا د وړاندې چې زما ذکر وشي او دې په ما باندې درود اونه وايې .

۲. د حضرت جبرائيل عليه السلام د بد دُعايي ذريعه ده

کله چې يو کس په يو مجلس کې په اول ځل د پيغمبر عليه السلام نوم مبارک واوري او دې بغير د څه عذر نه درود شريف ونه وايي نو داسې کس ته حضرت جبريل عليه السلام خيرې کړي او نبي عليه السلام وربانديې آمين ويلې دی . چې داد انسان د پاره د هلاکت او بدبختی ذريعه ده .

---

(۱) رواه الإمام احمد في المسند ج ۲ ص ۵۰۱ رقم : ۷۴۰۲ ، والترمذي في جامعه ج ۵ ص ۵۱۴ رقم : ۳۹۴۵ وقال هذا حديث حسن غريب من هذا الوجه ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج ۳ ص ۱۸۹ رقم : ۹۰۸ ، مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحضرت كعب بن عجرة رضي الله عنه نه روايت دى چې يو ځل نبي كريم ﷺ وفرمايل :

أُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ . تاسو ممبر ته رانژدې شئ .

نو مونږ ممبر ته رانژدې شو ، كله چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم د ممبر په رومبۍ پوړۍ باندې قدم مبارك كېښود ، نو وې فرمايل "آمِيْن" بيا يې په دويمه پوړۍ قدم مبارك كېښود نو وې فرمايل "آمِيْن" بيا يې په دريمه پوړۍ قدم مبارك كېښود نو وې فرمايل : "آمِيْن"

كله چې نبي كريم ﷺ د خطبې نه فارغ شو ، او ښكته راكوز شو ، نومونږ ورته عرض وكړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ ؟

اې دالله تعالى رسوله ! تاسو نه مونږ (ممبر ته دختلو په وخت) داسې خبره واوريده چې مخكې مو چيرته نه وه اوريدلې ؟

نو حضور ﷺ اوفرمايل چې (كوم وخت ما د ممبر په رومبۍ پوړۍ باندې قدم كېښود نو دغه وخت) حضرت جبرائيل عليه السلام زما مخې ته راغې ، او وې فرمايل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ .

هلاك دې شي هغه سړې چې په چا باندې د رمضان مياشت راشي، اوبيا هم دهغه مغفرت ونشي .

نو ما ورېل : " آمِيْن " . بيا چې كله دويمې پوړۍ ته وختم نو هغه وويل :

بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ .

هلاك دې شي هغه سړې چه د هغه مخكې ستاسو ذكر وشي او هغه په تاسو درود اونه وايې .

نوما وويل : " آمِيْن " . بياچې كله دريمې پوړۍ ته وختم نوهغه وويل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ أَوْ أَحَدُهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ .

هلاك دې شي هغه سړې چې چا خپل مور او پلار دواړه يا يو دبوډا والي په حالت كې ومونده او هغوي دې جنت ته داخل نكړي (يعنې دهغوي خدمت اونكړي چې جنت ته پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخل شي) نو ما وويل: "آمِيْن". (۱)

فايده: ځاته چې حضرت جبريل عليه السلام خيرې کړې او پيغمبر عليه السلام وربانديې آمين ويلې نو يقيني چې دا کس به ډير بخته وي. لهذا که په يو مجلس کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو خامخا درود شريف ويل په کار دي.

۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارک اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دې

۱. حضرت علي رضى الله عنه فرمايي:

اَلْبَخِيْلُ الَّذِيْ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ. (۲)

بخيل هغه کس دى چې د ځان ورانديې زما ذکر وشي او دې په ما باندې دورد ونه وايي.

(۱) عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: "اُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ" فَحَضَرْنَا، فَلَمَّا ارْتَقَى دَرَجَةً قَالَ: "آمِيْن" فَلَمَّا ارْتَقَى الدَّرَجَةَ الثَّانِيَةَ قَالَ: "آمِيْن" فَلَمَّا ارْتَقَى الدَّرَجَةَ الثَّالِثَةَ قَالَ: "آمِيْن" فَلَمَّا نَزَلَ عَنِ الْمِنْبَرِ قُلْنَا: يَارَسُوْلَ اللهِ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ؟ قَالَ: إِنَّ جِبْرِيْلَ عَرَضَ لِيْ فَقَالَ: بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ. فَقُلْتُ: "آمِيْن" فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّانِيَةَ قَالَ: بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ. فَقُلْتُ "آمِيْن" فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّالِثَةَ قَالَ: بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ عِنْدَهُ أَوْ أَحَدَهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ: "آمِيْن".

الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۳۰ الترغيب في اكثار الصلاة على النبي ﷺ، حديث نمبر ۳۴، ورواه الحاكم في المستدرک ج ۴ ص ۱۷۰ رقم: ۷۲۵۶، وقال هذا حديث صحيح الأسناد ولم يخرجاه ووافقه الذهبي والبخاري في برالوالدين، وابن حبان في صحيحه، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ج۱۰ ص ۱۶۶ وعزاه للطبراني.

(۲) مشكوة باب الصلاة على النبي ﷺ وفضلها حديث نمبر ۱۵، ورواه الترمذي في جامعه ج۵ ص ۵۱۵ رقم: ۳۵۴۶ وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح غريب، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۳ ص ۱۸۹ رقم: ۹۰۹، والنسائي في السنن الكبرى ج۶ ص ۲۰ رقم: ۹۸۸۵، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۳۱.

وفي رواية: إِنَّ الْبَخِيْلَ: مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ. رواه الأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۱ ص ۲۴۰ رقم: ۵۱۸، ج۲ ص ۶۹۱ رقم: ۱۶۶۶، وابن ابي عاصم في كتاب الصلاة علي النبي ﷺ ص ۳۱ حديث رقم: ۳۰، ورواه البيهقي في الشعب ج۲ ص ۲۱۴ رقم: ۱۵۶۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. حضرت ابوذر رضي الله عنه فرمايي چه زه يوه ورځ را اووتم اونبي كريم ﷺ ته راغلم نو هغوي ﷺ اوفرمايل :

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَبْخَلِ النَّاسِ ؟ آيا زه تاسو ته د ټولو خلكو نه ډير بخيل ونه ښايم ؟

صحابه كرامو عرض وكړو : اې د الله رسوله ! راته وې ښايې، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمايل :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ فَذٰلِكَ أَبْخَلُ النَّاسِ . (۱)

د چا دوړاندې چې زما ذكر وشي اودې په ما باندې درود اونه وايي نو دا كس د ټولو نه ډير بخيل دی .

يعنى يو هغه بخيل دی چې چا ته مال نه وركوي خو د ټولو نه ډير لوي بخيل هغه كس دی چې د خپل غفلت او سستۍ په وجه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په نوم اوريدو سره دده د ژبې او زړه نه درود اونه ووځي .

حالانكه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خپل امت باندې بې شماره احسانات دي ، نو كه اُمتيان د رسول الله ﷺ په نوم باندې خپل ځانونه قربان كړي نو دا هم كمه ده . او س چې يو سړې دومره سست او غافله وي چې د پيغمبر عليه السلام د نوم اوريدو په وجه دده د ژبې او زړه نه د درود څه كلمات نه اوځي نو دا يقيني غټ بخيل دی . (۲)

د نبي ﷺ نوم مبارك سره درود نه ليكونكي ته وعيد

ابوالحسن بن علي عطار رحمه الله وايي چې ما ته ابوطاهر رحمه الله څه كاغذونه راكړه چې ده په هغې كې د پيغمبر عليه السلام څه احاديث ليكلي وو ، ما هغې كې اوليده چې په هر ځاى كې يې د پيغمبر عليه السلام د نوم نه روستو " صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا " ليكلي ؤ ، ما ترې پوښتنه وكړه چې دا سې دې ولې كړي ؟ نو هغه راته وويل :

چې ددې نه مخكې به ما احاديث ليكل خو د نبي كريم ﷺ نوم سره به مې درود نه ليكل ، ما يو ځل په خوب كې د پيغمبر عليه السلام زيارت وكړ ، نو زه د نبي كريم ﷺ خدمت كې حاضر

(۱) الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۳۲ الترغيب في اكثار الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم حديث نمبر ۴۳ .

(۲) مظاهر حق شرح مشكوة لمولانا قطب الدين دهلوي رحمه الله باب الصلوة على النبي ﷺ وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم او سلام مې عرض کړو ، نبي عليه السلام رانه مخ مبارک واړول ، زه د بل طرف نه حاضرشوم ، سلام مې وکړو خو پيغمبر عليه السلام د هغې اړخ نه هم مخ مبارک واړول ، زه په دريم ځل دوی ته رامخې ته شوم نو ما عرض وکړو : يارسول الله ﷺ ! تاسو د مانه مخ مبارک ولې اړوئ ؟ پيغمبر عليه السلام راته اوفرمايل :

ځکه چې کله ته خپل کتاب کې زما نوم ليکې نود هغې سره درود نه ليکې .

ابو طاهر رحمه الله وويل چې د هغې نه پس دا زما عادت شو چې کله هم زه د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکم نو ورسره ''صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا'' هم ليکم . (۱)

٤ . د جنت نه د محروميتيا سبب دی

۱ . پيغمبر عليه السلام فرمايي :

مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيْقَ الْجَنَّةِ . (۲)

څوک چې په ماباندې درود ويل هيرکړي نو هغه د جنت لاره خطاء کړه .

۲ . په يو بل حديث کې دا شان الفاظ دي :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيْقَ الْجَنَّةِ . (۳)

دچا د وړاندې چې زما ذکر وشي او هغه په ماباندې درود ونه وايې نو ده د جنت لاره خطاء کړه .

۵ . په قيامت کې د پښيمانتيا سبب دی

۱ . د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه نه روايت دی چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي :

(۱) القول البديع ص ۲۵۳ ، سعدة الدراين ص ۱۳۰.

(۲) رواه ابن ابي شيبة في المصنف ج٦ ص۳۳۰ رقم :۳۱۷۸۴، طبراني ج۱۲ ص ۱۳۹ رقم :۱۲۸۱۹، وابن ماجه في السنن ج۱ ص۲۹۴ رقم :۹۰۸، الأصبهاني. الترغيب والترهيب ج۲ ص۶۸۹ رقم : ۱۶۵۸، والبيهقي في الشعب ج۲ ص ۲۱۵ رقم : ۱۵۷۳.

(۳) الطبراني في الكبير ج۳ ص ۱۲۸ رقم : ۲۸۸۷ متصلا ، ورواه الفيروزآبادي في الصلاة والبشر ص٦٥ حديث: ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَا قَعَدَ قَوْمٌ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرُوا فِيْهِ عَزَّوَجَلَّ وَيُصَلُّوْا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِلثَّوَابِ . (۱)

په کوم مجلس کې چې خلک د الله تعالی ذکر ونکړي او په نبي کريم ﷺ باندې درود ونه وايي نو همدغه مجلس به د قيامت په ورځ د دغه خلکو د پاره د پښيمانتيا او حَسرت سبب وي اګرچې دوې د نيکو اعمالو په وجه جنت ته هم داخل شي .

(ځکه چې دوی هلته د درود شريف ثواب اوګوري نو بيا به په همدغه مجلس باندې پښيمانه وي په کوم کې چې يې درود نه وي ويلې) .

۲ . حضرت ابوسعيد خدري ﷺ فرمايلي دي :

مَامِنْ قَوْمٍ يَقْعُدُوْنَ ثُمَّ يَقُوْمُوْنَ وَلَا يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَسْرَةً وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِمَا يَرَوْنَ مِنَ الثَّوَابِ . (۲)

کوم خلک چه په يو مجلس کې کيني ، بيا د مجلس نه پاڅي او په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود اونه وايي نو دغه مجلس به د دوي دپاره د قيامت په ورځ د پښيمانتيا او افسوس سبب وي اګرچې دوی جنت ته هم داخل شي ، ددې دوجې نه چې دوی به د درود شريف ثواب اوګوري (نو دوی به په هغه مجلس پښيمانه وي په کوم کې چې يې په نبي کريم ﷺ درود نه وي ويلې) .

لهذا انسان ته په کار دي چې دې کله هم د نبي عليه السلام نوم مبارک واوري نو دې په هغه باندې درود شريف ووايي ، ځکه د پيغمبر عليه السلام په خپل امت باندې ډير زيات احسانات دي ، نو انسان له هم ضروري ده چې دې لکه څرنګ چې نورو نفلي اَذکارو له وخت ورکوي دغه شان درود شريف ته هم وخت ورکړي او په هغې کې په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ووايي . الله جل جلاله دې مونږ ټولو ته د درود شريف ويلو توفيق رانصيبه کړي .

آمين يارب العالمين

---

(۱) رواه احمد وابن حبان والحاكم والخطيب، سلسلة الأحاديث الصحيحة للألباني الجزء الأول رقم الحديث: ۷۶ .

(۲) رواه النسائي في السنن الكبرى ج٦ص ۱۰۸ رقم: ۱۰۲۴۲\۱۰۲۴۳ ، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص ٦۹۱ رقم: ۱٦٦٦ ، ورري عن طريق ابي هريرة ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۲ ص۳۵۲ رقم: ۵۹۱ ، والبيهقي في الشعب ج۱ ص۴۰۳ رقم: ۵۴۲ ، والسخاوي في القول البديع ص۲۲۱ وقال هو حديث حسن صحيح.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف متعلق فقهي مسائل :

مسئله ۱ : په ټول عمر کې یو ځل درود شريف ويل فرض دي ځکه الله تعالى په قرآن مجيد کې حکم کړې دی : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ .

او أمر د تکرار تقاضا نکوي، نو په ټول عمر کې یو ځل د کلمه توحيد په شان ويل فرض دي (۱)

(۱) سعاية ص۳۸ ، القول البديع . علامه ابن كثير رحمه الله فرمايي : والاية تدلّ على وجوب الصلوة والسلام في الجملة ولو في العمرة مرّة وبه قال ابوحنيفة ومالک رحمهما الله واختاره الطحاوي . قال ابن همام موجب الامر القاطع الافتراض في العمر مرّة لانه لايقتضي التكرار وقلنا به .(تفسير ابن كثير ج۷ الاحزاب آيت ۳۳).

درود شريف د حکم باره کې د علماو اختلاف دی : بعضې علماء وايي چې کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکر کړي او يا يې واوري نو په ده باندې درود ويل مطلقا فرض دي بغير د څه شمار او عدد نه .

او بعضې وايي چې چاته په درود ويلو قدرت وي نو په هغه باندې په عُمر کې صرف يو ځل درود شريف ويل فرض دي

د حافظ ابن عبدالبر رحمه الله دا قول دی چې درود شريف د کلمه توحيد په شان په ټول عمر کې صرف يو ځل ويل فرض دي که دا په لمانځه کې وي يا بهر د لمانځه نه وي . او همدا مذهب د امام ابوحنيفه رحمه الله هم دی. لکه چې د دې تصريح ابوبکر رازي رحمه الله کړيده .

او همدغه شان مسلک د امام مالک ، امام ثوري ، امام اوزاعي رحمهم الله او د جمهور امت هم دی . ځکه چې په قرآن کريم کې د درود شريف په باره کې چې کوم أمر راغلی دی :﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾.

نو دا امر تقاضا د تکرار نه کوي او نفسِ ماهيت او په أمر باندې عمل کول صرف په يو ځل درود ويلو سره پوره کيږي نو بار بار ويل فرض نه دي (لکه د دې خبرې پوره وضاحت امام سخاوي رحمه الله په "القول البديع" کې کړی)

امام قرطبي او ابن عطيه رحمه الله فرمايي چې په نبي کريم ﷺ باندې درود ويل داسې واجب او لازم دي لکه څرنګې چې سنت مؤکده لازم او ثابت دي ، او بې عذره پرېښودونکې به غافله او بې خبره وي .

د امام طحاوي رحمه الله او د احنافو او شوافعونه د يو ټولي دا قول دی چې کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک واوري يا يې پخپله ولولي نو په ده باندې په هر ځل درود ويل واجب دي .

امام طبري رحمه الله فرمايي : چې درود شريف مطلقاً مستحب دی او په دې خبره د علماؤ د اجماع دعوى هم نقل کړې ده .

ليکن د ټولونه بهترين او متوسط قول دا دی : چې که په يو مجلس کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو درود شريف ويل واجب دي ، او که بار بار ذکر کولې شي نو بيا درود شريف ويل مستحب دي .

دا خبره د هدايې بعضې شارحينو هم ذکر کړې او ملا علي قاري رحمه الله په دې تصريح هم کړې ده .(د دې مسئلې څه تفصيل په تفسير روح المعاني پاره ۲۲ الاحزاب آيت ۵۶ کې هم ذکر دی) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئله ۲: كه چيرته په يو مجلس كې څو ځلې د نبي كريم ﷺ نوم مبارك ذكر شي نو د امام طحاوي رحمه الله مسلک دادی چې په هر ځل په ويونكي او اوريدونكي باندې درود ويل واجب دي. او دې خبرې ته صاحب د "بحرالرائق" علامه ابن نجيم مصري رحمه الله هم ميلان كړي دی.

خو فتوىٰ پدې ده چې په اول ځل په ويونكي او اوريدونكې باندې درود شريف واجب دی او بيا مستحب دي. (۱)

ليكن بهتره او احوط دا ده چه په هره پيره درود شريف ولوستلې شي. (۲)

مسئله ۳: كله چې د جُمعې د خُطبې يا د اخترونو خُطبو يا په نورو خطبو كې د نبي كريم ﷺ نوم مبارک راشي او خطيب دا آيت ولولي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ نو اوريدونكي به په ژبه درود نه وايي بلكه خطبه به اوري، البته په خپل زړه كې بغير د ژبې د حركت نه " صلى الله عليه وسلم " ويل پكار دي. (۳)

مسئله ٤: د انبياء كرامو نه علاوه په بل چا باندې مستقلا درود ويل د جمهورو علماؤ په نزد جائز نه دي، چنانچه امام بيهقي رحمه الله په خپل " سنن " كې د حضرت ابن عباس رضى الله عنه دا فتوىٰ نقل كړې:

لَا يُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلٰكِنْ يُدْعَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ بِالْإِسْتِغْفَارِ. (۱)

البته تبعًا په نورو ويل څه پرواه نكوي. (مثلاً رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې په صلوة وسلام ليږلو كې ورسره آل، صحابه كرام يا ټول مؤمنان شريک كړي.

لهذا " اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ " ويل صحيح نه دي بلكه " اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى

---

(۱) بحر الرائق ج۱ ص۳۴٦، سعاية، ومعارف القرآن الاعراف آيت ٥٦.

(۲) بحرالرائق ج۱ ص۳۴۷.

(۳) شامي ج۱ ص۵۱۹.

(۴) معارف القرآن الاعراف آيت ٥٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آلِ مُحَمَّدٍ" ويل پکار دي . (۱)

(۱) درمختار ج۱ ص ۵۱۹ ، و معارف القرآن الاعراف آيت ۵۶ .

دانبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې درود ويل په دوه (۲) قسمه دي :

۱: اول داچې مستقل اوبالذّات ورباندې درو وويل شي لکه :

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ . يا : قَالَ اَبُوْبَكْرٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . يا : قَالَ عَلِيٌّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

۲: دويم داچې مستقل درود ورباندې ونه ويل شي بلکه تبعًا ورباندې وويل شي لکه :

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ .

دويم قسم خوبالاتفاق جائز دي ، اوپه اول قسم کې اختلاف دې : بعضې علماء يې جائز گنړي ، خو جمهور علماء يې ناجائز گنړي ځکه چې دادرود خاصه اوشِعار د انبياء کرامو دې نوپه دې کې ورسره بل څوک نشي شريک کيدې نو حضرت ابوبکرصديق صلى الله عليه وسلم ويل جائز نه دي اگرچې معنى يې صحيح ده ، لکه څرنگې چې "عزوجل" داخاصه اوشِعار د الله تعالى دى اوپه دې کې ورسره بل څوک نه شي شريک کيدې ، نو مُحَمَّدٌ عزوجل ويل جائز نه دي اگر چې ددې معنى هم صحيح ده ، نودغه شان درود شريف هم خاصه اوشِعاردانبياء کرامو دې نو مستقلا په بل چاباندې ويل يې جايز نه دي . دجمهورو علماو دپاره لاندينې دلائل دي :

حضرت ابن عباس ﷺ فرمايي : لا تصلى صلاة على أحد إلا على النبي ﷺ ولكن يدعى للمسلمين والمسلمات بالاستغفار . (رواه الطبراني في الكبير ۲۴۲ : ۱۱ . (۱۱۱۸۱۳) . والهيثمي في مجمع الزوائد ۱۶۷ : ۱۰ ، والبيهقي في الشعب ۲۱۸ : ۲(۱۸۸۵) والسيوطي في الدرر المنثور ۴۱۲ : ۵ .

چې دنبي نه علاوه په بل چاباندې درودنه شي ليږلې ، ليکن دمسلمانانو سړوا ومسلمانانو ښځو دپاره به د استغفار دعاء کولې شي .

عن جعفر بن يرقان رحمه الله قال كتب عمر بن عبدالعزيز رحمه الله : أمابعد ! فإن اناسا من الناس قدالتمسوا الدنيا بعمل الاخرة وان الناس من القصّاص قد احدثوا في الصلاة على خلفائهم وامرائهم عدل صلاتهم على النبي صلى الله عليه وسلم فإذا جاءك كتابي هذا فمرهم أن تكون صلاتهم على النبيّن ودعاؤهم للمسلمين عامة ويدعوا ماسوى ذلك . (رواه ابن ابي شيبة في المصنف ۷ : ۱۸۸۳(۳۵۰۸۳) وابن كثير في تفسيره ۳ : ۶۷۷ ، والحافظ في الفتح ۸ : ۳۹۵) .

اوبعضې علماء وايي چه د انبياء کرامونه علاوه په بل چاباندې مستقلا اوبالذات درودشريف ويل ځکه جائز نه دي چې دا د اهل الهواء اوبدعتيانو طريقه ده چې په چاباندې يې لږه غوندې عقيده برابره وي نو په هغه باندې مستقلا اوبالذات درود وايي . نو په دې سره د هغوی تابعداري راځي . او د جواز قايلينو ته يې داجواب ورکړې چې په کوموآيتونو او احاديثو کې دنورو د پاره درود راغلې نوهغه په معنى د دُعا سره دې .

يا جمهورعلماء په خپل مينځ کې مختلف دي چې آيا داپه بل چاباندې مستقلا درودشريف ويل حرام دي که مکروه تنزيهي دي اوکه خلافِ اولى دي . نوامام نووي رحمه الله فرمايي : چې صحيح داده چې دامکروه تنزيهي دي اودا داکثرو علماؤ قول هم دي ، ځکه چې په بل چاباندې مستقلا درود ويل داهل بِدعو (بدعتيانو) شِعار دې اومونږ ددينه منع شوي يو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا خبره قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله هم په خپل تفسير (تفسير مظهري) کي کړې:
وَالصَّحِيْحُ اَنَّ الصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلٰى غَيْرِ الْاَنْبِيَاءِ يَجُوْزُ تَبْعًا وَيُكْرَهُ اِسْتِقْلَالًا كَمَا يُكْرَهُ اَنْ يُقَالَ مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ مَعَ كَوْنِهٖ عَزِيْزًا جَلِيْلًا لِاخْتِصَاصِهٖ بِالْاَنْبِيَاءِ عُرْفًا كَاخْتِصَاصِ ذٰلِكَ بِاللّٰهِ تَعَالٰى. (۱)

صحيح خبره داده چي د انبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې تبعًا خو درود ويل جائز دي خو مستقلا ويل مکروهه دي. لکه څرنګي چي مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ ويل مکروهه دي اګر چي معنی يې صحيح ده ځکه چي دا "عزوجل" د الله ﷻ سره خاص دی. نو دغه رنګي درود وسلام هم عرفًا د انبياء کرامو سره خاص دی نو استقلالًا يې په بل چا نه شي ويلې.

مسئله ۵: که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او په دې کي داسي آيت راغي چي په هغې کي د نبي کريم ﷺ نوم مبارک وُ نود تلاوت په منيځ کي به درود نه لولي. (۲)

مسئله ٦: که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او ده د بل چانه د قرآن کريم داسي آيت واوريده چي په هغې کي د رسول الله ﷺ نوم مبارک وُ نو په ده باندې په دې دوران کي درود شريف ويل واجب نه دي، البته د تلاوت نه د فارغيدونه وروستو درود شريف ويل بهتر دي. (۳)

مسئله ۷: کله چي د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکلي شي نود نوم نه وروستو د درود شريف پوره صيغې ليکل په کار دي، بعضې خلک د صلى الله عليه وسلم په ځای صرف (ص) يا: (صلعم) ليکي نودا صحيح نه دي، ځکه په دې سره نه خو د درود حکم اداء کيږي، نه ثواب حاصليږي او نه واجب ساقطيږي. (۴)

---

(۱) تفسير مظهري ج۷ الاعراف آيت ۳۳.
(۲) شامي ج۱ ص۵۱۹.
(۳) شامي ج۱ ص۵۱۹.
(۴) زاد السعيد لمولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله ص ۲۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف متعلق نور بهترين واقعات:

د درود شريف متعلق مې نور داسې بهترين او زړه راښکونکي واقعات ذکر کړي دي چې د هغې په اوريدو سره د انسان په زړه کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره محبت پيدا کيږي، او په هغه باندې د زيات درود ويلو توفيق ورته نصيبه کيږي.

د درود ويونکي د قبر او کور نه د مُشکو خوشبوي تلل:

۱. حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل کتاب "زاد السعيد فی الصّلاة علی النّبيّ الوحيد ﷺ" کې ليکلي دي چې د دلايل الخيرات مصنِّف (محمد بن سليمان جزولي رحمه الله) په باره کې شيخ زروق رحمه الله ليکلي دي چې د دوي د قبر نه به د مشکو او عنبرو په شان خوشبويې تلله. دا ټول برکت د درود شريف وُ (۱)

۲. مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله دا هم ليکلي دي چې د مولانا فيض الحسن سهارنپوري رحمه الله څوم ماته دا خبره وکړه چې کوم کورکې د مولانا صاحب انتقال وشو، د هغې کور نه د يوې مياشتې پورې د عطرو خوشبويې تلله. حضرت مولانا محمد قاسم رحمه الله ته مې دا خبره وکړه نو راته وې ويل چې دا برکت د درود شريف دی. ځکه د مولانا صاحب دا معمول وُ چې د هرې جُمعې په شپه به بيدار اوسيدو او درود شريف به يې ويل. (۲)

حضرت موسی ؑ ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسی عليه السلام ته وحي وکړه:

يَامُوْسىٰ ! اَتُحِبُّ اَنْ لَايَنَالَکَ مِنْ عَطَشٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟

ای موسی! آيا ستا دا خوښه ده چې ته د قيامت په ورځ تږی نه شې؟

حضرت موسی عليه السلام ورته اوفرمايل: نَعَمْ. آو (زما دا خوښه ده)

نو الله تعالی ورته اوفرمايل:

---

(۱) زاد السعيد فی الصلاة علی النبي الوحيد ﷺ لاشرف علي تهانوي رحمه الله ص۱۸، و مطالع المسرات ص۴.

(۲) زاد السعيد فی الصلاة علی النبي الوحيد ﷺ ص۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَأَكْثِرْ مِنَ الصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (١)

نو په محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ډير درود وايه. (نو ددې په عوض کې به د قيامت په ورځ د تندې نه محفوظ شې).

د درود شريف په وجه حاجتونه پوره کيږي :

د " دلايل الخيرات " مصنف " محمد بن سليمان جزولي رحمه الله " يو ځاى ته لاړ، د لمانځه وخت شو، ده د اُودس اراده وکړه خو اُوبه يې پيدا نه کړې. ده په يو ځاى کې کوهي وليده چې اُوبه پکې شته، خو داُوبو راويستلو انتظام يې نشته (يعنى نه پړې شته، او نه بُوقه).

دې وايي چې زه لا په دې سوچ او فکر کې وم چې يوې ماشومې دکور په ديوال سَر رابنکاره کړ، اووې ويل: څه دى؟ ماورته وويل چې اُودس له مې اُوبه په کار دي خو دکوهي نه د راويستلو څه ذريعه نشته.

هغې ماشومې پوښتنه وکړه: ستا نوم څه دى؟ ماورته وويل چې ماته خو خلک "محمد بن سليمان جزولي" وايي. هغې ماشومې وويل: ښه نو هغه تاسويې؟ د چاد مَدحې اوثناء چې دومره ډَنډورې غږيږي؟ حالا نکې دکوهي نه اُوبه قدرې هم نه شئ راويستې؟

ماشومې دومره وويل، او د ژبې دسَرنه يې په کوهي کې يوڅاڅکې اُوغورځاوه، د غورځيدو سره اُوبه دکوهي سَرته را ورسيدې، بلکه په زمکه خورې شوې.

ده پرې اودس وکړو، اولمونځ يې وکړ، بيا يې ماشومې له قسَم ورکړو چې دا راته ووايه چې تا داکمال څنګه پيدا کړې دى؟

ماشومې وويل: داهرڅه چې تاوليدل داپه رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې د درود شريف ويلو په برکت شوي دي.

نو علامه جزولي رحمه الله هم هلته قسَم وکړ چې د درود شريف په باره کې به خامخا کتاب ليکم. اوبيا يې يوکتاب وليکه چې نوم يې " دلائل الخيرات " دى. (٢)

(١) رواه ابوالقاسم التيمي في ترغيبه القول البديع ص ١٣٠ ط دارالكتاب العربي بيروت، سعادة الدارين ص ٨٧.

(٢) سعادة الدارين ص ١٤٢، و زاد السعيد في الصلاة على النبي الوحيد ﷺ ص ١٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت حواء رضی الله عنها په مهر کې درود شريف مقررول

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله په " مدارج النّبُوّة " کې ليکلي دي : چې کله حضرت حواء رضی الله عنها پيدا شوه نو حضرت آدم عليه السلام هغې ته لاس وَروړاندې کول اوغوښته ، ملايکو ورته وويل :

ته تر هغې وخته پورې صبر وکړه چې ستا نکاح ورسره وشي او مهر اداء کړې .

حضرت آدم عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه : مَهريې څه شې دى ؟ فرشتو وويل : چې په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې درې (۳) ځله درود ويل (ددې مهر دى) .

او په يوروايت کې شل (۲۰) ځله درود ويل راغلې دي . (۱)

د درود شريف په برکت د يوې فرښتې معاف کيدل

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله د " زهرة الرياض " په حواله يوه واقعه ذکر کړې چې يوه ورځ حضرت جبريل عليه السلام د رسول الله صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو او عرض يې وکړو : يارسول الله (ﷺ) ! مانن يوه عجيبه واقعه وليده .

نبي کريم ﷺ ورنه پوښتنه وکړه چې څه واقعه دې وليده ؟ نو حضرت جبرائيل عليه السلام ورته اوفرمايل : يارسول الله (ﷺ) ! زه " کوهِ قاف " غَر ته لا ړم ، نو هلته مې څه آه وفرياد واوريده ، زه هم په دغه آواز پسې وراُوګرځيدم (چې معلومات وکړم ، دا فرياد د څه شي دى ؟) ، نو هلته مې يوه فرښته وليده چې دا ما مخکې په آسمان کې هم ليدلې وه ، خو هغه وخت يې ډير عزت وُ : ځکه دا هغه وخت په يو نُوراني تخت ناسته وه ، او اويازره (۷۰۰۰۰) نورې فرښتې يې په خدمت کې چاپيره وې .

ليکن نن مې هغه فرشته د " کوهِ قاف " په غرونو کې ډيره د تکليف او پريشانۍ په حالت کې وليده چې ډيرې زارۍ يې کولې .

ماترې د حال پوښتنه وکړه ، نو راته يې وويل : دمعراج په شپه چې کله زه په خپل نُوراني تخت ناسته وم نو زما په خوا کې د حبيبِ کِبريا محمّدٌ رسول الله صلى الله عليه وسلم سورلۍ تيره شوه ، خوما د هغوى د تعظيم او آدابو خيال ونه ساتلو .

(۱) مدارج النبوّة ، زادالسعيد للتهانوي ص ۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله تعالی ته زما دا لويي خوښه نه شوه او د ذلالت سره يې په دې قيد کې واچولم.

بيا راته دې فرښتې دا هم وويل چې د الله تعالی په دربار کې ته زما سفارش وکړه چې زما دا غلطي معاف کړي او ما بيا په خپل مقام باندې بحال کړي.

اې د الله رسوله! ما د پروردګارِعالم په دربار کې ډير په عاجزۍ سره د دې فرښتې سفارش وکړو، نو ماته د الله ﷻ د طرفه دا اوفرمايلې شو چې اى جبريل! ته دې فرښتې ته ووايه چې که معافي غواړې نو زما په حبيب (محمد رسول الله ﷺ) باندې درود شريف ووايه.

يارسول الله (ﷺ)! کله چې مې دې فرښتې ته د الله ﷻ دا حکم واورول، نو هغه په هم هغه وخت د درود په ويلو کې مشغوله شوه، نو ما کتل چې وينښته او وزر (يعني ښکې) راختل پرې شروع شو، او بيا د هغه ذلت او پستۍ نه په بره والوتله.(۱)

(۱) معارج النبوة ج ۱ ص ۳۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشخبري

په آخر کې زه دا خبره واضح کول غواړم چې د دې کتاب د تالیف په وخت مې حتّی الوسع پوره خواري او محنت کړی ، او کوشش مې دا کړی چې هره موضوع په هر اعتبار سره جامع ، عِلمي او مُدَلّله وي ، دغه وجه ده چې د هر تقریر په لیکلو کې څو څو میاشتې تیرې شوي .

څکه که یو طرفته دَرسي مصروفیات وو نو بل طرفته ما په خپل ځان باندې دا لازمه کړې وه چې داسې جامعه ذخیره تیاره کړم چې په هر تقریر کې عِلمي رنګ وي ، په معتمدو حوالو مُزَیّنه وي او د خلقو د اِصلاح سبب او ګرځي .

اګر چې بعضې تقریرونه څه اندازه اوږده شوې دي ، خو لیکن بیا هم هر تقریر ته په داسې انداز کې ترتیب ورکړې شوې چې که مقرِر او غواړي نو هره موضوع ځانته په دوه یا درې حصو کې په آسانه تقسیمولې شي .

لهذا فی الحال مې دا یو څو موضوع ګانې ولیکلې او د کتاب اول جلد مې تیار کړو ، اِن شاء الله په همدغه انداز باندې به نورې موضوع ګانې هم لیکم چې په نزدې وخت کې به هغه هم ترتیب وار چاپ شي .

الله تعالی دې واقعي دا کتاب د معاشرې د اصلاح او د خلقو د کامیابۍ ذریعه وګرځوي . آمین یارب العالمین .

نورالهدیٰ عفی عنه

نوټ : که د کتاب متعلق یا بله څه مفیده مشوره وي نو په دې لاندې نمبر رابطه کولې شئ .

موبائل نمبر : ۰۳۰۶ ۵۴۴۷۱۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتبه عزیزیه
جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library